

H A N D L E I D I N G

TOT DE KENNIS

VAN ONZE

VADERLANDSCHE

SPREKWOORDEN

EN

SPREKWOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,

BIJZONDER AAN

DE SCHEEPVAART EN HET SCHEEPSLEVEN, HET DIERENRIJK
EN HET LANDLEVEN

ONTLEEND,

DOOR

J. P. SPRENGER VAN EYK,

PREDIKANT TE ROTTERDAM,

*Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden
en van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van
Kunsten en Wetenschappen.*

Te Rotterdam, bij
J. VAN BAALEN & Z.

MDCCCLIV.

VADERLANDSCHE

SPREK WOORDEN

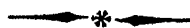
EN

SPREK WOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,

BIJZONDER VAN DE

Scheepvaart en het Scheepsleven ontleend.

V O O R R E D E .

Ingenomenheid met onze schoone Taal, wier rijkdom en voortreffelijkheid, door den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK zoo bondig gestaafd zijn, en prijsstelling op haar meer algemeen en bestendig goed gebruik, noopten mij tot den Letterkundigen arbeid, waarvan ik thans de eerste proeve aanbiede. Sedert jaren, verzamelde ik, zooveel ik kon, Vaderlandsche Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen, niet slechts uit de schriften in welke ik die aantrof; maar ook niet minder uit dagelyksche gesprekken in het gemeene leven. Ik teekende die telkens op, en overzag ze dikwyls met geen minder welgevallen, dan de vriend van Munten en Gedenkpenningen, zijn kostbaar kabinet; zij bevatten toch eenen echt Vaderlandschen schat, die ons, wat ook veranderen mogt, door tijd noch toeval werd ontroofd. Wel is waar, wij liepen, zoo als ik reeds vroeger in eene straks aantehalene Verhandeling opmerken deed, ten dage der Fransche

overheersching, het-uiteerste gevaar van, met ons Volksbestaan, ook dien schat te verliezen, en op ons was toen bijna toepasselijk, hetgeen GENTMAN LEIJDEKKER, eens met opzigt tot de Spaansche verdrinking dezer Landen, zong:

De Nederlander had zijn moederspraak vergeten,
Terwijl de bastaardij, zoo driest zich had vermeten,
De zuivre klanken van zijn landtaal te versmeên
In woorden van gezwets, ontleend van andré volken,
Zoo was die fraaije spraak, beneveld met die wolken,
Een duistre bajert en gemengeld ondereen.

Maar de goede Voorzienigheid stuitte, tot onze blijdschap, den voortgang van dit kwaad; wij behielden onze Taal en met deze ook onze Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen, die, gekruid door de wijsheid en geëikt door de ondervinding, rijkelijk opwegen kunnen tegen de bedriegelijke vruchten van anderer fantasie, en met welke wij in onderscheidene gevallen, op verschillende tijden en wijzen, ons voordeel kunnen doen. Ik wilde dit laatste leeren kennen, of de overtuiging ervan versterken, en ik vleide mij met de gedachte, dat welligt deze mijne poging strekken zoude, om dit gedeelte der Taalkunde, meer dan tot hiertoe plaats vond, te doen behartigen en ook langs dezen weg de wijsheid

der Vaderen, tot de volgende geslachten zou worden voortgeplant. Waardige mannen waren mij daarin tot voorgangers, en hunne navolging, hoewel met ongelijke schreden, rekende ik mij tot pligt en eer.

Alles wat men voorts in eene Voorrede verlangt, om den aard en de strekking van eenig boekwerk juist te beoordeelen, zal men hier in de Inleiding aantreffen, bij welke ik echter nog het volgende voegen moet. Bij de opgave der Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen, werd nu eens deze dan weder gene, meestal echter de derde naamval, door mij gekozen; doch dit is, gelijk ieder begrijpen zal, bij het gebruik, veeltijds willekeurig. — Spreekwoordelijk, is wel eens met oneigenlijk, figuurlijk of overdragtelijk verwisseld, doch altijd dezelfde zaak er door verstaan. — Sommige fraaije plaatsen van Dichters en Proza-schrijvers, welke mij bij een en ander Spreekwoord voor den geest kwamen, zijn tot de behandeling van gelijksoortige bij eene volgende gelegenheid bewaard, om dit gedeelte van mijn werk daarmede niet te overladen. Aan de andere zijde echter, heb ik ook wel eens, als het mij gepast voorkwam, meer in gevoegd, dan de rubrieken in de Inleiding genoemd, aanboden.

Gelijk ik in de dezelve ten slotte meldde, Nalezingen te zullen geven, in welke alles wat tot aanvulling en volmaking wordt aan de hand gedaan en

mij voorkomt, daartoe te kunnen dienen, zelfs wanneer men zulks verkiezen mogt, met bijvoeging van de namen der inzenders, zal worden opgenomen; zoo noodig ik de Taalkundige lezers dezer proeve uit, met de toezending ervan, niet te wachten, maar mij hunne aanmerkingen of bijdragen, zoo spoedig mogelijk, te bezorgen. Aangenaam zal het mij ook zijn, behalve 't geen daarover reeds in het licht verscheen, eenige voldoende opheldering te ontvangen aangaande den oorsprong en zin van die Spreekwoorden enz. welke ik achter deze proeve opgegeven heb, en waaromtrent ik nog geheel of ten deele, in het onzekere verkeer; terwijl het tevens van belang zal wezen, wanneer men mij opmerkzaam maakt op zulke, die bijna in onbruik geraakt zijn en echter dienen behouden te worden. Zoo is er nog een, in het vorige jaar, ter gelegenheid van een' Feestelijken maaltijd in Zeeland, als het ware gered. Een hoog bejaard man toch, stelde de toast in:

Kielen
Wielen
Rand
Om 't land!

Dit werd in het eerst door niemand verstaan, tot bevreemding van den Grijsaard, die zich herinneren kon, dat het in zijne jeugd Spreekwoordelijk gebruikt

word, om Zeelands middelen van bestaan en veiligheid, aan te duiden. De kiel en deden aan de Scheepvaart; — de wielen, daar de ploegen met deze, in Zeeland het langste in gebruik zijn gebleven, aan den Landbouw denken; terwijl door rand om 't land, de dijkwerken bedoeld werden, die de Zeeuwsche eilanden opringen.

Ik zal mij geredelijk toestemmen, dat het te bejammere zijn zoude, wanneer dergelijke zinrijke, ~~naam~~ gezegden verloren gingen; maar men werke dan ook met mij mede om dit voor te komen, en hiertoe zal vooral kunnen dienen, dat men op zulke lette, die geheel Provinciaal of zelfs nog meer Plaatselijk zijn, en tot wier mededeeling mij vooral zoodanige geschriften geschikt voorkomen, als de Geldersche Volks-Almanak van den Heer O. G. HELDRING, een boekje dat aanbeveling en navolging in andere Provinciën verdient. Het bruikbare kan dan naderhand in mijne verzameling overgenomen worden.

Ofschoon ik mij voor als nog aan geen stelsel van Spreekwoorden, enz. gebonden heb, hoop ik die welke van het Landleven ontleend zijn, te laten volgen; het Landleven namelijk, in den uitgestreksten zin van het woord, bij hetwelk niet slechts akkerbouw, vee-hoederij en dergelijke; maar ook ander Landelijk bedrijf, als jagen, visschen, vogelen, enz. in aanmerking komen moet. Hetgeen hiervan afge-

leid is, biedt eenen voorraad aan, die mijne landgenooten den rijkdom hunner Taal op nieuw zal doen bewonderen.

Geniet deze proeve een gunstig onthaal, dan geef ik in bedenking: of dezelve niet ten gebruike van het middelbare onderwijs op de Scholen, zou kunnen dienen, waartoe eene min kostbare uitgave, met de dan noodige veranderingen, door mij zou te vervaardigen zijn. — In allen gevalle beklag ik mij den tijd en de moeite niet, daaraan in de uren mijner zedelijke uitspanning besteed, en wensch ik, als vruchten ervan, ook den lezer nut en genoeg.

I N L E I D I N G.

Reeds in het *eerste* deel van mijn tijdschrift: de *Fakkels of Bijdragen tot de kennis van het Ware, Schoone en Goede*, ten jare 1825 in het licht verschenen, ontwikkelde ik in eene kleine verhandeling over het *zinrijke en waardige van vele Oud-Vaderlandsche spreekwoorden*, mijn gunstig gevoelen over die *korte, kernachtige* uitdrukkingen van *zedelijke* of *natuurlijke* waarheden, door beschrijving of vergelijking, aan welke het publiek zonder bedenking, gezag toekent, en die onder den gemelden naam van *Spreekwoorden*, of ook wel dien van *Spreuken* bekend zijn. (1)

Ik deed opmerken, hoe zij oogenblikkelijk werken op verstand en hart, door ons meestal terstond eenig overzigt te geven over de zaak, welke wordt bedoeld, ons de toepassing ervan gemakkelijk te maken, ons spoedig te overtuigen en door dit een en ander dikwijls aangenaam te verrassen, waardoor zij in ons oog, zoo als ERASMUS het begreep, *kleine paarden zijn, dikwijls meer waardig dan groote rotssteenen*, en zij naar het oordeel van KONSTANTIJN HUYGENS, door ieder hooggeschat worden, *die lie-*

2.

ver met ééne once gouds , dan met een zwaar stuk lood wordt betaald. Zoo dacht ook reeds vroeger PLUTARCHUS, die in het leven van PHOCION schreef: Gelyk de prijs van het geld en deszelfs kostbaarheid te grooter is, naar mate het in kleiner klomp wordt bevat, zoo is de kracht eener rede te sterker, naar mate zij veel zins in weinige woorden behelst:”

De overtuiging hiervan leidt dagelijks tot beslissende resultaten. Hoe menigmaal toch, besluit de huisvader zijne vermaning, berisping of aanmoediging met een Spreekwoord! Hoe dikwijls dringt de vriend zijne onderrigting of vermaning bij zijnen vriend, door den nadruk van eene Spreuk aan, of trekt men, in een gezellig, of vertrouwelijk gesprek over de gebeurtenissen van den dag, over het gewone of ongewone stads of dorps nieuws, het geheel in eene bekende, krachtige Spreuk te zamen, die als ware het, de slotsom van alles daarstelt!

Ik merkte tevens in de gemelde verhandeling aan, dat de voortreffelijkste Spreekwoorden die der *Ouden* zijn. Zij ontstonden toch in den vroegsten tijd, niet uit de scholen — niet uit diepe redeneringen, ook niet uit langdurige bespiegelingen; maar werden geboren uit oogenblikkelijke invallen bij hetgene men in zijnen gewonen werkkring of door het gerucht vernam en men strooide die als bloemen op den levensweg, om er anderen door te onderwijzen en te beschaven. Zij bezaten derhalve veelal zekere oorspronkelijke reinheid, en door mannen van hoofd en hart gedacht, de kiem van ware wijsheid en zedelijkheid.(2)

Allengs met anderen vermeerderd, aan wier versiering de kunst de behulpzame hand leende, werden zij tot de nakomelingschap overgebracht en bleven zij

5.

in bestendig gebruik. Eeuwen zelfs wentelden over hen heen en de geslachten begrepen dat, naarmate zij getoetst waren aan het gezond verstand, het zedelijk gevoel en de ondervinding van verschillende tijdperken, zij hun gezag moesten behouden, en dat, wanneer het algemeen zich van dezelve bediende, zij geeerbiedigd moesten worden als de *vereenigde stem van het publiek*; aangaande welke gewis dit schrijven van ARISTOTELES geldt: »*Zoo men al met regt vooronderstelle, dat alle menschen juist niet even schrander zijn, kan het echter gebeuren, dat allen te zamen komende, eenen geest vormen, die schranderer is, dan die van een individu ooit worden kan. Even gelijk een maaltijd, die door een groot aantal burgers bekostigd wordt, dikwijls prachtiger en rijker kan zijn, dan die, welke door een vermogend man alleen wordt aangerigt.*» (3)

. Dit een en ander nu, werd door mij toegepast op velen onzer *Oud-Vaderlandsche Spreekwoorden*, waarvan de voorraad zoo ruim is, dat de Hoogleeraar SIEGENBEEK in zijne verhandeling over den *rijkdom en de voortreffelijkheid der Nederduitsche taal*, vaststelt, dat geene andere natie er meerdere heeft dan de onze, waarvan wel de voornaamste redenen liggen zal in hare bijzondere *Opmerkzaamheid, Schranderheid en Scherpzinnigheid*, door alle tijden heen erkend. (4) *Spreekwoorden*, die, ja wel, voor een gedeelte vruchten van eenen anderen grond of navolging b. v. van EZOPUS zijn; doch welke wij echter veeltijds in onze taal zeer goed, ja somtijds zelfs onverbeterlijk uitdrukken. *Spreekwoorden*, die daarom gelijke regten verkregen met de ontelbare menigte van *Hollandsche vinding*,

4.

door het huishoudelijke, 't welk daarin doorstraalt, te onderkennen, en die dikwijls voor de eerstgenoemden niet behoeven te zwichten; — *Spreekwoorden*, van welke de beste Nederlandsche schrijvers, en vooral een HOOFT, zich dikwijls meesterlijk hebben bediend en waarmede onze beroemdste dichters als VONDEL, ANTONIDES, DE DEKKER, POOT en anderen, hunne tafereelen heerlijk hebben gestoffeerd; somtijds door Spreekwoorden met Spreekwoorden te verbinden; doch meest-al door dezelve hier en daar te plaatsen tot mengeling van licht en schaduw; dus ter versiering en voltoojing der kinderen hunner lui- men en van hun vernuft; (5) — *Spreekwoorden*, welke even als die der *Oosterlingen*, *Grieken*, *Romeinen* en andere volkeren, geevenredigd naar hunnen vroegeren oorsprong, de eerste kiemen en monaden der ware wijsgeerte mogen genoemd worden; — *Spreekwoorden*, die, onder al de wisselingen des tijds, derzelve aanwezig behielden, de goedkeuring der geslachten wegdroegen, en uit hoofde van dit een en ander, onze hoogachting en belangstelling overwaardig zijn.

Wel is waar, gelijk ik mede in genoemde verhandeling aanmerkte, wij vinden onder die Spreekwoorden een en ander, dat laf, of volstrekt niet oorbaar is en vergeten moet worden. Hiertoe behooren inzonderheid die, welke ontleend zijn van brasserijen en daaruit niet zelden ontstane vechterijen; sommigen uit de klasse der galanten, die te plat of te ruw zijn; anderen, die van de tijden der *Hervorming* afkomstig en op de *Roomsche* Godsdienst zinspelende, wel eens geestig en puntig, maar toch te bits en te stekelachtig zijn, en einde-

5.

lijk ook die, welke in het zoogenoemde *profane* vallen, en met waren eerbied voor God en zuivere hoogachting voor den Bijbel, als *Zijn* Woord onbestaanbaar zijn, waarom wij er geen enkel voorbeeld van aanvoeren. Men heeft ook zulken, die *volstrekt valsch* zijn, b. v. *wacht u voor de genen, die van God geteekend zijn*, even als of leelijke gebrekkige menschen, zoo als een EZOPUS en POPE, daarom juist eene slechte ziel moeten hebben. *Kroesch haar, kroessche zinnen*; even als of de korselheid van het brein, met de meerdere of mindere krulling van die uitterlijke bekleedsels iets te maken had. *Waar eene bije honing uit zuigt, daar zuigt eene Spin vergif uit*, dat *natuurkundig* beschouwd zoo niet is; want het strijdt met alle ondervinding en proeven. Zoo zegt men ook menigmaal: *Door schade wordt men wijs*; doch dit is mede in honderde gevallen onwaar en in de *adagia* van ERASMUS, waaruit het ontleend is, leest men het niet; maar wel: *quae nocent, docent* d. i. *Schade leert, onderwijst. Het riekt naar de mosterd*, even als of *mosterd* iets nadeeligs ware, terwijl het had moeten zijn: *naar den mutsaard*, gelijk het oudtijds geschreven werd. De mutsaard nu, was de brandstapel, waarop men de zoogenoemde kettters plagt te verbranden en wie of wat, naar zulk een mutsaard rook, was zeker volgens de toenmalige denkwijze niet pluis. (6)

Deze vervalsching of wilt gij verminking, gaat zelfs zoo ver, dat men zegt: *de vreemde koe likt het vreemde kalf*, voor *het vreemde kalf* NIET. *Bergen en dalen ontmoeten elkander*, voor *ontmoeten elkander niet*, maar menschen wel. (7) Daarom zong reeds, ruim eene eeuw geleden, zeker dichter:

6.

*Een bondig Spreekwoord was der Ouden wijsheids pit
Tot doel en baken in 't beloop der zamenleving,
Is nu ook kaf vermengd met graan, men zuivre dit,
Dan heeft men paarden tot een gouden woordenweving.*

En deze zuivering is te gemakkelijker, om dat de genoemde onbruikbare Spreekwoorden, voormaals slechts door een gedeelte der natie gebezigd, in volgenden tijd nooit algemeen overgenomen, thans reeds minder bekend zijn, en, zoo zij hier of daar nog in zwang gaan, alleen de bezitting van sommigen zijn, terwijl de bruikbare maar vervalschte door eene goede kritiek in hunne *oorspronkelijkheid* hersteld kunnen worden.

Het tot hertoe aangegevene, is in vele opzichten toepasselijk op onze *Spreekwoordelijke zegswijzen*, of figuurlijke uitdrukkingen, meer of min van eene spreekwoordelijke gedaante, of die het zakelijke gedeelte van een spreekwoord behelzen, maar met hetzelfde niet moeten worden verward. » ERASMUS en vele anderen welke wij zouden kunnen noemen, hebben deze onderscheiding verwaarloosd, en hierdoor eene menigte van louter zedelijke stelregels en lessen onder de eigenlijke spreekwoorden geplaatst, waardoor men zich, in het nasporen en afleiden der volkswijsheid, zoo verre die hierin mogt te zoeken wezen, geweldig zou kunnen bedriegen.” Dit was reeds eene juiste opmerking van JOHANNES LUBLINK DEN JONGEN, die in het eerste deel zijner fraaije *verhandelingen* zoo veel belangrijks over de *Spreekwoorden* mededeelt, dat COLLOT D' ESCURY in zijn voortreffelijk werk, getiteld: *Hollands roem in Kunsten en Wetenschappen*, hem uitdrukkelijk

7.

vermeldt, als die daardoor onze letterkunde niet weinig heeft verrijkt. (8) Op beide werken zullen wij nog wel eens meer terugkomen.

Onze *Spreekwoorden* en *Spreekwoordelijke zegswijzen* nu, zijn zeer onderscheiden, zoo in aard als in afleiding. Sommigen b: v: zijn *wijsgeerig*, anderen *zedekundig*; nog anderen *natuurkundig*. Sommigen stemmen ons tot ernst, anderen doen ons lagchen. Sommigen hebben eene of andere gebeurtenis, anderen eene plaatselijke bijzonderheid ten grondslag. Sommigen zijn van den land- en akkerbouw, anderen van gebruiken in het gemeene leven, en hoe velen ook van de *Scheepvaart* en het daarmee verbundene *Scheepsleven* ontleend.

Dit laatste kenmerkt onze natie bijzonder. Van de vroegste tijden toch af, leidde zij zich daarop toe; duizenden bleven er eenig middel van bestaan in vinden, zoo dat het bestendig als een hoofdbestanddeel van onze algemeene welvaart werd beschouwd, (9) en de waarde onzer verbloemde spreekmanieren daarvan afgeleid, valt reeds terstond in het oog, bij de opmerking, dat de *Franschen* en *Engelschen*, ofschoon hunne Landen mede door de zee bespoeld worden, en ook zij eene uitgebreide scheepvaart uitoefenen, velen derzelve in *hunne* taal missen en die derhalve uit de onze hebben overgenomen, of zich met eigenlijke bewoordingen moeten vergenoegen.

In de beide vorige eeuwen zijn hier te Lande verscheidene boeken geschreven, die van *Spreekwoorden* en *Spreekwoordelijke zegswijzen* overvloeijen. Om uit velen, behalve de reeds vroeger vermelde, twee minder bekende, het eene in Proza, het

8.

andere in Poëzij te noemen. J. JANSEN STRUYS *voyagien* waarvan de eerste en beste druk ten jare 1677 het licht zag, en waarvan een naauwkeurig verslag door eenen der eerste letterkundigen in ons Vaderland in den *tweeden* jaargang mijner *Fakkelt* te vinden is, bieden een aanzienlijken voorraad aan, en de gedichten van J. VAN PAFFENRODE, vrijheer van *Ghussigny*, waarvan de *twaalfde* druk in 1711 verscheen, zijn daarmede dermate vervuld, dat men zich over dien Oud-Vaderlandschen schat niet genoeg verheugen kan. (10)

Vroeger echter had reeds een uitmuntend man eene verzameling ervan, zijnen landgenooten aangeboden. Het was HENDRIK LAURENSZ. SPIEGHEL, in zijnen tijd een aanzienlijk koopman te Amsterdam, aldaar den 11^{en} Maart 1549 geboren, die door bevoegde regters, als een der eerste en voornaamste opbouwers en handhavers van onze Vaderlandsche letterkunde, wordt vereerd. Deze gaf behalve zijn *Hertsspieghel* en andere zedeschriften, ook een' zoogenoemden *Bij-spraax Almanack* uit, in welken hij bij iederen dag des jaars *zedekundige Spreuken* en *Vaderlandsche Spreekwoorden* had geschreven, waarvan de waardige bedoeling uit het volgende korte voorberigt blijkbaar is.

» Jonstighe Lezer! De wijsheijd des ouden tijds, zeijt » SENECA, leerde alleen wat men behoorde te doen en » te laten. Ende doen waren der verre veel beter men- » schen. Nae dat de geleerde voortgekomen zijn, derft » men de vrome. Want die eenvoudighe ende elk ken- » bare deughd, is in een duistere en scherpzinnighe we- » tenschap verandert, men leert ons vernuftelijk woordt- » twisten, niet wel leven. Epist. 96. Die eenvoudighe

9.

» elk kenbare deughs en zedevormings bewoording , uijt
» ondervinding onzers voorouders , hebben wij ghehoopt
» te verdeelen op de dagen des jaars. Opdat die 't lust
» alle daaghs iet waardighs hebben mach , Zijn leerghi-
» riegheid heilzamelijk te oeffenen. Zoo had men in de
» kerk des Ouden Testaments de gheboden Godts ende
» zo heeft men in de Christelijke kerk het leven der
» heiligen verdeelt, De Zondaaghs letter, elk jaar we-
» tende , zo verstrekket u , wildij , een

Ewighe Zedevorms

Almanack.

Deughd verheughd.

Nu volgt:

I. *Laumaant Januarius.*

- » A. 1. Kent u zelve. Elk spiegele hem.
- » B. 2. Waar verstand is, dat breekt uit.
- » C. 3. Acht alle ding so als 't is.
- » D. 4. Eerst wikt, dan waaght.
- » E. 5. Beter weten als wanen.

Men vindt bij sommige dagen, zeer veel aangetee-
kend b. v. bij

» G. 7. Anwenst wert een tweede natuur. Ghewoonte
» maakt eelt. Qua wennis, schennis. Men mach zijn
» ouwe schoen verwerpen, maer sijn oude zeden nim-
» mermeer, *terstond verklaard door* 't is lichter ouwe
» schoen verwerpen als ouwe zeden. Neemt ghewoonte
» d' overhant, so gaat se door al 't land. Onghewoonte
» breekt leen. 't Is quaad ouwe honden an band te leg-
» gen. Een ouwe wolf is wel gherucht gewoon. Smits
» kinderen sijn wel voncken ghewoon.

Omtrent gelijktijdig, namelijk ten jare 1623, liet
zich de *Zeeusche nachtegael ende desselfs drijderleij*
gesang hooren, waarin menig Spreekwoord aardig

10.

werd voorgedragen. In 1635 drukte ADRIANUS STOFFERUS ZIRIZALUS in zijne *Nederduitsche poëmata*, het voetspoor der dichters, die de *nachtegaal* hadden doen zingen, en eindelijk overtrof onze JACOB CATS hen allen, door vooral in zijnen *Spiegel van den ouden en nieuwen tijd* een groot getal Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen, niet slechts op te geven, en somtijds aardig te verbinden, maar ook die van andere volken te vermelden en de onze daarmede te vergelijken; zijnde hij tevens regt vernuftig en gelukkig in de bepaling van den zin, dien hij, door de dichtkunst geholpen, zoo krachtig wist uit te drukken, dat elk denzelven niet slechts bevatte, maar tevens gevoelen kon. Zoo is het ook gelegen met hetgeen men in de *emblemata* of het *zinnewerk* van JOHAN DE BRUNE, tijdgenoot van J. CATS, over eenige Spreekwoorden, door den laatstgenoemde niet vermeld, vinden kan. (11)

Ziet daar, nevens het enkele dat nader aangewezen zal worden, den voornaamsten voorraad, dien CAROLUS TUINMAN kennen kon, toen deze ten jare 1720 over *den oorsprong en de uitlegging van daaglijks gebruikte Nederduitsche Spreekwoorden, opgehelderd tot grondig verstand der Vaderlandsche moedertaal*, zijne twee deelen in kwarto, uitgaf, met de volgende hoofdverdeelingen:

Spreekwoorden uit de *H. Schrift*, — uit het *Heidendom*, — uit het *Pausdom*, — uit *oude meeningen en gewoonten*, — uit *oude of latere geschiedenissen*, — uit *gebeurde of versierde kluchtvertellingen, die spelen in dubbelzinnigheid*, — van *'t vrijen, huwelijk, kinderen enz.* — van *de keuken*, — van *de kelder*, — van *kostwinning, koophandel enz.* —

11.

van scheepvaart en lundreizen, — van spaarzaamheid, gierigheid en verkwisting, naarstigheid en verzuim, van bedrieging, — van liegen, snappen, kijken enz. — van smaad en scheldnamen, — van pleiten, geschil hebben enz. — van visschen, jagen, vangen, — van regeringsbewind, kuiperij enz. — van zingen, dobbelen, haatsen enz. — van gekken, snoefshanen en vechters, — van geweldenarij, onlusten enz. — van wel of kwalijk varen en gezind zijn, — van ziek zijn, ouderdom en sterven, — van velerlei soorten in ééne bundel.

De oplage van dit werk moet aanzienlijk geweest zijn, daar men hetzelfde bijna in iedere boekverzameling van eenig belang aantreft, ja het zelfs hier en daar onder de *huisboeken* wordt geteld; doch de beoordeeling ervan is verschillend. Hooren wij LUBLINK DEN JONGEN, door mij vroeger aangehaald, dan zegt hij ons:

» *TUINMANS* boek over de Spreekwoorden, is elken
» *Nederlanaer* bekend, ten minste naar den titel.
» *Gij* zoudt denken, dat ik ook dit boek ten eerste
» had behooren te raadplegen: maar ik wil het voor
» u niet ontveinzen, *TUINMAN* stond bij mij, door
» andere voortbrengsels van zijn vernuft, in zulk
» een kwaden reuk, dat mij de lust niet eenmaal
» heeft bekropen om naar hem om te zien. Misschien
» heb ik hierin gedwaald: misschien dien schrijver
» onregt gedaan; evenwel handel ik ten minste op-
» regt, dat ik eene bron aanwijs, waaruit ik niet
» heb geschept: of misschien ook een ander het dáár
» nog eens wilde beproeven:” (12)

COLLOT D' ESCURY is LUBLINK gevolgd, en schrijft:

» *TUINMAN* heeft ook naderhand wel eene zeer

12.

» uitgebreide verzameling van spreekwijzen geleverd,
» maar zijne smaak en zouteloze aanmerkingen zijn
» veelal zoo wulgelijk, dat inderdaad het vonnis,
» door den Heer LUBLINK DEN JONGEN over hem
» geveld, niet te streng mag geacht worden:» (13)

Ik heb, op den wenk door LUBLINK gegeven, de aangewezen bron bezocht en beproefd. Al spoedig vond ik bewaarheid, wat TUINMAN zelve in zijne voorrede schreef, namelijk: » *Ik geef hier 't gene mij ter vlugt en zonder veel peinzen in den zin en uit de pen schoot:*» en het is wel te bejammern, dat de man geene meerdere zorg aan zijn opstel heeft besteed, hetwelk dan, buiten allen twijfel veel naauwkeuriger en vollediger zou geweest zijn. Ik stem ook geredelijk toe, dat de tusschen ingeworpene aanmerkingen dikwijls van eenen stempel zijn, overeenkomstig den wansmaak en de onkieschheid van het tijdvak, waarin de schrijver leefde en wel zoodanig, dat het mij veel gekost heeft de beide deelen en vooral het *laatste* geheel door te lezen; doch niettegenstaande dit een en ander, geloof ik, dat wij niet weinig verpligting aan hem hebben, die de moeite genomen heeft van zoo vele Spreekwoorden bij één, en onder zekere rubriken te brengen. Ja, die, zoo wel in het juist bepalen van den zin, als in het onderzoeken naar den oorsprong van een en ander, menigvuldige bewijzen gegeven heeft van *letterkunde* en *vernuft*, waardoor zeer veel 't welk mogelijk anders nog in het donkere liggen zoude, geheel of ten deele is opgehelderd.

Na TUINMAN bleef dit ruime veld onzer Vaderlandsche letterkunde bijna geheel onbearbeid, tot dat MARTINET en VAN DEN BERG in hun *geschenk voor*

15.

de jeugd, in het laatste der vorige eeuw, de volgende Spreekwoorden behandelden:

Dat zijn ze niet die Wilhelmus blazen. — Hij schreit tranen met tuiten. — Holland is in last. — Hij heeft de papegaai afgeschoten. — Hij slendert mee als de waard van Beileveld. — 't Komt op een turfje niet aan, als men in 't veen is. — Schoenmaker houd u bij uwe leest. — Elk huis heeft zijn kruis. — Men roept zoo lang Paschen tot het eens komt. — Elk vischt op zijn getij. — Elk regeert zijne maand. — Gelijke monniken, gelijke kappen. — Kort afzeggen is vriendschap doen. — Geene rozen zonder doornen. — Goed rond, goed Zeeuwsch. — Veel verhuizen kost veel bedstroo. — De morgenstond heeft goud in den mond. — Het riekt naar de mostaard. — Wel voorgaan doet wel volgen. — Zelf is het beste kruid. — Hij zal mijn koffer niet kruijen. — Iemand van stuurboord naar bakboord zenden. — Hij waait met alle winden. — Als er één schuapje over de brug is, dan volgen de anderen. — Hij mag wel een potje breeken. — Het appelmannetje komt om zijn geld. — Zijn haan kraait Koning. — Hij is in de mat geweest. — 't Moet vroeg krommen zal het een goede hoepel worden. — 't Kan verkeeren zegt BREDERO. — Luije lui zweet, is gauw gereed. — Hij lijkt hem op een duit. — Hij heeft veel op zijn kerfstok. — Kom ik er van daag niet, dan kom ik er morgen. — Komt men over den hond, men komt ook over den staart. — Waar de tuin het laagste is, wil elk er over. — Nieuwe bezems vegen schoon. — Men moet het ijzer smeden als het heet is. — Zwijgen verantwoordt veel. — 't Slechtste rad maakt het meeste geraas. — Patien-

tie is goed kruid, maar 't groeit in ieders hof niet. — Die zich dood werkt wordt onder de galg begraven. — Vrienden kost is haast gereed. — De pot verwijt den ketel, dat hij zwart is. — Men hoort ver, dat de winter houd is. — Duren is eene schoone stad. — Haastige spoed is zelden goed. — Het geld wast mij op den rug niet. — 't Kan niet door den beugel of het kan er niet door. — Een ledige beurs is een veilige paspoort. — Die God bewaart, is wel bewaard. — Regt door zee. — Stille waters hebben diepe gronden. — Hooge boomen vangen veel wind. — Elk heeft genoeg in zijn eigen hof te wieden. — Het is kwaad kersen eten met de grooten, Zij smijten met de steenen. — Twaalf umbuchten dertien ongelukken. — Met een andermans pooten de kastanjes uit het vuur halen. — Als het half verdronken is, wil men den put dempen. — God wreekt daar Hij niet spreekt. (14)

In het begin der tegenwoordige eeuw werd dit lettergeschenk nagevolgd door eenen ongenoemden schrijver, die in zijn *Magazijn van Spreekwoorden opgehelderd door voorbeelden en vertellingen tot een leesboek voor de jeugd* (15) zijne gedachten mededeelt over: *Een Spreekwoord een waar woord. — Als de eene hand de andere wast, worden zij beide schoon. — Eerlijk duurt het langst. — Eerst gedaan en te laat bedacht, heeft menig een in verdriet gebragt. — Na gedaan werk is goed rusten. — De kleederen maken den man. — Gierigheid is een wortel van alle kwaad. — Middelmaat houdt staat. — Bid en werk. — Het werk prijst zijnen meester. — Boontje komt om zijn loontje, of, gelijk het werk zoo de loon. — Een leugenaar moet een goed geheugen hebben. — Wie*

15.

lang soep eet , wordt oud. — Lang geborgd , is niet geschonken. — God laat het water wel aan , maar niet over de lippen komen. — Honger maakt rauwe boonen zoet. — Ondank is 's werelds loon. — Zoo gewonnen , zoo geronnen. — Eenen vlugtenden vijand moet men eenen gouden brug bouwen. — Rome is niet op éenen dag gebouwd , of Keulen en Aken niet te gelijk. — Lekker is een vingerlang. — Van twee kwaden moet men het ligste kiezen. ~~De kruik~~ De kruik gaat zoo lang te water tot zij eens breekt. — Kwade gezelschappen bederven goede zeden. — De nacht is niemands vriend. — Veel hoofden , veel zinnen. — Hoogmoed komt vóór den val. — De verstandigste geeft toe. — Wie zich in gevaar begeeft komt er in om. — Wie loopt , die wordt gejaagd. — Wie de schade heeft , heeft de schande toe. — Niet weér doen is het beste berouw. — Het ei wil altijd wijzer zijn dan de hen. — Wie dronken steelt , moet nuchteren hangen , of dronken gedaan , nuchteren geboet. — Jong gewend , oud gedaan. — Gelijke munniken , gelijke kappen. — Dwalen is menschelijk. — Voor een gek en een dronken man moet men met een voeder hooi uitwijken. — Gedane zaken hebben geen keer. — Beloven en houden , past jongen en ouden. — Met den hoed in de hand komt men door het gansche land. — Zijt trouw en vertrouw niemand. — Met schade en schande wordt men wijs. — Voorzigtigheid is de moeder van de wijsheid. — Zoo gij iets vindt , laat u dat niet bekoren ; maar geeft het weder aan hem , die het heeft verloren. — Verbeelding is erger dan de derdedaagsche koorts. — Bedrog loont zijn' meester. — Het kwaad komt uit , al zouden het de raven uitbrengen. — Een hand-

16.

werk verlaat zijnen meester niet , of , wie een handwerk kan , behoeft niet te bedelen. — Wie niet hooren wil , moet voelen. — Een mager vergelijk is beter dan een vet proces. — De waarheid vindt zelden herberg. — Hetgeen men niet weet , deert het hart niet. — Lust en liefde tot een ding , maakt alle moeite en arbeid gering. — Veegt eerst voor uw eigen deur en dan voor uw buurmans , of , elk heeft genoeg in zijn eigen tuin te wieden. — Lang honger geleden is geen brood gespaard. — Aan Gods zegen is het al gelegen. — Het heeft zoo moeten zijn , of , wie kan tegen ongeluk. — Na regen komt zonneschijn , of , na lijden komt verblijden. — Al te veel is ongezond. — Er is geen ongeluk zoo groot , of er is geluk bij. — Al te haastig deugt niet. — Stoort u aan het schoppen van een ezel niet. — De morgenstond heeft goud in den mond. — De tijden veranderen en wij met dezelve , of , dat was is altijd beter , al regende het honing. — Op een groenen kwast behoort een scherpe bijl , of , ijzer scherpt men met ijzer. — Schoenmaker blijf bij uwe leest. — Wie ligt gelooft , wordt licht bedrogen. — Veel kleintjes maken een groot , of , veel handen maken licht werk. — Goede boomen dragen vroegtijdig goede vruchten. — De linkerhand moet niet weten wat de rechterhand doet. — Het is beter , onregt te lijden , dan onregt te doen , of , een goed geweten is een zacht kussen. — Arm met eere kan niemund deeren. — Koopt in der tijd , dan hebt gij 't in den nood. — Spuurt in der tijd , dan hebt gij 't in den nood , of , sparen is eene goede rente , of , die wat spaart heeft wat , maar als het hammetje gekloven is , is het sparen gedaan. — Dien God bewaart is wel bewaard. —

17.

Neem niet te veel hooi tegelijk op uw vork, of, die veel beginnen, eindigen weinig. — De eikenboom vult niet op den eersten slag. — De onschuldige moet vaak het gelag betalen. — De duivel is nu gaande, of, een ongeluk zit in een klein hoekje. — Men moet de tering naar de nering zetten, of, steek uwe voeten niet verder dan uw bed reikt. — Wiens brood ik eet, wiens woord ik spreek. — Het kan verkeerren zegt Bredero. — Nood leert bidden. — Gelijk zoekt zich, gelijk vindt zich, of, vogels van eender veren vliegen graag zamen. — Eens onregt, altijd onregt, of, wat van daag onregt is, is morgen geen regt. — Een profet is niet geacht in zijn Vaderland. — Het moet krommen, zal 't een goede hoepel worden, of, wat HANSJE niet leert, leert HANSJE nooit. — Met kleine lapjes leert de hond leder eten, of, hoedt u voor den eersten misstap. — Eenen armen ontbreekt veel, maar eenen vrek alles. —

A. FOKKE S. Zⁿ. behandelde op zijne luimige geestige wijze, deze zes, hier te lande gebruikelijke Spreekwoorden: *Elk is een dief in zijne nering. — 't Is al geen goud wat er blinkt. — Practica est multiplex. — Bij 't scheiden van de markt leert men de kooplui kennen. — Geen geld geene zwitsers. — Elk meent zijn uil een valk te zijn.*

Ook W. BILDERDIJK heeft in zijne nieuwe verscheidenheden, het volgende toegelicht: *Die zich een koets belooft, krijgt er nog wel eens een wiel van. — Zijn stouste schoenen aan te trekken. — Hij heeft kind noch kraai. — Ik ben geen Bremer. — Ik kan de ooren schudden dat zij klappen. — Vijgen na Paasch. — Voor sint velten loopen. — Bij de zucht. — Prikken eten. — Pik, olij of graaf.*

18.

Wat de *keur van Nederlandsche Spreekwoorden en dichtelijke zedelessen* van S. WILLEMS betreft, be-
rigt ik alleen, dat dit werkje te Antwerpen 1824 is
gedrukt en zoo weinig aan den titel beantwoordt,
dat verdere vermelding nutteloos zoude wezen. (16)

Van de *Oud-Vriessche* Spreekwoorden in het bij-
zonder, hebben eerst E. WASSENERGH en daarna
J. H. HOEFTT eenigen, waarvan ook in andere
provincien in gebruik zijn, *taalkundig* opgehel-
derd. (17) Zij zijn:

Mad juib/ aad hac/ aad brax/ gtiet ten mal to star.
*Oud geld, oud hooi, oud brood, staat iemand wel
te stude.* — Wade hannen is quae biljen to leren. *Oude
honden is kwaad bassen te leeren.* — Wade foxen bin-
nen quae to faen. *Oude vossen zijn kwaad te vangen.*
— Mad Wagners herre jern het klappen sin de stuype.
Oude Wagenaars (voerlieden) *hooren gaarne het klap-
pen van de zweep.* — Almans frioun is almans gick.
Allemands vriend is allemands gek. — Berint de waer-
sige hoet aet/ de jerschte naet. *Beloopt de slijkige
voet iets, de asschige niets.* — Braet by die licht/
tzyg by de mitcht. *Brood bij de licht, kaas bij de
wigt.* — Beter gne sulngie gangh/ dan gne herren
klangh. *Beter in de vogelzang, dan in der heeren
klang.* — Beter ten hyn hynst/ as ten leegh hester.
Beter een blind paard, dan een leeg halter (halster). —
De aniesanghe byt merket de haly luyt. *De onbe-
zorgde beet maakt den hals wit.* — Deer aerst comyt/
deer aerst maelt. *Die eerst komt, die eerst maelt.* —
Deer de nutut mal gte mot ze krecke. *Die de noot
wil oeten, moet ze kraken.* — Die de herren ryden/
gtutut de molde/ daer de Behlers dongsje/ gtutue de lape.

Daar de Heeren rijden stuift het stof, daar de Bedelaars dansen stuiven de lappen. — Een schurre schiep mecket folle. Een schurft schaap maakt er velen. — Een hird is goud wurd. Eigen haard is goud waard. — Een joun gaul siocht me naet gne mouwl. Een gegeven paard ziet men niet in den bek. — Een stien kan allinne nin maal maelje. Een steen kan alleen geen meel malen. — Fier sin hulst / heyn by sin schae. Ver van huis, digt bij zijne shade. — Folle mynen dmar de hase dead. Vele honden doen den haas den dood. — Folle warden sollen nin sck. Vele woorden vullen geen zak. — Grette sergen hehote lunde braacken. Groote laarzen hebben wijde broeken van noode. — Hat d' aade sjonge / yupe de jonge. Wat de ouden zingen, piepen de jongen. — Hy behoeft folle maal / der eick man de mutule stoppe schil. Hij heeft veel meels van noode, die ieder een den mond stoppen zal. — Hoe quaer schalk / hoe better lach. Hoe kwader schalk, hoe beter geluk. — Hoe reter baem / hoe boeghsacmer tniegh. Hoe edeler boom, hoe buigzamer tak. — Jonge foeggelen habbe make nebben. Jonge vogels hebben weeke nebben. — Jonge lioe / domme lioe / aade lioe / kaade lioe. Jonge lui, domme lui; oude lui, koude lui. — Alck mot mit sin ponge to ried gaen. Elk moet met zijne beurs te rade gaan. — Kaerge myten gae saack to kaemer. Kurige wijven gaan vaak te kamer. — Kraeckjende meisen doerje allerlanghst. Krakende wagens duren allerlangst. — Langh festjen is nin brae sperjen. Lang vasten is geen brood sparen. — Liaetue liou joutme folle nammen. Lieve lui geeft men vele namen. — Lytse potten rinnen gaauw ober. Kleine potten loopen gaauw over. — Lytse to let / folle to let.

Een weinig te laat, veel te laat. — *Lege hannen* is quac haercken faen. *Met lege handen is het kwaad haviken vangen.* — *Mindert de schaef so maapt de haarg.* *Mindert de schoof, zoo wast het varken.* — *Beste Baer gijste frioun / as 't kael pue groppe leyt.* *Naaste buur naaste bloedvriend, als het kalf in de groeve ligt.* — *Minnen mit mier ten de schoeg thuingt.* *Niemand weet waar iemand (waar hem) de schoen wringt.* — *Ein ting meijer haest / as sien to faen.* *Geen ding met er haast, als vlooijen te vangen.* — *Ont de hiecke is sinne daam / soo rint our al schiep in laam.* *Om dat het hekken is van den dam, loopt overal schaaap en lam.* — *Onwillige bryden is kmaer dounsjen te leeren.* *Onwillige bruiden is kwaad dansen te leeren.* — *Bisjen far dansjen gep de faam.* *Vrijen voor dansen zegt het meisje.* — *Quac hinnen / daer de aijen uut isse / in thulug to pten gaen.* *Kwa-de hennen, die de eijeren uit (buiten) leggen en te huis gaan eten.* — *Quaelck aad / quaelck jongh / quaelck mon / quaelck span.* *Slecht oud, slecht jong, slecht gewonnen slecht gesponnen.* — *Kop nin hep / ierstu ourkamb tiste.* *Roep geen hei, eer gij overgekomen zijt.* — *Kop nin haering / aertege int net heste.* *Roep geen haring, eer gij ze in 't net hebt.* — *Koercht ulut / as de haarge snulut.* *Regt uit als de varkens snuit.* — *Seste hannen meitje gtionckende monnen.* *Zachte handen maken stinkende wonden.* — *Slipende honnen / haertme naet meptsen te meptsen.* *Slapende honden behoort men niet wakker te maken.* — *Stringe Heren / regeerte neat lang.* *Streng Heeren regeren niet lang.* — *'t Gieter naet mol to daer de moutug pnt tresoor dae bliouut.* *'t Gaat er niet wel toe, waar de muis in de etenskast dood blijft.* — *'t Is*

21.

aldus fet yn ien noermans schuyttel. *'t Is altijd vet in een andermans schotel.* — 't Is d'iene houn leed/ dat de oore yne koken gjaecht. *'t Is den eenen hond leed, dat, de andere in de keuken ziet.* — 't Is yn onklik/ schilpatten/ of aeren of synen/ gis de faam. *'t Is een ongelijke twist, zoenen of ooren afsnijden, zegt het meisje.* — Wa de hynst krie wol/ dy gmpjt hem naet mey de taem forre holle. *Wie den hengst krijgen wil, smijt, (of slaat) hem niet met den toom voor 't hoofd (den kop.)* — Wol begun/ is hast gpun. *Wel begonnen is haast gesponnen.* —

Ook P. C. SCHELTEMA handelde later over de volgende: (18.)

Ambten in posten hingje net oanme beam/ mar wol oon 't kret. *Ambten en posten hangen niet aan den boom, maar wel aan den kruiwagen.* — Amme brea iz swieter az memme poat. *Het brood eener minne is zoeter, dan de koek eener moeder.* — Amme poat iz better az memme poat. *Der minne pot of kost is aangenamer, dan die der moeder.* — Syn wera/ mar ket Hera. *Eigen grond maakt een Heer.* — Az dy bergen kealje wolte/ dan wirt it keal en muluz. *Wanneer de bergen zullen kalven (baren), dan wordt het kalf eene muis.* — Az dy bergen kealje/ dan danset it better. *Als de bergen kalven (baren), danst het water.* — Al het Willem hjiet komt raar oon it eyn. *Al wat WILLEM heet, heeft een noodlottig uiteinde.* — Az dy soebbe slagte wirt/ dan schil er wol smoor utt komme. *Als die oude geslagt wordt, zal er wel smeer uit komen.* — Az dy Hollanders fen Kenauw blize/ dan blize dy Friesen fen Bauck. *Als de Hollanders van KENAU pogchen, dan pogchen de Vriezen van BAUCK.* — Az di moanne fol iz/ schynt dy oeral.

Als de maan vol is, schijnt zij overal. — Az de rooster klear iz/ dan schil di diebel neat ter gtea komme. Wanneer de rooster in orde is, dan zal de duivel niet op het kerkhof komen. — Az de rogge iz yn syn tiet/ dan iz sy ta Mape ynne per. Wanneer de rogge tierig te velde staat, dan is zij met Mei in de aar. — Az dy zeraffen bzeffe/ dan stjoncke sy meer az lanajen. Wanneer de zeeëijeren breken, dan stinken dezelve meer, dan wanneer de landeijeren breken. — Az hy dy linie passeert/ dan schil hy mol fierder komme. Wanneer hij de linie passeert, zal hij wel verder komen. — Az sint Lorenz di kop goed stiet/ dan haadde hy moy maar. Wanneer sint LAURENS het hoofd goed staat, zullen wij mooi weder houden. — Az wy di buluter op it lan synne/ dan binne dy tjennen betjoend. Als men de boter op het land vindt, is de karn betooverd. — Az en dwergmannecke op en heage mier gtiet/ dan heat hy en heage foetschammel. Wanneer een dwerg op eene hooge wier (hoop aarde) staat, heeft hij een hooge voetbank. — Bazra waegen/ bazra streamen. Barre baren, barre stroomen. — Better ta draijen/ az ta tummelsen. Beter te draaijen, dan te tuimelen. — Better en waezegge schoe/ az en geschige tean. Beter een modderige schoen, dan een teen met asch bemorst. — Bzittenkrulud/ jaget di tanger ta di booz ufat. Brittenkruid, jaagt den donder de deur uit. — Brea hy 't ligt/ en tjiez hy 't lught. Brood bij het ligt, maar kaas bij het gewigt. — Woppe it fan/ di healle regg. Boven het zand, de halve reis. — Dat binne bockens meq saot. Dat zijn bokkens met zout. — Dat binne Lukasagen. Dat zijn LUKAS-eijeren. — Dat iz ntu sean wurdig. Dat is geen boon waardig. — Az iz jette al goed/

„dat by litzze by greate neat yune kluuzze hufukne ta
 „kruippen/” sey it litzze geuske. » *Het is nog al*
 » *goed, dat de kleinen de grooten niet in den zak*
behoeven te kruipen,” zeide het kleine geusje. —
 Dat mier by de bek oaf. *Dat was bij den bek af.* —
 Dat klinkt az en klappmuntze. *Dat klinkt als een*
klapmuts. — Dat by ezels neat luytte / dat stille by
 foren hjar mol sizze. *Dat de ezels niet weten, zul-*
len de vossen hun wel zeggen. — Dat schaecht Jupi-
 ter mey sun blixemschagt. *Dat moet JUPITER met*
zijn bliksemschicht scheiden. — Dat heat de bok uluz
 leard. *Dat heeft de bok ons geleerd.* — Dat gijet
 mey Dianen. *Dat gaat naar Vianen.* — Daar schijt
 en heer tammelje. *Er zal een beer tuimelen.* —

Men schreef ook wel over Spreekwoorden van eene
 enkele zaak ontleend, zoo als in de beide stukjes
 van den onlangs overledene N. VAN DER HULST, geti-
 teld: *Luim en Ernst, of verklaring en uitbreiding*
van eenige Vaderlandsche Spreekwoorden, welke van
de eijeren ontleend zijn, ten jare 1823 uitgekomen.
 Deze Spreekwoorden zijn: *Men kan dat voor een*
ei en een appel krijgen. — *Hij laat hem op zijne*
eijeren zitten. — *Hij kiest eijeren voor zijn guld.* —
Dat zal hem geene windeijeren leggen. — *Kwaad ei*
kwaad kuiken, of, zou het ei beter zijn dan het
hoen? dat zou de drommel doen. — *Sla de eijeren*
in de pan, dan komen er geen kwae kuikens van. —
Het is zoo vol als een ei. — *Hij maakt het als ei-*
ijeren die uitloopen. — *Hij heeft zijn eigen nest*
bestruifd. — *Hij meende zijn eitje hier neer te beg-*
gen. — *Men kan hem een ei in zyn gat gaar bro-*
den. — *Toen zij met zout kwamen, waren de eijeren*
al op. — *Hij loopt, of hij op eijeren ging.* — *Dat*

was het eijer-eten niet. — 't Is beter een half ei dan een lege dop. — Men moet niet te veel eijeren onder ééne hen leggen.

Daar men somtijds, om zich ten aanzien van een of ander te verontschuldigen, zeker *Spreekwoord* of *Spreekwoordelijke zegswijze* bij de hand heeft, schreef de Maatschappij *tot nut van 't algemeen*, eene prijsvraag uit om het gevaarlijke, schadelijke, ja dikwijls misdadige daarvan aan te toonen, en werd ten jare 1824 met goud bekroond, wat P. VAN DER WILLIGEN onder den titel: *Een Spreekwoord niet altijd een waar woord*, gaf, en licht verspreidt over: » *Al te goed is een anders gek. — Wel vergeven, maar niet vergeten. — De boog kan niet altijd gespannen zijn. — Die zich dood werkt, wordt onder de galg begraven. — Men moet de Voorzienigheid niet vooruilloopen. — Wel! dat is altijd zoo! dat heb ik nooit anders gezien. — Een gedwongen eed is God leed. — Het hembd is mij nader dan de rok. — Ik ben mij zelven het naaste. — De liefde begint van zich zelven. — Een leugen om best wil, is geene zonde. — Men mag eene waarheid zeggen, en eene waarheid zwijgen. — Het is voor de ganzen niet gebrouwen. — Jenever-goéd voor alles. — Elke rampspoed, straf des hemels. — De appel valt niet ver van den stam. — Hij is van geene goede eijeren gezet. — Gedachten zijn tolvrij. — Ik denk er het mijne van. — Zijn tijd was er. — Niemand sterft voor zijn' tijd. — Er zijn weinige jongen, die het den ouden verbeteren. — Onze ouders en voorouders zijn toek ook geene gekken geweest. — Men moet oude palen niet verzetten. — Alle verandering is geene verbetering. —*

Dat heeft al zoo lang goed gegaan. — Die veel weet, heeft veel te verantwoorden. — Wat kan ik er tegen doen? — Het heeft zoo moeten wezen. — Ik ben de eerste niet, en zal de laatste niet wezen. — Dat is er wel wijzer overgekomen. — Geld is de ziel van de negotie. — Het geld dat stom is, maakt regt dat krom is. — Elk is een dief in zijne nering. — Hebben is hebben, maar krijgen is de kunst. — Die het breed heeft, laat het breed hangen. — Is de brok groot, zet er uw mond naar. — Beter eens weelde dan altijd armoede. — Leer om leer: sla je mij, ik sla je weer. — Wacht u voor de geteekenden. — Rood haar groeit op geen goeden grond. — Stille waters hebben diepe gronden. — Men noemt geene koe bont, of zij heeft wel eene vlek. — Die eens steelt, is altijd een dief:”

Dit fraai geschrift gaat wel over veel maaksel van lateren tijd; doch ook over hetgene wij van onze vaderen hebben geërfd.

Ik weet niet, dat na C. TUINMAN iemand eenig *sijstema* van *Vaderlandsche Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen* gegeven heeft, als de reeds genoemde N. VAN DER HULST. Volgens hem, zijn zij (gelijk hij in de voorrede van de stukjes zoo even aangegeven schrijft) *of, van beelden ontleend* (beeldsprakig) *of zonder inkleeding*.

I. *De van beelden ontleende hebben de Natuur of de Zamenleving ten grond.*

DE NATUUR, als

Dieren, b. v. Zijn haan moet koning kraaijen. — Dat was een oude rat in de val. — Dat muisje zal een staartje hebben. — Zij leven met elkander als de kat met de muis. — Hij heeft zijne schaapjes op

het droog. — Wat helpt kaars en bril, als de uil niet zien en wil. — Een zwaan heeft zoowel zijne vèren noodig als een musch. — Een ezels stoot zich geen tweemaal aan een' steen. — Het hinkende paard komt achter aan. — Als de katten muizen, maauwen zij niet. — Met onwillige honden is het kwaad hazen vangen. — Hebt gij niet geweten, dat de groote visschen de kleine eten. enz.

Planten, b. v. Late haver gaat ook op. — Hij heeft ook nog jong koren te veld. — Hij gooit palm in het vuur. — Men moet het takje buigen als het jong is. — Men moet geene oude boomen verzetten. — Onkruid gaat niet uit. — Hij heeft in zijn eigen tuintje zoo veel te wieden. — Wat hebben die koeijens een gras. enz.

Delfstoffen, b. v. Het is niet alles goud wat er blinkt. — Met den zilveren hengel visschen. — IJzer scherpt men met ijzer. — Het is allemaal kwik. — Het is lood om oud ijzer. — Het zit er zoo dun op als het goud op een duits (thans op een cents) klootje. — Hij zit op eenen gouden berg. — Hij belooft hem koeijen met gouden hoornen. — Hij heeft een staal geheugen. — Men kan geen ijzer met handen breken. — Het is om een gouden of ijzeren ketting te doen. enz.

Natuurverschijnsels, b. v. Wanneer het op de grooten regent, druipt het op de kleinen. — Hij heeft een kwade bui. — Hij wijdt den regen en valt in de sloot. — Hij is voor den regen binnen. — Hem hangt een onweer boven het hoofd. — Hij heeft het te heulen hooren donderen. — Hij laat Gods water over Gods akker loopen. — Hij kijkt of hij sneeuw ziet branden. — Men bidt meest de opgewande zon

aan. — Hij is met de noorderzon verhuisd. — Als het donker is zien alle katjes graauw. — Hij is niet waardig in zijn schaduw te staan. — Hij draait met alle winden. enz.

DE ZAMENLEVING, als:

Gewoonte en godsdienst, b. v. 's Lands wijs 's lands eer. — Het is een man van den tabbaard. — Gelyke munniken gelyke kappen. — Hoe nader bij Rome, hoe slechter christenen. — Een renegaat is erger dan een turk. — Hij pist tegen het heilige huisje. — De vos preekt de passie. — Die gast is, moet waard willen wezen. — Hij gaat bij den drommel te biegt. — Goed rond, goed zeeuwisch. — De boeren hebben dikwijls dorst, zij houden van een korte preek en een lange worst. — De deugd in het midden, zeide de duivel, en hij ging tusschen twee kapucijnen. — Die den altaar bedient, leeft er van. enz.

Spijzen, b. v. Hij laat hem de kastanjes uit het vuur halen. — Zijn haring wil hier niet gaar braden. — Het is kwaad kersen eten met de grooten, want zij gooijen met de steenen. — Wiens brood men eet, wiens woord men spreekt. — Bij gebrek van brood, eet men korstjes van pasteijen. — Zij zullen elkander geene beulingen zenden. — Hij laat hem in zijn sap gaar koken. enz.

Kleeding, b. v. Hij komt met de kous op het hoofd te huis. — Elk voelt best waar hem de schoen wringt. — De muts staat hem op zij, of hij is niet wel gemutst. — Het hembd is nader dan de rok. — Hij heeft ze achter de mouw. — De broek lappen en het garen toegeven. — Het is geen kat, om zonder handschoenen aan te tasten. — Dat is maar familie vrouwen. — Hij hangt de hwik naar den wind. —

Men laat hem in het hembd staan. — Hij komt er zonder kleerscheuren niet af. — De drommel zal hem een rokje naaijen. enz.

Handel en nering, b. v. Knollen voor citroenen verkoopen. — Twee joden weten wat eene bril kost. — Bij het scheiden van de markt, leert men de kooplui kennen. — Daar komen zoo wel kalven als koeijen aan de markt. — Goedkoop duurkoop. — Lang borgen is geen kwijt schelden. — Tap ze, maar borg ze niet. — Hij is van alle markten te huis gekomen. — Wel opgedaan, is half verkocht. — Elk is een dief in zijn' nering. enz.

Ambachten en gereedschappen, b. v. Het zijn niet allen koks die lange messen dragen. — Het is goed riemen snijden van een andermans leer. — Voor een harden kwast is een scherpe beitel noodig. — Men moet het ijzer smeden terwijl het heet is. — Kalk en steen metselt wel. — Met passen en meten wordt de tijd versleten. — Er is dak op het huis. — Harde steenen slijpen 't ijzer, harde stooten maken wijzer. — Men moet praten en breijen. — Die timmert aan den weg, heeft veel beregt. enz.

Spelen, b. v. Die kaatst moet den bal verwachten. — De gekken krijgen de kaart. — Hij is het kodieltje kwijt. — Hij kijkt hem in de kaart. — Hij wist hem goed te troeven. — Hij is het katje van de baan. — Die vlieger zal niet opgaan. — Hij zal den dans niet ontspringen. — Hij maakt luchtsprongen. — Hij dobbelt tegen honderd oogen. enz.

Reizen en scheepvaart, b. v. Hij zal de kaap niet halen. — Die voor hond scheep komt moet beenen kluiven. — Hij is de tramontane kwijt. — Het waait hem in het zeiltje. — Onder het zeilen is het

29.

goed roeijen. — Dat zijn vuodschoten. — Booy is kapitein. — Die nood heeft moet pompen. — De beste stuurlui staan aan wal. — Hij heeft het zeiltje ten top. — Hij ziet op geen aap als hij uit Oost-Indiën komt. — Hij gaat den hoek om. — Oost West te huis best. — Op die klip heeft zich zoo menigeen gestooten. — Wij willen schoon schip maken. — Op dat kompas kan men veilig zeilen. — Hij komt met de naschepen. enz.

Oorlog, b. v. Hij gaat zijn piek schuren. — Hij laat zijne hielen kijken. — Het is geen boer wijs te maken hoe een soldaat aan den kost komt. — Hij gaf hem de volle laag. — Hij weet zich goed te verschansen. — Hij loopt storm. — Dat zal er op los gaan. — Die bang is moet schilderen. — Hij heeft al zijn kruid verschoten. — Hij is ruiter te voet. — Hij maakt regtsom keer. — Hij verdient een raffel. — Hij viel hem in de flank. enz.

Menschen in het algemeen en hunne bijzondere deelen, b. v. Zijn hart ligt hem op de tong. — Men moet geen wolf in het hart smoren. — Hij heeft een blaauwtje geloopen. — Het vuur wordt hem zoo na aan de schenen gelegd. — Het hart zinkt hem in de schoenen. — Die zijn gat brandt moet op de blaren zitten. — Hij heeft haar op of om zijn tanden. — Hij heeft een verstaald voorhoofd. — Hij maakt een afgod van zijn buik. — Hij heeft een fluweelen tong. — Hij wil overal den neus in hebben. — Hij loopt, of hij een been om een duit had. — Men wordt met den nek aangezien. — Men moet hem boven de heupen vatten. — Hij is doof aan dat oor. enz.

Bijzondere personen en algemeen bekende voorvallen, anecdoten of fabelen, b. v. Dat zijn ze niet

die Wilhelmus blazen. — Het is een tweede Steven van der Klok. — Dat is op zijn Uilenspiegels. — Men stuurt een kat (Cats) naar Engeland, en zij zeit maauw als ze te huis komt. — Liever Turksch als Spaansch. — Het kan verkeeren, zei Brederode. — Hij kijkt naar de Klundert, of de Willemstad in brand staat. — Wie zal de kat de bel aanbinden. — De druiven zijn zuur, zei de vos, maar hij kon er niet bij. — Wat doet Saul onder de profeten? — Zij maken hem Jonas. — Het is een tweede Simson. — Dat is een stukske van Jan Steen. — Hij maakt het als Jochems hond, hoe langer hoe boozter. — Het is vrolijke Fransje. — Veel geschreeuw maar weinig wol, zeide de drommel en hij schoor varkens. — Hij leidt het met Jan van Leiden afenz.

II. Die, welke zonder inkleeding de waarheid voorstellen, zijn:

Natuurkundige, b. v. Na regen komt zonneschijn. — De kortste dag is daar lang genoeg voor. — Daar is geen ijs, of het kost menschen vleijs. Als de hanen kraaijen is het verandering van weer. — Vrijdags weer zondags weer. — Zonnetje rood, water in de sloot. — Als het kindeke is geboren, dan hebben de knollen hun smaak verloren.

Huishoudkundige, b. v. Ver van huis, digt bij zijn schade. — Nering zonder verstand is schade voor de hand. — Veel verhuizen kost veel bedstroo. — Driemaal verhuisd is zoo goed als eens verbrand. — Een goede buur is beter dan een verre vriend. — Die al zijn kost verslint omtrent het middagmaal, vindt, als het avond is, zijn keuken bijster schraal. — Die een duit versmaadt, is den gulden niet waard. — Dat men afdingt is het eerst gewonnen. — Als uw

31.

buurmans huisje brandt, is uw schade voor de hand. — Die veel jagen en vinken, zal 't vleesch in de kuip niet stinken. enz.

Zedekundige, b. v. Lijd en mild. — Een vriend beproeft men in nood. — Oud mal boven al. — Eind goed al goed, — Een zot kan meer vragen, dan zeven wijzen kunnen beantwoorden. — Kwaad gezelschap doet dolen. — Daar men mee verkeert, wordt men mee geëerd. — Laat de dooden rusten. — Dat oud is dat knort graag; dat jong is speelt graag. — Schijn bedriegt. — Die erg denkt, vaart erg in het hart. — Al te fijn is maar schijn. —

»Ik laat, zoo besloot de schrijver, de volkomene aanvulling van dit letterkundig geraamte, zoo het niet geheel verwerpelijk is, voor anderen over, als ook het oordeel over mijne manier van verdeeling, welke, daar het slechts eene proeve is, voorzeker nog voor veel verbetering en uitbreiding vatbaar is.»

Het kwam mij niet ongepast voor hetgeen betrekkelijk mijn onderwerp voorhanden was, zoo veel ik dit namelijk kende, (19) op te geven. Dewijl ik begreep, dat zulks tot deszelfs letterkundige geschiedenis behoorde, die den lezer in de gelegenheid zoude stellen, om, als ware het, met een opslag van het oog te zien, wat reeds in dit vak is gedaan en de bronnen te vinden, uit welke men putten kan, om tot de juiste kennis van een en ander te geraken.

Intusschen is de behoefte onzer natie aan een vollediger verzameling, door sommigen die over het onderwerp schreven, opgemerkt, en men moet erken-

nen, dat andere volken ons te dezen opzichte reeds aanmerkelijk vooruit zijn. Zoo hebben toch b. v. de *Deenen* een woordenboek van Spreekwoorden in het Fransch overgezet, en met den Deenschen tekst in 1757 te Kopenhagen uitgegeven. Zoo heeft men voor de *Fransche* Spreekwoorden, twee woordenboeken van DE BACKER en PANCKOUKE, terwijl in 1822 uitgekomen is: *Dictionnaire des Proverbes Français* par Mr. de LA MERANGÈRE (20) Men heeft derhalve aldaar het belang der zaak zoo beginnen in te zien, als de Abt RESEWITZ, door zijne schriften over de opvoeding beroemd, die er omtrent zegt: » De *Spreekwoorden* van een volk, zijn de nationale » schat van hun menschenverstand, en verdienen uit » dien hoofde verzameld, onderzocht, beoordeeld, » beschaafd en gelouterd te worden. Indien men zich » hieromtrent bevljigtige, zou men zijne natie eene » wezenlijke dienst bewijzen; haar het bezit ontdek- » ken van schatten, waarvan zij tot hiertoe onkun- » dig was, en haar inderdaad verrijken, wanneer » men haar dien rijkdom regt leerde gebruiken: »

P. WEILAND heeft wel in zijn *Nederduitsch, taalkundig Woordenboek* reeds vele opgenomen, en wij danken er hem voor; maar dezelve konden daarin zoo niet behandeld worden, als de genoemde Abt terègt wil, en hoe veel ontbreekt ook aan zijne verzameling er van niet!

De overtuiging hiervan, bragt mij op het denkbeeld om hetgeen ik over dit onderwerp, sedert jaren, had verzameld, voor mijne tijdgenooten te bewerken. Ik gevoelde wel de vele zwarigheden, die zich daartegen opdeden, maar poogde dezelve te boven te komen, onder anderen, door het kiezen van eenen

weg, welke mij voorkwam de geschikste te zijn tot bereiking van mijn doel.

Ik moest, naar ik meende, de *Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen* klassificeren en bij gedeelten behandelen, om daarna, allen op een behoorlijk register te vereenigen. Ik vond hierin reeds als voorganger W. A. WINSCHOTEN, in de zeventiende eeuw te *Amsterdam* geboren en kweekeling van den geleerden ADRIANUS JUNIUS, die hem tot de beoefening der Nederduitsche taal opleidde. Hij vormde het ontwerp om eenen *Seeman, Landman, Steeman* en daarna eene *volmaakte letterkunst* in het licht te geven, waarin onze *Vaderlandsche Spreekwoorden* uitgelegd zouden worden. Uit hetgene wij van zijnen arbeid bezitten, blijkt, dat hij voor die taak vrij wel berekend was; ofschoon wij met C. TUINMAN gevonden hebben, dat hij, zoo als deze het noemt, *den bal wel eens mis sloeg*, en zijn werk nog zeer veel te wenschen overliet. Wat ook de laatstgenoemde in *zijnen* en N. VAN DER HULST in *lateren* tijd, ten aanzien dier classificatie gegeven hebben, is zoo even door mij vermeld en ofschoon niet algemeen, toch wel in meer dan één opzigt, bruikbaar bevonden. Ik moest, vervolgens, naar het mij voorkwam, mijne verzameling zoo volledig mogelijk maken; waar oorsprong of zin duidelijk waren, dezelve slechts aangeven; doch wanneer zij meer of min in het donkere lagen, in het midden brengen, wat ter opheldering er van dienen kon, en eindelijk moest ik mijne lezers ongemerkt doen gevoelen, wat ik zoo even uit RESEWITZ schriften heb bijgebracht, en waarop ik nader wensch terug te komen.

Dewijl zulk eene wijze van bearbeiding mij de

geschikste voorkwam, en gelijk ik vroeger aanmerkte, onze Vaderlandsche *Spreekwoorden* en *Spreekwoordelijke zegswijzen* van de *Scheepvaart* en het *Scheepsleven* ontleend, de *karaktermatigste* zijn, besloot ik, *tot eene proeve*, met deze te beginnen, om vervolgens, zoo dit mogt, tot andere over te gaan, en indien al niet alles door mij kon afgewerkt worden, waaraan ik op mijnen leeftijd zeer twifelen moet, anderen in de gelegenheid te stellen, om het aangevangene werk, op den ingeslagen weg, te voltooijen.

Hierbij moet ik echter aanmerken, dat ik niet schrijf over den rijkdom onzer taal in woorden, die dienen moeten om alle mogelijke *Scheepsbezigheden*, *werktuigen* en *behoefden* uit te drukken; een rijkdom zoo groot, dat er zoo min op een oorlogschip van den eersten rang, als op het kleinste schuitje, iets voorkomt of verrigt wordt, dat niet zijne eigene benaming heeft; van den grooten mast tot aan het kleinste touwtje of blokje, — van den Scheepsbevelhebber tot den zwabber of koksjongen toe; een rijkdom derhalve zoo groot, dat ook andere volken, de *Franschen*, *Engelschen* en *Russen* zich daarvan bij hun Scheepvaart en Zeewezen hebben bediend; of zeggen de eerstgenoemden niet b. v. voor ons stuurboord, *stribord*, — voor ons bakboord *bâ-bord*, voor boegspriet, *mât de beaupré*, — voor boeilijn, *bouline*, — voor blinden, *blindes*, — voor kaapstander *cabestan* enz.? — Ik wil ook niet gewagen van de veelvuldige woorden en spreekwijzen, die aan Schippers en Zeelieden alleen behooren, door hen in eenen *eigenlijken zin* gebruikt worden en nauwelijks voor andere menschen dan voor *hen* verstaanbaar zijn; maar ik wil mij bepalen bij die *Spreekwoorden* en

Spreekwoordelijke zegswijzen, welke hier te lande in den gewonen omgang, en alzoo bij dagelijksche gesprekken, in eenen, ook bij andere standen beken- den zin, 't zij allerwege, 't zij provinciaal, 't zij nog meer plaatselijk, 't zij, even als voorheen, of zeld- zamer dan te voren, in gebruik en ontleend zijn van het *varen zelve*, (hetzij dit zeilende of op eene andere wijze geschiedt) — van *bezigheden* en *ver- rigtingen*, met en op *schepen*, — van *landen*, *ha- vens*, *gronden* en *stroomen*, — van *scheeps-soorten* en *gedeelten van schepen*, — van het *scheepstuig*, — van *scheepspersonen* en *scheepsgebruiken*; iets waar- door men, de zaak uit een wijsgeerig oogpunt be- schouwende, op nieuw ontdekken zal, dat ook *het gewone bedrijf*, en *de hoofdbezigheid van een volk*, niet minder dan de nationale denkwijze en het heer- schende volkskarakter, *vermogens invloed* heeft op *deszelfs taal*.

Lang was ik het met mij zelve oneens over den vorm, dien ik kiezen zoude. Die van *Verhalen*, beviel mij het meeste. Ik had denzelven ook een- maal in mijne reeds aangehaalde verhandeling geko- zen, wanneer onder anderen het volgende door mij werd verteld:

»Ik woonde, wel niet genoodigd, maar toevallig, een partijtje van jonge, zoo gehuwde als ongehuwde hee- ren, en dames bij, en verblijdde mij, waarlijk, dat ik onder hen was, want puntige sententien en geestige scherts wisselden elkander gedurig af. Jedere dubbel- zinnigheid werd zorgvuldig vermeden, en alle beschei- denheid bestendig in acht genomen. Ik vond hier, na mijn veelvuldig werk, eene verrassende uitspanning.

»Dan, daar komt tegen half acht, de jonge *von Pü-*

fenflu, uit Dresden herwaarts gezonden om bij zijnen oom op 'hél' kantoor 'geplaatst te worden, en die aan het huis, waar ik 'mij bevond, was aanbevolen. Daar komt deze jonge *von Püfenflu* eensklaps de kamer in, — draait op zijn' linker hiel als een priktol, om de dames te fixeren; verspreidt in één' oogenblik de reuk van een Eau de ... de ... de ... de ... (vergeef mij, dat ik het niet weet, — die onkunde is schier iederen discipel van *Hennert* eigen) *von Püfenflu* ridiculiseerde mij in het voorbijgaan, want ik was een geestelijke, en begon zich in het geheel zoo fatterig te gedragen, dat elk er van walgen moest. Ik hoorde hem niets zeggen, dan hetgeen in een' jongeling van zeventien jaren te misprijzen was, en evenwel verbeeldde hij zich al vrij aardig te zijn, wilde zelfs galant wezen, en veroorloofde zich al meerdere en meerdere vrijheden. Ik was nieuwsgierig hoe men dit opnemen zou, en 'daar fluisterde hij juist *Kals*, eene goede Geldersche deern, iets in het oor, hetwelk deze zeer verstoorde, maar de geestige *Kris*, die naast haar zat, zette haar terstond met dit oudvaderlandsche spreekwoord ter neêr: » *O hij is gisteren pas gekipt, en kijkt van daag eerst uit den dop!* »

» Te huis gekomen, vertelde ik aan mijne kinderen, hoe onvoegzaam *von Püfenflu* zich gedragen had, en van deze hoorde ik, dat hij sinds een half jaar in het gezelschap van *Gerrit Wildhoofd* en andere dergelijke knapen geraakt was, en zich met deze aan vele buitensporigheden schuldig maakte. Kinderen! zeide ik, wie weet of dan *de kruik niet zoo lang te water zal gaan, tot dat zij breekt. — Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. Daarom vergeet niet, dat ééne aangestokene druif, een geheelen tros — één vurig schaap de gansche kudde, en ééne brandaar de beste schoof*

bederven kan. Weerstaat de eerste beginselen, — doodt de rups in de pop. Want uit een kleine vonk, ontstaat ligt eene groote vlam, en als er één schaap over den dam is, volgen de anderen. Waaron zij, die ons dit waarschuwd — er wijselijk bijvoegden

*Blust de vonken voor de vlam,
Schut de schapen voor den dam!*

« Onder de genen, die zich naar dezen raad gedroegen, mag de brave *Woordvast* genoemd worden, en zeker oogstte hij er de heerlijkste vruchten van in. Zijne gezondheid bleef ongekrenkt, zijne zedelijkheid leed geene schade, en zijne vergenoegdheid werd nimmer door cenige inwendige wroeging gestoord. Het is ook opmerkelijk, dat hij, door de ondervinding hiervan, aangemoedigd, zich altijd bevljigtte om de lessen 'der 'Vaderen, in hunne Spreekwoorden uitgedrukt, na te komen, gelijk u uit de volgende bijzonderheden blijken zal.»

« Met de spreuk: *Alleen hij, dien God bewaart, is wel bewaard*, ging hij de wereld in, terwijl hij in de keus van weinige vrienden nooit vergat, *dat het niet alles goud is wat er blinkt*, en dat *de ware vriend eerst in den nood gekend wordt*. — Van jongs af, aan arbeidzaamheid gewoon, hield hij zich overtuigd, dat *de morgenstond goud in den mond heeft*, stond daarom doorgaans vroeg op, en werkte tot den avond. Dit viel hem somtijds wel wat zwaar, en niet zelden deed zich ook eene of andere moeijelijkheid op; maar dan dacht hij: *Wie de roos wil plukken, moet de doornen niet ontzien*, en poogde die moeijelijkheid te boven te komen. Evenwel niet bij overijling, want *hij wist, dat men geen paard looppende beslaan kan*, en tevens met de noodige voor-

zigtigheid, want b. v. *Beter 'éene vogel in de hand, dan tien in de lucht.* Eens wilde men, dat hij, met hetgeen hij gewonnen had, deel zou nemen in zekere publieke fondsen, maar hij antwoordde eenvoudig: « *Men moet niet te veel eijeren onder éene hen leggen,* » en daar het Fransche fondsen, tijdens het Jacobinisme, waren, voegde hij er schertsende bij, « *en niet één ei onder een' haan, want die trapt het met zijne pooten aan stukken.* »

» Voorts was zijne eerlijkheid ieder bekend; nooit betrad of verliet hij zijn kantoor of de beurs, zonder zich te herinneren: *Beloven en houden past jongen en ouden.*

» Eindelijk begon hij ook te gelooven, dat eene goede vrouw het beste huwraad is; Hij sprak over zijn ernstig verlangen om dit huwraad te bekomen met zijne oude tante, eensdeels, om dat zij, na den dood zijner ouders, zijne naaste bloedverwante was, en anderdeels, omdat hij wist, dat zij het zwak had, van *wanneer zij met iemand een kapoentje at, altijd naar het hanekammetje te pikken,* en haar dus niet durfde voorbijgaan. Hij beklaagde zich dit ook niet, want de vrouw keurde zijn voornemen goed, en weldra zag hij veel bevestigd, van hetgeen zij hem bij die gelegenheid gezegd had, b. v. *dat de een op de haag klopt, maar de andere de vogels krijgt;* want, wat vier verliefden vruchteloos beproefd hadden, gelukte hem, vooral: *dat hij het nestje niet heeft, die het weet, maar die het rooft, en dat een schoone roof een' stouten dief maakt;* naauwelijks toch had hij *Batje Rijzig* leren kennen, die niet minder schoon van karakter dan, van uitwendig voorkomen was, of hij roofde haar hart, en zij werd de zijne. Met de les van hare brave moeder, *Wat men spaart is het eerste gewonnen,* verliet zij het ouderlijke

39.

huis, en toen haar man zich, bij hare intrede in het zijne, daarover verontschuldigde, dat zijne woning wat klein was, antwoordde zij hem: *»Jonggenlief! is uw fornuis klein, gij hebt ook minder hout van noode.»*

» Ook omtrent dit paar gold: *Het oog van den meester maakt de paarden vet, en het oog van de vrouw houdt de kamer net.* — Was er nu of dan wel iets ongenaams, dan zeiden zij: *»Geen dag zoo schoon of men ziet wel een wolkje.»* — Wilde de man somtijds in zijne handzaken wat te veel het strengste regt, dan overreedde hem zijn *Batje*, van de waarheid, *dat een mager vergelijk beter is dan een vet proces*; en als zij wat te veel naar den smaak wilde gekleed gaan, dan zeide de man: *»Alles is goed, zoolang de zijde het vuur van de keuken niet uitdooft;»* voorts toonden zij beide door hun gedrag, te gelooven, *dat er geen lekkerder brood is, dan hetgeen men met de armen deelt.*

» Gij had, na verloop van eenige jaren hunne tafel met frissche kinderen, de vruchten van vroegere ingetogenheid en bedachtzaamheid, eens moeten zien. De *eetlust zag daar wel struif voor taarten aan*; maar de moeder zorgde ook dat er vol op was, en *dat geene ongelijke schotels schele oogen maakten.* Wat zorgde die vrouw voor haar kroost! Gaarne zou zij nu en dan eens uitgegaan zijn, maar zij deed dit zeldzaam, omdat zij begreep, *wanneer de kat van huis is, dan hebben de muizen een' vrijen loop.* Hare moeite is ook rijkelijk beloond. De kinderen zijn deugdzaam en voorspoedig opgewassen, en nu reeds allen gehuwd. De ouders gaven op den trouwdag aan elk een gelijk deel, maar hielden onder het oog, *dat men zich niet uit moet kleeden, voor dat men naar bed gaat*, en nu zij overleden zijn, is het te wenschen, dat hunne, met

40.

vlijt en spaarzaamheid verkregene bezitting, lang onder hunne afslammelingen bewaard moge blijven, en deze hun, ook voor het maatschappelijke leven zoo nuttig en belangrijk voorbeeld, altijd zullen volgen." enz.

Ik herhaal het, zulk een vorm beviel mij meest; doch ik zag tevens al spoedig in, hoe moeilijk het vallen zoude, verhalen uit Spreekwoorden, alleen van de *Scheepvaart* en het *Scheepsleven* ontleend, te schrijven. Zij lieten zich, naar ik meende, wel in een niet gerekt *dichtstuk*, zoo als dat van TOLLENS, de *Scheepvaart* getiteld, vereenigen; maar in Proza. . . . ik moet betuigen, dat ik de mogelijkheid eener goede uitvoering zeer betwijfelde. Wel is waar, zij werd meer dan eens beproefd en zoo sprak b. v. de Hoogleeraar MEIJER ten jare 1828 in de Maatschappij *Felix Meritis*, bij de behandeling van den *invloed der Zeevaart op de Nederduitsche taal*, (21) *Scheepstermen en Spreekwoorden vereenigende*:

»Heerlijk uitgerust, en met geëerbiedigden wimpel, giced onze Staatshulk, sedert eeuwen, over de nu eens kalme, dan weër onstuimige zee des levens. Met versterkte huid en hooge boorden, met stevige masten en dikke blanke zeilen, stevende zij, als een pronkstuk der volken, regt door zee, naar de reine kaap. Volk en stuurlieden waren vrolijk en vergenoegd; want wederkeerig vertrouwen en wederkeerige tevredenheid maakten de reis des levens tot eene spelevaart. Alle vlaggen groeteden onze Eendragt, en bewonderden onze welvaart en onze fierheid.

»Eens echter in eenen stikdonkeren nacht, na eenen al te gunstigen wind, en eene al te gladde zec, toen volk en stuurlieden half in slaap waren geschommeld, praaide men een vaartuig, hetwelk, ongezien, met op-

41.

getogene zeilen en met helsche wimpels prijkte. Het was de nijd, die verpester van de zee des levens. Met volle handen werd het zaad der tweedragt op het verdek onzer Eendragt geworpen, en met eene boosaardige vreugde vervolgde hij nu zijne verderfelijke vaart. Waar schiet dit zaad geene wortels? Het kiemde en groeide dus ook in onze Staatshulk.

»Het eerst *begonnen kok en bottelier te kijken*, en nu meenden volk en stuurlieden te luisteren, *waar hun voedsel* gebleven was. Rampzalige twist! Beide hadden weldra een gedeelte des Volks en der Vlagheeren op hunne zijde; beide wisten welhaast hun geschil tot de zaak der geheele manschap te maken. Vertrouwen en eenigheid waren nu van boord gezweept. Een gedeelte des Volks wilde naar *deze* haven zeilen; eenige vlagvoerders wilden naar *gindsche* kusten stevenen; andere matrozen wilden zeilen bijgezet hebben; andere gezaghebbers waren van oordeel, dat men zeilen moest minderen. Alle schepen, die men praaide, werden om raad en hulp gevraagd, het eene door den kok, het andere door den bottelier. »*Regt door zee!*» riep de eene; »*alle zeilen blank!*» riep de andere. Aldus verloor men het goede vaarwater, en geraakte op de dwaalvaarten, even nadeelig voor schip als volk. De woelige staatshulk werd, door nog woeliger stormen, nu eens naar draaikolken gesleurd, waarin dezelve bijkans verslonden werd; dan weder zoodanig op klippen gestooten, dat weldra de eene Stuurman na den anderen over boord viel.

»Een vreemdeling, die bij geweld en logen de Stuurmanskunst, en op de Acherontische stroomen de scheepvaart had geleerd, drong naar het roer, greep hetzelve met zijne ijzeren vuist, en liet zijne gehate wimpels

lijfschen. Nu lieten kok en bottelier wel de lippen hangen; maar, *daar men mee' sloop is, moet men mee' varen.* Weldra rees de ellende ten top; onze jonge, flinke matrozen plaatste hij op andere schepen, en met zijne vuile gezellen wilde hij ook onze hulk besturen. Hij kende het maaksel van ons schip en den aard van ons volk niet en zijne taal was een wangeluid in de ooren onzer zeelieden. Een gedeelte der manschap zag den kok, het andere den bottelier aan, en zeide: » met dien Vreemdeling kunnen wij niet lang varen; hij zal ons schip geheel doen vergaan. Welaan! verzoent u en draait elk wat bij! Gij, kok! kunt u aan geen bo- » ter, en gij bottelier! u aan geen drank meer ver- » grijpen; want de lieve bootsgezellen van dien vreemden » stuurman, die altijd op kaap *Grijp* waren, hebben ons » niets overgelaten." *' Dit woordje raakte grond; koks- en botteliersgezellen draaiden elk wat bij, hielden hunne oogen op de plecht gevestigd en bij de eerste gunstige gelegenheid, toen een hevige storm dreigde, riep en beide partijen: Vrienden! staat vast, het zal er waaijen!'* » *lygten* den vreemden Stuurman geheel niet zacht *uit zijn kompas*, en wierpen hem netjes over boord.

» De keus eens nieuwen Stuurmans was nooit twijfelachtig geweest; maar om hem het roer aar te bieden, drong de een den anderen: want *die het eerst in de boot springt, heeft keur van riemen.* De vreemdeelingen wierden van dek gezwabberd, de eigen wimpel weder geschen, en de oude kabels en zeilen te voorschijn gehaald. Aan het kompas echter had men zoovele miswijzingen opgemerkt, dat hetzelfde voor onbruikbaar verklaard en een nieuw gemaakt werd. Aldus pronkt nu het hervormde vaartuig weder heerlijk op de baren; uitbundig bulderen de kartouwen, en oude en nieuwe wimpels

vletten door elkander. De Stuurman, wetende dat hij een moeilijk zeeschip te behandelen heeft, belooft *een oog in het zeil te zullen houden*. Nu en dan *komt er wel eens eene kink in den kabel*, maar *wij laveren toch nog al het walletje langs*. Eens echter waren wij, door eenen plotseligen storm, zoo nabij een' verschrikkelijken draaikolk geslingerd, dat, zoo niet de handige en moedige wending van den Stuurmansleerling ons weder in het goede vaarwater had gebragt, wij onze kabels wel weder hadden kunnen inpalmen, en onze wimpels in de pekel leggen.

» Gode zij dank echter! Wij drijven nog op ons eigen water. Het volk vertrouwt op de stuurlieden, en de stuurlieden rekenen op de medewerking van het volk. Vergeten wij dus nimmer, wat er tot eene gelukkige en voorspoedige zeevaart behoort. Willen wij de gewenschte haven bereiken, dan mogen wij niet altijd ophalen en bijzetten; er moet somtijds gereefd en geminderd worden. Houden wij ons verdek schoon en de kinken uit de kabels; dan zullen wij zelfs met een labberkoeltje, voorspoedig en verre genoeg voortgliden. Staan wij alên getrouw op onzen post, en slaan wij allen de handen aan het werk, dan zal onze vaart wel vlot gaan; dan zal elk, die onze geprezene zeevaart ziet, moeten uitroepen: » *Zij zijn gelukkig door verdiensten!* »

Ook COLLOT D'ESCURY gaf de volgende proeve eener vernuftige zamenvoeging der Spreekwoorden, waar aan wij thans bepaaldelijk denken:

» *Wij zijn in één schip*, zeggen wij, en wij geven te kennen, dat wij deel- en lotgenooten zijn; maar, *die eerst in de boot is, heeft keur van riemen*, en wij leeren er door, dat voortvarendheid, in het behartigen van zaken, eene zeer aantaprijzene hoedanigheid is: naar

44.

onzen aard. beminnen wij dan man, die, vijand van alle omwegen, opregt en getrouw te werk gaat, en wij zeggen van hem: *hij vaart regt door zee*; terwijl wij, tegen een ander, wiens sprakeloze achterhoudendheid ons argwaan baart, en weêrzin verwekt, het *stille waters hebben diepe gronden*, uitspreken. in onze bespiegelingen gaan wij den loop der dingen na, en letten op de verschillende lotgevallen der menschen; *ruimschoots zeilt hij*, zeggen wij van hem, wien geene hinderpalen beletten, om *het zeil of den schoot te vieren*. met andere woorden: *hij zeilt met een loopenden spriet, een klein wind-ken deert hem niet*: in een tegenovergesteld geval bevindt zich een ander, en *hij moet het schip bij den wind houden*; genen zien wij gelukkig voortgaan, en *het waait hem dan regt in zijn zeil*; de voorspoed blijft hem bij, en *het is met hem voor den wind*; belemmert hem verder niets, dan hetgeen nauwelijks opmerking verdient, dan *stuit hem geene vaart*; maar wordt het van ernstiger aard, dan roept men hem toe: *leg de riemen in, tegen stroom is kwaad zwemmen*. Hem, die met moeite vele goederen vergadert, en, uit vrees van verlies, ze met groote bezorgdheid gadeslaat, roept men toe: *hoe meerder visch, hoe droever water, — groote visschen scheuren 't net, en springen uit den ketel*.

» Wij maken ons een plan van geluk voor ons volgend leven, en de voortteekenen zijn, bij den eersten stap, dien wij daartoe doen, gunstig; dan is het: *goed roeijen onder het staande zeil; goed nevens het schip te zwemmen*; doch wij zijn aan tegenspoed onderhevig, wel nu, *er komt ligt een rakje in den wind*; een kronkel, in het touwwerk gevallen, kan de vaart belemmeren, en dan is er *eene kinke in den kabel gekomen*.

» Men streeft ons in het bejag naar eer en voordeel op

zijde, dan *legt men het tegen ons in den wuid*, en, *wij moeten het over een anderen boeg wenden*, want, *men kan niet altijd bezeilen, hetgeen men bestevende*. Daar is er een, dien men in zijnen loop wil stuiten, en ziet, *men steekt hem de loef af, zijn schip raakt in de lij*; ja, hij wordt als nagesleept in de vaart van een ander, hij *vaart dan in diens zog*, en *hij is den wind kwijt*; bij grooter tegenspoed moet hij, niet zelden, *tegen wind en stroom oproeijen*, tot dat eene ligte wending in zijn lot voor hem een labber koeltje wordt, en dan *komt er een luchtje*; heeft hij nu de wijsheidsles in acht genomen, en, met bedaardheid op zijne zaken passende, het *roer*, als het ware, *in het water gehouden*, dan is hij het *hoekje te boven*, het gaat weêr naar wensch, en *het blokje is in het schijfje*.

» Er zijn zekere menschen in de samenleving, welken men het nooit van pas kan maken, die moeilijk in den omgang zijn, en wij noemen ze *lastige zeeschepen*; er zijn er, die het hier niet bij laten, en voor wier geweldigen aanval, wanneer eene vlaag van toorn of ontevredenheid hen voortstuwt, men zich wachten moet; dan waarschuwt men ons, dat zij *met een opgetogen zeil op ons los komen*, dat zij ons *aan boord klampen zullen*; wij moeten dan *een oog in het zeil houden*, opdat men niet van ons zeggen kunne, *het anker is doorgegaan*. Onder het beredeneren van deze wisselvalligheden des levens, in menigen kring van ons gezellig verkeer, verloopt de tijd, en het uur van scheiden is gekomen, doch wij verlaten elkander niet, zonder het *nemen van een glaasje op de valreep*.”

Ziet daar, twee proeven der genoemde behandeling; uit den laatsten tijd; doch welk eene waarde zij ook hebben mogen, konden zij mij niet doen besluiten,

de navolging te beproeven, en dat te minder, omdat mijn geschrift dan nog altijd met taalkundige aanmerkingen zou hebben moeten aangevuld worden, ten einde niet slechts den oorsprong, maar ook den zin wel te bepalen; anders toch zou men, om iets te noemen, *Stille wateren hebben diepe gronden*, zoo als het in de laatst vermelde proeve voorkomt, alleen in een' *kwaden* zin leeren verstaan, geheel strijdig met hetgeen bij dit Spreekwoord zal worden aangemerkt.

Verhandelingen of gemeenzame brieven over het onderwerp, moesten om deszelfs aard, voor zulk eene verzameling te oppervlakkig of te uitvoerig zijn. Ik helde nu over, om volgens den raad van eenen hooggeachten vriend, mij een *schep* voor te stellen, en het *figuurlijke* naar aanleiding van de straks genoemde bijzonderheden van *Schip*, *Scheepvaart* en *Scheepsleven*, te behandelen; doch alles wel overwegende, begreep ik, dat dit weinig verschillen zoude van den *alphabetischen* vorm, welke zach, om meer dan een *reden*, scheen aan te bevelen en waartoe ik dan ook eindelijk besloot.

Intusschen vond ik bij hem, die mij zijn voorgaan, eenen blijkbaren toelag om de vreedzaamheden inwerpen van zoogenoemde aardigheden, den lezer te vervrolijken, of door het invlechten van eenig laetzaam onderwijs, nuttig te zijn, en dit bragt mij op den inval, om, zoo dikwijls mij, naar aanleiding van een of ander *Spreekwoord* of *Spreekwoordelijke zeggwijze*, iets *geschiedkundigs*, *natuurkundigs* of *zedekundigs*, in proza of poëzij, door mij gelezen, gehoord of door mij zelve weensgedacht of geschreven, te binnen schoot, het daarin te vlechten en wel, wát anderen betreft, met de eigene woorden der

proza-schrijvers of dichters, bij welke het wordt aangetroffen. Ik teekende hunne namen daarbij op, of de letters waaronder ik mij herinneren kon, het gelezen te hebben; doch waar ik in het onzekere was, duidde ik dit door ** aan. Dat vader CATS inzonderheid mij al zeer dikwijls voor den geest kwam, kon niet anders; want wie heeft meerder onderwijs in de Spreekwoorden aangetoond en er nuttiger lessen uit afgeleid, dan hij? De ondervinding leerde mij, dat dit den arbeid niet weinig veraangenaamde en dit beloof ik mij ook van de lectuur; terwijl ik mij vleijen durf, dat daardoor tevens een zedelijk doel getroffen, en ware levenswijsheid bevorderd zal worden.

Dewijl het echter niet anders kan wezen, of bij zulk een overvloed als voorhanden is, zal wel overgeslagen, of ten aanzien van *oorsprong* en *zin* ligtelijk gedwaald zijn, is mijn voornemen *nalezingen* te geven, in welke alles wat tot aanvulling en volmaking wordt aan de hand gedaan, en mij voorkomt daartoe te kunnen dienen, (zelfs zoo men zulks verkiezen mogt, met bijvoeging van de namen der inzenders) zal worden opgenomen. Men zal mij en het lezende publiek daardoor bijzonder verpligten, ja, der Vaderlandsche letterkunde belangrijke dienst bewijzen, en zoo moge, alles te zamen genomen, deze mijne poging strekken om, in overeenstemming met den wensch van den waardigen LUBLINK DEN JONGEN, *hetgeen onze vaders ons hebben nagelaten, als op de ervaring gegrond, door het vernuft opgesierd en door den tijd goedgekeurd, te hooger te doen waardeeren en tot de nakomelingschap voortteplanten.*

Alhoewel het zaad klein zij, breidt het echter deszelfs krachten uit, waar het slechts in goede aarde valt; zoo ook bestaat de wijsheid in weinige woorden, maar groeit aan bij derzelver toepassing.

SENECA.

VADERLANDSCHE
S P R E E K W O O R D E N
E N
SPREEKWOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,

BIJZONDER VAN

De Scheepvaart

EN

Het Scheepsleven

ONTLEEND.

A.

ADMIRAAL.

De Admiraal heeft geschoten/ wordt wel eens aan tafel gehoord, om aantetuiden, dat men daarin voorgegaan, in den schotel toetasten mag, en afgeleid van een oud gebruik om door een schot van het Admiraalsschip, het *schaften* op de vloot te bevelen, of, in het algemeen van zulk een scheepssein, door den Vlootvoogd tot een of ander gegeven.

50.

In wel ingerigte huisgezinnen en familien was en bleef, vooral bij feestelijke gelegenheden, na het gebed om den Goddelijken zegen, eene *welkomst aan tafel*, het teeken voor de dischgenooten om spijs en drank te gebruiken. Zoo zegt de zoon van 't huis, in den *gouden bruiloft* van W. MESSCHERT:

————— wel moog de spijs ons smaken,
Daar wij in 't vroom gebed, Hem loofden, die ze ons schonk.
Hy vult het eerst zyn glas, ten gullen welkomst dronk,
En welkom ' welkom ' klinkt, daar 't voorbeeld is gegeven
Den breeden feestdich rond, door allen aangeheven;
Nu tast men naar de spijs, —————

A F S C H E P E N .

Men heeft hem *afgeschreept*/ wordt van iemand gezegd, dien men met een schip heeft verzonden; doch Spreekwoordelijk gebruikt, beteekent het: *men heeft zich van hem afgemaakt, van hem ontdaan.*

Doe dit wel, wanneer hij u vleit, doch nooit,
wanneer hij u als een vriend berispt.

Oostersche spreuk.

Joken uwe ooren naer eenen vleijer, die elk naer den mont spreekt, gij bedrieght niemant dan u zelve. Haet ge den openhartigen bestraffer, die geene gebreeken verschoont, zoo blijft gij daer in steeken.

VONDEL.

A N K E R .

Hy ligt het anker/ zegt Spreekw.: *hy vertrekt.*—

51.

Hij laat er zijn anker vallen / Spreekw. *hij gaat er zich ophouden.*

Vroegh uit te gaan, vroegh onder 't dak,
 Dat is gezont en groot gemak,
 Des nachts te lopen hier en daer,
 Dat is niets anders dan gevaer,
 Bewaert uw oogh, uw mont en beurs,
 En hoedt u voor een vrouwe keurs,
 En myd u voor een medemaet,
 Die op de gladde wegen gaet.

J. CATS.

Daar de hoop wordt afgebeeld als steunende op een anker, spreekt men van een *anker der hoop* b. v. het anker onzer hoop is in een vasten grond gehecht / en denkt dan aan de *hoop zelve*.

Zij is het, die den Schipbreukeling, schoon hij land noch zand rondom zich ziet, nogtans de armen doet uitspreiden om te zwemmen. De schrandere geneesheer moge den lijder opgeven en verlaten, de hoop verlaat hem niet, ook dan wanneer zijn polsader weigert. De gevangene, die in den kerker zucht, hoopt op verlossing, en de misdadige die aan het kruis bloedt, kan zich niet weerhouden nog eenige wenschen te voeden. (22)

OVIDIUS.

De *hoop* — zij is eene uitmuntende leidsvrouw. Zoo zij al ons niet altijd voert, waar wij zijn willen, is zij ons ten minste eene aangename gezellin.
Oostersche spreuk.

Hij is ons eenig plecht-anker (zulk een anker als men op de plecht gereed houdt om het in den uiter-

sten nood te gebruiken). De zin is: hij *is onze laatste toevlugt*. Men past het denkbeeld van *plecht-anker*, ook wel op eene zaak toe, doch hoe dan ook;

Zonder God is in wijsheid geen raad, — in magt geene bescherming, — in vrede geene gerustheid, en in voorspoed geen geluk. Hij ziet waar wij blind zijn, — Hij weet raad, waar wij radeloos zijn, — Hij is magtig, waar wij bezwijken, en waar wij niets kunnen uitwerken, kan Hij — Scheppen.

P. BONNET.

Het anker is doorgegaan / zegt men van een schip, dat aan het drijven geraakt, omdat het anker geen' grond houdende, zoo als men het ook wel noemt, is *doorgeglijpt*, en dit wordt overgebracht op iemand, die zijne vastigheid kwijt is, — wien de grond, waarop hij bouwde, ontzonken is.

Kniel stofbewoner, waar uw oog geene uitkomst ziet,
Gevoel uw kleinheid, maar misken Gods liefde niet.

R. FLITH.

Hij maakt van zijn neus een anker. De zin van dit nog enkele malen gehoorde Spreekwoord, is onderscheiden begrepen. TUINMAN zegt ons, dat het spottender wijze iemand geldt, die voorover in het mulle zand valt; maar verstaan wij WINSCHOTEN wel, dan moet het in verband gebragt worden met een ander Spreekwoord bij SPIEGHEL, namelijk: de oogen zien verder als de buik (dan tot den buik) en beteekent het: hij wil maar zoo ver zien als zijn neus lang is / *hij wil er maar zeer weinig van we-*

ten; in de dagelijksche zamenleving gebruikelijk, als men zijn gevoelen over een persoon of zaak niet ten vollen uit.

Wie wijs is, spreekt niet meer dan hij moet, en zwijgt wat ontydig gezegd, niemand goed, maar veeleer velen kwaad zoude zijn.

* *

Hij geslukt de ankerſ / die altyd in het water zyn / en nooit leeren zwenmen. Dit Spreekwoord is al zeer oud. In een boek toch, getiteld: *Seer schoone Spreekwoorden in Franchoyſ ende Duytſch* / gheprent t' Antwerpen by Hans de Wet 1549 / leest men: *Hij slacht de ankerſ / die syn altyd in 't water ende en leren nimmermeer zwenmen / 't welk aanduidt: Hoe goed ook alle gelegenheid zij, komt hij nimmermeer voort.*

Zoo bezat de Ridder de LA BOISSIERE te Toulon, op den ouderdom van *vijf en zeventig* jaren, een door hem bijeengebragt kabinet van violen, guitars, bassen, clavisimbels, luiten enz; maar kende geen enkelen noot en, bespeelde nimmer eenig instrument.

W. A. OCKERSE.

Hij heeft het anker achter de kat gezet / beteekent letterlijk, naar ROEMER VISSER, in het hoekje van den haard, achter de kat geplaatst, welke men zich dan verbeelden moet, op de plaat te rusten. Volgens WINSCHOTEN: hij heeft het anker gezet achter de paal op de kaai, waaraan de scheepstouwen worden vastgemaakt en *kat* geheten. Voor dit

laatste wordt door den schrijver bijgebracht , wat Hoorf in zijnen *Gerard van Velsen* , van de *Reuzen* , vertelt , namelijk , dat zij *berg op berg schansten aan hemelhooge katten* (palen). (23) In beide gevallen zegt het Spreekwoord : *zijne rust genomen hebben* , hetzelfde dus als : *zijne schaapjes op het drooge hebben* . Zoude dit laatste dacht ik wel eens , beteekenen : nadat zij in de rivieren gewasschen zijn en dit , vooral betrekkelijk schapen moeijelijk werk , is verrigt ? Of ontleend zijn van het gebruik onzer voorvaders , om bij hooge vloed , de schapen naar de terpen te drijven , zoo als nu nog b. v. op het eiland *Texel* , naar de hoogten ? wanneer het ook op ander vee toepasselijk zoude zijn en men daarom , bij verwisseling zegt , *zijne koetjes op het drooge hebben* . Of is het woord *scheepjes* ook ongelukkig in *schaapjes* overgegaan ? Wanneer dit laatste waar is , en het alzoo tot de Spreekwoorden , waarover ik thans handel , behoort , gelijk ook WEILAND schijnt te denken , versta men door het *drooge* , het strand , waarop de onttakelde kielen , na volbragten arbeid , b. v. de *visscherij* , worden gezien , en figuurlijk genomen , zal dan ook wel de zin dezelfde zijn , als die van *het anker achter de kat zetten* .

Eens doet de arbeid niemand zwoegen ,
 Om met hard vereelde hand ,
 Onbebouwd den grond te ploegen
 Niemand stevent ver van land ,
 Om een weg door zee te banen ,
 Wie zich toewijdde aan de deugd ,
 Deelt er , vrij van zorg en tranen ,
 In der *braven* (24) zielevreugd.

PANDARUS.

Hij is zoo het als een Spaansch anker / of als een ankerstak (de stok, die achter, bij de zoo genoemde *neut* van het anker, gevoegd wordt, om de *ankerarmen en tanden* te beter in den grond te doen vatten.) — Men gebruikt het Spreekwoord, *spottender wijze*, van iemand die zeer mager, of gelijk het ook wel heet, *zoo mager als een hout is*. De vraag blijft echter: waarom denkt men in hetzelfde juist aan een *Spaansch* anker, en zegt men ook wel: hij zit er zoo het op / als op een *Spaansch* anker? WINSCHOTEN schrijft, dat het hem heugt bij H. VAN LINSCHOTEN gelezen te hebben, dat de *Portugeezen* op zandachtige plaatsen gewoon waren hunne anker-tanden en armen vet te smeren, omdat zij oordeelden, dat zij dan in het zand te beter hielden. Hij bedoelt hiermede denklijk deszelfs uit het *Portugeesch* en *Spaansch* vertaalde: Keyz-gheschrift van de Navigatien der Portugaloijers in Orienten / gedrukt te Amsterdam in 1623, en door den Hoogl. G. MOLL, in zijne verhandeling *over eenige vroegere zeetogten der Nederlanders*, zeer geprezen. Hoe ligt kan nu dit Portugeesch gebruik tot de *Spanjaarden*, hunne naburen, overgegaan, of zelfs van deze afkomstig, en onze voormalige betrekking tot het laatstgenoemde volk, de oorzaak zijn, dat het in onze taal tot een Spreekwoord werd. — Of zijn de ankergronden op de kust of in de havens van Spanje, meestal van zulk eenen kleiachtigen, kleverigen aard, dat zij meer dan andere gronden, gelijk men zegt, aanslaan, en zou het daarvan ontleend zijn? — Dat zeevarenden dit beslissen!

B.

B A A K. (B A K E N.)

Een schip (ook wel een *wrak*) op strand / is een
 baak (of *baken*) in zee / een teeken, dat de schip-
 pers voor de droogten waarschuwt, opdat zij geen
 schipbreuk lijden. (25)

Te louver, man te roer, te louver, lieve maet!
 Kijck; hoe het met het schip van onzen buurman staet!
 Het sit daer op een Sant, gegeesselt van de stromen,
 En daer en is geen hulp, hoe seer de gasten bomen,
 Dus soo er nu een wint komt dringen nae de wal,
 't Is seker dat de kiel in stucken bersten zal.
 Ghij, sie dan naerstigh toe en let op uwe saken,
 Een schip op 't droogh geseijt, dat is een seker baken,
 En 't is, naar mijn begrip, geen onvoorzichtig man
 Die op een anders seijl, de sijne toomen kan.

J. CATS.

Oneigenlijk zegt het Spreekwoord: *de ramp of
 het ongeluk des eenen, is den anderen tot waar-
 schuwung*, en hier geldt weder: *Hij spiegelt zich
 zacht / die zich aan een ander spiegelt.*

De gansche natuur is een tooneel van bedrog
 voor de zinnelijke ziel. Naauwelijks is er eenig
 ding, wat is hetgeen het schijnt te zijn, en wat het
 meeste vleit, is niet zelden het verste van de we-
 zenlijkheid. Er zijn stemmen, die rondom ons zin-
 gen, doch wier toonen ons ten verderve lokken. Er
 wordt wel een maaltijd aangerigt, waarop vergif
 in iedere schotel is. Er is eene legerstede, die u

ter ruste noodigt; doch daarop te sluimeren is de dood. Hoe lang zal het nog duren, eer het lot uwer voorgangers in dezelfde loopbaan, u wijsheid leert. Hoe lang zal de ervaring aller eeuwen, hare stem te vergeefs tot u blijven verheffen? Daar gij den Oceaan, waarop gij varen moet, met wrakken bedekt ziet, zijn deze teekenen niet genoeg om u voor de verborgene klippen te waarschuwen?

HUGO BLAIR.

De haaken komen uit/ vertoonen zich, zegt fig. het geheim komt aan den dag.

Men moet zien hoe het gevaarlijk is/ zegt Spreekw. *onderzoeken, hoe het gesteld is.* — Als het hier verlaapt (ook wel, *als de tijen veranderen*) verzet men de haaken. Wind en maan hebben op het *tij* of *getij*, (de beweging van op- en aflopend water,) eenen belangrijken invloed, zoo dat diepten, welke eertijds zeer goed konden bevaren worden, door aanvoer van zand of slijk, voor de scheepvaart *verloopen* (verloren gaan). In dat geval worden wel eens de bakens daar, waar het nu weder dieper geworden is, weggenomen, en bij de nieuwe ondiepten gezet. Hoe keurig beschreef CATS dit in deze regels:

Sie waer ik heden stae, daar speelden eens de baren
 Daer quamen alle daegh de schepen in gevaren,
 Daer sag men menig hulck, die met sijn vollen last
 Quam stuijven uit de zee, de vlaggen op de mast
 Nu is hier enckel sant en niet dan dorre platen,
 Van slibber overgroeijt en van den vloet verlaten;
 Daer eertijts was de kolck, is maer een enge sloot.
 Men siet er niet één schip; men siet er niet één boot.

38.

Men siet er niet één mensch; alleen de schorre meeuwen
Die schuijlen hieromtrent, om daer te zitten schreeuwen,
Alleen een schippers gast komt voor een buitenkans,
Hier bomen inderhaast en haalt een schuijte sants;
Wat staer ick dan en kijck aen dus verlaeten kreeken,
De bakens altemael, die dienen hier verstecken;
Het is een schippers woort, het is een oude leer,
Al waer geen vaert en is, en hoeft geen bakens meer.

*Mij het diep verloopt / verzet men de bakens / duidt
Spreekw: gebruikt, aan: wanneer de omstandigheden
veranderen, neemt men andere maatregelen.*

Vergeten wij echter nooit, dat bij *hoogheid* geen
hoogmoed; bij *grootheid* geene grootschheid; bij *eer*
geene trotschheid; bij *Rijkdom* geene weelde voegt,
en hoe dwaas het is, op het genot van heden,
verwachtingen te bouwen voor volgende dagen en
jaren.

F.

BAAR.

Hij meent dat hem geene haaren (ook wel geene
zeeën) te hoog kunnen gaan Spreekw: *dat hij voor
niemand behoeft te wijken of te zwichten.* Zoo
schrijft Hoorf van de *bondgenooten*, dat zij, *wa-
nende, dat hun geene zee te hoog mogt gaan, zich
onderwonden, met eene nieuwe en ongelooflijke ver-
metelheid, 's Konings geduld te tergen.*

Welk een kwaad is de hoogmoed! Van de troo-
nen der Vorsten verspreidt hij over landen en vol-
ken moord en brand; in de raadzaalen ontsteekt hij

beleedigende bitterheid; in de maatschappijen stookt hij twist en onderdrukking; in de huisgezinnen rustlooze kwelling en verdriet, en als hij zijn klaauw in zaken van Godsdienst slaat, ontheiligt en verpest hij zelfs het heiligste.

P. BONNET.

BALLAST.

Hij is een ballast (ook wel, onnutte ballast). *Ballast* is hetgeen in het schip geworpen wordt om het dieper te doen gaan, en daardoor tegen omslaan te beveiligen. Nadat het hiertoe gediend heeft, brengt het doorgaans geen nut meer aan en ligt het dikwijls zelfs in den weg. Van een' *mens*ch gebezigd, beteekent het zoo iemand, als b. v. R. FEITH in zijnen *ouderdom*, dus beschrijft:

Welk naauwlijks levend rif kruipt daar amechtig henen?
 Zijn hoofd zinkt naar den grond, zijn krachten zijn verdwenen.
 Een stok rilt in zijn hand, en komt zijn nood te sta
 Zijn beenen wagglen en het ligchaam heeft hem na.
 In ieder voren van het diep gerimpeld wezen,
 Is onrust, kwade luim en zelfverwijt te lezen.
 Hij gromt bij elke vreugd, die 'tschuldloos hart verblijdt,
 Belastert wat hij ziet en prijst slechts d'ouden tijd.
 Geen voorwerp streelt zijn donkre in vocht verzonken oogen.
 Zijn wensch is foltering, zijn poging onvermogen.
 'k Zie slechts, hoe zeer ik staar, in ieder trek, hoe klein:
 Verwoeste menschheid en vermoorde jeugd alleen.

Bij den dood van zulk een' mensch zegt men: dat is een ballast uit den weg; 't welk van eene zaak gebruikt, zoo veel aanduidt als: *de zwaarigheid is opgeruimd*.

B EWIMPELEN.

Hij bewimpelt het. Een wimpel is een smalle strook geverwd of ongeverwd doek, geschikt om van den top te waaijen 'en waarmede men iets, b. v. een' vlaggestok zoo omwoelen kan, dat het wezenlijke verborgen blijft of een ander voorkomen erlangt. Mogelijk ook, dat men voormaals wel een vreemden *wimpel*, zoo als later een vreemde *vlag* gebruikte, om den vijand te misleiden of dat de wimpel, te dien opzigte voor de vlag genomen of met dezelve verwisseld werd. Hoe dan ook: het Spreekwoord: hij bewimpelt het / duidt aan: *hij verbergt het, of, doet het anders voorkomen dan het is.* Van daar: hij spreekt onbewimpeld / voor: *hij komt rond en openlijk voor zijne meening uit.*

Zoo vertrok b. v. ten jare 1598 JOAN VAN OLDENBARNEVELD naar *Frankrijk*, om deszelfs Koning tot het doorzetten van den oorlog te bewegen. Hij ontmoette HENDRIK *den vierde* te *Angers*, en nu stelde hij in eene korte aanspraak, dien Vorst de kracht van het verbond, onlangs door hem met de Staten gesloten voor, en betoogde hem, hoe men het houden er van, van hem verwachten mogt, terwijl hij van wege zijne meesters zoo veel onderstand beloofde, als zij vermogten. De Koning die de ware reden, om welke hij aarselde, *bewimpelen* wilde, gaf ten antwoord, *dat de nood hem tot den vrede dwong*; maar onze groote Staatsman, anders niet zeer open van karakter, sprak hem nu *onbewimpeld* dus aan: » *Uwe Majestet heeft getoond, noch nood noch dwang te kennen, ddár waar het*

61.

deszelfs eere gold , en hoe zou zij zich dan zoo ver kunnen vernederen van zich den vrede te laten opdringen door een' vijand , wien zij door tegenstand en moed , ligtelijk de wet zal kunnen voorschrijven. Het is aan u Sire! om den Spaanschen trots te vernederen en uwe Majesteit zal geene schande voor eer willen inoogsten , vooral , daar de aanbieding mijner meesters gewisselijk strekken zal , om uwe Majesteit betere voorwaarden te doen bedingen."

F.

BEZEILEN.

Hij heeft het bezeild / zegt , Spreekw. hij heeft zijn doel getroffen. — (Men heeft zoo ook nog: hij is het hoekje te boven / voor: hij is de zwaarigheid te boven; Schippers toch moeten soms langen tijd en met veel moeite laveren, eer zij eenen uitstekenden hoek te boven zijn gekomen, waarna zij het ruime voor den wind hebben, of gunstiger tij krijgen; of echter het Spreekwoord: hij is den hoek om, voor: hij is dood, van de scheepvaart ontleend is, wordt betwijfeld.) Men kan geen haben (of ook wel geene reede) met hem bezeilen; niet met hem te regt raken.

Dit is inzonderheid met dezulken het geval, die meestal door hunne luimen geregeerd worden en elken dag aan zich zelve ongelijk zijn; nu eens van deze, dan weder van die ontwerpen zwanger gaan; heden uwe ootmoedige dienaars, morgen uwe openlijke vijanden zijn; nu eens vrolijk en bescheiden, dan weder knorrig en onbeleefd zijn; — nu

62.

eens in de gezelschappen den hoogsten toon geven; dan weder het spreken schijnen verzworen te hebben, menschen als het ware van één uur, ééne minuut of enkele seconden, op welke men zich derhalve in geene omstandigheid des levens verlaten kan.

E. KIST.

BOEG.

Men komt hem *dmars* hoar ten boeg. *Boeg*, oorspronkelijk van *buigen*, duidt *het voorste gedeelte* (als het ware, de *borst van het schip*, waar het sterk gebogen is) aan. Wie nu een schip *dwaars voor den boeg* komt, stuift deszelfs gang, en van daar wordt het genomen voor: *iemand lijnregt weerstreven*. — *Boegen*, van dit boeg afkomstig, is volgens WEILAND, *koers zetten* en, hij brengt ten bewijze bij: *nu boegt hij*, waar de zon de *Cingaleezen roost*. J. DE MARRE. Van daar: *hij zeilt op éénen boeg*. In het varen: *hij houdt ééne streek*. Spreekw. *hij gaat denzelfden gang*; doet, zoo als hij gewoon is. — *Hij meent het oter eenen anderen boeg*. Eigenl: *hij verandert zijne streek*. Spreekw. *hij beproeft het op eene andere wijze*. — *Het moet oter tien boeg gaan*. Eigenl: *die streek moeten wij houden*. Spreekw. *op die wijze moet het aangelegd worden*. — *Hij meent het oter alle boegen*. Eigenl. *houdt nu eens deze, dan weer gene streek*. Spreekw. *Hij beproeft het op allerlei wijzen, stelt alle middelen in het werk*. — Zoo gaat het menschelijke leven voort, en op het einde?

63.

Zahg hy, wiens stil gemoed
In het onheil, dat er woedt,
In het doodlyk schrikvol uur,
By 't verwoesten der natuur,
Als zijn boot in doodsgevaren,
Worstelt met de holle baren,
Dan gelaten alle zaken,
Hem vertrouwt, die 't wel zal maken.

E. M. OVERDORP.
geb. Post.

BOEI.

Hij heeft een hoofd als een boei / zegt men van iemand, die een van nature zeer groot, of ook wel door toorn opgezet hoofd heeft, 't welk meer of min naar het groote blok gelijkt, dat aan het anker *geboeid* of vastgemaakt zijnde, aanwijst, waar hetzelfde ligt.

Of ons hoofd groot, dan of het klein zij, waar alles op neer komt, is een goed verstand en een edel hart. V.

Daar de *Scheeps-* of liever *Anker-boei*, sterk is om een stootje te kunnen velen, wordt de zegswijze ook wel gebruikt van iemand, die *hardhoofdig* — *koppig* is.

BOOI.

Booi is kapitein / of meestal bij verkorting, kapitein. *Boy* is de Engelse benaming van een'

64.

scheepsjongen, die ook in onze taal schijnt overgenomen te zijn, zoodat het genoemde eigenlijk zegt: *de Scheepsjongen matigt zich het gezag van den Kapitein aan*. Bij klankspeling wordt het woord *booi*, op *dienstboden* toegepast, die in de huishouding alles willen beschikken en regeren. Voorts zegt: *booi is kapitein: het gemeen speelt den baas*.

Dit laatste hebben ook wij in het *Staatkundige*, maar al te dikwijls moeten betreuren. Getuige, onder anderen, de volgende beschrijving, welke ons J. WAGENAAR van de plundering der pachters te *Amsterdam* door het gemeen, ten jare 1748, geeft: »'t kostbaarste huisraad (schrijft hij) schilderijen, boeken, gemaakt zilverwerk, alles werd geschonden of vernield. De wijnen en sterke dranken, die men in de kelders dezer luiden, in grooten overvloed, aantrof, werden gulziglijk, te lijve geslagen of baldadiglijk geplengd, geheelen oxhoofden werd de bodem ingesmeeten: en de roode wijn stroomde zo rijkelijk door de gooten en riolen, dat er 't water in de graften door geleverd werd. Met den avond, en toen 't graauw nu den drank in 't lijf hadt, wakkerde de woede, en borst uit tot de dadelste baldadigheden: ontziende 't gespuis zig niet, openbaare ontugt te pleegen, terwijl hunne makers, met plonderen of zwelgen, bezig waren. Men wil, dat aan één huis, behalve de stukvaten en oxhoofden, wel dertig duizend flessen vol wijns opgezoopen of vernield zijn. In de meeste huizen, werden alle de vertrekken, tot boven in den top, ledig geplonderd; en somtijds, zwaare stukken huisraad en geldkisten naar beneden gesmakt, dat alles

65.

daverde en kraakte, daar 't neder kwam: ook werden de plonderaars, die beneden stonden, en 't afgesmeeten huisraad verder verbrijzelden en in 't water droegen, dikwils, gekwetst en somtijds gedood, door kasten, tafels, deuren, die, zonder iemand te ontzien, ten vensteren uitgeworpen werden. De woede hieldt, den ganschen nacht en den volgenden dag aan. Onaangezien de Wethouderschap, al bij tijds, hadt laten afkondigen, dat zij van de begeerte der ingezetenen, om de Pagten te hebben afgeschaft, kennis gegeven hadden aan de Staten en Zijne Hoogheid, met vermaning om den uitslag der raadpleegingen op zulk een gewichtig stuk, met geduld, af te wagten enz.

Boord.

Hij halt over boord/ of raakt het boord knyt/ zegt Spreekw. met zinspeling op zoodanig geval: *hij verliest zijn middel van bestaan.* — Hij raakte achter de putting over boord/ duidt aan: *hij werd zeer ongelukkig*, naardien de zoogenoemde *puttings* iemand tot borstwapen kunnen dienen. — Hij smyt hem over boord/ Spreekw. *hij ontzet hem van zijn ambt of bediening.* — Hij heeft heel over boord (ook wel over stuur) gebaren/ zegt fig.: *hij heeft veel door den handel* (bijzonder, den zeehandel) *verloren.* — Hij is meer aan haager boord/ Spreekw. *hij heeft het weer opgehaald*, (*weer voorspoed gehad.*) — Daar het gangboord datgene is, waar langs men gaat, zegt men wel van iemand, die in den weg is: *wat doet hij in het gangboord te liggen?* maar meer nog is gebruikelijk: *hy/ of men heeft hem aan stuurboord naar*

uakbaach gezanten. *Stuurboord* is de regter-, *bakboord* de linker zijde van het schip. Wat den oorsprong dezer benamingen betreft, WEILAND leidt *bakboord* af, van het oude *bak*, voor *rug* en *boord* de *linker* zijde, omdat de Stuurman, het roer aan de regterhand hebbende, den rug naar de linker zijde van het schip gekeerd heeft. *Bakboord*, beteekent dan zoo veel als *rugboord*. *Stuurboord* daarentegen van *stuur* en *boord*, de regter zijde van het schip, als men van het roer naar de voorsteven ziet. (26) Het *Spreekwoord* duidt aan: *iemand, gedurig heen en weder sturen*, vooral wanneer dit geschiedt om beuzelachtige redenen en nuttelooze beoedenschappen.

Men vertelt, dat *Stavoren*, weleer Vrieslands hoofdstad, thans echter een klein stadje, door den koophandel tot zulk eene hoogte van rijkdom, luister en weelde was opgeklommen, dat de burgers de *verwende kinderen van Stavoren* werden genoemd. Voorts, dat eene rijke weduwe een schip naar *Dantzig* zond met bevel, dat de Schipper de kostelijkste waren van daar zoude medebrengen. De man nam daar eene lading tarwe in en meende zijnen last wel volbragt te hebben; maar bij zijne tehuiskomst, was de weduwe er dermate misnoegd over, dat zij vernemende, dat de tarwe aan *Stuurboord* (ter regter zijde) was ingeladen, bevel gaf, dat dezelve aan *Bakboord* (ter linker zijde) in zee geworpen zou worden. Nadat dit in spijt van den Schipper verrigt was, groeide er zulk een zandplaat voor de stad, dat de haven van *Stavoren* daardoor gestopt werd, en de koophandel alzoo

67.

belet zijnde, de heerlijkheid der stad verdween, terwijl eindelijk aldaar — ter vereeuwiging dezer gebeurtenis en het angenoegen Gods daarin gebleken, naderhand schoone tarwenaren, doch zonder graan, groeijen. — Zou kwijt het vertelsel, maar ik geloof niet, dat het zoo is, omdat het geene tarwenaren zijn, die daar wassen, maar van eene andere plant, die men ook in zandgronden op ons vaste land vinden kan. Het is wel mogelijk, dat er te *Stavoren* eene weelderige weduwe gewoond en iets dergelijks bedreven heeft, en dat men daaruit een zoodanig wonder zamengelapt heeft; maar het zekere weet ik niet te bepalen. Ondertusschen is: *iemand van Stuurboord naar Bakboord zenden*, hem van het eene naar het andere jagen, — een regt ondeugend bedrijf.

MARTINET.

Een man over boord / een reter te minster. » Iemand, schrijft WINSCHOTEN, buiten boord vallende, en ten gevolge er van verdrinkende, komt de kost ruimer om. Spreekw. beteekent het, dat men in een of ander verlies weinig zwaarigheid stelt, gelijk kapiteins omtrent matroozen, want, zoo besluit hij, *zij worden zonder liefde aangenomen en zij scheiden zonder hartzeer.*” Het Spreekwoord wordt dan ook gebruikt, wanneer iemand sterft, aan wien niet veel gelegen is, zoo als b. v. de man, wiens *graf-schrift* naar P. G. WITSEN GEYSBEEK, moest zijn :

Hier onder *rust* SEBASTIAAN
Die nooit *iets anders* heeft gedaan.

Des abonds rook / 's moogens gaad haer aan haard

68.

zegt de varensgezel , als de zon des avonds rood en helder ondergaat , want het is hem een teeken , dat het den volgenden dag *goed* , d. i. *droog* en *helder* weer zal zijn ; maar Spreekw. gebruikt , beteekent het : *wie 's avonds opgeruimd rusten gaat , zal 's morgens in goeden luim ontwaken.*

Mijne laatste gedachte bij het *inslapen* , was de liefde van God , — mijne eerste bij het *ontwaken* , Zijne genade , en ik was nimmer opgeruimder dan toen.

STILLING.

Hij houdt zich aan honger haart / zegt *letterlijk* aan dien kant van het schip , welke het hoogste boven het water uitsteekt en waar men het minste nat kan worden ; doch *overdragtelijk* : *Hij houdt het met dezulken , van wien hij zich het meeste voordeel belooft.*

Ongelukkig wanneer dit onvoorwaardelijk is en tot het doorgaande karakter behoort , hetwelk dan ongetwijfeld , die vastheid mist , welke ons zoo noodig is op de paden des levens.

W. A. OCKERSE.

BOOT.

Hij kringt hem in zyn haat / zegt men Spreekw. van iemand , die eenen anderen in zijn belang of tot zijne denkwijze overhaalt. — Van de haat komt men in de schuit / beteekent : *van minder kwaad komt men tot erger* , of ook wel in eenen goeden zin : *het kleine is dikwijls middel en trap om tot het groote*

69.

*te geraken. — Eerst in de haat / keur van riemen /
duidt aan: wie er het spoedigste bij is, kan kiezen,
hetzelfde met: wie eerst komt / die eerst maakt.*

BRAM.

Ug haert bram hohem bram. (Het hoogst zeil op den *fokkemast*.) Zoodanig een daar nog boven te plaatsen, is thans niet meer gebruikelijk; doch was dit voormaals wel, bij de Spanjaarden op hunne, zoo genoemde *karaken*. Oneigenlijk wordt er door aangeduid: hij maakt *uiterlijk veel vertooning*, of, gelijk men ook wel zegt: *hij is grootsch in zijn wapen*; maar:

De sterren en hooge eeretijfels zijn bij de verdiensten, hetgeen de weerhaan is bij den wind. Wie een' grooten tijfel en eene ster heeft, moet ook groote verdiensten hebben: daar rigtten zich immers de potentaten naar, bij het geven er van, en ziet men het niet aan de meeste heeren, die hooge tijfels en sterren hebben? — A propos. Ik heb wel eens eene ster op eene of andere borst en op het gelaat daarboven, de diepste sporen van kwelling en verdriet gezien, en dan dacht ik bij mij zelve: het moet toch niet altijd rust en blijdschap zijn, die zulk eene ster somtijds zoo hoog op de borst doet zwellen, en tijfels en sterren, maken niet altijd innerlijk gelukkig. *Getrouw zijn' pligt te doen* (plagt mijne moeder te zeggen) *is eene ster op de bloote borst, de andere zitten slechts op den rok.*"

CLAUDIUS.

BRANDER.

Men kreeg een brander aan boord/ zegt men, om aan te duiden, dat men in groot gevaar verkeerde; want een brander is zoodanig toegerust schip, dat tot het andere genaderd, ontvlammen en hetzelfde in brand steken moet. Men heeft daarom ook: het is een brander/ houb af!

Zoo begreep het letterlijk 's Lands Admiraal MICHEL DE RUITER, want G. BRANDT verhaalt in *deszelfs leven*, bij het jaar 1666: „D'Engelsche brander, eén schoon schip, dat een oorlogsfregat geleek, werd terwyl, door eenige van 's konings fregatten aangevoert, en met een voordruift van achteren oplopende, meende het Admiraalschip de zeven provincien, aan bakboord aan boord te leggen, en was geen scheeps lengte van boordt, ja zoo naa gekomen, dat zich d'Engelschen daaruit en in hunne sloep begaven, uitgenomen een man aan 't roer, en een ander die den brandt in 't kruidt zou steeken. Toen hing de behoudenis van dat groote schip, en bij gevolg van 's Landts vloot en 't gansche Vaderlandt, aan een zijde draadt. Maar de RUITER, tij kavelende, deedt schielijk het roer in lij aan boordt leggen, en de zeilen aan stuurboordt ombrassen: waardoor de brander gladt, achterom 't schip misviel, toen gaf hem DE RUITER de laag.” en het vijandelijke schip? — 't was zoo als CATHARÏNE LESCAILJE zong:

Voorwaar men zag het yslyk branden,
 En snellyk springen naar omhoog,
 Zoo ver kwam 's vyands roem te schande,
 Als zijn vermeeten trotschheid vloog.

Spreekw. beteekent het: *Berg u, want gij loopt groot gevaar.*

BRANDING.

Hij geraakt in de branding/ d. i. daar ter plaatse, waar de golven op het strand breken en het allermoeijelijkst is te landen; het zegt Spreekw. *hij geraakt in de uiterste verlegenheid of ongelegenheid.*

't Leven wentelt zonder spoor,
's Werelds wijde kolken door,
Krult en rolt zijn woeste baren;
Wisselt telkens tij en stroom,
Worstelt tegen strand en zoom,
Ree en haven misgevaren,
Stijgt en stort met d'eigen spoed,
In gedurige eb en vloed.

Tuimlend over baar en schuim,
Zwalpen we op 't onmeetlyk ruim,
Zoeken waar we een legplaats vinden.
Slingren beurtlings heen en weer,
Dobbren op en domplen neêr,
Prooi en spel van zee en winden:
Afgestroomd en voortgeroeid,
Naar de branding ebt of vloeit.

H. TOLLING. Cz.

BIJDRAAIJEN. BIJLEGGEN.

Hij draait of legt bij. *Bijdraaijen*, beteekent: *het schip tegen den wind draaijen opdat het langzamer voortga*, hetwelk ook *bijleggen* of een *bijlegger maken* heet. Spreekw. wordt het in het gemeene leven van

72. .

iemand gebruikt , *die zijn stuk niet langer volhoudt, maar van zijne meening, boosheid of iets anders terugkomt.*

Wanneer het verstand van dwaling overtuigd is, en het geweten zijne regten doet gelden, is toegewendheid de lofwaardigste zaak, en brengt zij het gemoed tot kalmte en rust. * * .

C.

Onder *deze* letter, zijn mij geene Vaderlandsche Spreekwoorden, of Spreekwoordelijke zegswijzen, van de *Scheepvaart* en het *Scheepsleven* ontleend, bekend.

D.

DRIEDEKKER.

Dat is een *driedekker* / zegt men wel eens van eene *grootte, zware vrouw* of een dergelijk *meisje*, omdat een schip, dat *drie* dekken of verdiepingen boven elkander heeft, een *groot, zwaar* schip mag heeten.

Hoe gelukkig, dat de grootste zwaarlijvigste vrouwen, niet zelden de zachtzinnigste zijn!

STERNE.

DROOGE. (HET)

Hij zit op het drooge / beteekent Spreekw. *hij is in verlegenheid en ziet geen kans om zich te redden*, zoo als een schip, dat op het drooge zit, niet voort kan.

Treurige toestand voorwaar! — Wie zou het stormachtige lot des levens kunnen verduren, als niet de vleugelen van Gods liefde, zich helder door den nevel uitbreidden en ons den olijftak van boven aanbragten?

T. MOORE.

D R U I L.

Hij haet het met een druil. Een *druil* is een klein zeiltje achter op het stuur om bij stilte, te beter voor te komen. Vandaar beteekent: iets met een druil te doen: het *langzaam verrigten*, hetwelk men ook wel *druilen* noemt, en hierom zegt men van iemand, die iets met weinig lust en ijver uitvoert: *hij is een druil* of een *druil-oor*.

Luije en *phlegmatieke* menschen moeten gedurig aangedreven worden, en dewijl bijna ieder mensch toch, door eenen of anderen hartstogt bezielde wordt, vindt men somwijlen gelegenheid, om zoodanige vadsige schepsels in beweging te brengen door dien hartstogt aantezetten.

VON KNIGGE.

DRIJVEN.

Hij laat het maar drijven / ook wel blatten en drijven / of op Gods genade drijven / Spreekw. *maar gaan zoo als het wil.* Hij laat hem op zyne eigene riemen drijven / zegt men , als iemand , een schuit of boot welke hij op het sleeptouw nam , en tot zekere hoogte bragt , los laat , om dezelve naar hare bestemming voort te laten roeijen. Spreekw. *Hij laat hem geheel aan zich zelven over , of zijne eigene meening volgen.* Men zegt ook wel : iemand op zyne eigene iutken laten drijven / en dan is het beeld ontleend van een' vogel , die zijne jongen laat vliegen en na dezelve eenigen tijd ondersteund te hebben , hunne eigene krachten laat beproeven. De verbeelde zaak is echter dezelfde.

Er zijn gevallen , waarin het niet anders kan , of men moet iemand geheel aan zich zelven overlaten : maar hoe loffelijk , wanneer men zich zoo gedragen mag , als de Apostel JOHANNES in zijnen hoogen ouderdom , volgens het bericht van KLEMENS DEN ALEXANDRYNER. Een jongeling toch , verleid tot ongebondenheid en allerlei snoodheden , ging helaas ! zoo ver in het kwade voort , dat hij eindelijk het hoofd eener bende struikroovers en moordenaars werd , en toen JOHANNES dit vernam , wat deed hij ? achtte hij hem nu onherstelbaar verloren ? of keurde hij hem zijner verdere bemoeijing onwaardig ? Neen , hij begaf zich op reis , zocht hem in zijne schuilplaats op , stelde zijn leven in zijne en zijner makkeren handen , hield niet op hem te vermanen , te bidden , te bezweeren , tot hij hem vermurwd , tot

tranen , schuldbelijdenis en bede om vergiffenis , met één woord tot ware verbetering en een Christelijk Godzalig leven , had terug gebragt.

J. CLARISSE.

E.

EB EN VLOED.

's Werelds goet is en niet. *Eb* is het afloopen of vallen , *Vloed* daarentegen het wassen of toevloei-
jen van het water , en van daar , dat het Spreek-
woord zegt: *wereldsche zaken zijn aan eene gesta-
dige afwisseling onderworpen.* Maar hoe?

De geschiedenis der wereld , die ons den mensch in het groote vertoont , levert met al hare afwisselingen , niet anders op dan eene gedurige wederkomst van dezelfde tooneelen en gebeurtenissen. In haren gestadigen stroom zien wij , nagenoeg op dezelfde wijze en door dezelfde oorzaken , personen , geslachten en volken op- en ondergaan. De eene eeuw is het afbeeldsel van de andere. Het menschedom neemt in alle landen gedurig denzelfden zwáai. Barbaarschheid en weelde rigten beurtlings gelijksoortige verwoestingen aan. De getaande Moor en de geblankette Europeer werken volgens één hoofdbeginsel , dat door wit en zwart , door verdikte en verdunde lucht , door woestheid en beschaving , met kracht henen dringt , en de wereld houdt niet op zich zelven te herhalen: *Hetgeen er geweest is , hetzelve zal er zijn , en hetgeen er gedaan is , het-*

76.

zelve zal er gedaan worden; zoo dat er niets nieuws is onder de zon.

W. A. OCKERSE.

*Da hooge hooeden / lage ebben / duidt Spreekw. aan :
na grooten voorspoed , komt wel eens groote tegen-
spoed ; doch wordt nog meer gebruikt , om te kennen
te geven : hoogmoed komt voor den val.*

Hoogmoed was het , die den gelukkigen mensch verjoeg uit het paradijs van onschuld en vreugde. Niets ontbrak aan zijne wenschen ; — aan de hand zijner mauninne doorwandelde hij den lusthof , voor hem geplant , — in den geur der vruchten smaakte hij de liefde van zijnen formeerder , — morgen en avondkoelte suisden hem dezelve toe ! Maar hoogmoed sloop in zijn hart binnen ; — om hem te zekerder te overheesteren , deed zij het kleed der begeerlijkheid aan ; — hij waande , dat niets wat hem bekoorde , hem mogt onthouden worden , — dat het bezit van al wat hij begeerde , slechts tot vermeerdering zijner grootheid strekken kon ! Van dit oogenblik af , wordt hij klein en verachtelijk , en zoo God zich niet ontfermd had , hij was den duivelen gelijk geworden ! — Geen Eden is meer een verblijf voor hem , want waar woonde immer de hoogmoed in een Eden ? Smart en kommer wachten hem op eene ondankbare aarde , want kan het anders dan op hoogmoed volgt vernedering ? Hij teelt in zijn' eerstgeborenen een' broedermoor-der , want , wat beteekent broederbloed voor een hart , waarin trotschheid hare zaden heeft ontwik- keld ? En alle ondeugden , en al wat men gewe-

77.

tenloosheid noemen kan , zijn de gevolgen der ééne ondeugd — *hoogmoed*.

J. H. VAN DER PALM.

F.

Fok.

Hy heeft de fok opgezet. Spreekw. *hy heeft den bril op den neus*. Gelijk toch schippers de fok bijzetten , tot hulp van het groote zeil , zoo wordt een bril op den neus gezet , tot hulp der oogen.

Het licht is zoet , en het is den oogen goed , de zon te aanschouwen. Indien dan een mensch vele jaren leeft , dat hij zich verblijde in die allen ; maar ook gedachtig zij aan de dagen der duisternis , dat zij vele zijn kunnen.

SALOMO.

Hy moet de fok uithouden ; zegt Spreekw. *hy moet in zijne stelling volharden , en haar standvastig verdedigen* en is ontleend van iemand op de voorsteeven , die bij het wenden van het schip , de fok , tegen den wind , met alle inspanning van krachten , moet vasthouden.

Bewustheid van onschuld en regt , geeft vrijheid en vrijmoedigheid tot spreken en verdedigen ; maar het moet met zedigheid en bescheidenheid zijn. Het gebeurde toch meermalen , dat men , schoon het regt aan zijne zijde hebbende , zich met zulk een drift van hartstogten , zulk eene scherpte van taal

78.

en zulk eene bitterheid van bewoordingen verdedigde, dat men voor de gerechtigheid sprekende, onregt deed, de onschuld voorstaande, zich zelven schuldig maakte: de waarheid, die men opluisteren wilde, droevig bezwalkte en de goede zaak, die men meende te beschermen, den vijand ten prooi gaf, die dan al spoedig de hoofdzaak liet varen, en stof tot beschuldiging vond, welke hij te voren niet had.

F.

G.

GROND.

Hij helpt of hoort hem in den grond / zegt Spreekw. hij bederft hem — hij brengt hem in zulke omstandigheden, dat er hoop noch uitzigt meer voor hem is. Het Spreekwoord is ontleend van het vijandelijk scheepsbedrijf, waardoor men een schip zoo teistert, dat het zinkt. *Hij zit aan den grond / of ook wel: aan lager maal / Spreekw. hij kan zich zoo min redden, als een schip, dat op het drooge geraakt is, voortzeilen kan.* Al zeer dikwijls geeft men er doar te kennen: *zijn geld is op, hij is arm.*

Arm zijn, beteekende weleer onder fatsoenlijke lieden, minder geld te hebben, dan men voor het houden van zijn staat noodig had: enkele anders welgezetene, ook sommige adellijke personen en voornamelijk geleerden, konden door zamenloopende omstandigheden, tot dien moeilijken en lastigen staat vervallen, en wat het ergste was, het woord waar-

79.

mede men denzelven uitdrukte , had iets gemeens , iets triviaals aan zich , dewijl men het ook tevens bezigde voor den staat , waarin de laagste klasse van menschen zich doorgaans bevindt . Daar echter de zaak zelve , sedert eenigen tijd , zelfs onder Keizers , Koningen , Vorsten , Staten , Steden , hooge Collegien , Adel , groote en voorname Kooplieden , meer algemeen geworden is , heeft men een fatsoenlijker en bevalliger uitdrukking voor dezelve moeten uitvinden ; het gemeen alleen blijft zoo arm als de mieren . — De Souverainen , wien dit ongeluk overkomt , zijn nu slechts in eene gedelabreerde situatie ; — de Grooten en Kooplieden hebben slechts een *momentaneel gebrek aan numerair* , en de kassen der hoogere en lagere kollegien , zijn in een staat van *penurie* .

A. FOKKE. Sz.

Duile gronden bederfen de kabeig / Spreekw. *kwaad verkeer , bederft het karakter* . Zoo althans verklaart J. CATS het in zijn' *spiegel van den ouden en nieuwen tijd* . Het staat bij hem gelijk met een schurft schaap maakt er heel / en die by de kreupelen moont / leert hinken .

Die met de wijzen omgaat , zal wijs worden ; maar die der zotten metgezel is , zal verbroken worden . *Daarom* komt niet op het pad der godloozen en treedt niet op den weg der boozen . Verwerpt dien en gaat er niet door ; wijkt er van , en gaat voorbij .

SALOMO.

Stille waters hebben diepe gronden. De gronden der rivieren zijn ongelijk, zoo als een heuvelachtig land. Waar nu de grootste diepte valt, heeft men stille wateren. Waar ondiepten gevonden worden, heeft de meeste beroering plaats, naardien eene menigte waters door wind en storm zoo niet in beweging gebragt wordt, als eene mindere hoeveelheid van hetzelfde in ondiepe plaatsen. Gelijk dit voor de scheepvaart van belang is, zoo heldert hetzelfde het Spreekwoord genoegzaam op. *Lieden stil van aard, geneigd tot weinig spreken, zijn somtijds niet ligt in beweging te brengen om hunnen geest, gelijk men zegt, uit te laten. Zij verbergen hunne geheimen en wachten zich voor alle luidruchtigheid.* Zoo verklaart ook MARTINET het, die het ten slotte toepast op WILLEM den eerste, Prins van Oranje, »welke (schrijft hij) in bange en beroerde tijden levende, zijne geheimen wonder wel wist te verbergen en weinig sprak doch veel hoorde, waardoor hij groote zaken ten goede des Lands uitwerkte.»

Ondertusschen blijkt het uit WINSCHOTEN, dat het ook in minder gunstigen zin gebruikt wordt van zulken die/ zoo als hij schrijft, zien of zij geen huiskunnen tellen en er wel tien achter/ of in de mouw hebben. Zij hebben ze/ (zeggen sommigen) achter de ooren. In het algemeen wordt er veeltijds door bedoeld: *Die veel zwijgen, denken daarom niet te minder,* en op dezulken is wel toepasselijk, dat men *hunnen grond niet peilen*, moeilijk, of in 't geheel niet achter hunne ware meening komen kan. In allen gevalle geldt:

Wat geheimhouding vordert, wordt het best buiten

81.

den utersten nood, aan niemand vertrouwd. Men kan toch gemakkelijker iemand doen *hooren* dan doen *zwijgen*. **

WEILAND geeft aan het Spreekwoord deze verklaring: *gebrek aan levendigheid is geen bewijs van onnoozelheid.*

G I J K.

Wacht u voor de Gijk. *Gijk* beteekent den stok of kloet, die de bezaan uitzet. Wanneer er nu vrees is, dat de bezaan zal omslaan, roept men wel hun, die er dicht bij zijn, toe: *wacht u voor de gijk!* oneigenlijk zegt het: *wacht u voor het ongeval*, of, gelijk het ook wel gebruikt wordt, *voor den weeromstuit.* (27)

H.

H A V E N.

Alle *havent* (ook wel *heiningen*) schutten wind. Dit is denkelijk daarvan ontleend, dat havens, die schepen bergen voor wind en storm, zeilende schepen, die er voorbij varen, hinderlijk kunnen zijn. Spreekw. duidt het aan, *dat men er altijd in zijn beroep, meening of verdiensten, bij lijden moet, wanneer er ook anderen komen, die met ons hetzelfde beoogen en beproeven.*

Hij komt in behouden *haven* (eene veilige en beslotene plaats voor schepen) Spreekw. *hij geraakt in veiligheid.* — Hij bereikt de *haven* zijner begeerte.

Spreekw. *hij bereikt zijn voorgesteld doel, of, hij verkrijgt zijnen wensch.* — Hy is op eenre vreemde ta-
ken getuigt: Spreekw. *Hij heeft ongeoorloofde ver-
keering met een meisje of vrouw gehad.* Meestal
wordt het van gehuwden gebruikt, en dan — behalve
het onzedelijke.

Hoe lichte kan de meyt den loosen handel klappen!

Hoe lichte kan de man u op de daad betrappen!

Hoe lichte enz.

J. CATS.

HELMSTOK.

De een staat aan den helmstok / de andere aan den
voeg. De *hoeg* is, gelijk ik bij dit woord opmerk-
te, het *voorst*e gedeelte van een schip; de *helm-
stok*, waarmede het roer gedraaid wordt, vindt men
op deszelfs *achterste* gedeelte. Wanneer nu een schip
in de vaart is, past de een op het roer, de andere
op het voorzeil b. v. de *fok*. Spreekw. gebruikt,
zegt het: *de een werkt met den anderen, elk op
zijne wijze, mede om de zaak doortezetten.*

Zoo ging het b. v. tijdens onze verlossing van
de Fransche overheersching, ten jare 1813 »In den
ochtendstond van den 21sten van Slagtmáand toch,
begaf zich de Kolonel TULLINCK, te's Gravenhage,
van eenige officieren vergezeld, naar het huis van
den Heer VAN HOGENDORP, ten einde dezen, de
dringende noodzakelijkheid van de aanstelling des al-
gemeenen Bestuurs, voor oogen te houden. Hij vond
den Heer VAN HOGENDORP, en hij denzelyen de
Heeren CHANGUON, van LYMBOURG STIRUM, SWEERS

85.

DE LANDAS, de JONGE en CANNEMAN. Hier droeg hij zijne wenschen en die der Haagsche schutterij voor, en vernam door den Heer VAN HOGENDORP (die met jeugdig vuur opstond en de bekendmaking luide voorlas, in welke hij zelf zich, met den Baron VAN DER DUYN aan het hoofd der bevrijders van het Vaderland stelde) dat het verlangen der ingezetenen stond vervuld te worden. Dit stuk was door beide heldhaftige mannen onderteekend, en werd, op deszelfs verzoek aan den Heer TULLINGH overhandigd. Door den zelfden moed beziel, riepen gemelde Bevelhebbers hunne manschappen bijeen, geleidden die voor het huis van den Heer VAN HOGENDORP, maakten dezelve, benevens de ook daar geschaarde *Etrangers*, in het bijzijn van de Heeren HOGENDORP, CHANGUION, VAN STIRUM en anderen, bekend met de aan hen even te voren ter hand gestelde proclamatie, en hadden het genoegen, de geestdrift der gardes tot zulk eene hoogte te zien stijgen, dat zij onder handdrukkingen verklaarden, tot alle ondernemingen bereid te zullen zijn, om den vijand van den Vaderlandschen grond te helpen verdrijven.

A. S. LASTDRAGER.

HOLTERTOPA.

Het is er holtertopa. *Holtertopa* is een scheepsterm, als er door ondiepten gevaar is, dat men aan den grond zal geraken, en dus peilen moet; dan geldt: schipper pas op! Als het er toe zit, is het te laat; *houd* of *holt* er op aan! waarvan ik *hol-*

terlopa het liefst afleide; zulke zamentrekkingen der woorden toch, waren oudtijds veel bij ons in gebruik. Dit nu, wordt op andere dingen toegepast, *als er gevaar, en alles in rep en roer is.*

HONT. (DE)

Kom ik ober de hont/ dan kom ik ober den staart. MARTINET heeft in *zijne Spreekwoorden* hierover omtrent het navolgende: » Men heeft wel gemeend, dat het Spreekwoord dezen oorsprong heeft: Wanneer een jongen zoo ver kan springen, als een *hond* lang is, zal hij in een tweeden wel zoo ver komen als de *staart* lang is, d. i. over den geheelen hond, omdat sommigen den staart kort hebben of gekromd dragen, dus: *wie over den hond komt, komt ook over den staart.* Maar dit is geheel mis. Men weet dat *Zeeland* voorheen vast is geweest aan *Holland* en *Vlaanderen*: de zee heeft van tijd tot tijd, de rivieren, die door *Zeeland* naar zee liepen, wijder gemaakt, naderhand dieper ingeboord, en daaruit zijn die verschillende eilanden voortgekomen, waaruit *Zeeland* nu bestaat. De stroom intusschen, die deze Provincie van *Vlaanderen* scheidt, was reeds in de *dertiende* eeuw zeer breed, en is thans nog veel breeder. Hij draagt den naam van de *Wester-Schelde* of de *Hont* (MARTINET spelt met *d* en *t*, doch dit mag niet; het is *Hont* of *Honte*. Zie WEILANDS *handwoordenboek*. In zijn *groot taalkundig woordenboek* heb ik het niet gevonden. Van de *Honte* draagt het dorp *Hontenisse* deszelfs naam, en dit verzekert de spelling van *Hont* en *Honte*.)

85.

Hij loopt voorbij *Vlissingen*, *Biervliet*, *Terneuse* en andere plaatsen naar *Antwerpen*, bij den *vloet* der zee op, en draagt van *Antwerpen* af, bij de *ebbe* naar zee, ter hoogte der genoemde stad, den naam van de *Schelde*; lager af bij *Terneuse* en *Biervliet*, de *Hont* of *Wester-Schelde*, en is, voorbij *Vlissingen* zeer breed, maar loopt vervolgens bij bogten smaller naar en voorbij *Antwerpen*. Wanneer er nu een zware wind of storm uit het *westen* of *zuidwesten* waait, staat het water in de *Hont* geweldig hol; doch dit mindert, hoe verder men naar en voorbij *Antwerpen* geraakt. Een zeeman nu, die over de breede en hol gaande *Hont* met een klein vaartuig komt, kan ook ligtelijk over de smalle, stille *Schelde*, die den dun afloopenden staart verbeeldt, geraken. Zie daar (zegt hij) den oorsprong van het bovengenoemde Spreekwoord, dat te kennen geeft: *Ik kan gemakkelijk ligte dingen volbrengen, wanneer ik zwaardere heb verrigt.*"

Selden bekomt iemand uitnemende dingen sonder groote moeite. *God verkoopt wetenschap voor arbeid, eere voor gevaer*, zegt het oude Spreekwoord.

J. CATS.

J.

J A F F A.

Hij is al in *Jaffa*. Spreekw. *Hij ligt reeds in onmagt, of is al dood*. De oorsprong van dit Spreekwoord schijnt de volgende te zijn. Toen de Hollanders en wel bijzonder die van *Haarlem*, eertijds de

86.

kruistogten naar het *heilige land* bijwoonden, zetteden zij gemeenlijk te Jaffa voet aan land, waar zij lang werden opgehouden, en zoo als genoeg bekend is, de meesten het terugkeeren vergaten. (28) Hunne vrienden gevraagd zijnde: *waar is die of die?* antwoordden: ja, waar zou hij wezen? Hij ligt al in Jaffa. (29)

K.

K A A P.

Hij zal de kaap niet halen. Door de Kaap wordt in dit Spreekwoord de Kaap *de Goede Hoop* verstaan. Zij is, als het ware, de sleutel van de vaart op de *Oost-Indien* en voor de *Oost-Indische* schepen, die hier gewoonlijk ververschingen plagten intenemen, van groot belang. Men ziet te scheep zijne aankomst aldaar, met groot verlangen te gemoet. Ongelukkig derhalve, wanneer het schip te wrak of de zeeman te krank is, om de kaap aan te doen, en daarom zegt men van iemand, die *zijn doel niet zal bereiken of ook wel van zijne ziekte niet ophomen*: hij zal de kaap niet halen.

K A B E L.

Zoo grof als een kabel / is eene wijze van spreken, die gebruikt wordt om iets aantetuiden, dat in zijne soort *ver af is van zijn te zijn*. — De derde streng maakt den kabel. Een kabel is een dik touw, om het anker te houden, te boegseren, schepen te vertuijen en dergelijke meer. Eerst met de *derde* streng, begint hij te worden wat hij wezen moet.

87.

Spreekw. gebruikt, beteekent het, volgens TUINMAN, *de derde man brengt de praet aan*. Hij heldert het op uit Pred. 4 vs. 12. *Een drievouwig snoer zal niet ligt verbroken worden* en het latijnsche Spreekwoord: *tres faciunt Collegium*; doch dit begrip ik niet. — Het kroop in het kabelgat / d. i. de kamer, waar de kabel-opgerold of rondgeschoten ligt, en naardien dezelve dienen kan voor een schans of borstwering, zoo ziet men wel eens, bij een zeegevegt, bange soldaten of matroozen, als er gelegenheid toe is, zich daarin verschuilen, en van daar dat het Spreekwoord zegt: *hij was een bloode bloed*. — Dat is een kabel op zolder / zegt men, *wanneer iets, waarvan men zich bedienen moet, niet bij de hand is*, even als dat een kabel op den zolder van een huis of schuur ligt, tijdens het schip denzelven behoeft. — Daar is een kink in den kabel. Kink (eigenlijk *krink*, zie WELAND) is eene omkrulling, waardoor de kabel, zoo als men zegt, in het onge-reede loopt. Spreekw. zegt het: *Er is eene zwarigheid in den weg gekomen*.

Zwarigheden ligtvaardig weg te willen blazen, is onverstand, maar die zwaarder te doen wegen dan zij zijn, onredelijk en onbillijk.

F.

KAJUIT.

Als het in de kajuit regent / dan druipet het in de hut. de *kajuit* is het verblijf van den bevelhebber, de *hut* op een schip daarentegen, die van mindere zeelieden. Meestal is de laatste onder de eerste, en door

het Spreekwoord wordt aangeduid: *Als hogere standen lijden, moeten mindere daarin deelen.*

Dit ziet men menigmaal, ook nu in onze tijden,
De Vorsten hebben schult, de kleijne moeten lyden.
Want daer een moedigh Prins verkeerde slagen doet,
Daer is het, dat het volck de straffe dragen moet.

J. CATS.

Ook, zonder op verschil van stand te letten, zegt het in het gemeene leven: *de een deelt in het lot van den anderen.*

KALEFATEREN.

Ik zal dat met kalefateren. *Kalefateren* is een woord van Italiaanschen oorsprong en duidt aan: een schip, tegen het indringen van het water, met talk, pek en teer bestrijken, of ook wel *lappen*. Spreekw. gebruikt men het, om aanteduiden: *Ik zal het wel in orde brengen*, even als: *Ik zal dat bakken wel maatschen* / — *Ik luert daar wel mouwen aan te passen.*

KANT.

Het raakt kant noch maal. Dit is het geval, wanneer men iets van het eene schip aan het andere, in eene haven toewerpen wil, dat in het water valt, of, wanneer zoo iets gebeurt, tusschen den wal en het vaartuig. Spreekw. zegt het: *het komt in het geheel niet bij*, en is eene zeer gewone wijze van uitdrukken om aan te duiden, dat in *eene rede Zusammenhang noch slot is.*

89.

Zoo vindt men het in den zoogenoemden *Frans Baltus*, en ook in een minder bekend boekje, getiteld. een *Comedia* ofte spel van *HOMULUS*, daarin betoont wordt, wat loon, dat de zonde geeft namelijk de dood, ende hoe den mensch van alle Creaturen verlaten wordt, alleen zijne deucht staat hem daarbij. Zeer genoeglijk ende kortswijlick voor alle menschen ende seer nuttelijck om te weten. Der zonde loon is de dood. Rom. 5. 't *Amsterdam*. Ghedruckt bij *OTTO BARETSZ SMIENT*, Boeckdrucker, wonende op de *Reguliers Bredestraet*, in de *nieuwe druckerij 1661*. In dit werkje ligt alles, zoo bespottelijk dooreen, dat men denkelijk sedert dien tijd, van een boedel of andere zaak die in de war ligt, eerst zeide: *het is er homulus*, en naderhand, gelijk nu nog bij verbastering van het woord, *het is er hommeles*.

V. E.

KAPER.

Daar is een kaper op de kust. Een *kaper* is een zeeroover, en verschijnt hij als vijand op de kust, dan is er gevaar van ontvreemding en verlies. Zoo gaat het ook in het gemeene leven. Wanneer iemand ons bespiedt en hetzelfde doel met ons bejaagt; wanneer wij gevaar loopen, dat een meisje ons ontvrijd wordt, een post of eenig voordeel ons ontgaat, omdat er mededingers naar het meisje, den post of het voordeel zijn, dan zegt men Spreekw. daar is een kaper / of: er zijn kapers op de kust.

K I E L H A L E N .

Zij zal beginnen te kielhalen. *Kielhalen* is, een schip op zijde wenden, om het behoorlijk te kunnen nazien, en den bodem wel te verzorgen. Vooral op onze zeeplaatsen en bij de Schippers, wordt het, zoo als het hier voorkomt, van eene vrouw gebezigt, om aan te duiden, dat zij *aan het schoonmaken van haar huis zal gaan*.

Zindelijkheid, is eene allerloffelijkste eigenschap in eene vrouw, — wordt, althans hier te lande, bij alle brave verstandige vrouwen aangetroffen, en waar die deugd binnen de behoorlijke palen blijft, strekt zij, even als de matige en wel beredeneerde zuinigheid, tot een van de sterkste steunen der huishouding, dewijl eene zindelijke vrouw, behalve het aangename voorkomen, dat zij aan alles, wat haar omringt, weet te geven, tevens een schat besparen kan, dien het slordige wijf, door alles te verwaarloozen, stilzittend verkwist.

A. FOKKE. Sz.

Hij is gekielhaald / wordt Spreekw. gebruikt van iemand, wien men door en door nat gemaakt heeft omdat *kielhalen* ook een scheepsstraf is, wanneer de misdadiger door middel van een touw, welks eind aan de groote ra is vastgemaakt, onder het schip wordt doorgehaald.

K L A M P E N .

Hij klampt my aan hoorh / zegt fig. *hij spreekt mij aan*, of, *hij valt mij aan*. Klampen beteekent toch

91.

in de scheepvaart: *het eene schip aan het andere hechten.*

K L I P.

Hij zal die klip niet te hoven zeilen: Spreekw. *dat gevaar niet te boven komen*, klippen onder water zijn toch voor den zeeman dikwijls zeer gevaarlijk, want kan hij die, door gebrek aan wind of door een te sterken stroom, niet te boven zeilen, dan vervalt hij er ligt op, en lijdt schipbreuk. Daarom zegt men ook wel: *de luyn en de krauwen zijn gevaarlijke klippen.*

Vroeg de meisjes liefde zweren,
Vroeg met dischvermaak en wijn,
Dans en spel gemeenzaam zijn,
Vroeg een vrouw met geld begeren,
Heet den wissel van de jeugd,
Voor een ras vervlogen vreugd
Roekeloos verdiscompteren.

P. G. WITSEN GEYSBEEK.

K L O U W E N.

Wat is een klouwer/ een makkerre klouwer! *Klouwen* beteekent bij het scheepvolk hetzelfde als *kalefateren*. Spreekw. zegt, hetgeen ik daar noeme: *Er is al heel wat aan te doen*. Vervolgens wordt het gebruikt om iets buitengewoon groots uittedrukken, zoo dat men b. v. hoort: *dat is een klouwer van een jongen! dat is een klouwer van een os!*

K O K E N B O T T E L I E R.

Die den kok bediit/ moet het rookgat (de scheeps-

keuken) uit. Een scheepskok kan doorgaans niet verdragen, dat de matroozen hem bedillen, en wanneer iemand hunner het doet, wordt hij ligt de keuken uitgejaagd. Spreekw. *Wie het werk van zijnen meerderen of ten minste desgenen, van wien hij afhankelijk is, berispt, behaalt er ondank door.* — Als kok en bottelier samen kuben/hoort men/maar de hater gebieten is. *Kok en bottelier hebben het toeverzigt over de scheepsvoorraad. Zoo lang zij vrienden zijn, kan hunne ontrouw, wanneer zij die plegen, verborgen blijven; doch ontstaat er tusschen hen verschil, dan beklappen zij ligt elkander en het kwaad komt aan den dag.* Spreekw. gebruikt, is het op verschillende standen, inzonderheid op *bewindslieden* en *dienstboden* toepasselijk; terwijl het in het algemeen zegt: *wanneer ondeugende menschen overhoop liggen, ontdekt men niet zelden uit hunne verwijten, het door hen bedreven kwaad.*

Alleropmerkelijkst is dienaangaande het voorbeeld, ons door J. B. CHRISTENMEIJER, in zijne *nieuwe tafereelen uit de geschiedenis der lijfstraffelijke regtspleging*, in den persoon van J. H. HIMMELGARDEN gegeven. Nadat hij verhaald had, hoe deze beruchte booswicht, ten jare 1805 terechtgesteld, zich op de listigste wijze, van de hem aangetijgde misdaden zocht vrij te waren, en hoe zijne medepligtigen, in het verhoor eenparig verklaard hadden *dat zij hem nooit gezien hadden*, vervolgt onze Schrijver dus: »Had nu HIMMELGARDEN gezwegen — welligt hadden allen het leven er afgebragt; maar de maat der gruwelen was vol. De Voorzienigheid verdwaasde den man des bloeds, en nu was het.

95.

» tot hiertoe en niet verder.» De vermetelheid was bij den booswicht nog niet ten top gestegen; hij wilde nog ééne uitdagende proeve daarvan geven, en het volgende gesprek nam eenen aanvang.

» HIMMELGARDEN. (*in vervoering en als in hevigen toorn*) Is het niet wat te zeggen, dat een eerlijk man (*slaande op de borst*) gelijk ik ben, door zulke schurken (*op de andere gevangenen wijzende*) moet worden vereerlijkt? *Mij* gelooft men niet; maar *zulke* schelmen worden hier voor geloofwaardig gehouden!

PETER ALBERT. (*Verbleekende, en op eene waarlijk tooneelmatige wijze, met langzame schreden, over elkander geslagene armen, en min of meer voorover gebogen ligchaam, tot voor HIMMELGARDEN tredende, en hem toen kort onder de oogen ziende,*) ja, *schelmen* zijn wij, dit is waar! maar *gij* — *gij* zijt *grooter* schelm; — *Gij* waart onze *aanvoerder* — *gij* hebt *ons* enz, enz. — Nu werd de gansche kluwen ontwonden, — en regtvaardige vergelding volgde het misdrijf, op het schavot.

K O M B U I S.

Het ziet er uit als of men in een kombuis (*scheepskeuken* — ook wel *rookgat* waar het niet zelden *morsig* is) komt. Zoo spreekt men als het in een huis of kamer in het geheel niet zindelijk — en vooral *berookt* is.

K O M P A N J E.

Het mag daar soevere kompanje. *Kompanje* is het

verdek boven de hut, wel tot *een magazijn gebruikt*; vandaar dat een *kompanjemeester* hetzelfde is, als *magazijn-* of *pakhuismeester*. Hieruit laat zich het Spreekwoord verklaren. Het zegt: *men was er slecht voorzien. Het was er armelĳk.*

KOMPAS.

Zijn kompas is verdraaid/ of han de pen. Het *kom- pas* is de wijzer, waarop de twee en dertig win- den geteekend staan, en wordt gezegd *verdraaid*, of ook wel *van de pen* te zijn, wanneer het *ontsteld* is. Oneigenlijk wordt het toegepast op iemands hoofd, wanneer het niet wel staat, b. v. *als men gemelĳk is, en daarom zelfs de onschuldigste scherts niet verdragen kan*. Niet zelden, maar vooral het geval met hem, die *alle, of vreemde kusten be- zoekt* (zie het woord *haven*) doch ook niet minder met *die zich te buiten gaat in den drank*, van wel- ke personen het Spreekwoord meest wordt gebruikt, en in welk geval men soms wel ziet gebeuren, dat naar de volgende vertelling zweemt.

PIET Fops was met zijn wijf aan 'tkijven,
Zij smeed hem onder de bedrijven,
De sleutels naar den kop,
PIET nam ze lagchend op,
En sprak: mijn lieve TRIJN!
Zal ik Cipier van 't dolhuis zijn?

STARINGH.

Op dit kompas kan men heilig aangaan/ beteekent fig. op dien raad kan men gerust vertrouwen. — Met

95.

het oog op de *streken* van het *kompas*, of de onderscheidene rigtingen van den wind, daarop aangewezen, zegt men wel van iemand, dat hij *streken* op zijn *kompas* heeft / om aanteduiden, dat hij nu eens deze, dan weder gene wending aan zijne woorden en daden geeft, al naar dat het zijn belang schijnt te vorderen:

Die valsch van hart en bedriegelijk van tong is, zal het goede niet vinden, maar in het kwade vallen. Doorgaans gaat het, zoo als SALOMO in deze spreuk voorspelde. Veelligt zou men, zonder vermetelheid kunnen zeggen, dat het altijd zoo gaat, indien wij slechts het kortstondig en ras voorbijgaand fortuin van den eerloozen niet verwarren met duurzamen voorspoed, en geduld genoeg hebben, om de eindelijke uitkomst van zijnen weg af te wachten.

J. H. VAN DER PALM.

L.

LAAG (DE) GEVEN.

Hij geeft hem de volle laag. Men weet, dat op een oorlogschip, door een *laag geschut* verstaan wordt, de gansche rij van stukken, die op zulk een schip nevens elkander liggen. Men spreekt zoo van een schip, 't welk b. v. *drie lagen* voert, d. i. drie rijen geschut boven elkander heeft. Schiet men nu uit zulk een rij te gelijk, op een vijandelijk schip, dan noemt men het: *de volle laag daaraan geven*. Maar ook deze spreekwijze heeft men in eenen

overdragtelijken zin overgenomen, en gebruikt haar bij verschillende gelegenheden; *wanneer men iemand ruw bejegt, — hard aanspreekt, of zóó de waarheid voorhoudt, dat er niet veel tegen in te brengen valt, — of wanneer men eenen anderen, op eene minder gebruikelijke, maar niet minder onfatsoenlijke en lastige wijze, met een ganschen stroom, doch niet van woorden, begroet.*

LAND.

Hij zie land. Dit zegt men op zee, als men met het bloote oog, of door middel van een kijker, eenige kust ontdekt; maar oneigenl. wordt het te sloop gebruikt, *als de matrozen zien, dat de schafbak zoo mindert, dat men bij den bodem komt.* In het burgerlijke leven zegt men aan tafel wel: *Hij* hoel land of ook wel grond/ ontleend van een vaartuig, dat aan lager wal geraakt zijnde, niet meer voort kan, en men duidt er door aan, dat men verzadigd is. *Hij* durft niet van land (ook wel van maal) steken: *hij durft iets niet ondernemen.*

Had menigeen zelf gedaan, wat hij anderen doen liet, menige zaak zou beter behandeld, de uitkomst gelukkiger, en het gevolg heilzamer geweest zijn.

F.

Hij ziet wel/ hoe na het *hij* land is. Spreekw. *hoe het met de zaak gelegen is — hoe ver zij gevorderd is.*

L A V E R E N.

Hij lareert. *Laveren* is, overdwars heen en weder zeilen, om wanneer men het in den wind heeft, evenwel voorttebaren, en als men derhalve iemand gedurig, van de eene zijde van den weg naar de andere ziet zwieren, omdat hij te veel gedronken, of, om ook hiervoor eene spreekwijze van *de Scheepvaart* ontleend, in de plaats te zetten, omdat hij te lading scheep heeft/ dan zegt men: hij lareert en men belacht- men bespot hem.

Ieder vermaak tot het uiterste gedreven, wordt *vergif*. 't Geen tot een hartsterking en verfrissing van het menschelijke leven was bestemd, wordt bij gebrek aan matigheid, ons *verderf*.

JERUSALEM.

L I G T E R.

Hij knipt een ligter aan boord. Een ligter is een klein vaartuig, dat een gedeelte der lading van een grooter inneemt, opdat het te beter een haven moge kunnen binnenloopen, of over de droogten heen geraken. Spreekw. zegt het in *het algemeen*: *hij krijgt onderstand en hulp*; doch in *het bijzonder*: *om door moeilijkheden en bezwaren heen te komen*.

In u mijn dierbaar Vaderland!
Is de armoë, die om hulp kwam smeeken,
Van bangen kommer nooit bezwaken.
Gij bood haar altijd onderstand!
Al troffen u de felste slagen
Al legt de nijd uw welvaart lagen,

98.

Gy deelt nog uit uw overschot ·
Uw mildheid het zich nooit vermindren ,
Gy zorgt dat niet uw schatten mindren ,
Waarvan ge op woeker geeft aan God.

P. NIEUWLAND.

Men heeft ook nog: alle hertjes helpen / alle bragtjes ligten / dat somtijds meer ernstig, maar doorgaans lagchende gebruikt wordt, om te kennen te geven, dat ook eene kleinigheid wel eens wat kan uitwerken. Doch, of dit van denzelfden oorsprong is, wordt betwijfeld.

LOEF.

Hij strekt hem de loef af. De *loef* is die zijde van het schip, waar de wind van daan komt en vandaar beteekent *loeven*, tegen den wind inkripen, — scherp bij den wind houden. Voorts *de loef hebben*, boven den wind zijn ten aanzien van een ander schip, dat in een zeegevecht van het grootste belang is, daar hij die de *loef* heeft, boven den wind is en ten allen tijde bij zijnen vijand komen kan, terwijl de geen, die *in de lij is*, zulks onmogelijk kan, en door den damp van het kruid naauwelijks zien kan, wat hem te doen staat. Het Spreekwoord Hij strekt (of *wint*) hem de loef af / zegt: *Hij gaat hem te boven. — Hij overtreft hem*, of ook wel: *hij behaalt eenig voordeel op hem*.

LOODS.

Hij is een goede / een beharen loods / ook wel

loodsman. Een *loods* is iemand, die kundig is in de gronden voor den mond eener haven of rivier, en schepen behouden binnen en buiten brengt, waartoe hij zich van een dieplood bedient. Spreekw. wordt onder den naam van een *goeden loods*, elk verstaan, *die in eenig vak veel ondervinding en bekwaamheid heeft opgedaan, en daardoor de geschiktheid verkregen om er, niet alleen voor zich zelven goed in voort te komen, maar ook anderen te onderrigten en te raden.* Daarentegen heeft men: *het zit er niet dieper / ziede de loots / en hy peilde grond / om te kennen te geven: men moet van menschen, die van bekrompene geestvermogens zijn, niet meer verwachten, dan zij in staat zijn te doen.*

Alle menschen kunnen geene even verhevene zielsvermogens hebben: de wereld zou er slecht bij staan, indien het zoo ware. Er moeten meerdere ondergeschikte, dan heerschende genien onder de zonen der aarde zijn, zoo zij niet allen in eeuwigen twist zullen leven.

VON KNIGGE.

Ik heb, het begint te lullen / voor: *het begint te bedaren*, hier niet laten volgen, omdat men daarbij niet aan de *Scheepvaart*, maar alleen aan den *wind* denkt, en *luwte* ook tot het *land* betrekkelijk wordt gemaakt, als het b. v. is: *de Schaapherder leidde de kudde aan de luwe zijde van het bosch; of in de luwte van hooge bosschen.* **Poor.**

100.

LIJ.

De *lij*, is die zijde van het schip, waarheen de wind waait, die door het overhangende en uitgespannene zeil nedergedrukt wordt en op het zwaard rust. Wanneer nu het eene schip de *loef*, of den bovenwind heeft, dan is het andere schip, dat onder den wind, ligt in *lij*. Hiervan nu hebben wij, naar WEILAND de volgende Spreekwijzen: iemand op de lij smyten/ voor: *hem eenig voordeel afzien*. — Iemand in de lij leggen/ voor: *hem te boven gaan*. — Iemand in de lij/ voor: *in nood brengen*. — Iemand in lij houden/ voor: *hem in zijne magt bedwingen*. — Hy ligt in lij/ voor: *hij is overwonnen*.

LIJK. (DE)

Hy is uit de lij gestagen. Door het woord *lijk* wordt te schiep verstaan het touw, dat rondom de zeilen vastgenaaid wordt. Wanneer nu door storm of rukwind een zeil daarvan afgescheurd of als uitgeslagen wordt, is hetzelfde, zoo als men zegt, ontredderd. Wie, Spreekw. gezegd, uit de lij gestagen is/ is geheel in de war, — weet geene uitkomst, — kan zich niet redden.

LIJN-LIJNTJE.

Staagjes (of *zachtjes*) aan/ aan hert de lijn (hetzelfde met *touw*) niet. Het is, of wij Hollanders, het den schipper van een trekschuit, den zoogenoemden *jager* (als wij op den *titel* letten) hooren toe-

101.

roepen, om voortekomen, dat de lijn, waarmede schuit en paard verbonden zijn, door te felle aanstrenging breeke! Oneigenlijk zegt het: *Gaat niet met drift te werk, opdat daardoor uw plan niet mislukke.* Van *lijn* komt bij verkleining, het woord *lijntje* of *touwltje*. Van daar: trek aan dat lyntje niet/ voor: *bemoei u met die zaak niet.* — Gij moet aan dat lyntje niet trekken/ d. i. *gij moet van die zaak niet ophalen, — haar niet aanroeren; noch daaraan tornen* (eigenl. *rukken*, zie WEILAND.) Hy loopt in het lyntje/ d. i. met de lijn om het lijf, ten einde een schip of schuit voortteslepen. Als men nu met iemand wil spotten, die in plaats van medetevaren, de schuit moet voorttrekken zegt men: *die in het lyntje loopt/ haast mede: maar van daar ook in het algemeen: hy loopt in het lyntje: voor: hij wordt voor den gek gehouden.* Nu en dan hoorde ik het Spreekwoord gebruiken om aanteduiden: *hij is aan den gang geholpen: of ook wel: hij verdient de kost met moeite.* — Zy trekken éene lyn/ zegt men in het huishoudelijke, maar inzonderheid van gehuwden, *die overeenstemmen.*

Ossen voor een ploeg gespannen,
Dienen wel één weg te gaan,
Leert dan vrouwtjes, leert dan mannen,
(Deze les gaat beide aan)
Meè te trekken éene lyn,
Wilt gij dat er rust zal zijn.

J. GOEBB.

M.

M A S T.

Hy mag zien/ hoe hy den mast opjaalt. De mast

is op het schip, dat lang, rond, opstaand hout, aan hetwelk de hoofdtouwen tot stevigheid gespannen worden. Om nu te zeilen, moet daar, waar men geen' vast staanden mast heeft, zoo als op groote schepen, dezelve als hij neerligt, worden opgehaald, 't welk geen gemakkelijk werk is. Spreekw. gebruikt, duidt dus het genoemde aan: *hij moet zien, hoe ver hij het brengen kan*, — *beproeven, hoe hij de zaak zal uitvoeren*, — ook wel: *hoe hij aan de kost of door de wereld zal komen*. In dien zin zegt men mede: *hij zal den mast niet opjalen*.

Hij zoude haaz den mast moeten / beteekent Spreekw. *zoo hij meer at, zou hij moeten lijden*, afgeleid van een gebruik om de matroozen wegens gulzigheid of onvoegzaamheid onder het schaften, aan den mast gebonden, te straffen.

Hij haazt / waar de groote mast haazt. Op kleine vaartuigen vindt men gewoonlijk *één*, op grootere *twee*, en op de grootste *drie* masten. Vandaar zegt men een *driemastschip* of *driemaster* voor een *groot schip*. De namen nu dezer masten zijn verscheiden. De voorste heet de *fokke-mast*, omdat daaraan de fok wordt gehecht; de tweede of middelste overeenkomstig zijne gedaante, de *groote mast*. Van daar zegt de Spreekwijze: *waren waaz de groote mast haazt* / (zoo wil het WEILAND in navolging van WINSCHOTEN) *overal varen, waar het gevalt*; doch naar het gebruik berekend, meer nog: *willen hetgeen de meester wil*, — *van hetzelfde gevoelen met zijnen meerderen zijn*, of ten minste, *hem volgen*.

Daaz moeten geene twee groote masten op een schip zyn. Spreekw. *Daar moet maar één baas zijn*. J. CATS heeft bij dit Spreekwoord, met gelijksoortige door hem aangehaald:

103.

Twee honden 't saamen aan een been ,
Die dragen nimmer overeen ,
Twee raven teffens op een tack ,
Dat is gedurig ongemack.
Twee mussen aan een koren-air ,
En maken nimmer vreedzaam paar ,
Twee hansn op een boeren werf ,
Die vechten eeuwig om het erf.
Twee Prinsen in een Koningryk ,
Die staen geduurich ongelyck. enz.

Hooge masten hangen heel tuint. Al wat laag en smal is, gevoelt weinig winds, maar tegen hetgeen hoog en wijd uitgebreid is, druischt zeer veel winds aan. *Hooge masten* (het Spreekwoord heeft ook wel, *boomen of molens*) *vangen veel wind*: zegt dus: *grootte, aanzienlijke personen, staan het eerst voor haat en laster bloot.*

Bemint de gulde middelmaet ,
En set ter zy den hoofdschen staet ,
De Stormen treffen 't steijl geberght ,
En watter trots den Hemel tergt ,
Wat hoogh is , lydt te grooten last ,
Waer 't rysken buijght , daer schut de mast ,
De blixem tast Palleijsen aan ,
En laet de slechte hutte staen.

D. Pz. PBR.

Hij maakt van een' mast een schoep. Spreekw. *hij bederft iets groots om iets kleins.*

De bezem op den mast om de zee schoon te brengen. Dit Spreekwoord wordt genoegzaam opgehelderd door het volgende schrijven van WAGENAAR, wanneer hij van den *handel-oorlog* tegen de *Oosterlingen* (de steden aan de *Oost-zee*, in het *Hanze-verbond* begrepen) die in 1433 uitbarstte, gewaagt: *De onzen*,

104.

meldt hij, *werden zoo stout op hunne overwinnin-
gen, dat zij, zoo men zegt, gewoon waren een be-
zem in den mast te voeren, om te kennen te geven,
dat zij de zee van alle vrijbuiters schoon geveegd
hadden.*"(30) Dit stemt volmaakt overeen, met hetgene
men in de *kroniek van Holland* door van GOUTHOEVE
uitgegeven, leest, namelijk: *De Hollanders en Zer-
landers waren so klaer ende in so gzaatez menichste op-
tez zee/ dat men in langhe tyden andersz gheen schepen
optez zee en veznam dan dese/ ende in een teycken van
desen/ hinghen sy bessemen aen haer maerssen.* (31)
Daarom zingt VONDEL ook:

Dan voert hij op den mast, den bezem tot een wapen.

Nog ten jare 1813, maakte de Schout bij Nacht
A. KIKKERT van deze zegswijze een gepast gebruik,
wanneer hij zich in zijne proclamatie van 26 No-
vember, onder anderen, dus liet hooren: » *De be-
zem weer op den mast!* en de wateren schoon ge-
veegd van de aanhangelingen eens veroveraars,
die in de razernij zijner verhitte verbeelding, zich
onoverwinnelijk waande, zijn gebied tot aan de
grenzen der aarde zocht uittebreiden. Herstelt de
glorie van *Hollands* vlag, weleer onoverwinnelijk,
weleer geeerbiedigd, maar sedert door de heilig-
schennende handen onzer verdrukkers met schande
bezoedeld en aan flarden gescheurd. Wij strijden
nu niet meer voor eenen dwingeland, die ons uit-
puttede, die al onze pogingen, die het bloed onzer
jongelingschap, schatbaar maakte aan zijne heersch-
zucht, en die, zoo vele jaren lang, een spel maakte
van den vernielendsten oorlog; neen! wij strijden
voor ons eigen vaderland, voor onze ouders, voor

onze vrouwen, onze kinderen en onze bezittingen.
Deze zaak is wettig, is heilig. *De zaak van het
Vaderland, is de zaak van God.*

A. S. LASTDRAGER.

—◆—
N.

Ook onder deze letter zijn mij geene *Spreekwoorden* of *Spreekwoordelijke zegswijzen* van de *Scheepvaart* en het *Scheepsleven* ontleend, bekend.

O.

ONDER OF OVER.

Het moet er onder of over/ zegt men, als het schip zich in nood bevindt, zoo dat men den hagchelijken kans tusschen vergaan of zich te redden, moet wagen.

Zoo kwam in het midden der achttiende eeuw de onverschrokken zeeman, KORNELIS SCHRIJVER, toen nog kapitein zijnde, in gevecht met een' Algerijnschen zeeroover, die een groot, welgewapend en sterk bemand schip voerde. Heet was de strijd, die van weerskanten, met onverflauwden moed werd volgehouden. SCHRIJVER bekwam intusschen aanmerkelijke schade en liep (niettegenstaande de heldhaftigste tegenweer) eenige oogenblikken gevaar het onderspit te delven. Het denkbeeld van een slaaf der bloeddorstige *Algerijnen* te worden, was hem ondragelijk. In dezen uitersten nood laat hij zijnen konstabel, in wien hij een groot vertrouwen

106.

stelde bij zich komen, hem bevelende, zich met eene brandende lont bij de kruidkamer te plaatsen, en den *rooden haan* in het buskruid te werpen, zoodra hij hem driemaal met den voet op het dek hoorde stampen. De konstabel hoorde bedaard dit bevel aan en vertrok, onder de betuiging, dat hij den last van zijnen bevelhebber getrouw zoude nakomen. SCHRIJVER, die nu geene slavernij meer te duchten had, vocht met de grootste getutheid voort, en door de hitte van den strijd vervoerd, stampte hij tot *tweemaal* toe, met den voet op het dek; doch herinnerde zich nog in tijds, het door hem gegeven bevel. Zijn overschrokken moed werd gelukkig met de schoonste uitkomst bekroond; de roover verloor eindelijk den moed, streek de vlag, en gaf zich over. Verheugd over deze onverhoopte zegepraal, vliegt onze held naar beneden, prijst zijn wakker scheepsvolk over den betoonden moed; doch vindt zijnen konstabel nog met de brandende lont op den hem aanvertrouwd post, en vraagt hem: »*Staat gij nog daar?*» — »*Ja, kapitein, twee had ik er gehoord; ik wachtte maar op den derden.*»

G. ENGELBERTS GERRITS.

Het Spreekwoord: *het moet er op of onder/ in het gemeene leven gebruikt, beteekent: dat er een einde aan de zaak moet komen; zij moge dan gelukkig of ongelukkig uitvallen.*

OOST-INDIË.

Men ziet op geen aap/ als men uit Oost-Indië komt.
Dit Spreekwoord is niet duidelijk. Oppervlakkig

beschouwd, zou men zeggen, dat voormaals een ruime aanvoer van *apen*, daartoe aanleiding moet gegeven hebben, waarvoor ik echter geen bewijs gevonden heb. Mogelijk wel, wordt het best opgehelderd, door vergelijking met een ander Spreekwoord: *Hy heeft den aap hiet; wanneer men op eene of andere wijze geld bekomen heeft*, en de aanmerking van WINSCHOTEN en WEILAND, dat het woord *aap*, eene *somme gelds*, een *schat* beteekent. Het Spreekw. *Men ziet op geen aap (geen geld) als men uit Oost-Indië komt* / duidt in het gemeene leven aan: *de hand die gewonnen heeft, is mild*. Men weet voorts, dat *Oost-Indië* het *peperland* is en daarom zegt men wel van iemand, die in de vaart derwaarts gaat: *hy gaat peper halen / of hy gaat om peper uit*.

Siet watter volck van kruijd wil blosse,
 Hier en heel verr' van hier omtrent:
 Men moet het laden, sou men 't losen,
 Voor soo veel keelen, soo gewent,
 Zijn wij niet qualick uitgekosen,
 Tot sulcke taflen sonder end,
 Behooren zulke *Peperdoosen* (Oost-Indische schepen.)

K. HUYGENS.

OP- EN UITDOKKEN.

Hy zal het moeten opdokken of ook wel, uitdokken. Een dok is een besloten plaats, waarin de schepen bewaard worden. Van daar *dokken* voor: *in het dok brengen*. *Op- en uitdokken*, als een schip *uit het dok gehaald en in de vaart gebragt wordt*. *Hy zal het moeten opdokken* zegt Spreekw. *het voor den dag brengen en uitdokken: het teruggeven*.

108.

Beide moesten de *Franschen*, ten jare 1815, doen. Zij hadden gedurende hunne vernielende oorlogen, op het voetspoor der oude Romeinen, eene menigte meesterstukken der kunst, zoo wel standbeelden als schilderijen, uit *Italië*, *Duitschland* en elders, hetzij door afgedwongene verdragen, hetzij door onbewimpelden roof, naar hunne hoofdstad gesleept. Onder deze betreurde ook *Nederland* het kostbare en door geheel *Europa* beroemde kabinet van naartuurlijke zeldzaamheden der Prinsen van *Oranje*, door hen uit den *Hage*, en eene menigte onnavolgbare schilderstukken, zoo als de *afneming van het kruis* door RUBBENS enz. uit de kerken van *Antwerpen*, *Gent*, *Brugge* en elders, medegenomen. Door eene overdrevene, kwalijk geplaatste grootmoedigheid, had men hen dit alles, bij den vrede van 1814, laten behouden. Thans begreep men, dat dit voorbeeld van inschikkelijkheid, den *Franschen* als zwakheid was voorgekomen, en besloot dus, zich *in natura* van het geroofde meester te maken, volgens den regel, die elk vrijstelt, zijn wettig eigendom wedertenenen, waar hij zulks vindt. De *Nederlanders* waren de eersten, die het waagden, te midden van Parijs, de handen te slaan aan het overladene *Museum*. Niet alleen werden aan de *Belgische* steden de meesterstukken hunner *Vaderlandsche* kunst teruggegeven, maar de Hoogleeraar BRUGMANS, die reeds te *Waterloo* in eene andere betrekking, zoo veel goed had gedaan, zorgde nu ook, dat het Stadhouderslijke kabinet grootendeels, of, waar het te zeer uit een verstrooid was, door andere voorwerpen ruim vergoed, in 't *Vaderland* terugkwam. De Koning

109.

schonk, tot prijs van 's mans welgelukte pogingen, deze geheele verzameling aan de Leidsche Hoogeschool.

N. G. VAN KAMPEN.

P.

PEILEN.

Hij heeft zijn grond gepetild / zegt eigenlijk *de diepte van het water afgemeten* en Spreekw. *hij heeft achter iemands geheim trachten te komen.*

Die ijdele nieuwsgierigheid, die navorschende en bemoeizieke geest, welke de menschen doet indringen in de zaken en geheimen van anderen, verstoort niet zelden de goede orde en vrede der samenleving, — geeft aan verscheidene verkeerde driften voedsel, en trekt menig eenen af van het achtgeven op de vervulling van zijnen plicht.

ZOLLIKOFER.

PEK.

Hij is een rechte pekzak / of, hij heeft pek aan de zak. Zoo spreekt men van een plakker in gezelschap, die van scheiden noch opstaan weet, wanneer hij eenmaal bij goede vrienden aan het *zitten, spelen of praten* is, en dat zeer natuurlijk, omdat een gepekte broek der schepelingen, aan stoel of bank vastkleeft.

PLECHT.

De plecht is van het schip. De plecht van een schip is deszelfs *voor* en *achter* verdek. Het eerste is de *voor-* het laatste de *stuurplecht*. Het Spreekwoord schijnt een klankspeling te zijn op het woord *pleegt* (gepleegd) als een deelwoord van het werkwoord *plegen*; er wordt toch door aangeduid: *Men doet niet meer zoo, — het is niet meer in gebruik, — het wordt niet meer in acht genomen*. Ik meen evenwel het Spreekw. ook wel te hebben hooren gebruiken van een huisgezin, school of dergelijke, waar alles in de war, of, om weder een scheepsterm te bezigen, *booi kaptein was*, en als men daarbij in aanmerking neemt, dat het commando of bevel, meestal van de *plecht* uitgaat, dan is een schip *zonder plecht*, een juist zinnebeeld van een' staat, maatschappij of huisgezin zonder orde.

Maar waaraan dan aan gebrek van orde, zijn die tooneelen van jammer en ellende toeteschrijven, welke zoo menigmaal ons mededogen wekken: voormaals bloeiende familien nu geheel bedorven; de bedrukte weduwe en het verwaarloosde weesje hulpeloos in de wijde wereld uitgestooten? wat is zoo vruchtbaar geweest als dit, in het voortbrengen dier snoode euvelheden, welke de zamenleving met onrust en schrik vervullen, ja die tot bedrog, geweld en zelfs doodslag leiden?

B.

Men zegt ook wel van de plecht ridders / d. i. *uit zijnen staat geraken, — zijn ambt of bediening ver-*

111.

liezen, en dit laat zich daaruit verklaren, dat de bevelhebbers ter zee op de plecht staan; — die nu afgezet wordt, rolt, als ware het, van dezelve af.

PLUNJE.

Berg um plunje. Plunje is alles, wat een zeeman tot zijne kleeding van wol of linnen heeft; vervolgens wordt er in het algemeen, *allerlei* kleeding door verstaan en die *te bergen* zegt: haar *opteruijen* of *wegtesluiten*. Spreekw. *maak, dat gij uit den weg komt, want het zal er gelden*,

Dit was voor de *Belgen*, tijdens den aanvang van den tiendaagschen veldtogt, ten jare 1831, het enkele woord van onzen Koning: *Voorwaarts!*

R. C.

POMPEN.

Hij houdt het met pompen hoken. Is het een of ander ongeval op zee oorzaak, dat het water in het schip dringt, aanstonds moet men, met alle man, aan het pompen. Vertraagt men er mede, of scheidt men er mede uit, dan neemt het water de overhand en men moet verdrinken. Vandaar niet alleen, Spreekw. *Hij houdt het met pompen hoken* voor: *hij houdt het ter naauwernood, met moeite vol*; maar ook: *Men moet pompen of herzuipen* voor: *men moet werken of te gronde gaan*.

» Hoelang luiard, zult gij nederliggen? Wanneer zult gij van uwen slaap opstaan? — Een weinig

112.

slapens, een weinig sluimerens, een weinig hand-
vouwens, al nederliggende, zoo zal uwe armoede
u overkomen als een wandelaar en uw gebrek als
een gewapend man.'

SALOMO.

POOLSHOOGTE (OOK WEL HOOGTE.)

Hij neemt Poolshoogte/ bij verkorting Hoogte/ zegt
men van den zeeman, die astronomisch berekend,
op welk een' graad van hoogte, hij boven de kim
is; maar Spreekw. gebruikt men het van iemand,
*die naauwkeurig onderzoek doet, hoe het met een
persoon of zaak gelegen is.*

PRAAM.

Een *praam* is een schouw, die b. v. met modder
geladen diep onder water wordt gedrukt en vandaar
zegt men Spreekw. b. v. die lieben 'morden zeer ge-
praamd d. i. *gedrukt of verdrukt.* — Het is een man-
netje om in een praam te zetten/ zegt men Spreekw.
van een ventje dat niet veel te beduiden heeft.

Q.

Ook onder *deze* letter zijn mij geene *Spreekwoorden*
en *Spreekw. zegswijzen*, van de *Scheepvaart* en het
Scheepsleven ontleend, bekend.

113.

R.

REEF.

Hij maakt de reef los/ of hij bindt een reefje in. De *reef* is een strook van het zeil, van eenige nevens elkander geplaatste koorden voorzien, die elk tegen over zich een gaatje hebben, waardoor men ze trekt, om het zeil intekorten. Vanhier zegt: Hij maakt de reef los/ Spreekw. *hij maakt zijne huishouding omslagtiger* en, hij bindt een reefje in: *hij vermindert zijn' staat*. Ook beteekent het wel aan tafel: *hij begint minder te eeten*.

RIEM.

Hij roeit met zijne eigene riemen/ zegt Spreekw. *Hij beproeft zijne eigene krachten om vorderingen te maken*.

Zich op zijne eigene riemen in een gevaarlijk vaarwater zoo als b. v. dat der Poezie begevende, moet men zijne kracht overwegen, eer het schip zee kiese. Menigten lijden hier schipbreuk, die door verwaantheid aangevoert, ja vervoert, zich te vroeg en te diep op dezen Oceaen wagen, en niets is er schadelijker, als eige liefde, die fraaije vernuften verblindt en onder hout. Die naulix twee of zes goede regels weet uittewerken, wil een leerdicht opzetten. Die qualijk een leerdicht kan, wil voor een treurspel spelen, of een heldenwerk trompetten. Bij trappen klimt men eenen tooren op en niet zonder trappen, tenzij met gevaar van den hals

114.

te breken. D'een bereikt langzamer, d'ander sneller, den 'top der volkomenheit; hoewel men hier nauwelijks volkomenheit vindt, omdat die de maat van 's menschen vermogen overtreft.

VONDEL.

Hij laat hem op zijne eigene riemen drijven: *Zie drijven.* — Hij zet een riem of riempje onder het zeil. Spreekw. *hij zet*, even als een schipper, die den voortgang van zijn zeilend vaartuig door het roeijen bevordert, of, door een riem het zeil meer gespannen doet staan, en alzoo sneller voortspoedt, *de zaak, die hij behartigt, meerder kracht bij.*

GOMMER en ARMIJN te Hoof,
 Donghen om het rechte geloof,
 Ieders ingebracht bescheit
 In de weeghschael wert geleit:
 Docter GOMMER, arme knecht,
 Had et met den eersten slecht,
 Mits de schranderen ARMIJN
 Teghens BEZA en CALVIJN,
 Lei den rock van d'Advokaet
 En de kussens van den Raet,
 En het brein dat geenszins scheen,
 IJdel van gezonde reën:
 Brieven die vermelden plat
 't Heiligh recht van elke Stadt.
 GOMMER zag vast hier en gins,
 Tot zoo langh mijn Heer de Prins
 GOMMERS zijd', die boven hingh,
 Trooste met zijn staele klingh,
 Die zoo zwaer was van gewigt,
 Dat al 't andere viel te licht,
 Toen aanbad elck GOMMERS pop,
 En ARMIJN, die kreegh de schop.

VONDEL.

115.

Hij haast de riemen binnen. Spreekw. *hij eindigt iets, of laat het varen.*

RIET.

Hij laat alles in het riet loopen/ of stuurt alles in het riet/ zegt Spreekw. *hij bestuurt zijne zaken, even slecht als een Schipper, die zijn vaartuig niet uit het riet weet te houden.*

Als de verwarring insluipt in de zaken der menschen, nadert niet zelden de armoede als een gewapend man. Op het gezigt van het naderende onheil sidderen zij; maar hebben de sterkte van geest verloren om er zich tegen te wapenen, en met opene oogen storten zij in den kuil, die voor hunne voeten ligt.

* *

ROEIJEN.

Hij roeit er aan of onder/ beduidt Spreekw. *hij heeft er de hand in.* Zoo zegt men van de vrouwen, die eene barende te hulp komen, dat zij uit roeijen gaan. — Hij moet roeijen met de riemen/ die hij heeft/ Spreekw. *zich van de middelen en gelegenheden bedienen, welke hij bezit.* — Hij moet tegen wind en stroom oproeijen/ Spreekw. *hij heeft de grootste moeilijkheden te overwinnen.* — Onder het staande zeil is het goed roeijen. Spreekw. *het gaat gemakkelijk als men krachtig geholpen wordt; of ook wel: als men eenige vaste inkomsten heeft, kan men er ligtelijk iets bij winnen, om behoorlijk te bestaan.* —

116.

Hij roeit met tien riemen naar lager wal. Wie met tien riemen roeijen laat (want zelf kan hij dit nooit) doet wel zijn best om ergens spoedig te komen, en daar *lager wal*, volgens hetgeen bij dit woord zal aangeteekend worden, *eenen verminderden staat afbeeldt*, zal de zin van het Spreekw. wel zijn: *hij schijnt er zich op toeteleggen om*, zoo als men zegt, *den boel gaauw op te maken en bankroet te gaan*. Geestig schreef K. HUYGENS van zoo iemand:

RIEMER is met sijn stramme leden
Naer Akens baden toegeleden.
Daer heeft hy geld en sael en peerd,
In alle volickheit verteert.
Siet, wat de wateren vermogen!
Te peerd is hy naai 't bad getogen.
En op sijn' voeten weergekeert.

ROER.

Hij houdt het roer/ Spreekw. *hij bestuurt de zaken*. — Hij houdt het roer vast: *hij laat het bestuur niet varen*. — Hij zit aan het roer van Staat: *hij oefent de regering des Lands uit*. — Hij houdt zyn roer recht: *hij bestuurt zijne zaken goed*, of ook wel: *hij gaat recht over eind*, — *en waggelt niet*. — Hij houdt het roer in het water/ d. i. *de zaak aan den gang*. — Hij staat styf aan het roer: *hij blijft vast bij zyn besluit*. — Het roer ligt er naa: *het is er op aangelegd*. — Ik heb myn paas te roer gestaan: *Ik heb op mijn' beurt gepast*, of, *mijn' beurt vervuld*. — Houd uin roer recht: *pas op, dat gij niet valt*. — Men luijstezt niet naa: het roer: *men schikt zich niet naar het bestuur, men is ongehoorzaam*. — Hij sterkt het

roer in de heg: *hij laat zijne bediening varen of doet afstand van zijnen post.* (Waarschijnlijk afte leiden van een gebruik der boeren en schippers om wanneer zij hun vaartuig gebruikt hebben, het roer er af te nemen, en hier of daar in een heg te steken, om voortekomen, dat men er zich, buiten hunne voorkennis, van bediene.) Het hoofd is het roer van het schip: *Dat gedeelte van 's menschen ligchaam, 't welk het middelpunt van het zenuw-gestel, de hersens, in zich bevat, en waarin de voornaamste werktuigen onzer zinnen geplaatst zijn, is voor het geheele ligchaam, wat het roer ter besturing van het schip is; daarom zegt men ook van iemand, wiens gedachten loopen spelen, of, die niet regt bij zijne zinnen is: het roer is van het schip/ of ook: zijn hoofd stuurt niet. — Hy legt het roer over 't boord daar hy 't bidden wil/ zegt in zeemans taal: hij houdt eene vaste streek naar zekere plaats; maar overdragtelijk: hij bestuurt de zaken tot bereiking van zijn doel. Zoo schrijft Hooft: van 't roer der Nederlandsche zaken, te doen leggen over 't boord/ daar hy 't bidden wilsden.*

De kranke hulk van den Staat ware gewis ondergegaan, indien JOHAN DE WIT niet aan het roer gezeten en de lessen nageleefd had, welke hij reeds vroeg aan anderen inboezemde, door te zorgen (om zijne eigene woorden te gebruiken) dat men aan de eene zijde de koorde niet te sterk trok en gevaar liep die te breken, en aan de andere zijde, door te veel los te laten, niet toonde, dat men bevreemd of wanhopig was.

F. A. VAN HALL.

S.

SCHEPEN.

Ik ben met hem gescheept (*opgescheept*) zegt Spreekw. *Ik ben met hem belast of verlegen.* Zoo zegt Hooft: *Ik ben daar mee gescheept, daar ik mee over moet.*

SCHIP, SCHUIT.

Hij reedt mede aan het schip/ Spreekw. *hij is mede in die zaak betrokken.* — Het is een diep gaand schip. Zoo spreekt men van iemand, die voor zich en zijn huisgezin veel geld noodig heeft om zijne verteringen goed te maken, denklijk omdat een schip, hetwelk, of door eigene zwaarte, of door zijn last diep gaat, veel water noodig heeft om te kunnen vloten en varen; van daar ook het Spreekwoord: *groot schip/ groot water/* omdat hoe dieper een schip gaat, het zoo veel te meer water behoeft, zal het niet aan den grond geraken.

Ses paerden Heer, en soo veel knechten,
Daer gh' alle daegh voor aen moet rechten,
En die daer voor uw koets bestaen,
Of achter u geflickert gaen?
't Staet heerlick, sonder wedersaggen.
Maar, mach ik 't met u overleggen,
Voelt gh' aen u selfs niet watter schort?
Uw staart wordt langh. — uw vleugels kort!

K. Huygens.

Ik moet het schip aan de zee overgeven. Spreekw. *mijne handen van den persoon of de zaak aftrek-*

119.

ken, den man aan zijn lot overlaten. — Daarentegen zegt men: het is een schip/ maar men de hand aan moet houden/ voor: het is een persoon of zaak, die men niet moet laten varen. — Het is tusschen kraai en schip gevallen/ Spreekw. voor den eigenaar verloren gegaan. Het schip moet op de ijelling/ zoo spreekt men van een vaartuig, als er iets aan te herstellen valt, en zoo ook Spreekw. van een mensch, als hij krank is en geneeskundige behandeling noodig heeft; dan geldt toch:

Eer den Geneesheer, en beloon hem naarmate hij u dienst heeft bewezen; want ook hem heeft God geschapen. — Schoon de genezing komt van den Allerhoogsten, hij ontvangt nogtans van den Koning geschenken. — De wetenschap des Geneesheers, verheft zijn hoofd, en grooten der aarde eerbiedigen hem. — God bragt de geneesmiddelen uit de aarde voort, en een verstandig man zal er geen afkeer van hebben. — Werd niet water door een hout zoet gemaakt, opdat men de kracht er van zou kennen? — Ook schonk Hij den menschen de wetenschap, opdat hij in zijne wonderen verheerlijkt zou worden. Daardoor schenkt hij de genezing, en verligt der menschen kwelling. Van dezen maakt de artzenij-bereider een mengsel, hij wiens kunst nimmer volmaakt is, en door hem verspreidt zich heil over den aardbodem. Mijn kind, wanneer gij krank zijt, verzuim u zelven niet.

JEZUS SIRACH.

Ge niet scheep zonder beschuit. Beschuit (scheepsbeschuit) wordt hier genomen voor *behoorlijken voor-*

raad, om de reis te doen en de zin is, fig. genomen, *ga in geene handel-zaak zonder geld.* — Het schip is gebleven met man en muis. Eigenl. *Niets, dat leven had, van het meeste tot het minste, is aan de schipbreuk ontkomen.* Oneigenl. *Alles is verloren.* Daar komen zoo groote schepen aan/ alſ er afvaren. Spreekw. *er zal zich nog wel eens zulk eene gelegenheid opdoen*, meestal ter vertroosting gebruikt, als er een huwlijk afraakt, of men het in den handel niet eens kan worden omtrent den koop. — Daar men hoer schep komt/ moet men hoer varen. Spreekw. *men moet het werk doen, waartoe men ambts- of beroepshalve verbonden is.*

Een ambt aanvaarden en het daarmede verbonden werk schuwen, is zich zelven en anderen misleiden. »Dan alleen bezitten wij het echte karakter van christenen, wanneer wij den Godvruchtigen ijver, welke ons, als dienstknechten van God betaamt, met die naarstigheit willen paren, welke van ons, als goede leden der maatschappij, gevoerd en verwacht wordt.»

E. KIST.

Een schip op strand is een baken in zee. Zie *baak, baken.* — De oude schepen slyten aan land of wal. Zoo spreekt men van *bejaarde meisjes, die ongehuwd blijven; vooral van zulke, die door spijtheit of te groote kieschheit, verscheidene aanzoecken hebben afgeslagen en klagen, als het te laat is.* J. CATS voert regt aardig zulk eene, dus sprekende in

Ick was een jonge stam, van ijder een gepresen,
En met een schoon gewaeij tot in de lucht geresen,

124.

Ick was een rancke Spruijt , een gaaf , een kerstig hout ,
 Het groenste van de laen , het schoonste van het wout :
 Ick was een bosch alleen , daer al de vogels quamen ,
 En gansche dagen langh , haer soete vreughde namen ,
 Daer menigh jongh gesel , en menigh herder sat
 Die slechts maer om de lucht van mijne tacken badt ;
 Al wat er geestigh songh , dat wou sijn eerste nesten
 Ter eere mijner jeught in dese tacken vesten :
 Maer ick was toen te trots en daarom wild'ick niet
 Nu stae ick hier alleen , gelijk een eensaem riet ,
 Nu is mijn jeught gegaen , mijn bloeijssel afgesegen ,
 Mijn groen dient maer alleen tot stroijssel op de wegen ,
 Al wat noch om mij swiert en is geen jeughdig blat ,
 Maer niet dan vuijle mosch , of , ik en weet niet wat .
 Ick vinde met verdriet , ik vinde dat er uijlen ,
 En raven van den nacht in mijne tacken schuijlen :
 Ik vinde met verdriet , dat jae de vledermuijs
 Maeckt in mijn holle stam haer ongeluckigh huijs :
 Des roep ick overluijt tot alle jonge boomen ,
 Die fris en lustigh staen omtrent de versche stroomen ,
 En weest niet al te trots o dochters van het wout ;
 Wat heden jeughdigh is , dat wort ten lesten out ,
 Dat wort , eijlasen ! kael en al de goene tacken ,
 Die komen sonder loof , die komen nedersacken ,
 En siet , wien eens de tijd haer jeught en groente nam
 Die blijft dan naderhant , die blijft een dorre stam .
 Geloof het , fiere jeught ! en leet het overleggen ,
 't Is kunst het gunstigh jae in tijts te kunnen seggen
 Want die haer kans verkijckt , behout maer enkel spijt
 Welaan dan , let er op , en dient u van den tijt .

Hy komt met de naschepen. Men heeft doorgaans
 bij eene vloot , schepen die trager varen dan ande-
 ren en alzoo achter aankomen ; van daar geeft het
 Spreekw. te kennen : *hij komt later of te laat* ; ook
 wel : *hij kan met anderen niet mede doen* , 't zij het
 hem aan ziels- of aan ligchaamskrachten , of aan die
 beide , ontbreke. — Hy heeft schoon schip gemaakt / zegt

men vrij algemeen van iemand, die zich van de eene of andere der meest gebruikelijke wijzen om het lichaam te zuiveren, heeft bediend, — of wien de goede natuur, door hem bij tijds, ter ontlasting van kwade stoffen te hulp te komen, het lastige gebruik van emetica of purgantia heeft willen besparen. — Hy verstaat geen scheeps/ Spreekw. hij weet niet wat men zeggen wil. — Klein schip/ klein zell/ fig. kleine huishouding, kleine zorgen. — Wie haaz hand scheep komt/ moet de heeren klutten of, de banken vten/ zegt Spreekw. Overheerd moet lijden, of ook wel: Men moet het zich getroosten, als men in onaanzienlijke of onaangename posten werkzaam moet zijn.

Het luit afstaan van het scheepsje. Dit behoort tot de verschillende zoo genoemde gezondheden of conditien, welke doorgaans in een vrolijk gezelschap of gemeenzamen vriendenkring, gedronken worden. Men wijdt die toast toe aan de gehuwde mannen, wier echtgenooten zich in gezegende omstandigheden bevinden, en somtijds ook wel aan de vrouwen, welke het kinderbed verbeidt.

Waarlijk; — welke conditien ook worden afgeschaft, deze heeft zoo veel nationaals, eigenaardigs en goeds, dat de *Hollander* haar wel in gebruik mag houden.

W.

Hij heeft zijn scheepsje op het draagje. Zie over dit Spreekwoord bladz. 54.

Het kan lieter van een schip dan van een schuit. Spreekw. *Rijken kunnen meer geven dan minder*

gegoeden. — Hy komt al in mijn schuitje: *hij wordt het reeds met mij eens.* — Wy zijn in het schuitje en moeten mede. Spreekw. *Er valt niets aan te doen, wij moeten er ons naar schikken.* — Er is geen schuit zoo dicht/ of/ er komt ligt een tek in. Spreekw. *het is moeilijk geheimhouding te bewaren.* — Hy haast met my in een schuitje (ook wel schip.) Spreekw. *hij is met mij van hetzelfde gevoelen, of, hij heeft met mij hetzelfde doel,* even als zij, die in een vaartuig naar dezelfde plaats stevenen. — Hy houdt zich als of hy gek was/ en laat zijn schuitje vol loopen/ Spreekw. *hij houdt zich, als of hij er geen erg in had, en slaat intusschen den drank stilletjes naar binnen;* zoo toch drinkt een lekke schuit, zachtjes en allengs het water in. — Ga uit myn schuit/ gy berispt de vrucht/ Spreekw. *verlaat mijn gezelschap, want gij benadeelt het, of berooft mij van het voordeel, anders daarvan te genieten.* — Als de bruid is in de schuit/ (wij zouden thans zeggen in het *huwlijksbootje*) dan zijn de beloften uit. Spreekw. *Men herinnert zich dikwijls zijne beloften niet meer, als men zijne begeerten verkregen heeft.*

Men belooft wel gouden bergen aan hem, die dienen en helpen kan; maar is de dienst gedaan en de hulp bewezen, dan zijn er dikwijls omstandigheden in den weg gekomen, die tot hertoe verhinderden woord te houden. — Evenwel zal alles nog wel met den tijd schikken; maar het schikt zich zoo lang, tot dat dienst en hulp vergeten zijn, en het vragen om de vervulling van gedane beloften misdadig gerekend wordt. Geheel verkeernd gehandeld; zijn wij toch door ons gegeven woord,

124.

Ja al is het zelfs maar door de billijkheid, iets aan menschen verschuldigd, dat wij ons dan toch van onze verplichtingen kwijten. Onze toezeggingen moeten verzegelingen, en onze overtuigingen voor God, ons verbindende wetten zijn.

P. BONNET.

Ontzeg gern bracht eer de schuit wat is: Spreekw. *Haast u niet, met u van uw fortuin verzekerd te houden. Stel niet te vroeg vast, dat gij gelds genoeg hebt.*

Het haastend hart kiest veelal den kortsten weg, en het ongeduld wil liever met éénen sprong op den top des bergs zijn, dan die met langzame, soms moeilijke schreden, beklimmen; maar de wijsheid keurt het af, en de ondervinding waarschuwt er tegen.

* *

SCHIPBREUK.

Hij luidt schipbreuk / b. v. *in zijne eer*, zegt Spreekw. *hij verliest haar*. — Hij luidt schipbreuk *in zijne verwachting*, zegt: *het komt zoo niet uit, als hij zich had voorgesteld.*

SCHIPPER, SCHIPPEN.

Hij haakt naar schipper / Spreekw. *hij bestuurt de zaak*. — Hij is een zetschipper / zoo noemt men hem, *die voor een ander vaart, zijne plaats als schipper vervult*; maar ook nog algemeener, *die iets, van*

*welk een' aard ook, in stede van eenen anderen ver-
rigt. — Hy raakt schipper te hart. Zoo spreekt men
van iemand, die zijn schip kwijt is geraakt, omdat
hij het in de vaart heeft verloren, of omdat men het
hem niet langer durfde toebetrouwen, zoo dat hij nu,
in plaats van te varen, moet loopen. Ook wordt het
overdragtelijk gebruikt van iemand, die van zijn
ambt is ontzet, of uit zijne kostwinning is geraakt. —
Nu eens moeten de schippers hard werken, het zij
bij storm of stilte of eenig ander toeval; maar op
een' anderen tijd, hebben zij bijna weér niets te
doen, daar zij b. v. voor wind en tij zeilende, op
hun gemak aan het roer, staan en het schip sturen.
Men spreekt daarom van hy schipperstoojsje te mer-
ken/ en geeft er Spreekw. door te kennen, dat men
nu eens hard en straf doorwerkt, doch dan weder
zijn gemak houdt.*

Niemand welligt, die, hoe berispelijk zulks ook
ware, dit meer deed, dan de Schilder JAN STEEN,
die door den nood gedrongen, tot het penseel als
zijn laatste plechtanker de toevlugt nam; maar, zoo-
dra zijne zaken hersteld of ten minste verbeterd wa-
ren, zich weer aan lediggang en slemperij overgaf.

HOUBRAKEN.

Op groote schepen hebben *schipper* en *stuurman*,
beide hun onderscheiden werk; maar op kleine
vereenigt het zich in een' en denzelfden persoon,
en wanneer men derhalve Spreekw. zegt: *hy is
schipper en stuurman tevens/* duidt men er door aan:
hij heeft het geheele bewind in handen. Zoo schrijft
HOOFD, sprekende van *de hulk der vereenigde ge-*

*westen. » Dat God den nooit volprezenen Prinse
 » WILHELM wijsheid en wakkerheid verleende om,
 » als schipper en stuurman tevens / in d' uitersten
 » nood, zoo wel heilsame order te geven, als gedu-
 » riglijk aan 't roer te staan."*

*Hij heeft het geheele bewind in handen, hoe fraai
 wordt dit denkbeeld toegepast in de volgende dicht-
 regels.*

*» Een kundig palinuur, behoedt de kiel voor 't stranden,
 » Hij houdt bij stilte en storm, het dingend roer in handen,
 » Het zij 't gestarnte blink, of voor een' nevel zwicht,
 » De zeilsteen wijst hem staag, waar 't zeker noorden ligt,
 » Hij zal bij al 't geloci der nachtelijke winden,
 » De zee betemmen en de juiste haven vinden."*

*Vermectle! die een' mensch, een nietig mensch vertrouwt,
 Die op een kleine kracht bij luttel kunde bouwt,
 En minder van een God, een wezen durft verwachten,
 Zoo eindloos van begrip, als onbepikt van krachten.
 't Is God, die 't groot heel-al naar Zijnen wenk regeert;
 Zijne Almacht is het roer, daar 't al naar wendt en keert,
 Zijn goedheid rigt den loop, en blijft de reë verscholen,
 Zijn wijsheid is 't kompas, dat nimmer kan doen dolen,
 Dat op de haven mikt, die onzen togt besluit,
 En deze haven koos zijn liefde voor ons uit.
 Hoe hol de levenszee, hoe broos de kiel moog wezen,
 Zou, waar zijn God het voert, het nietig schepael vreezen?
 Vaar zorgloos, vrolijk meê, regtschapeu sterveling,
 Een twijfling is hier schuld, een klagt Godslastering.
 Rampzalig hij, die, waar Zijn oog hier mag aanschouwen,
 In vreugd niet danken kan, in nood niet durft vertrouwen.*

R. FEITH.

*Van schipper, schrijft WEILAND, heeft men in
 het gemeene leven, schipperen gemaakt, om aan te
 duiden, maken, doen, uitvoeren. Van daar zegt*

127.

men : ik zal het wel weten te schipperen d. i. ik zal
wel maken , dat het goed uitkomt.

SCHOOT.

Hij geeft een schoot onder water / zegt men van
iemand , die , ergens over sprekende , op eene meer
bedekte ; doch daarom niet minder gevoelige wijze ,
een scherpen zet geeft , en moet afgeleid worden van
de grondschooten in een zeegevecht die niet gezien
worden , maar toch zeer schaden.

Vrees niet SIMPLICIUS , op 't smalen van den nijd
Dat gij te onnoozel voor uw wigtig staatsambt zijt.
Hoe? zou men 't Vaderland niet aan uw zorg vertrouwen ,
Daar zelfs het kapitoel door ganzen werd behouën? ..

Hoe komt het , dat Mevrouw , gewoon aan 't hoofsche leven ,
En die niet dan haar mops ooit teeder heeft bemind ,
In 't eind besluiten kon , haar zoon de borst te geven?
't Is zegt DORANT , wijl de Arts , geraadpleegd over 't kind ,
Het de ezellinnenmelk , als 't best heeft voorgeschreven. ..

Hij doet een noodschoot / geldt hem , die iets doet ,
waaruit men duidelijc bemerken kan , dat hij met
de zaak verlegen is en zich niet weet te helpen ;
door zulk een schoot toch , geven de zeelieden te
kennen , dat eigene kracht te kort schiet.

SLEEPTOUW.

Men neemt hem op het sleeptouw. Wanneer een

128.

schip ter gelegenheid van een zeegevecht of anderszins, buiten staat geraakt om de vloot te volgen, wordt het wel door een ander op het sleeptouw genomen, d. i. aan een ander schip vastgemaakt en zoo medegevoerd. Vandaar: iemand op het sleeptouw nemen/ voor: *hem in het natuurlijke of zedelijke daar brengen, waar hij zonder hulp niet komen zou; maar ziet men dan ook niet wel eens: b. v.*

De stem van BAVIUS is anders luttel waard,
En echter heeft ze ALCEST nu 't wigtigst ambt gegeven.
Zoo hinnikte weder HJSTASPES moedig paard,
En zijn berijder werd hierop ten troon verheven. . .

SPOELLEN.

Men heeft hem de voeten gespoeld/ zegt Spreekw. *men heeft hem in zee geworpen, een scheepsbegraffenis gegeven.* De oorsprong er van vindt men in de verbittering der *Hollanders* tegen de *Spanjaarden* ten jare 1577, en de wreedheid die daarvan het gevolg was. *Het was toch* (naar WAGENAAR) *gewoon, de Spanjaarden, die men gevangen kreeg, rug aan rug te binden en in zee te smijten, 't welk men de voeten spoelen noemde.*

Het ware te wenschen geweest, dat zulke wreedheden, alleen aan de zijde der onderdrukkers, en moedige tegenstand tegen dezelve, of edele beschaming daarvan, aan die der onderdrukten ware geweest. Doch, helaas! de waarheid eischt, dat wij erkennen, hoe zeer ook van deze zijde de verbittering en wraakzucht de beste zaak ontluiserd heb-

ben. Wij moeten het niet bewimpelen, of verbloemen, maar zoeken te verklaren. Dezelfde spanning, die den mensch boven zich zelven verhief en boven de vreeze des doods, gaf ook aan het toornige beginsel in zijne ziel, dat heillooze overwigt boven het zachte en meêwarige, dat zelfs de warme verkleefdheid aan gelouterde godsdienst-begrippen, niet vermogt daarover te zegepralen: Wat zeg ik? dat juist die verkleefdheid door het dwalende denkbeeld, als of men de mishandelde en in hare belijders ten snoodste vervolgde leer, door den dood dier vervolgers moest wreken, de zucht tot wraak, die den mensch zoo eigen is, kwam versterken en scheen te regtvaardigen. — Het is eene aanmerking, door de geschiedenis van zoo vele tijden bevestigd: dweepende verkleefdheid, ook aan het heiligste, aan godsdienst en vrijheid, ontziet geene middelen, zelfs geene menschen levens. In tijden van koele of laauwe bedaardheid, burgerlijke en godsdienstige vrijheid, kan men zich naauwelijks verbeelden, hoe de mensch, in geestdrift ontbrand, zoo veel opofferen, maar ook de menschelijkheid zoo zeer verzaaken kan.

N. G. VAN KAMPEN.

SPIJGATEN.

Het loopt de spjgaten uit. *Spijgaten* (ook wel *spiegaten* genoemd) zijn die gaten, welke men aan de beide zijden van een schip, in het gangboord vindt, en waardoor het water, dat op het dek komt, weder wegloopt. Wanneer het nu in het zeilen zeer hol gaat, slaat er dikwijls veel water over heen,

130.

dat door die gaten uitloopt. Vandaar schijnt de genoemde Spreekwijze ontleend te zijn, om zich er over te beklagen, dat *iemand het al te grof en te erg maakt*, zich b. v. zeer beledigend, verkwis-tend of wellustig gedraagt.

Een wuft kapelletje zwoef van den dageraad,
Den ganschen langen dag, door rijke bloemen dreven
En was, toen de avond viel van dat verrukkend lever,
Van zoo veel dartlen lust, nog even onverzaad,
Tot dat het onverwacht, bleef *aan een distel kleven*.
..

STAAG.

Hij *merpt* / of *smijt* hem *over* staag of stag. De *staag* van een schip, is het zware touw, waarmede men den mast aan de voorsteven verbindt, om hem staande te houden. In den eigenlijken zin zegt: *over* staag *werpen* of *smijten* / het schielijk wenden van een schip om tegen den wind intekrimpen, en vandaar beteekent het overdragtelijk, van een' mensch gebruikt: *iemand door een' schielijke onverwachte wending van het gesprek, door uitval, of krachtig antwoord, in de war brengen en, als het ware, ontzenuwen*.

Wij kennen het mannelijke antwoord van Burge-meester VAN DER WERFF te Leiden, aan de oproe-rige menigte, met het plotselinge gevolg ervan; maar minder bekend is, wat HOOFT verhaalt van eenige moedige burgers te *Enkhuizen*, die de Spaansche bezetting ter stad uitdreven, en haar in spijt der vier Burgemeesters, en van Hollands Admiraal

151.

BOSHUIZEN, die toen in de stad was, voor den Prins deden omslaan. Hoe hartig is de taal van CORNELIS PIETERSZ, op het barsch gezegde van Burgemeesteren: *De stad is ons bevolen!* — »Zoo de stad u bevolen is, regeert haar dan naar het behoorlijke bevel. Het inbrengen van krijgsvolk is niets dan schelmerij, om de burgers op de slagbank te brengen:» of, van BROUWER tot die zelfde Burgemeesters, die zeker vaartuig wilden buiten brengen, op hunne vraag: *wie 't hun beletten zoude?* — »wij, — al kostte het ons het leven!» Op deze taal, legt een soldaat zijn geweer op hem aan: maar ARIE DIRKSZ, eigen gevaar niet achtende, voegt hem toe: *Geen soldaat zij zoo koen, dat hij op een' burger schiete!* — De Spaansche huurling hoort het, — beeft en draalt, tot men BROUWER te hulp komt.

STAPEL.

Hij heeft het op stapel gezet. Zoo spreekt men van hem, die met iets een aanvang maakt, — iets onderneemt; de stapel toch, is het schuins liggende hout, waarop het geraamte van een schip wordt opgezet en afgetimmerd; maar zoo zegt men ook: *het is aan stapel gelaopen/ om aantewijzen, dat iets zijn beslag gekregen heeft.*

STREEK.

Hij houdt de rechte strek/ zegt men van iemand, die den juisten weg inslaat om tot zijn doel te geraken,

dewijl *streekhouden* in de Scheepvaart beteekent: *het vaartuig naar een bepaalde streek van het kompas gerigt houden.* — Met betrekking tot de gezondheid, zegt men van iemand, die *ongesteld* is: *hij is van zijn streek* / en van hem, die *hersteld* is: *hij is weer op zijn streek* gekomen.

STROOM.

Hij volgt den stroom / zegt men van hem, *die zich door anderen verleiden laat om iets te doen, — of medeslepen, om partij te kiezen, zonder dat hij zelf weet, of bedenkt, wat hij doet.* Zulk een laat zich dan, gelijk men het ook wel noemt, *door den stroom medeslepen* / even als een schip, dat met den stroom mededrijft.

Zoo is het ook dikwijls met het volk. Het is wel vastklemmende aan zijne vooroordeelen, maar ook ligtgeloovig, tot blindheid toe, en daardoor wispelturig in zijne begeerten. Dus werpt het zich van zelve in de strikken van een ieder, die behendig genoeg is om een gepast lokaas te vinden, en dit valt zelden moeilijk, dewijl de menigte haar zwak geen oogenblik ontveinzen kan.

SIMON STIJL.

Men spreekt ook wel van een *stroom* van woorden of gedachten, om *den overvloed* ervan aanteduiden. Zoo zegt men: *De denkbeelden en woorden stroomden hem toe* / en meent er mede: *hij behoeft ze niet te zoeken.*

133.

Dit was, onder anderen, het geval met CHRYSOSTOMUS. » Gedeeltelijk waren zijne leerredenen vooraf zorgvuldig door hem bewerkt; gedeeltelijk veranderde hij dezelve, onder het uitspreken, naar voorkomende omstandigheden, en meermalen trad hij voor de vergaderde menigte op, zonder eenige andere voorbereiding, dan het vurig gebed tot God. Hij sprak steeds voor eene talrijke schare, waaronder zich niet zelden vreemdelingen bevonden, die opzettelijk te *Antiochie* gekomen waren, om hem te hooren. Bij alle klassen en standen, bij Joden en Heidenen zelfs, vonden zijne leerredenen bijval. »

A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

Het is hoog-stroom / b. v. op de beurs, *wanneer er weinig of niets in den handel te doen is.*

STRIJKEN.

Hij strijkt de vlag. fig. *hij doet onder, hij geeft het gewonnen, omdat een schip dat zich aan den vijand overgeeft, ten teeken ervan, de vlag strijkt.*

Buk liever, als het mag, dan dat gij willende blijven staan, uw hoofd verliest, want dat is in het natuurlijke en zedelijke, eene bittere zaak.

V. E.

STUUR (32) STUREN.

Hij zit aan het Stuur / zegt Spreekw. *hij regelt de zaak.* — Hij is het Stuur kint: *hij heeft het be-*

wind verloren, hij is er afgeraakt of, hij is de klem kwijt. — Hy dzyft ohez Stuur (achteruit): hij teert in. — Daar is heel ohez Stuur: daar is groot verlies.

Dewijl affturen in de Scheepvaart genomen wordt voor *afhouden*, of door middel van *sturen* verwijderen, zegt men Spreekw. voor *afzenden*, *afsturen*, b. v. *Ik stuurde hem aan huis af/ en, Ik zal hem morgen op die zaak eens affturen.*

STURMAN, STUURLIEDEN.

Hy is een goed stuurman op zee/ zegt men Spreekw. van iemand, die in groote, belangrijke gevallen, de zaken wel weet te regelen en aan den gang te houden.

Zoo was het met Prins FREDERIK, HENDRIK, die, toen na den dood van Prins MAURITS, onze Staat een schip geleck, dat zijn' stuurman verloren had, met geene mindere voorzigtigheid en kloekheid, het slingerende vaartuig, door de onstuimige baren wist heen te sturen.

B. H. LULOFS (33).

De hegte Stuurlieden staan aan wal. Men moet aan een kaai of strand, te midden van schippers staan, om zich telkens te overtuigen, dat men van boord zijnde, het beste schijnt te weten, hoe een schip wel te besturen, en er geen einde is aan de aanmerkingen, die men op anderen maakt. Vandaar het Spreekwoord in den zin van: *het valt gemakkelijker te berispen dan te verbeteren.*

155.

Voorwaer het is so licht gesejt,
 De lieden hebben goen beleid,
 De Schipper of de man te roer,
 Dat is voorwaer een rechte loer,
 Wis, soo ick Stuurman wesen mocht,
 Ick stierd het schip in genen bocht,
 Ick stierd het schip in genen kotck,
 Soo hield ik 't schip en al het volck.

J. CATS.

*Zij, die in het openbaar bedrijvig zijn, worden van kundigen en onkundigen, en van de laatsten wel het stoutste beoordeeld. Doorgaans wandelen de schranderste raadslieden op de markten, — staan de wijste stuurlieden op het strand, en zitten de voorzigtigste krijgsheden in de tent. Welk Geneesheer b. v. ondervond niet meermalen, bij het mislukken zijner ijverigste en doelmatigste pogingen om zijnen zieke te behouden, dat zijne behandeling van den lijder werd bedild en berispt door de onbevoegde beoordeelaars? Welk Regtsgeleerde verloor ooit een geding, in weerwil van alle inspanning en welsprekendheid, die het in zijn vermogen stond aantewenden, zonder dat er zich, wie weet hoe velen? lieten hooren die het beter zouden gemaakt hebben, dan hij? — Welk Leeraar sprak ooit eene redevoering uit, met hoeveel zorg ook bewerkt, en hoe goed ook uitgevoerd, die niet nog veel beter zou zijn uitgevallen, zoo hij zijn werk had willen overlaten aan dien en dien, naauwelijks of zelfs geheel buiten staat om wel te schrijven of te spreken? Gebeurt ons dit, dan kunnen wij wel driftig of gemelijk zeggen: *de beste stuurlieden (stuurlui) staan aan wal, maar wij kunnen**

ook, en dit is veel beter, ons daarvan bedienen om ons te troosten, en de zorg van het hart te lagchen. Met een welgeplaatst gevoel van onze waarde en in de bewustheid, dat wij onzen pligt hebben gedaan, kunnen wij ons troosten met 's werlds loop en denken en zeggen, met een democritischen grimlach: *ja, de beste stuurlui staan aan wal.*

W.

T.

TAKELLEN.

Hij begint aftakelen / zegt Spreekw. *ten aanzien van zijne gezondheid, krachten of geldelijk vermogen, te verminderen. Takelen of toetakelen* is toch, het schip van touwwerk voorzien, om er mede te kunnen varen, en *aftakelen* het tegenovergestelde; maar overeenkomstig het eerste, zegt men ook: *hij heeft hem heerlijk toetakeled d. i. geslagen*, en *hij is wonderlijk toetakeled / voor: zonderling opgeschikt.*

TOUW.

Hij ript aan dat touw. Spreekw. *hij is aan die zaak vast en hangt er van af*, ontleend van een schip, dat aan zijn ankerkabel op en neer gaat. — Daar is geen touw aan te hielleggen / zegt men van een vermolde of losse paal, waaraan het schip niet vastgelegd kan worden, en Spreekw. gebruikt, duidt het *een onstandvastig, bedriegelijk mensch aan, op wiens trouw men geen staat kan maken.* — Maar

mort het touwtje mat hieren / is een raad in het huwelijk, om aanteduiden: *men moet het vrouwtje wat toegeven.*

Een Man die als de Noordewind,
 Door 't huis rinkinkt, met norsche buien,
 En alles dwars en avregs vindt,
 Heeft bijster weijnig te beduijen,
 Veel beter acht ik dien van aard,
 Die, als de zonne, door haar straaLEN,
 Een koesterende warmte baart.
 Lankmoedigheid heeft meerder kracht,
 Omtrent een vrouw, dan 't woeste tieren;
 Allengskens wordt een steen verzacht,
De vrouwtjes moet men 't touw wat vieren.

J. GOERLE.

TRAMONTANE.

Hij is de tramontane kint. Dit is van *Italiaanschen* oorsprong. Aldaar heet de noordewind, omdat dezelve van over de *Alpen* komt: *tramontana*. De schippers noemen zoo ook, de *noord- of pool-ster*: *Stella tramontana*, wanneer zij hun koers rigten. Verliezen zij die uit het oog, raken zij hunne *tramontana* kwijt, dan zijn zij geheel van hun streek, en zoowel *Hollanders*, als *Franschen* en *Duitschers*, bezigen het genoemde Spreekwoord van iemand, die *in de war geraakt en niet weet, wat te doen.*

TIJ. (GETIJ.)

Zyn tij is herloopen. *Tij* beteekent *eb* en *vloed*, of ook wel eens bijzonder den vloed, in tegenover-

138.

stelling van de *ebbe*. Vanhier, dat het genoemde Spreekw. zegt: *hij heeft geleefd*. — Hy laat zyn ty verloopen: *de goede gelegenheid, die hij heeft voorbijgaan*. — Het ty macht naar niemand / volgens TUINMAN, een boodschap van den schipper, aan Keizer KAREL V, toen hij dezen na deszelfs afstand der Nederlanden aan zynen zoon PHILIPS, van *Vlissingen* naar *Spanje* overbrengen zou, en zyn aanzienlijke passagier niet spoedig genoeg kwam. Het is eene waarschuwing voor menschen van allerlei stand, om toch de gelegenheid, die men tot iets goeds heeft, niet te laten voorbijgaan. — Hy meet wel ty te haasten: *goeden overslag te maken, of zyn slag waartemenen*. — Het is vaak ty / in den *handel* gebruikelijk, zie *Stroom*.

U.

Onder deze letter zijn mij geene *Spreekwoorden* of *Spreekwoordelijke zegswijzen*, van de *Scheepvaart* en het *Scheepsleven* omtreend, bekend.

V.

V A A R W A T E R.

Hy zit anteren geburig (en ook wel, bluarz) in het *vaarwater* / zegt men van iemand, die *bestendig anderen tegenspreekt*, gelijk aan hem, die de vaart verstoep, belemmert.

Het is een bewijs van onkunde, blooheid of vlei-

159.

jerij, alles wat een ander zegt, toetestenmen, doch bestendig tegenspreken en redetwisten, zelfs over woorden en beuzelingen, toont een hart, dat geheel met zich zelve is ingenomen, en op anderen met minachting nederziet. Daar zijn verschillende lieden van dit slag, tegensprekende uit *bonton*, geleerde tegensprekers, gemelijke tegensprekers enz. doch de besten hunner, zijn ter *naauwernood* dragelijk in de maatschappij. — Wijs in hunne oogen, dunkt hun, dat niemand de zaken zoo wel inziet als zij. Hoog van hart, kunnen zij niet dulden, dat anderen hen wederleggen. Eerzuchtig, lijdt hunne ingebeelde waardigheid niet, dat zij, zich eenmaal verklaard hebbende, hunne dwalingen zouden erkennen, en niet zelden daarbij driftig, is hij die, hoe zedig en bescheiden ook, iets anders dan hun gevoelen voordraagt, in hunne oogen, een mensch zonder verstand, door vooroordeelen verblind, zoo al niet van verkeerde en slinksche bedoelingen te verdenken. Zulk eene ongelukkige gesteldheid is geschikt, om de beste zaken ellendig te bederven, huisgezinnen te beroeren, landen en steden te verdeelen, raadsvergaderingen besluiteloos te houden, en algemeene rampzaligheid te verspreiden.

W. A. OCKERSE & P. BONNET.

*Hij bringt hem uit zyn eigen haarmater : Spreekw.
hij berooft hem van zyn regt of eigendom.*

VALREEP.

Een *glaasje* op de *haireep*. Dit behoort onder de

140.

veelvuldige zoogenoemde conditien, bij het drinken van een glas wijn, en de gastheer stelt het niet zelden in, bij het scheiden van het gezelschap. De *valreep* is toch de sloopstrap, die men buiten boord hangt, en langs welken men op- en afklimt. Begeeft men zich van het schip, dan neemt men aan de valreep afscheid van hen, die men aan boord achterlaat. Vooral dan, wanneer deze eene reis gaan ondernemen, drinkt men daar nog wel, staande een glas wijn.

Wanneer ge een vriend, die 't Land verlaat,
't Vaarwel' hebt toegeroepen,
En droevig op de valreep staat,
En afklimt in de sloepen;
Dan drinkt gy nog een glas,
Als of 't uw smart genas,
Dan dankt gij nog voor 't goede;
Dan wenscht gij, als gy van hem scheidt,
Dat hem de Hemel hoede,
Bij lange afwezigheid.

Democratische tafelliedjes. (34)

Het is vanhier, dat een glas, *bij het scheiden van een gezelschap gedronken*, niet zelden een glaasje op de valreep heet.

VAREN.

Hoe haast gy? Elk volk heeft, gelijk meer is opgemerkt, in zijne wijze van groeten, iets kenmerkends. Twee *Spanjaarden* of *Italianen* elkander ontmoetende, zeggen: *Come vsta? Hoe staat het?* Beide toch houden weinig van werken, loopen en al wat vermoeyend is; zij staan en praten liever. — De vlugge *Franschman* zegt: *Comment va 't il? Hoe gaat*

het al? — De ernstige *Engelschman*: hou ha hou ha? *Hoe maakt gij het?* — De *Hollander*, die zoo veel lust en voordeel in de Scheepvaart vindt, vraagt, als hij u ontmoet: hou haazt gij? Ik blijf toch bij dit gevoelen, in weerwil van hetgeen daar tegen wel eens is aangevoerd. (35) Het is zoo, op vele plaatsen, buiten de Provincie *Holland*, wordt, even als in *Duitschland*, het woord *varen* gebezigd, voor vertrekken van de eene plaats naar de andere, ook met *kar*, *wagen* en *paard*. Zoo zegt men in *Noord-Brabant*: *de kar of wagen, vaart op die of die plaats af*, en verstaat men in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, door *rijden*: slechts *te paard rijden*. Men zegt ook wel het *wagenveer* en het *veerhuis*, waar de wagen *afvaart*, en vandaar dan ook, dat de man, die den wagen bestuurt, *voerman* heet. Met dat al houde ik het daarvoor, dat in de Provincie *Holland*, waar van oudsher de verschillende behoeften der ingezetenen, zooveel Scheepvaart vorderden, de vraag: hou haazt gij? van het *varen met schip of schuit*, is afgeleid; te meer ook, om de aanverwante Spreekwoorden, zoo aanstonds te noemen en vooral, omdat op die vraag het overoud antwoord slaat: zoo langg het malletje heen. (Er zijn echter Spreekw. b. v. in den haard haren of in het schijn haren/ welke ik daarvan niet afleide). — Hou haazt mei of kmaigt: beteekent fig. *hij is al of niet gezond*. — Hou haazt hoor wind en stroom/ Spreekw. *hij heeft voorspoed*, gelijk in een tegenovergesteld geval, *tegenspoed*. — Hou haazt (of roeit) tegen den stroom op/ Spreekw. *hij houdt in weerwil van alle hindernissen vol*. Zoo schrijft S. STIJL, in zijne *opkomst en bloei der vereenigde*

Nederlanden: » dus eenmaal ingescheept, vinden » zij geen middel, om ooit weder *tegen den stroom* » *opteroeijen*, en worden meer en meer genood- » zaakt, gevoelens aantenemen, welke zij te voren » zouden verfoeid hebben." — Hy haart achteruit: fig. *hij heeft ongeluk*, en in het tegenovergesteld geval, *geluk*. — Het is *kwajnt* met hem gebaren: *Slecht met hem uitgekomen*. — Hy haart in zyn zog (zie *Zog.*) — Hy is al grooter zee overgebaren: *Hij heeft al in grooter nood, gevaar of moeijelijkheid verkeerd*. — Hy den wal langz haart men het zekerst/ wordt wel gezegd, om aantetoonen, *dat men niet te stout in het wagen moet zijn, maar de veiligste zijde kiezen*. — Hy haart met buisete passen/ is een Spreekwoord, ontleend van schippers, die in oorlogstijd vrijbrieven van beide zijden nemen, om zich daarvan, al naar dat het belang zulks vordert, te bedienen, en duidt aan, *dat iemand niet te vertrouwen is, dewijl hij slechts naar het oogenblik handelt*.

Dees menschen zijn gelijk de zee,
 Die nimmer rust gevoelt,
 Gestaaq van de een op de andre Ree
 Als die steeds raest en woelt,
 Sij zijn gelijk de blecke Maen,
 Die nimmer hout een staet,
 Nu neemt zij af, dan groeit zij aen,
 En hout geen vaste maet.
 Sij zijn gelijk de wint, die waaijt,
 En ongestadigh drijft,
 Of als de weerhaan, die der draaijt,
 En noijt bestendigh blijft.

D. Pz. PERS.

Hy haart hzorg en hy haart laat/ Spreekw. *hij*

143.

maakt vroeg toestel en is laat gereed. Het wordt opgehelderd door een ander gelijksoortig: *hij roept: lui! en hij vaart voor morgen niet*, 't welk naar WINSCHOTEN, ook wel beteekent: *hij is zoo kwaad niet, als hij wel lijkt.* — *Hij haast mede als de groote mast.* Dit wordt op iemand toegepast, die in eene zaak wordt medegesleept, als de mast op een schip, die nergens van weet en opmerking noch bestuur heeft. — *Zij haren in 'ene heuzs: zij doen iets tot gemeen voordeel.* — *Men is in het schuitje en moet medeharen/ geeft te kennen, dat men genoodzaakt is te volgen, werwaarts men geleid wordt.* — *Men moet haren haaz men haaz scheep komt/ zegt Spreekw. men behoort de bezigheden en pligten aan ambt en bediening verbonden, getrouw waar te nemen en te vervullen.*

Onder de, te dezen opzichte uitmuntende mannen, verdient G. W. RABENER eene plaats. Hij was in den hoogsten graad arbeidzaam en offerde alles aan zijne bezigheden op. Hij had reeds vroeg smaak gevonden in hetgeen zijn pligt hem opleidde. Zijn dag was telkens regelmatig afgedeeld, en zijn tijd als 't ware door hem uitgekocht. Hij stond gemeenlijk zeer vroeg op, en deed het zwaarste werk eerst, om de volle kracht en levendigheid van zijnen geest daaraan te kunnen besteden. — Zijne maaltijden benamen hem slechts weinig tijd, en hij verliet ze, zoodra zijn werk hem riep. — Door zulk eene getrouwe vervulling zijner pligten, klom hij in korten tijd, tot eer en aanzien op. enz.

C. T. WISE.

144.

Het welvaaren van dezen wijze; is een zeer gebruikelijke toast der gasten, op het einde van een maaltijd, den gastheer in zijne woning toegebracht, om aantetduiden, dat men uit dankbaarheid voor het genotene onthaal, hem en zijne familie allen voorspoed en geluk toewenscht 't welk dan gewoonlijk door hem beantwoord wordt. Zoo heeft men in de *Democritische tafelliedjes*, op de wijze van, *Wien Neerlandsch bloed door de adren vloeit* of, *Komt broeders, knoopt den vriendschapsband*:

Een gast.

Komt! laat ons, die hier gasten zijn,
(De gastheer zie het aan!)
Komt, laat ons met een beker wijn,
Ten hoorde vol gelaan,
En ingeschonken, dat het ruisch
Erkentlijk tot zyn eer,
De welvaart drinken van dit huis;
Het bloeije meer en meer!

Al de gasten.

Het bloeije meer en meer!

Een gast.

Wij danken al wie werkzaam was
Voor 't aangenaam genot;
Wij wenschen met dit zelfde glas,
De welvaart zij hun lot!
Maar boven al, dat nimmer kruis,
De gastheers woning deer!
Groot zij de welvaart van dit huis,
Het bloeije meer en meer!

145.

Allen.

Het bloeje meer en meer!

De Gastheer.

Vergun ons, waarde Vriendenschaar!
Dit glas van dankbaarheid;
Uw vrolijkheid was saus, voorwaar!
Op 't geen u was bereid.
'k Vereenig mij bij 't vreugdgedruisch,
En dank u voor al de eer;
Groot zij de welvaart van elk huis,
Zij bloeje meer en meer!

Allen.

Het bloeje meer en meer!

Hij (of de Schipper) heeft de kooi lek geharen/
zegt men voor: *hij heeft de zaak geheel en al be-*
dorven; want, als een Schipper het vaarttuig zoo
lek vaart, dat het water uit de kooi loopt, dan maakt
hij het al zeer erg. (36)

V L A G.

Hij trekt de vlag. De *vlag* is het bekende sieraad
boven aan den mast der schepen en haar gebruik is
velerlei; vandaar zegt het genoemde Spreekw. *hij*
is de opperste, of ook wel: *hij laat zich gelden*. —
maar:

Hooge wallen schiet men neer,
 Diepe grachten vult men weer;
 Deught en eendracht zij uw macht
 Recht en Rede wal en gracht.

H. BORN.

Hij haakt de groote vlag / zegt Spreekw. *het hoogste woord*. — Hij haakt gemeldig de vlag / of: hij laat de vlag gelliedig waajen / of: hij laat de vlag oheral hoeren / duidt aan, dat iemand ergens of allerwegen den baas wil spelen. — Zij haigen de groote vlag: zij volgen de Grooten, of ook wel den grooten hoop, gelijk de vloot den Admiraal nazeilt, die de groote vlag voert. — Hij haakt onder die vlag: hij is het met dien persoon of die zaak eens. — Hij mint het met vlag en simpel / d. i. geheel, of liever: met glans. — Dat pronkt als een vlag op een mobbezchuit of praam: dat mooie komt met het leelijke niet overeen. (Men gebruikt het meest van kwalijk voegenden opschik.) — Deel vlaggen tuffel vlaggen. Volgens ROEMER VISSCHER beteekent dit, dat bij schippers, die het meeste op hunne vaartuigen pronken, doorgaans het slechtste geschift wordt. Spreekw. dus: om uiterlijke praalvertooning, moet men zich somtijds maar al te zeer behelpen.

Eet niet zoo gulzig, zeide de Heer VON ROZEMULLER tot zijne kinderen, denkt, dat wij gisteren, door dien prachtigen maaltijd bijna al onze contacten hebben moeten offeren en dat alleen om ons fatsoen te houden. Wij moeten dit nu wederom, gedurende eenige weken, bezuinigen, anders wa-

ren wij verloren!!!!

————— Hoe veel beter is het, zijne levenswijze interigten naar zijne inkomsten en te vreden en vergenoegd te zijn met datgene, hetwelk de hemel ons gegeven heeft: het komt mij voor, dat het zoogenaamd *houden van zijn fatsoen*, eigenlijk daarin bestaan moet, dat men, als een braaf mensch, als een braaf vader des huisgezins, alleen zorg voor het belang van zijne dierbaarste panden; dat men ieder een geeft wat men verschuldigd is; dat men geene rijke lieden, wier inkomsten naauwelijks verteerd kunnen worden, navolgt, vooral dan niet, als men naauwelijks het honderste gedeelte van hunne schatten bezit. Het houden van zijn fatsoen, dient ook wel gedurende den ganschen loop des levens plaats te hebben; en hoe kan dit zijn, als men om dit zoogenaamd fatsoen optehouden, in één jaar, al de inkomsten van verscheidene jaren, schandelijk verteert? Moet zoodanig eene levenswijze niet eindigen in bespotting en verachting, ja zelfs in eindelooze rampen?

W. KIST.

Men moet de vlag stuyken. Zie *Strijken*. — Men kan aan de vlag zien hoe de wind is/ Spreekw. *aan het uiterlijk voorkomen, onderkent men iemands gesteldheid.*

Scheeps vlagge wijst den wind gedruigh naar hij draaijt,
En elke kabel dient: wat doen oas' jonge Heeren

148.

Met linten op de Broeck en op den Hoed met veeren?
Die vlagge wijst den wind, die in haar hoofden waeijt.

K. HUGENS.

VLOED.

Ma hooge vloeden / lage eënen. Zie *eb* en *vloed*.

VLOTTEN.

Hij laat hem maar blotten en drijven. Zie *drijven*.
De zaak wil niet blotten / Spreekw. *niet gelukken*.

VOORLAND

Het is zijn voorland. *Voorland* noemt men eene in zee uitstekende punt lands of den hoek, waarop een vaartuig aanhoudt. Vandaar, dat men van het eene of andere zegt, dat *het iemands voorland is*, wanneer hij op zoo iets, uit hoofde van zijne omstandigheden rekenen moet, of het er naar maakt, dat hij er toe zal vervallen of komen. Zoo zegt men van menschen, die geen geldelijk vermogen hebben: *merken is hun voorland* / en van hen die niet oppassen willen: *het zeggat of armoede is hun voorland*.

W.

WAL.

Hij strekt van wal / zegt Spreekw. *hij maakt een aanvang met de zaak*. — Bij den wal langs of ook wel: *hij of langs het malletje*. Spreekw. *voorzigtig-*

149.

lijk. — Het raakt kant noch mal. Zie *Kant.* — Hy is aan hooger of aan lager mal: *Hij is gelukkig of ongelukkig*, of ook wel: *het ziet er met zijne zaken voor- of nadeelig uit.*

De ware deugd hangt echter niet van uiterlijke omstandigheden af; zij steunt op vaste en beredeneerde grondbeginsels, en zij is zoo eeuwig, als de ziel, die haar ontspruiten deed.

KANTELAAR.

WANT.

Hy haait te veel mant overhoop. Dit is zinspeling op een schip, waarop te veel touwwerk, zeilagie en dergelyk sloopstuig op één gestapeld wordt, zoodat het belemmert, en wordt toegepast op iemand, die te veel op zich nemende, zich zelven verwacht. — Wie geen mant heeft naar het schip / moet te gronde gaan / of op een klip vervallen. Spreekw. *wie geen' vrouw heeft, die hem past, moet in het huwelyk ongelukkig zijn.* CATS brengt dit te huis op der gehuwden ongelijkheid in jaren, en laat een' *ouden man* dus spreken:

Weleer hadt ik een vrou, die was van mijne jaren,
Die was, gelijk als ik, genegen om te sparen;
Die droeg een' slechten doeck, maar dit aelwaerdig dier,
Dat strijckt gelijk een paeu, en is te bijster fier,
Dat wil den nieuwen snuf van ketens en van ringen,
Van paerels om den hals, van alle mooije dingen,
Van al dat hoofs gelijekt en altijd weder aen:
Het schijnt dat mij de beurs moet eeuwig open staen;
Noch is het niet genoegh, 't en kan geen ruste lijdén,
Het wil geduurigh uijt, geduurigh spelerijden,

150.

Geduurigh overal. Wel denk, hoe past mij dat,
Die eertyts ongemoeijt omtrent den vuure sat^p
Maar noch soo waer het iet met dese buijtelusten,
Incken ick in der nacht ten minste mochte rusten.
Maer dat en magh niet zyn, het kind dat wil de mam.
O' dwacsheyt dat ick oot soo jonge vrouwe nam!
Wel vrienden! hoort één woort, wie stil begeert te leeven,
Die moct dit mal gewoel de joncheyt overgeven,
Want uijt de daet gelceit, soo roep ick met berou
» Omtrent een grijsen haert en dient geen jonge vrou.»

WATERSCHIP.

Het doet er weinig toe / al klygt het waterschip een
gat meer. Dit Spreekwoord schijnt ontleend te zijn
van een schip, waarmede men b. v. zoet water ver-
voert, of waarin men een bun voor de visch heeft,
om die levend te houden. Of in hetzelfde het water
door een gat meer of min inloopt, is evenveel. Het
wordt toegepast op *iemand's zaken, als reeds zoo
zeer vervallen, dat een weinig meer of minder,
daarin geene verandering kan maken*, en ook wel op
*een' mensch of boedel, van walcken iedereen wat
tracht te plukken, of te scheuren.*

WIND.

Het gaat hem hoor den wind / zoo spreekt men van
*iemand, die voorspoedig is, wiens ondernemingen
wel gelukken, en die daardoor in goeden staat ge-
raakt.* Wil men het echter nog sterker uitdrukken,
dan neemt men bij den wind, het *tij* of *getijde* te
baat en zegt: het gaat hem hoor wind en tij / door
welke zamenvoeging men te kennen wil geven, dat

zoo iemand *dubbele vorderingen in welvaart maakt*, gelijk men bij gunstigen wind en gunstig tij, met *dubbele snelheid voortspogdt*.

Het is goede, ja, Goddelijke raad, in voorspoed op tegenspoed, en in tegenspoed op voorspoed te denken, want zoo doende, zijn die beide best getemperd.

JEZUS SIRACH.

Hij ziet in den wind/ beteekent, uit aanmerking, dat schippers vooral op den wind letten, als er onweder aan de lucht is, Spreekw. gebruikt: *hij geeft er acht op, of eenig gevaar of onheil genaakt*. Zoo schrijft Hooft: » *Hoewel de ontsteltenissen, die 't genaaken onzer ellenden beteekenen, van heeden nocht gister begost zijn, zoo hebben wij 't al een wijle laten heenen gaan, op toeverlaat, dat de mooghenste Heeren en Staaten der gewesten in den windt zouden zien/ en uwe Hoogheit het opsteekend en nu over 't hooft hangend onweder aanwijzen.*» — Hij neemt hem den wind af/ ontleend van zulk zeilen, waardoor men eenen anderen, den wind dien hij noodig heeft om voortte komen, ontnemt, beteekent Spreekw. *hij berooft hem van zijn voordeel*. In dien zin meldde de zoo evengenoemde schrijver: » *Dit was de wegh, om dien van Guise, die door den twist in 't geloóve kunnen aanhang stijfden, 't onderscheppen ende den windt afnemen.*»

Hij is daar den wind. Men zegt van een vaartuig dat het door den wind gaat, wanneer het bij het leveren, na een langer of korter streek te hebben afgezeild, weder wendt. Waait het nu hard, dan

helt het wel eens zoo sterk over, dat zelfs de zeilen het water raken en nat worden. Vandaar schijnt afkomstig, dat men van hem die te veel gedronken heeft, zegt, *dat hij door den wind is*, en dat te meer, omdat men ook wel van zoo iemand den anderen scheepsterm gebruikt, namelijk: *hy loopt met een nat zeil*. —

Mogt men dit nimmer van iemand kunnen zeggen: want *dronkenschap* verzwakt den geest, — ondermijnt het ligchaam, — is een dief voor de beurs, en een duivel voor de ziel.

V. E.

Hy is ten wind kint / Eigenlijk kan hij, met wien dit het geval is, even als een schip zonder wind, moeilijk voort, en vandaar dat het Spreekw. gebruikt wordt, om aantetuiden: *het gaat met zijne zaken niet vooruit*, of ook wel: *het ontbreekt hem aan doorzigt, moed en krachten, om voort te komen*. — Tegen wind en stroom kan men niet opzeilen. Dit spreekt van zelfs, en wordt fig. gebezigd, om reden te geven, *waarom wij of anderen in eenigerhande onderneming kwalijk slaagden, daar zij te moeilijk gemaakt werd om te volvoeren*; of ook wel, om aan te toonen: *waardoor men in tegenspoed of armoede is geraakt*. Men is dan gewoon, het genoemde Spreekwoord, te gebruiken en geeft er door te kennen: *wanneer men alles tegen zich heeft, kan men niet voorspoedig zijn*.

Niet voorspoedig — maar toch wel gelukkig, want het geluk huisvest, onder lief en leed, in het hart.

V. E.

Daar komt een luchtje / zegt men, wanneer een labberkoeltje begint te waaijen, dat in het zeil valt, en wordt Spreekw. gebruikt, *wanneer zich eenige grond van hoop opdoet*, doch ondergaat men, in voor het overige gewenschte omstandigheden, een' geringen tegenspoed, — komt er eene kleinigheid voor, die ons hindert of schaadt, men zegt dan: *Er komt ligt een rakje (niet rukje) in den wind*; een rak toch, noemt men te sloop, een eind wegs, dat men moet afzeilen, en op eene gansche reis, hoe voorspoedig ook, treft men toch ook ligt een eindje waters aan, dat men *in of tegen* den wind moet zeilen. De kronkelende loop onzer rivieren, maakt dit dagelijks, aanschouwelijk. — *Hij legt tegen hem in den wind* / zegt men van een schipper die met zijne zeilen aan een' anderen den wind onderschept, en vanhier wordt het oneigenlijk genomen: van hem *die zich tegen iemand aankant*. — *Hij waait met alle winden*. Hoe vele schepen zijn er niet, alle dagen op het water, waarvan het eene *dezen*, het andere *genen* wind noodig heeft, en dit is van veel belang; maar ongelukkig zij, die zoo veranderlijk als de wind zijn, ja, die Spreekw. gezegd, met alle winden waagen / d. i. *het nu met dezen, dan met genen houden, nu dezen dan genen naar den mond praten, ofschoon zij van een tegenovergesteld gevoelen zijn*.

154.

Vertrouwt zoodanige lieden niet. Zijt zelve standvastig en houdt den regten weg, al zoude dit velen mishagen. In het einde zult gij er de vruchten van plukken.

MARTINET.

X. en Y.

Onder deze beide letters, zijn mij geene Vaderlandsehe *Spreekwoorden* of *Spreekwoordelijke zeggwijzen*, van de *Scheepvaart* en het *Scheepsleven*, ontleend, bekend.

Z.

ZEE.

Het is *hart* op *zee* / Spreekw. *het gaat er stil en bednard toe*. — Het was daar al een *heroezde zee* / Spreekw. *het was daar onder de menschen al zeer onstuimig*. — Men gebruikte in onze taal het woord *zee* dikwijls, om eene *menigte* of een *overvloed* van iets aantetuiden. Zoo spreekt men b. v. van een *zee van bloed*, — van *tranen*, — van *zorgen*. Zoo zegt men: *Een zee van jammeren* (ook wel een *oceaan van rampen*) *overvloedig hem* / voor: *Eene menigte van onheilen troffen en drukten hem*.

Sta pal mijn vriend! Het hart ontvalla u niet!
't Moog stormen zoo het wil, de Heer regeert!
De ontroerde zee, der golven hol geklots
Stuwt ons van lieverleê ter haven in.

Verzonk er menig schip in dezen vloed,
 Geen nood voor ons; de stuurman die ons voert,
 Heeft nooit een kiel op 't barnend zand gezet.
 Zoo wijs als sterk, is hem geen klip te blind,
 Geen zee te hoog, geen onweër te verwoed,
 Hy vordert slechts, dat men gerust en stil,
 Zijn lessen volg, en 't voorts aan *Hem* betrouw.

H. VAN ALPHEN.

Hij heeft een zee (een overvloed) van geld / d. i. *hij is zeer rijk*; maar zoo zegt men ook boertende: *De zee is zonder water* / met zinspeling op *schatrijke lieden, die klagen, als of zij arm waren*. — Hij is een onzondelooze zee / duidt Spreekw. een *ondoorgrondelijk mensch* aan. — Hij gaat met hem diep in zee / zegt Spreekw. *hij laat zich, sterk met hem in*. — Dat zal de zee al opmerzen! De zee werpt alle onreinigheid op, en men gebruikt daarom dit Spreekwoord, *wanneer zich iets voordoet, dat bijzonder mishaaft*. Evenwel zegt men ook van een bij uitstek milddadig mensch: *hij geeft op als de zee*.

Onder de voorbeelden hiervan, verdient eene voorname plaats, hetgeen in de H. Schrift, door Job, bij de moedige verdediging zijner onschuld gevraagd wordt, en tot hare wezenlijke schoonheden behoort: *Heb ik ooit (zoo sprak hij) aan den armen zijne begeerte geweigerd of der weduwen oogen van vruchteloos verlangen doen smachten? Heb ik ooit mijne bete alleen gegeten en die niet gedeeld met de wees? Van mijne jeugd af, was ik hem ten vader, van kindsbeen af, der weduwen toevlugt! Zag ik ooit een' ongelukkigigen zonder kleeding, een behoeftigen zonder deksel, dat niet zijne lendenen mij zegenden, door de vachten mij-*

156.

*ner schapen verward? Zeiden niet mijne huisge-
nooten: waar is de man, die van zijne spijs niet
werd verzadigd? Neen! geen' vreemdeling liet ik
buiten vernachten, de deur mijner tent stond steeds
open naar den weg.*

O mogt het goud den menschenvriend,
Die heilverspreidend, heil verdient,
Alleen te beurte vallen!
Dan ware 't goud, nu vaak beschreid,
Een reine bron van zaligheid,
En zegening voor allen!

T. B.

Hij gaat regt door zee. Wanneer wij te land rei-
zen, kunnen wij niet regt toe, regt aan, voortgaan
of voortrijden naar de plaats onzer bestemming of
begeerte; de wegen kronkelen dikwijls om en om;
hier stuit men voor een' bezaaiden akker, *daar* voor
een bosch; *hier* voor een rivier, *daar* voor eene
weide; doch op zee is het geheel anders; daar ontmoet
men geene akkers, bosschen of dergelijke hinder-
nissen; daar mag men doorgaans regt toe, regt aan
zeilen en onbeschroomd zijn koers voortzetten: *daar*
gaat het regt door zee of ook wel: met het schip mid-
den matezj/ en de Hollander past dit toe op *men-
schen van een opregt vast karakter, die voortgaan,
zoo als zij begonnen zijn, en van wijken noch dra-
len weten; voor de vuist spreken of handelen, zon-
der te veinzen.*

Wie dit doen mag, bezit ware levenswijsheid
mits hij met *opregtheid, voorzigtigheid, en met eer-*

lijkheid, inschikkelijkheid pare, en al stijgt hij doorgaans niet zeer hoog, hij betreedt toch een effen pad zonder veel gevaars, en wordt hij door de boosheid, die zooveel deugd in hare nabijheid niet dulden kan, tot op den oever van zijnen ondergang gebragt, ook dan ziet men hem niet zelden, ten laatste eene glansrijke uitkomst bereidt. Getuige onder anderen hetgeen eenmaal onder MEHEMET, Koning van *Chusistan* (thans *Suziane* in Perzie) voorviel. Deze vorst liet zich van vrouwen, vleijers en gesnedenen beheerschen. Het toeval 't welk hem beter diende dan anderen in voorzigtigheid, had hem eenen eerlijken Vizier gegeven, die de gerechtigheid, zijnen Monarch, en den Staat, die door hem alleen bestuurd werd, opregtelijk beminde. De brave man echter, stond welhaast aan de vervolging ten doel; want hij gaf geene ambten dan aan verdiensten, hij verkocht geene gunstbewijzen en des Sultans vrouwen hadden geene beschikking over de schatten des Rijks, om hare oppassers om te koopen, en eene onbegrensde pracht te viëren. Zijne vijanden wisten dus een oogenblik van zwakheid in den Monarch waartenemen; de Vizier verviel in ongenade, en werd verbannen van het Hof. De schrandere man wist maar al te wel, dat het vruchteloos zou zijn zich te regtvaardigen doch schreef eenvoudig aan den Koning: *»dat gelijk hij altijd getracht had nuttig te wezen, hij ook nu verzocht, dat hem eenige morgen onbebouwde grond mogten worden toegestaan, die hij beloofde tot vruchtbaarheid te zullen brengen en daaruit zijn onderhoud te vinden.»*

MEHEMET, die niet opgehouden had hem achtning

en liefde toedragen, beval, dat men aan dit verzoek zoude voldoen, doch weldra kwamen zijne dienaars, die het gewigt hunner boodschap niet inzagen, hem zeggen, dat er geen onbebouwde grond in zijn rijk te vinden was. De koning deed dit aan zijn gewezen Vizier berigten en hem, zoo veel bebouwd grond aanbieden, als hij zoude begeeren. » *Neen!* » was het antwoord van den edelen man: *nik begeer geen ander loon voor mijne diensten, dan de aangename bewustheid van dezelve bewezen te hebben. Ik heb slechts gewild, dat mijn Souverein weten zoude, in welken staat ik zijn Rijk gelaten heb; en ik wensch niets vuriger dan dat mijne opvolgers zullen doen, gelijk ik heb gedaan.* » — Dit antwoord opende de oogen des Sultans; hij herstelde den Vizier in zijnen post; overlaadde hem met zijne weldaden, en men zegt, dat hij van toen af de zorg voor zijne vermaken aan de vrouwen, maar de zorg voor zijn Rijk, aan wijzen overliet.

CARDONNE. (34)

Daar bezyniken er meer in een wonglas dan in de zee/ is een Spreekwoord, hetwelk te kennen geeft, dat er meer menschen, door onmatigheid in den drank, omkomen, dan er op zee vergaan. — De zee maakt gedruet/ zegt men, om aantetuiden, dat de zeevaart voor menig een' dienstig is, om hem tot zyn' pligt te brengen.

ZEEGAT.

Hij maekt het zeegat in/ zegt men Spreekw. van iemand, die men meent, *dat tot niets anders dan de zeevaart deugt*, omdat men op het land geen raad met hem weet.

ZEEMAN.

Zeeman/ geen man/ is eene Spreekw. klagt van te huis geblevene vrouwen, wier mannen lang op zee zwalken. — Een goed zeeman hält niet over boord of, zelt niet eens tegen een paal/ of, maecht niet eens nat/ beteekent fig. *de beste en bekwaamste kan wel eens een ongeluk krijgen*, doch het laatste, maecht niet eens nat/ zal doorgaans te ketten geven: *de welvoegelijkste man kan wel eens ongelukkig beschonken worden, en toch geen dronkaard zijn.* —

ZEEMANSCHAP.

Hij maekt zeemanschap te gebruiken. Een zeeman vooral, moet, gelijk men gewoon is te zeggen, weten te geven en te nemen, al naar dat de omstandigheden het vorderen; wil hij zijn eenmaal gemaakt bestek onveranderlijk en onwettelijk volgen, dan kan het nauwelijks missen, of hij moet daarmede verkeerdt uitkomen. Nu eens toch, wordt hij door den wind, dan weder door de stroomen genoodzaakt van koers te veranderen. Hier eens moet hij wat noordelijker, daar weder wat zuidelijker zeilen dan hij zich had voorgesteld; gebrek aan spijs,

drank of beide vordert niet zelden, dat hij land aan doet daar, waar hij het niet voornemens was. Van hier, dat men zeer eigenaardig van iemand, die rekkelijk is, en zich naar de omstandigheden met goed beleid weet te schikken en zich te rigten naar den gang van het werk, zegt, dat hij zeemanschap moet te gebruiken/ en van eene zaak, welke men niet met alle gestrengheid kan behandelen, of naar een vast bepaald plan uitvoeren: daar moet wat zeemanschap mede gebruikt worden.

Door geoorloofde, tijdige en verstandige inschikkelijkheid, wordt wel eens de toorn bedaard, de gramschap ontwapend, de twist afgesneden, het gevaar afgewend, en menig onheil verhoed; maar gebrek eraan tergt hem, die regt meent te hebben om haar te verwachten, en brengt hem ligt in verzoeking, om door list of geweld onregtvaardig te zijn.

Z.

Z E E S C H I P.

Het is een aangemaakkelyk zeeschip/ zoo spreekt men van een' mensch, die lastige nukken heeft, en in het dagelijksche leven zich niet weet te schikken naar den gang van het werk en de omstandigheden; die altijd zijn zin wil hebben, moeijelijk tot het gevoelen van anderen overtehalen is, en niet gemakkelijk te leiden en te besturen valt. Onder de groote schepen toch, vindt men, die niet zeer naar het roer luisteren, en wier bestuur zodoende, hem die aan hetzelfde staat, niet weinig moeite en oplettendheid kost. Met zoodanigen wordt zulk een mensch verzeleken.

161.

Gelukkig hij, die onder de vloot, met welke hij moet varen, niet veel zulke ongemakkelijke zeeschepen telt.

W.

Een mal zeeschip kan een huif / Schrijft WEILAND, is een *mal schepsel*.

ZEEVOETEN.

Hij heeft zeevoeten. Een goed zeeman moet vast op zijne voeten staan, om ten allen tijde, doch vooral bij storm en onweder, onder al het schokken en slingeren van het schip, zijne bezigheid zonder gevaar te kunnen verrigten; men is daarom gewoon te zeggen, dat een zeeman *zeevoeten moet hebben* en vandaar, dat men ook in het dagelijksche leven van hem zegt, *die vast of regt stevig op zijne voeten staat*, dat hij zeevoeten heeft.

ZEEWATER.

Men is al menig water over het hoofd gegaan / zegt de zeeman, die meermalen storm en verbolgen zee heeft doorgestaan, en zoo spreekt ook hij, die in welken levensstand dan ook, *veel ongemak heeft ondervonden, en met vele gevaren te worstelen heeft gehad*.

ZEIL, ZEILEN.

Hij gaat onder zeil. Spreekw. *hij vertrekt*, of: *hij gaat inslapen*. — Hij haert gaat of: hij haert

162.

klein zeil/ Spreekw. *hij maakt groote of kleine ver-
tooning.* — *Hij haalt zijn zeil in top/* zegt men van
iemand, die zoo veel vertering maakt, als zijn ver-
mogen maar immer toelaat, en mogelijk wel meer,
om door kleeding, huisraad, met één woord, door
zijne gansche levenswijze te schitteren.

Wie 't zeilgen hijst tot in den top,
En set bree-fock en blinden op,
En dan op storm, noch buijen past,
Die wordt al te onversiens vermast,
Dus houdt u machtig onder 't Landt,
En legt bij tijds af, 't staande wand:
't Is beter dat m' aan 't roeyen slaat,
Eer schip en man te gronde gaat.

D. Pz. PARS.

Hij gaat er zeil op maken/ Spreekw, *het bejagen.* —
Hij gaat met de laatste schepen onder zeil/ Spreekw.
*hij verzukhelt zijn' tijd, verwaarloost de beste ge-
legenheid.*

Zoo was het, toen in het jaar 1794, onze ge-
zanten BRANTSSEN en REPELAAR, die in last hadden
met Frankrijk over den vrede te onderhandelen,
veertien dagen noodig hadden om van 's *Hage* naar
's *Bosch* te reizen en, vandaar nog *zes* dagen, om
te *Parijs* te komen: in welken tusschentijd de vorst
zoo sterk toenam, dat de rivieren, vaste vloeren
werden, de Franschen den wapenstilstand opzeiden,
en vervolgens ons Land veroverden.

K.'

Hij houdt het oog in 't zeil/ Spreekw. *hij is en blijft
op zijn hoede.* — *Hij zet alle zeilen bij/* om de kust

163.

(ook wel, de haap) te halen. Spreekw. *hij spant alle krachten in en stelt alle middelen in het werk, om zijn oogmerk te bereiken.* — *Hij is stijf onder het zeil* / Spreekw. *hij is in staat iets te kunnen verdragen.* — *Hij komt niet een aangehouden zeil* / Spreekw. *in drift en toorn.*

Een driftig gemoed, maakt ligt een scherpe tong, en ontstak menigmaal een veel verterenden brand, door geen menschelijk vermogen te blusschen. —

» Wijzer en edeler gedroeg zich onze WILLEM IV. Hoe sterk vervolgd, hoe bitter getergd, hoe onregtvaardig behandeld, hoe zeer omringd van zijne openbare vijanden, hoorde niemand van hem ooit een woord uit zijnen mond, dat naar verbittering, verachting of wraakzucht zweemde, en meester om al zijne vijanden te verpletteren, scheen zijne grootste zorg, om allen gelukkig te maken.»

ONNO ZWIER VAN HAREN.

Hij loopt met een nat zeil / Spreekw. *hij is beschonken.* — *Hij zeilt ruimschoots* / Spreekw. *hij neemt het niet naauw*, het tegenovergestelde van: *hij houdt het scherp bij den wind*, beide ontleend van het vieren of aanhalen van de schoot. — *Hij zeilt hem in de zijde* / Spreekw. *hij benadeelt hem gevaarlijk*, omdat de zijde van het schip deszelfs zwakste deel is. — *Men moet zeilen tegen de wind dicht* / Spreekw. *men moet van de goede gelegenheid, die men heeft, gebruik maken.* — *Als het maar met een halven wind tuil zeilen* / Spreekw. *als het maar half wil gelukken.* — *Hij zeilt (ook wel haast) achteruit* / Spreekw. *het loopt hem tegen, hij wordt arm.* — *Hij zeilt*

langſ den maal / of ook wel : langſ het malletje heen / is ontleend van een ſchipper , die in plaats van in het ruime ſop te varen , het langſ den kant of den wal houdt , en duidt Spreekw. aan : *hij handelt voorzigtig* , of : *hij gedraagt zich kleinmoedig* , ook wel : *hij legt het niet te hoog aan*. — Hier liggen nu met de zeilen voor den maſt / Spreekw. *nu is de gelegenheid om voort te werken , of voort te komen ons ontnomen*. — Wanneer men het niet langer met het een of ander kan uithouden of het in eenig opzigt moet opgeven , noemt men dit : *de zeilen binnenhalen* of *strijken*. Zoo zegt men ook van iemand , die van zich zelve valt : *hy heeft het zeiltje geſtreken*. — *Mis het zeil ſcheurt dan heeft het een gat* / Spreekw. *dan is dan — geen ongeluk voor den tijd*. — Een vrouwenhaar trekt meer dan een marſzeil. Als men in aanmerking neemt , welk een kracht het marſzeil op een ſchip doet , dan zal men de tegenoverſtelling van een *vrouwenhaar* allerjuist gekozen vinden , om den invloed der vrouw op het mannelijke hart aanteduiden , en geen wonder :

Als de Schepper aller dingen,
 Voor het grootſt der zegeningen,
 D'eerſten ſtervling eene vrouw,
 Uit zijn vleesch vereeren zou;
 Heeft Hij ze uit geen oog geſchapen,
 Dat aan alles zich vergapen,
 Heeft Hij ze uit geen hand gewrocht,
 Die naar alles grijpen mocht,
 Heeft Hij ze uit geen brein genomen,
 Dat ze iets ijdelſ mocht bekomen;
 Heeft Hij ze uit geen tong gekneed,
 Die van niets dan klappen weet.
 Heeft Hij hem geen vrouw uit de ooren

165.

Die naar iedereen mocht hooren;
Heeft Hij ze uit geen voet gemaakt,
Die te licht aan 't hollen raakt;
En uit geen der ingewanden,
Om in geene drift te ontbranden.
Maar een rib uit 's menschen lijf,
Koois en wrocht Hij hem ten wijf:
Opdat ze in haar gansche leven,
Aan het manlijk hart zou kleven.

W. BILDERDIJK.

ZOG.

Hij haast in zijn zog. *Zog*, zoo als het hier voorkomt, is de zuiging van een ander vooruitvarend schip, die als aantrekt. Wanneer men daarin komt, vaart men als van zelve mede, en dus wordt door: *hij haast in zijn zog* / Spreekw. aangeduid: *dat iemand een ander gemaks- of voordeelshalve volgt*. WEILAND haalt hierbij onder anderen van A. VAN DER VLIET aan :

Toen mogt ik op de holle baren,
Der ongemeten letterzee
In 't zog van uwe dichten varen,
En keeren veilig op de ree.

Gelukkig voorwaar elk Schrijver, die, 't zij hij al dan niet in het zog van anderen gevaren heeft, na volbragten letter-arbeid, veilig op de rede terugkeeren mag!

V. E.

AANTEEKENINGEN.

1.

» *Alle Spreekwoorden zijn Spreuken; maar niet alle Spreuken zijn Spreekwoorden*» schrijft JOANNIS LUEBLINK DE JONGE en hij brengt onder anderen het volgende, ten bewijze hiervoor bij. » De fraaiste Spreuk, de treffendste gedachte van den Wijzen, van den Dichter, is misschien een gouden legpenning in het kabinet des kunstverzamelaars, maar het Spreekwoord moet een bekende, eene gangbare munt wezen, over welks waarde men het met elkander volkomen eens is. In allen gevallen, moet het Spreekwoord meer zijn dan de zinspreuk van den grooten man, — meer dan het raadsel van den Wijsgeer: het moet bij elk bekend, het moet in den mond van elk mensch verstaanbaar wezen. De krachtigste en keurigste stelregels, zoo lang zij voor het gros der menschen niet volkomen duidelijk zijn; zoo lang zij niet door alle klassen aangenomen en gebezigd worden; zoo lang zijn zij nog het eigendom van die verhevener mannen, waaraan zij hun bestaan te danken hebben; zoo lang behooren zij nog in den engeren kring van hunnen oorsprong; zoo lang zijn de *Spreekwoorden* slechts *Spreuken*.» Zie zijne Verhandelingen 1 d. bladz. 245.

2.

Het geheele aloude Oosten schrijft A. FOKKE Sz. zoo verre het geheugen slechts, maar eenigzins, ondersteund door aloude overleveringen, reiken moge, drukte zich in *Spreuken* uit. In *Spreuken* bestond al de leer der Indianen, Perzianen, Egyptenaars, Arabieren, en voornamelijk door de laatstgenoemde volken, zijn de *Spreuken*, nadat ze derzelve woonplaats in Spanje gevestigd hadden, over geheel Europa verspreid. Behalve den intogt der *Spreuken* aan deze *Westelijke* zijde van *Europa*, zijn zij ook aan de *Oostelijke* zijde van dat werelddeel, door *Griekenland* aan *Italië* en door *Italië* aan *Duitschland* medegedeeld, allen te zamen toch slechts een zelfden oorsprong hebbende, namelijk *Egypte*, *Phoenicie*, *Indie* en de *Oostelijke wereld*. *Griekenland* en deszelfs dichters, voornamelijk deszelfs tooneeldichters, waren ongemeen Spreukrijk, waarvan wij in hunne, ons nageblevene werken en wel inzonderheid in de *Spreuken* van *Euripides*, duidelijke bewijzen aantreffen. Maar behalve deze, uit de pennen van wijsgeeren, redenaars en dichters gevloeide *Spreuken*, waren er nog eene menigte van andere, die uit de ervaring des volks geboren en door het volk zelve in omloop gebragt zijn. Zie zijne *Inleiding tot de Ironisch, Comische verklaring van het Spreekwoord: Aether is een dief in zijne neving*.

3.

»Als ik mij van een *Spreekwoord* bedien, om daardoor mijne meening uitdrukken, geef ik er tevens door te

kennen, dat niet alleen *ik* zoo denk, maar dat *velen* van die gedachte zijn en het publiek met mij instemt; want ware dit laatste zoo niet, dan zou het aangehaalde *Spreekwoord*, geen *Spreekwoòrd* geworden zijn. Reeds het *Spreekwoord* derhalve, als *zoodanig*, verstrekt tot getuigenis en blijk, dat de waarheid daarin vervat, *algemeene* goedkeuring heeft verworven en door het publiek is gebillijkt geworden. Een *Spreekwoord* heeft gevolgelijk een groot gezag, en daar men zich toch doorgaans gaarne naar het oordeel van de menigte rigt, vooral wanneer men daaronder ook verstandige en kundige lieden tellen mag, heeft men altijd iets gewonnen en men zet zijne uitspraken meerder gewigt bij, zoodra men die met een *Spreekwoord* bevestigen kan." Zie *Magazijn van Spreekw.* bladz 14 der *Inleiding* aangehaald.

4.

De *voornaamste redenen*; want ook nog andere kunnen daarvoor worden bijgebracht, en wel

Vooreerst, dat onze natie op het tooneel der wereld altijd een werkzame rol gehad heeft, en door alle moeijelikheden heen, onderscheidene wisselingen van rang en stand ondervond, en onder dat alles, in aanraking met bijna al de volkeren der aarde gekomen is, waardoor zij van hare afgodische duisternis af, tot op het hoogste toppunt van hare verlichting toe, niet alleen alle standen doorliep, maar ook getuige werd van den wisselenden toestand van zoo vele rijken en staten en juist daardoor bekend werd met de zeden, gewoonten, gebruiken en verschillende taal van de half beschaafde

en meer verlichte volken, waaruit volgen moest, dat zij door al die omstandigheden, zich met vele natien vermengde en vermaagschapte, waardoor dan ook hare taal eene mengeling werd van de talen, niet alleen der nog geheel onbeschaafde en woeste volken, maar dat zij ook van de beschaafde *Romeinen*, de *Grieken*, de *Gaulers*, de *Germanen* en *Britten*, en van zoo vele andere volken, in hunnen meer of minder beschaafden toestand, zeer vele woorden overnam.

Ten tweede, dat met die overneming en de gemengde zeden, natuurlijk nieuwe en zonderlinge *ideën* geboren en daardoor het veld harer bespiegeling zeer wijd en uitgestrekt moest worden, hieruit moest natuurlijk een groot vershot van onderscheidene uitdrukkingen ontstaan, zoodat ieder eene zaak of omstandigheid, naar zijnen bijzonderen smaak, op verschillende wijzen, onder onderscheidene woorden of beelden bragt en verre van over het een of ander veel te redeneren, sprak men, zoo als de natuur het ingaf; waardoor dan al menigmaal, de waarheid onder de zonderlingste beelden en inkleedingen zich vertoonde. In navolging nu van hetgeen men van anderen gehoord en waarin men behagen geschept had, beproefde ieder van tijd tot tijd, zijne eigene krachten, om nieuwe Spreekwoorden te scheppen, welke bij een volk, dat in zoo veelvuldige betrekkingen met andere stond, oneindig in getal, en zeer zonderling in vorm moesten wezen. Verg. N. VAN DER HULST, *luim* en *ernst* bladz. 3, 4.

5.

Ook Magistraatspersonen maakten ze dienstbaar aan de leiding van het gemeen, dat toch ook *Spreekwoorden* beter kent dan *wetten*. Men verhaalt, dat de *Antwerpsche* Burgemeester ANTONIE VAN STRAALLEN, in dagen van onrust, meer dan eens zijne burgerij tot rede bragt, door haar eene taal te doen hooren, die uit *Spreekwoorden* kracht en klem ontleende. Toen hij, ondanks zijne bewezene diensten, op het wreed bevel van ALVA ten jare 1561 (zie WAGENAAR Vaderl. historie 6 deel bladz. 284) te *Vilvoorden* op het schavot werd gebragt en onder het zwaard ging bukken, riep hij, in volle overtuiging zijner onschuld uit: *Voor wel gedaan, kwalijk beloond!* — Zie *Keur van Nederl. Spreekw.* bladz. 18 mijner *Inleiding* aangehaald.

6.

Dat het Spreekwoord hiervan afkomstig is, schijnt buiten bedenking te zijn, daar men het zoodanig bezigde, toen het *ketterbranden* nog in versch geheugen lag. Zoo leest men in den *Bijenkorf der Roomsche kercke*, door MARNIX, in de uitgave bij zijn leven in 1574 fol. 2: dat 3u kettere 3uu en rieken naar den mutsaert / en ook nog later, in de voorrede van REINIER FEELÉ, voor zijne overzetting van M. SERVETUS, van *de dolinghen in de drievuldigheijt: mit daer tegen durft kicken / is een ketter en ruyckt na de mutsaert*. d. i. *Zou daardoor wel op den brandstapel kunnen geraken.*

Denkelijk heeft men, toen het *ketterbranden* op den

mutsaard in vergetelheid was geraakt en de beduidenis ervan niet meer verstaan werd, van het onbekende of minderbekende woord *mutsaard*, gemaakt *mosterd*; doch vanwaar men door: *het ruikt naar den mosterd*, in het gemeene leven aanduiden wil: *het is te duur*, *het kost te veel geld*, betuig ik tot hiertoe niet te weten.

7.

LUBLINK DE JONGE reeds vermeld, maakte mij in zijne *Verhandeling over de Spreekwoorden*, op de bijgebragte vervalsching van *dit* Spreekwoord opmerkzaam.

8.

Zie derde deel, aantek. bladz. 17.

9.

»Zonderling is het, schrijft d'ESCURY, dat intusschen bij de *Vriezen*, Spreekwoorden van dezen oorsprong, schaars schijnen gevonden te worden. Onder de oude *Vriesche*, welke een onzer geleerde taalkenners, de Heer HOEUFFT, met zijne aantekeningen heeft uitgegeven, heb ik er geene aangetroffen, zoo min als in eene zeer groote verzameling van dezelve in handschrift, welke zijne vriendelijkheid mij ter nasporing heeft verleend.» Zie Holl. roem 3 deel bladz. 21. In de verzameling van *Vriesche* Spreekwoorden door P. C. SCHELTEMA, zie bladz. 21 der *Inleiding*, vond ik echter nog den scheepsterm: *de linie gepasseerd*, vóór 50 jaren oud geworden zijn.

10.

Ik vermeldde den 12^{en} druk, dien ik bezit, om te

doen zien , hoeveel aftrek deze gedichten , te dien tijde moeten gehad hebben . Iets waarover men zich zoo wel moet verwonderen , als dat zij aan de Burgemeesters van *Gorinchem* zijn opgedragen , en met het wapen dier stad prijken , naardien zij , ofschoon uit het aangewezen standpunt bezien , waarde bezittende , zoo vol van de schandelijkste indecentiën zijn , dat zij thans al zeer moeijelijk eenen *uitgever* , met vermelding van zijnen naam , vinden zouden . Dit , voor de overdrevene *laudatores temporis acti* !

11.

Ik gewaagde alleen van diegenen , welke in onze taal , over het onderwerp onzer beschouwing geschreven hebben , of tot deszelfs kennis veel hebben bijgedragen , en bij wien ik nog wel voegen mag : ROEMER VISSCHER , tijdgenoot van HOOFT , REAAL en VONDEL , met welke hij letterkundigen omgang hield . Hij droeg wegens zijne zinrijkheid in bijschriften en puntgedichten bij velen den naam van *Nederlandschen Martialis* , uit wien hij ook veel ontleende . — Bij dit een en ander in onze taal , moeten wij echter de gewigtige dienst niet vergeten , welke onze beroemde landgenoot DESIDERIUS ERASMUS bewezen heeft door eene vroegere verzameling van de *Spreekwoorden* en *Spreuken* der Ouden , in het Latijn . » De » man (schrijft D'ESCURY te regt) » die zoo gemeenzaam » met hunne dichters en wijsgeeren was , heeft natuur- » lijk veel kunnen verzamelen , terwijl zijne doorwrochte » kennis hem in staat stelde om alles , wat uitlegging be- » hoefde , toetelichten . Ik behoef niet te doen opmerken ,

» hoe welkom zijne *Adagia* der geleerde wereld waren
 » en hoezeer men zich op dien schat van Spreekwoorden
 » uit de oude wereld, als het ware, vergastte, daar
 » men, in de laatste uitgaven, waarvan de geleerde boek-
 » handelaar TROBENIUS er een zevental geleverd heeft,
 » tot over de vierduizend zoodanige Spreekwoorden aan-
 » treft. Zie Holl. roem 3 deel. *Aanteek.* bladz. 13, 14.

Na hem, schreef JOHANNES SARTORIUS eene *Latijn-
 sche spraakkunst*, en verzamelde in dezelve drie duizend
 Latijnsche *Spreekwoorden* en eene *Sijlva* (zoo
 als hij 't noemde,) van *Spreekwijzen*.

Onze Hollandsche schrijvers en dichters, hebben met
 zulke verzamelingen hun voordeel gedaan.

12.

Zie LUBLING DEN JONGEN verhand. 1 d. bladz. 234
 en 235.

13.

D'ESCURY Holl. roem 3 d. aanteek. bladz. 17.

14.

Men heeft deze Spreekwoorden ook afzonderlijk ge-
 drukt, onder den titel: MARTINET *verzameling van Va-
 derlandsche Spreekwoorden, opgehelderd ten gebruike
 der jeugd en in de scholen.*

15.

Dit Magazijn, dat alle aanbeveling verdient, is ten
 jare 1800 uitgegeven te Amsterdam, bij WILLEM VAN
 DER VLIET.

16.

Het getal der zoogenoemde Spreuken van WILLEMS, is 226. Tot eene proeve diene, wat ik daar voor de hand opsla.

No. 152. *Veel kraauwen zeert,
veel spreken deert.*

No. 162. *Onverdroten
heeft genoten.*

No. 211. *Beter bloode Jan,
dan doode Jan.*

Voorwaar, echt *Belgische* kost!

17.

Het werk van J. H. HOEUFFT is getiteld: *Taalkundige aanmerkingen op eenige oud-Friesche Spreekwoorden* en de reden, waarom ik hetzelfde in verband brenge met dat van WASSENBERGH, ligt in hetgene de voorrede van HOEUFFT ons kennen doet. Deze schreef toch: »Ik ontmoette in zekeren Almanak van het jaar 1664, met meer andere zaken deze oud-Friesche Spreekwoorden, onder den titel van *Der vrije Friesen Spreekwoorden*. Ik besloot dezelve, voor zoo verre ik mij daartoe, met weinige en geringe hulpmiddelen, enkel door eigen oefening in staat bevond, met eenige aanmerkingen optehelderen, en raadpleegde daartoe, onder anderen, de *Bijdragen tot den Frieschen Tongval* van den Heer WASSENBERGH, eenen man, in denzelven evenzeer, als in de Grieksche en Latijnsche letterkunde doorkneed en verre boven mijnen

lof verheven. In dezelve werd ik herinnerd aan de *Verzameling van oude Friesche Spreekwoorden*, door dien Hoogleeraar te voren, achter de eerste uitgave van deszelfs *Verhandeling over de eigen namen der Friesen*, als een toegift geplaatst. Welke was, dezelve herziende, mijne verwondering, te bevinden, dat dezelve, zonder één meer of minder, dezelfde waren die de Bredasche Almanak bevattede! De onzekerheid, waarin de Hoogleeraar verkeerde; of dezelve, bevorens, al of niet, waren uitgegeven, werd, door deze mijne ontdekking, geheel opgehelderd. Hoezeer aan deze Spreekwoorden, door den Heer WASSENBERGH hier en daar, eenig licht was bijgezet, achtte ik het, daar mijn arbeid reeds ver gevorderd was, misschien, desnietteenstaande, niet geheel overbodig te zullen zijn, dezelve voor minkundigen, op den begonnen voet, ten einde te brengen, en zie hier daarvan de vruchten." Verg. voorrede III—V.

48.

De *uitvoerige* titel van dit boekje is: *Verzameling van Spreekwoorden, Gezegden en Anecdoten, benevens belangrijke, geschied- en oudheidkundige Aanteekeningen enz. meerendeels Vriesland en de Vriezen betreffende, alsmede Taalkundige ophelderingen, omtrent den oorsprong en de ware beteekenis van oude Friesche woorden en gezegden door PAULUS CORNELIS SCHELTEMA, te Franeker, bij G. IJMA 1826.* — Het geheele werkje beslaat intusschen, behalve het voorberigt van VIII, slechts 62 bladzijden, en deze wijd gedrukt!

19.

Hieronder verzoek ik echter niet te begrijpen, hetgeen van onze *Spreekwoorden en Spreekw. zegswijzen* in sommige werken, b. v. de *zeereizen* van kapitein DE JONG en den *Pleegzoon* van Mr. VAN LENNEP, verspreid ligt, en door mij van tijd tot tijd is aangeteekend, om er, waar ik het noodig achten zal, gebruik van te maken. Gaarne doe ik ook hulde aan het *nieuw Handwoordenboek der Nederduitsche en Fransche talen*, door AGRON, LANDRE en WEILAND, bearbeid, waarin vele Spreekwoorden zijn opgenomen, die soms uit de *Fransche* vertaling meerder licht ontleenen, of de voortreffelijkheid onzer taal, door vergelijking onder het oog doen vallen. Na J. CATS heeft inzonderheid LUBLINK DE JONGE de waarde daarvan ingezien en, om mij nu alleen tot het *Fransch* en *Hollandsch* te bepalen, tot voorbeelden opgegeven.

Voor het *Fransche*: *l'habit ne fait pas le moine* (het kleed maakt geen monnik) zeggen wij: *Het zijn allen geen koks, die lange messen dragen.*

Voor het *Fransche*: *qui se couche avec les chiens se leve avec des puces* (wie met honden te bedde gaat, staat met vloojen weer op) zeggen wij: *wie pik aangrijpt, wordt er mede besmet.*

Voor het *Fransche*: *chat echaude craint l'eau tiede* (een kat die zich gebrand heeft is bang voor laauw water) zeggen wij: *waar zich een ezel tweemalen stoot, wacht hij zich voor de derde maal.*

Voor het *Fransche*: *donner un oeuf, pour avoir un boeuf* (een ei te geven, om een os weerom te krijgen)

zeggen wij: *een schelvisch uitwerpen om een kabel-
jaauw te vangen*. — Met hoeveel zouden deze voor-
beelden vermeerderd kunnen worden! Intusschen zal
ieder, die in andere levende talen bedreven is, gere-
delijk toestemmen, dat ook daarin onder de Spreek-
woorden veel keurigs gevonden wordt, hetwelk door
de onze niet wordt overtroffen, of, waarvoor wij niets
in de plaats hebben. Zoo als b. v. Het *Duitsche*:
*Mancher baut ein Schloss in die luft, der keine Hütte
auf den sand bauen kan* (menig een sticht een paleis
in de wolken, die geene hut in het zand kan bouwen)
en de *Italiaansche*: *a moline, orologii e sposa, manca
sempre qualche cosa* (aan de molens, uurwerken, en
vrouwen hapert altijd iets). — *D'uccelli, di cani, d'ar-
mi e d'amouri, par un piacere, mille dolori* (met vogels,
honden, geweer en amourettes, heeft men voor ééne
pret, duizend verdrieten). In het vervolg komen wij nog
wel eens op zulke voorbeelden terug.

20.

Verg. *Hollands roem* 3e deel aanteek. bladz. 19 in
de noot onder den tekst.

21.

Dit gedeelte der Redevoering van den Hoogl. G. S.
MEIJER, wordt gevonden in de *Letter en Zedekundige
lessen* van Prof. P. VAN GENABETH 1° dl. bladz. 325
— 328.

22.

Het Latijn luidt:

Haec facit ut, videat cum terras undique nullas,

Naufagus in mediis brachia jactet, aquis.

Saepe aliquem solers medicorum cura relinquit,

Nec spes huic, vena deficiente, cadit.

Carcere dicuntur clausi sperare salutem,

Atque aliquis, pendens in oruce, vota facit.

23.

Ik heb deze beide uitleggingen opgegeven en kenne geene andere, doch zij bevallen mij niet. Het is ook niet zeker, dat Hooft in de aangehaalde plaats, door *katten*, palen verstaan zou hebben. —

24.

In het oorspronkelijke leest men: *Goden*. De vertaling is van P. NIEUWLAND.

25.

De *bakens* zijn ook hier te lande, sedert 1673, gebruikt tot seinen, tijdens het naderen of landen van den vijand. Hun Ed. GrootMog. bepaalden toch 3 Augustus van datzelfde jaar: *Wanneer eenige vijandlijke schepen voor de wal gezien worden, zal van den toren worden geseint, bij nacht met een vuur, bij dagh met een mande; ende bij dagh zoowel als bij nacht, vier quartien uurs aan den anderen, een schoot geschoten worden enz.* Zie BRANDT, *lezen van de Ruyter*, d. 178 bladz. 449.

26.

HOUFITT en d'ESCURY stemmen volkomen met WEILAND in; ook heeft BILDERDIJK zich voor dit gevoelen verklaard, en een geacht vriend, wien ik daarover raadpleegde, schreef mij onder anderen, het volgende: Het voornaamste gedeelte van een schip, is het *achterste*, het mindere het *voorste*, waarvan de benamingen *stuurboord* en *bakboord* afkómstig zijn. De stuurman aan het roer staande en naar het voorschip ziende, heeft aan zijne regterhand de *stuurboords-* en aan zijne linkerhand de *bakboords-zijde*. Die onderscheidene benamingen zijn zeer eigenaardig genomen uit het standpunt van den man, op het achterschip staande en het oog op het voorschip gevestigd houdende. De man aan het roer geeft het schip deszelfs *stuur-* en *bakboord*, omdat in dien stand de regter-en linkerhand naar die beide scheepszijden gekeerd zijn. Zoo lezen wij in de *Dictionnaire de Marine*, Seconde edition, Amsteld. 1736 op het woord *Stribord: c'est le Coté de la main droite du vaisseau au respect d'un homme qui etant a la pouce, fait face vers la proue*. Het grondbeginsel van regter- of linkerzijde, berust bij den mensch alleen, en kan dus niet dan van den mensch ontleend worden; het zou dus oneigenaardig zijn, de scheepsbenamingen *stuurboord* en *bakboord* regter- en linkerzijde te noemen, want het schip zelve heeft geen regter- of linkerzijde, daar het, gelijk ik aanmerkte, van den man aan het roer, of op het achterschip staande, zijne onderscheiding van *stuur-* en *bakboords* zijde, ontleent, omdat de man in dien stand zijne regter- en linkerhand, naar die beide zijden gekeerd heeft.

Onlangs echter las ik in het *Taalkundig Magazijn* van de JAGER, het 3^e stukje bladz. 195 iets van S. J. Z. WISELIUS, 't welk ik hier woordelijk volgen laat. »BILDERDIJK zegt: de stuurman heeft de roerpen aan de regterzijde en, derwáarts gekeerd, heeft hij dus het linkerboord achter den rug, vandaar *stuur-* en *bakboord*. — Neen; de stuurman heeft de roerpen, nu aan de regterdan aan de linkerzijde, al naar dat de wind van dezen of genen kant invalt, en *bakboord* blijft niet te min onveranderd *bakboord* en gevolgelijk ook *stuurboord*, *stuurboord*. Volgens eene vrij algemeene overlevering is de oorsprong van de Spreekwijze *Bakboord* en *Stuurboord* de volgende: de *stuurlieden* hadden voorheen hun verblijf in *hutten*, aan de regterzijde van het schip; de *matroozen* daarentegen in *bakken* (om bij bepaalden getale te *schaften*) afgedeeld aan de linkerzijde, en van daar *stuur-* en *bakboord*." Zoo ver WISELIUS. — WINSCHOTEN, verbeeldde zich: een' stuurman met de regterhand aan het roer, en ter linkerzijde den *schaftbak*, om onder de hand te kunnen eten.

27.

TUINMAN heeft: *macht u hoor te gyp* / en schrijft: hierdoor drukt men uit, dat *iemand op zijn voorspoed niet zorgeloos zijn moet*. De gelijkenis is ontleend van de uitgespannene zeilen bij een sterken noordewind, die een schip wel ligtelijk doet omslaan, waartegen een schipper op zijne hoede moet wezen. Met waarheid wordt daarom gezegd: *in den grootsten voorspoed behoeft men den meesten raad*. — Dezelfde Schrijver heeft vervolgens

bij het Spreekwoord: *hy ligt op het gippen*: » dit gebruikt men van iemand die zoo zoo staat den geest te geven. Het is genomen van het weerslaan der zeilen, dat in een vlakken voorwind wel schielijk geschiedt, en een schip kan doen omkenteren. Dit heet men *gijpen*. — In het *Handwoordenboek* van WEILAND, vinde ik *gijp*, en *gijpen* als *Scheepswoorden*; maar in zijn Nederlandsch, Taalkundig Woordenboek, zoekt men het woord *gijp* te vergeefs. Evenwel, *gijpen* is bij hem, uit 'vergelijking met het hoogd. *gieben*, met opgesperden mond naar den adem snakken, lucht scheppen. » Van hier, meldt hij, is de gemeene Spreekwijs nog overig: *hy ligt op het gippen* / voor: *hy haalt den laatsten adem*. fig. zegt men toch: *het zelf gijpt* / als hetzelfde wind wat en schielijk dreigt omteslaan." Wanneer men nu dat *gijpen*, de *gijp* wil noemen, en dan voor *gijk*, *gijp* wil schrijven, ik heb er niets tegen; de Spreekw. zin blijft toch dezelfde.

28.

Verg. van de *Nijenburg*, Reizen 1 d. bladz. 307.

29.

Verg. WINSCHOTEN, *Seeman* bladz. 91.

30.

Zie *Vaderlandsche historie* d. 3. bladz. 5.

31.

Verg. den druk van 1636 bladz. 461. Deze kronijk wordt bij WAGENAAR niet aangehaald; maar wel bij BZUG,

de *Nederlanders en het Hanzee verbond*, bij het *Utrechtsche* genootschap ten jare 1833 bekroond.

32.

De oude benaming van *Stuur* aan het *Scheepsroer* gegeven, was zeer doelmatig, wegens deszelfs werking: *het sturen* namelijk *van het schip*. De in later tijd in gevoerde benaming van *roer*, is minder toepasselijk en vordert eene uitgebreide omschrijving, om de beteekenis ervan te leeren kennen, terwijl het *Stuur*, zonder eenige opheldering te behoeven, zich terstond volkomen laat begrijpen, van *besturen* afkomstig te zijn. Vandaar dan ook, dat de man die hetzelfde bestuurt, in onze taal nog deszelfs oorspronkelijke naam van *Stuurman* behouden heeft. Ook bij de Franschen wordt het roer *gouvernail* genoemd, hetwelk afgeleid van *gouverner*, dezelfde eigenaardige beteekenis heeft van *besturen* of *regeren*.

33.

De Hoogleeraar LULOFS, die in deze kernachtige woorden, zeer veel zegt, voert ten bewijze aan, het dichtstuk van HUYGENS, dat ik hier volgen laat:

*Scheepspraet / ten overzijden van
Prins Maurits van Oranje.*

Mouringh, die de vrije Schepen
Van de Seven-landsche buert
Veertigh jaren, onbegrepen,
Onbekropen heeft gestuert;

Mouringh, die se door de baren
 Van soo menigh tegen-tij,
 Voor de wind heeft leeren varen,
 Al en was 't maer wind op zij.
 Mouringh, Schipper sonder weer-gaê,
 Die sijn onverwinlickheit,
 Waer de Sonn op, waer sij neergaê
 T'aller ooren heeft gespreit,
 Mouringh, die de zee te nauw hiel
 Voor sijn zeilen en sijn want
 Die de vogelen te gaw viel,
 All beseilde hij maer 't sand;
 Mouringh was te koj ekropen,
 En den eindeloose slaep
 Had sijn wacker oogh besloopen,
 En hem Leeuw gemaekt tot Schaep.
 Reecers en Matroosen riepen:
 » Och, de groote Schipper, och
 Wat sou 't schaen, of wij all' sliepen
 Waekte Schipper Mouringh noch!"
 » Schipper Mouringh, maer je leghter,
 Maer je leghter plattevelt!
 Stout verweerer, trots bevechter
 Bey te Zeewort en te Veld!
 Kijck, de takels en de touwen,
 En de vlaggen en het schutt
 Staen en pruylen, in den rouwen
 Altemalen in den dutt."
 » Dutten? sprack moy Heintje; dutten?
 Stille, Maets! een toontje min!

Dutten? — Wacht, dat most ick schutten,
 Bin ick angders, die ik bin.
 'k Heb te langh om Noord en Zuijen
 Bij den Baes te roer estaan;
 'k Hebb te veel gesnoor van buijen
 Over deuse muts sien gaen.
 'k Selt hun lictelick soo klaeren,
 Dat ick vlaggen, schutt en touw,
 En de Maets, die met me vaeren
 Vrijen sel van dutt en rouw;
 Reeers, (jouwer liefde wien ick,
 Die van verr op 't kusse vicht)
 Wiljer an? Kedaar, you dien ick;
 You, allienigh, bij dit licht!
 Weeran: riepen do Matroosen:
 » 't Is een Man, oft Mouringh waer!"
 En de Reeërs, die hem koosen,
 Weeran: » 't Is de jonge Vaer."
 Heingje peurde strack an 't Stuer, en
 Haelde 't ancker uyt den grond;
 't Scheepje ginck door 't Zeesop schuren,
 Offer Mouringh noch an stond.

Dat de *Reeders* (schrijft LULOFS) hier 's Lands Staten; de *Matrozen*, het volk; *Mouringh*, Prins MAURITS van Oranje, zoon van WILLEM *den eerste*: mooi HEINTJE Prins FREDERIK HENDRIK (die, na zijnen broeder MAURITS, aan de spitse onzer Voorvaderen tegen het Spaansche geweld stond) beteekenen, behoeft wel voor niemand herinnering.

54.

In deze Democritische tafelliedjes komt ook nog iets voor, op het *wel afloopen van het Scheepje*, mij te laat onder het oog gekomen om het op bladz. 122 te plaatsen. Het volgt op een aardig versje getiteld: *Hansje in den kelder*, en luidt:

Vrienden! 't komt niet langer te pas
Om te wijden wenschen en glas
Aan het kleine *Hansje in den kelder*;
't Weér is goed en 't luchtje staat helder.
Geef dan uw wensch een' vrijen loop,
Meerder ruimte aan 't bloempje der hoop!

Rasch toch wachten wij op de ree
Van des werelds woelige zee,
Weer een snel zeilend scheepje of schuitje,
Dan springe *Hansje*, 't olijke guitje,
Nu 't aan wal hem niet meer bekoort,
Als een vlugge Schipper aan boord.

Vrienden! haast is 't oogenblik daar,
Weinig dagen, en 't Scheepje is klaar,
Sterk zij 't van knieën, kiel en velling!
Stevig de stapel, glad de helling!
Schoon 't dan ook wat dreuning eens gaf,
't Glij voorspoedig! *wel loop het af!*

55.

J. H. HOEVERT teekent in zijn beredeneerd register op zijne *Taalkundige aanmerkingen* bladz. 126 enz. bij het woord *varen*, het volgende aan: »Het zij mij geoorloofd eene zeer ongezoutene spotternije, welke ik in een Fransch tijdschrift gevonden heb, te wederleggen. Aldaar werd, bij de optelling der woorden, welke de verschillende volken, nit pligtpleging of beleefdheid, gebruiken, om naar de gezondheid van iemand te vragen, gezegd: »à entendre les Hollandais, ce peuple laborieux et phlegmatique, se saleur, on diroit, qu'ils sont toujours en voyage sur leurs Canaux, ou en route pour les grandes Indes. *Hoe vaart mijn Heer?* mot à mot. *Comment voyage Monsieur?* Ne croit on pas voir un bon gros Hollandais, bien nourri et bien vêtu, voyageant commodement sur un de ses superbes canaux, ou allant à Batavia, et qui hèle en passant un ami, pour savoir s'il voyage aussi à son aise? L'Anglais a bien aussi quelque chose de ce salut dans son *farewell*, adieu, bon voyage, faites une heureuse traversée; et c'est un souhait tout naturel a des Insulaires.» Zoo zijn de luchtige Fransche geleerden! Uit onkunde der Noordsche talen begaan ook derzelver beste *Lexicographi* dikwijls de allerschandelijkste feilen. Het Nederlandsch: *hoe vaart gij?* beteekent juist hetzelfde als het Fransche *comment vous portez vous?* moeteude *varen* hier in den zin van *voeren*, *dragen* opgenomen worden. Het moeit mij, dat de Scheepsbevelhebber DE JONGE, *Reize in en door het kanaal* bladz. 91, ook van gedachten is, dat welligt het woord *welvaren* in

de gewone vragen: *hoe vaart gij? hoe varen de uwen?*
uit de zeevaart ontleend zijn.”

56.

Dit is de beste verklaring van het Spreekwoord, welke ik geven kan. C. TUINMAN heeft: *de schipper heeft de kroot lef geharen / d. i. het zoo gemaakt, dat hij 't daar niet houden kan.*

57.

Deze vertaling uit CARDONNE, is van den Hoogleeraar VAN DER PALM in zijnen *Salomo*.

REGISTER

DER

SPREEKWOORDEN

EN

SPREEKWOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,

VAN DE

Scheepvaart en het Scheepgeeten

ontleend,

die behandeld zijn.

Bladz.

<i>Alle havens (ook wel heiningen) schutten den wind.</i>	81.
— <i>beetjes helpen, alle vrugtjes ligten.</i>	120.
<i>Als de bruid is in de schuit, dan zijn de beloften uit.</i>	123.
— <i>het diep verloopt, dan verzet men de bakens.</i>	58.
— — <i>in de kajuit regent, dan druipt het in de hut.</i>	87.
— — <i>maar een halven wind wil zeilen.</i>	164.
— — <i>zeil scheurt, heeft het een gat.</i>	—
— <i>kok en bottelier zumen kijken, dan hoort men waar de boter gebleven is.</i>	92.
<i>Berg uw plunje.</i>	111.
<i>Booi is kapitein (bij verkorting kapitein).</i>	63.
<i>Bij den wal langs, of langs het walletje heen.</i>	148.
<i>Daar is geen touw aan te beleggen.</i>	136.
— — <i>een kink in den kabel.</i>	87.
— — <i>veel over stuur.</i>	134.
— — <i>een kaper op de kust.</i>	89.
— <i>komen zoogroote schepen aan als er afvaren.</i>	120.
<i>Daar komt een luchtje.</i>	153.
— <i>men voor scheep komt, moet men voor varen.</i>	120.

	Bladz.
<i>Daar moeten geen twee groote masten op een schip zijn.</i>	102.
— <i>verdrinken er meer in een wijnglas dan in de zee.</i>	158.
<i>Dat is een driedekker.</i>	72.
— — — <i>klouwer, een wakkere klouwer.</i>	91.
— — — <i>kabel op zolder.</i>	87.
— <i>pronkt als een vlag op een modderschuit of praam.</i>	146.
<i>De Admiraal heeft geschoten.</i>	49.
— <i>baken komen uit.</i>	57.
— <i>beste stuurliu staun aan wal.</i>	134.
— <i>bezem op den mast, om de zee schoon te vegen.</i>	103.
— <i>denkbeelden en woorden stroomen hem toe.</i>	132.
— <i>derde streng maakt den kabel.</i>	86.
— <i>een staat aan den helmstok, de andere aan den boeg.</i>	82.
— <i>oude schepen blijven aan land of wal.</i>	120.
— <i>plecht is van het schip.</i>	110.
— <i>wijn en de vrouwen zijn gevaarlijke klippen.</i>	91.
— <i>zaak wil niet vlotten.</i>	148.
— <i>zee is zonder water.</i>	155.
— <i>zee maakt gedwee.</i>	158.
<i>Die den lok bedilt, moet het rookgat uit.</i>	91.
— <i>lieden worden zeer gepraamd</i>	112.
<i>Des avonds rood, 's morgens goed weer aan boord.</i>	67.
<i>Een glaasje op de valreep.</i>	140.
— <i>goed Zeeman valt wel over boord, of, zeilt wel eens tegen een paal, of, word wel eens nat</i>	159.
— <i>mal zeeschip van een wijf</i>	161.
— <i>man over boord, een eter te minder.</i>	67.
— <i>schip (of ook wel een wrak) op strand, is een baak of baken op zee.</i>	56.

	Bladz.
<i>Een vrouwenhaar trekt meer aan dan een marszeil.</i>	164.
— <i>zee van jammeren overdekte hem</i>	154.
<i>Eerst in de boot, keur van riemen.</i>	69.
<i>Er is geen schuit zoo dicht, of, er komt ligt</i> <i>een lek in</i>	123.
<i>Ga niet sloop zonder beschuit.</i>	119.
— <i>uit mijn schuit, gij bederft de vracht</i>	123.
<i>Groot schip, groot water</i>	118.
<i>Gij moet aan dat lijntje niet trekken.</i>	101.
<i>Het anker der hoop is enz.</i>	51.
— — <i>is doorgegaan</i>	52.
— <i>doet er weinig toe, al krijgt het water-</i> <i>schip een gat meer.</i>	150.
— <i>gaat hem voor den wind, of ook wel voor</i> <i>wind en tij</i>	150.
— <i>hoofd is het roer van het schip</i>	117.
— <i>is een brander, houd af!</i>	70.
— — <i>er holtertopa.</i>	83.
— — <i>een diep gaand schip.</i>	118.
— — — <i>ongemakkelijk zeeschip.</i>	160.
— — — <i>schip, waar men de hand aan moet</i> <i>houden.</i>	119.
— — <i>kwaaijk met hem gevaren.</i>	142.
— — <i>tusschen kaai en schip gevullen</i>	119.
— — <i>van stapel geloopen</i>	131.
— — <i>doodstroom</i>	133.
— — <i>dood tij.</i>	138.
— — <i>een mannetje om in een praam te zetten.</i>	112.
— — <i>zijn voorland</i>	148.
— — <i>koel op zee</i>	154.
— <i>kan beter van een schip dan van een schuit.</i>	122.
— <i>loopt de spijgaten uit.</i>	129.
— <i>moet er onder of over</i>	105.

	Bladz.
<i>Het moet over dien boeg gaan</i>	62.
— — — <i>er op of onder</i>	106.
— <i>raakt kant noch wal</i>	88.
— <i>roer ligt er naar</i>	116.
— — <i>is van het schip</i>	117.
— <i>schip moet op de helling</i>	119.
— — <i>is gebleven met man en muis</i>	120.
— <i>tij wacht naar niemand</i>	138.
— <i>was daar sobere kompanje</i>	93.
— — — <i>een beroerde zee</i>	154.
— <i>wel afloopen van het scheepje</i>	122.
— <i>welvaren van dezen huize</i>	144.
— <i>zeegat of armoede is hun voorland</i>	148.
— <i>ziet er uit, als of men in een kombuis komt</i>	93.
— <i>zit er niet dieper, zeide de loods, en hij</i> <i>peilde grond</i>	99.
<i>Hier liggen wij met de zeilen voor den mast</i>	164.
<i>Hoe vaart gij?</i>	140.
<i>Hooge masten vangen veel wind</i>	103.
<i>Houd uw roer regt</i>	116.
<i>Hij begint aftetakelen</i>	136.
— <i>bereikt de haven zijner begeerte</i>	81.
— <i>bewimpelt het en — hij spreekt onbewimpeld</i>	60.
— <i>bindt een reefje in</i>	113.
— <i>doet het met een druil</i>	73.
— — <i>een noodschoot</i>	127.
— <i>draait of legt bij</i>	71.
— <i>dringt hem uit zijn eigen vaarwater</i>	139.
— <i>drijft over stuur</i>	134.
— <i>durft niet van land steken</i>	96.
— <i>gaut onder zeil</i>	162.
— — — <i>er zeil op maken</i>	—
— — — <i>met de laatste schepen onder zeil</i>	—

	Bladz.
<i>Hij gaat regt door zee</i>	156.
— — <i>peper halen — of om peper uit</i>	107.
— — <i>met hem diep in zee</i>	155.
— <i>geeft hem de volle laag</i>	95.
— — <i>op als de zee</i>	155.
— — <i>een schoot onder water.</i>	127.
— <i>gelijkt de ankers, die altijd in het water zijn, en nooit leeren zwemmen</i>	53.
— <i>geraakt in de branding</i>	71.
— <i>haalt zijn zeil in top.</i>	162.
— — <i>te veel want over hoop</i>	149.
— — <i>de riemen binnen</i>	115.
— <i>heeft het bezeild.</i>	61.
— — <i>den aap beet.</i>	107.
— — <i>de lading sloop.</i>	97.
— — <i>een hoofd als een boei.</i>	63.
— — <i>veel over boord gevaren</i>	65.
— — <i>het anker achter de kat gezet.</i>	53.
— — <i>de fok opgezet</i>	77.
— — <i>zijn grond gepeild</i>	109.
— — <i>schoon schip gemaakt</i>	121.
— — <i>zijne sloopjes (ook wel sloopjes en koetjes) op het drooge</i>	122.
— — <i>het op stapel gezet</i>	131.
— — <i>hem deernlijk toegetakeld.</i>	136.
— — <i>streken op zijn kompas</i>	95.
— — <i>de kooi lek gevaren.</i>	145.
— — <i>een zee van geld</i>	155.
— — <i>het zeiltje gestreken</i>	164.
— — <i>zeevoeten</i>	161.
— <i>helpt hem in den grond</i>	78.
— <i>houdt zich aan hooger boord.</i>	68.
— — <i>het met pompen boven</i>	111.

	Bladz.
<i>Hij houdt het roer.</i>	116.
— — — — — <i>vast.</i>	—
— — — — — <i>zijn roer regt.</i>	—
— — — — — <i>het roer in het water.</i>	—
— — — — — <i>zich als of hij gek was, en laat zijn schuitje vol loopen.</i>	123.
— — — — — <i>de regte streek.</i>	131.
— — — — — <i>oog in 't zeil.</i>	162.
— — — — — <i>is ons eenig plechtanker.</i>	51.
— — — — — <i>zoo vet als een Spaansch anker of als een ankerstok.</i>	55.
— — — — — <i>een mannelje om in een praam te zetten.</i>	112.
— — — — — <i>het hoekje te boven</i>	61.
— — — — — <i>een ballast (ook wel een onnutte ballast.)</i>	59.
— — — — — <i>weer aan hooger boord.</i>	65.
— — — — — <i>op een vreemde haven geweest.</i>	82.
— — — — — <i>al in Jaffa.</i>	85.
— — — — — <i>gekielhaald.</i>	90.
— — — — — <i>een goede (ook wel bevaren) loods.</i>	98.
— — — — — <i>uit de lijk geslagen.</i>	100.
— — — — — <i>een regte pekbroek.</i>	109.
— — — — — <i>een zetschipper.</i>	124.
— — — — — <i>een goed stuurman op zee.</i>	134.
— — — — — <i>schipper en stuurman tevens.</i>	125.
— — — — — <i>van de plecht gerold.</i>	110.
— — — — — <i>van zijn streek.</i>	132.
— — — — — <i>weér op zijn streek gekomen.</i>	—
— — — — — <i>het stuur kwijt.</i>	133.
— — — — — <i>wonderlijk toegetakeld.</i>	136.
— — — — — <i>de tramontane kwijt.</i>	137.
— — — — — <i>al grooter zee overgevaren.</i>	142.
— — — — — <i>aan hooger of lager wal.</i>	149.
— — — — — <i>door den wind.</i> ,	151.

	Bladz.
<i>Hij is den wind kwijt.</i>	152.
— — <i>een grondelooze zee.</i>	155.
— — <i>stijf onder het zeil.</i>	163.
— <i>klampt mij aan boord.</i>	90.
— <i>komt met de naschepen.</i>	121.
— — <i>al in mijn schuitje.</i>	123.
— — <i>in behouden haven.</i>	81.
— — <i>met een opgestoken zeil.</i>	163.
— <i>kroop in het kabelgat.</i>	87.
— <i>krijgt hem in zijn boot.</i>	68.
— — <i>een ligter aan boord.</i>	97.
— <i>laat er zijn anker vallen.</i>	51.
— — <i>het maar drijven, ook wel vlotten en drijven, of op Gods genade drijven.</i> . . .	74.
— <i>laat hem op zijn eigene wieken drijven.</i> . .	—
— — <i>alles in het riet loopen, of stuurt al- les in het riet.</i>	115.
— — <i>zich door den stroom medeslepen.</i> . . .	132.
— — <i>zijn tij verlopen.</i>	138.
— <i>luveert.</i>	97.
— <i>legt het roer waar hij 't binden wil.</i> . . .	117.
— — <i>tegen hem in den wind.</i>	153.
— <i>ligt in lij.</i>	100.
— — <i>het anker.</i>	50.
— <i>loopt in het lijntje.</i>	101.
— — <i>met een nat zeil.</i>	163.
— <i>lijdt schipbreuk.</i>	124.
— <i>maakt van zijn neus een anker.</i>	52.
— — <i>van een mast een schoenpen.</i>	103.
— — <i>de reef los.</i>	113.
— <i>mag zien, hoe hij den mast ophaalt.</i> . . .	101.
— <i>meent, dat hem geene baren (ook wel geene zeeën) te hoog zullen gaan.</i>	58.

	Bladz.
<i>Hij moet de fok uithouden.</i>	77.
— — <i>het zeegat in.</i>	159.
— — <i>roeijen met de riemen die hij heeft.</i>	115.
— — <i>tegen wind en stroom oproeijen.</i>	—
— — <i>de vlag strijken.</i>	147.
— <i>neemt poolshoogte (bij verkorting hoogte).</i>	112.
— — <i>hem den wind af.</i>	151.
— <i>raakt schipper te voet.</i>	125.
— <i>raakte achter de puttings over boord.</i>	65.
— <i>reedt mede aan dat schip.</i>	118.
— <i>roeit met tien riemen, naar luger wal.</i>	116.
— — <i>met zijne eigene riemen.</i>	113.
— — <i>er aan of onder.</i>	115.
— <i>rolt van de plecht.</i>	110.
— <i>rijdt aan dat touw.</i>	136.
— <i>staat stijf aan het roer.</i>	116.
— <i>smijt hem over boord.</i>	65.
— <i>steekt hem de loef af.</i>	98.
— — <i>het roer in de heg.</i>	116.
— — <i>van wal.</i>	148.
— <i>strijkt de vlag.</i>	133.
— <i>vaart waar de groote mast vaart.</i>	102.
— — <i>tegen den stroom op.</i>	141.
— — <i>met mij in één schuitje.</i>	123.
— — <i>voor Schipper.</i>	124.
— — <i>voor wind en stroom.</i>	141.
— — <i>wel of kwalijk.</i>	—
— — <i>achteruit.</i>	142.
— — <i>in zijn zog.</i>	—
— — <i>met dubbele passen.</i>	—
— — <i>vroeg, en hij vaart laat.</i>	—
— — <i>mede als de groote mast.</i>	143.
— — <i>onder die vlag.</i>	146.

	Bladz.
<i>Hij valt over boord.</i>	65.
— <i>verstaat geen scheeps.</i>	122.
— <i>voert bram boven bram.</i>	69.
— — <i>de vlag.</i>	145.
— — — <i>grootte vlag; geweldig de vlag; laat de vlag geweldig waaijen; wil de vlag overal voeren</i>	146.
— <i>volgt den stroom.</i>	132.
— <i>voert groot, of hij voert klein zeil.</i>	162.
— <i>waait met alle winden.</i>	153.
— <i>weet wel tij te kavelen.</i>	138.
— — <i>zeemanschap te gebruiken.</i>	159.
— <i>wendt het over een' anderen boeg.</i>	62.
— <i>wendt het over alle boegen.</i>	—
— <i>werkt met schipperspoosjes.</i>	125.
— <i>werpt, of smijt hem over staag of stag.</i>	130.
— <i>wint het met vlag en wimpel</i>	146.
— <i>zal de kaap niet halen.</i>	86.
— — <i>het moeten opdokken, of ook wel uitdokken.</i>	107.
— — <i>den mast wel ophalen.</i>	120.
— — <i>die klip niet te boven zeilen.</i>	91.
— <i>zeilt op éénen boeg.</i>	62.
— — <i>ruimschoots.</i>	163.
— — — <i>hem in de zijde</i>	—
— <i>zet een riem of riempje onder het zeil.</i>	114.
— — <i>alle zeilen bij, om de kust (ook wel de kaap) te halen</i>	163.
— <i>ziet wel hoe nu het bij land is</i>	96.
— — <i>in den wind.</i>	151.
— <i>zit op het drooge.</i> ;	73.
— — <i>aan het stuur</i>	133.
— — <i>aan het roer van Staat.</i>	116.
— — — <i>den grond, of ook wel aan luger wal.</i>	78.

	Bladz.
<i>Hij zit anderen gedurig in het vaarwater.</i> . . .	138.
— <i>zoude voor den mast moeten.</i>	102.
<i>Iemand op de lij smijten — in de lij leggen, —</i>	
<i>brenghen, — houden.</i>	100.
<i>Ik ben met hem gescheept of opgescheept.</i> . . .	118.
— <i>heb mijn poos te roer gestaan.</i>	116.
— <i>moet het schip aan de zee overgeven.</i> . . .	118.
— <i>stuurde hem van huis af, of zal hem op die</i>	
<i>zaak afsturen.</i>	134.
— <i>voel land en ik zie land.</i>	96.
— <i>zal dat wel kalefutereren.</i>	88.
— — <i>het weten te schipperen.</i>	127.
<i>Klein schip, klein zeil.</i>	122.
<i>Kom ik over de Hont, dan kom ik over den staart.</i>	84.
<i>Men heeft hem de voeten gespoeld.</i>	128.
— — — <i>afgescheept.</i>	50.
— — — <i>van stuurboord naar bakboord</i>	
<i>gezonden.</i>	65.
— <i>is in het schuitje en moet medevaren.</i> . . .	143.
— <i>kan geen haven (ook wel rede) met hem</i>	
<i>bezeilen.</i>	61.
— <i>kan aan de vlag zien, hoe de wind is.</i> . . .	147.
— <i>komt hem dwars voor den boeg.</i>	62.
— <i>luistert niet naar het roer.</i>	116.
— <i>moet het touwtje wat vieren.</i>	137.
— — <i>zien, hoe het gebakend is.</i>	57.
— — <i>zeilen, terwijl de wind dient.</i>	163.
— — <i>pompen of verzuipen.</i>	111.
— — <i>varen, waar men voor sloop komt.</i> . . .	143.
— <i>neemt hem op het sleeptouw.</i>	127.
— <i>ziet op geen aap, als men uit Oost-Indië</i>	
<i>komt.</i>	106.
<i>Mij is al menig water over het hoofd gegaan.</i>	161.

Bladz.

<i>Na hooge vloed, lage ebb.</i>	76.
<i>Onder het staande zeil is het goed roeijen.</i>	115.
<i>Ontzeg geene vracht eer de schuit vol is.</i>	124.
<i>Op dit kompas kan men veilig aangaan.</i>	94.
<i>Stuagjes (of zachtjes) aan, dan breekt de lijn niet.</i>	100.
<i>Stille waters hebben diepe gronden.</i>	80.
<i>Tegen wind en stroom kan men niet opzeilen.</i>	152.
<i>Trek aan dat lijntje niet.</i>	100.
<i>Van de boot komt men in de schuit.</i>	68.
<i>Veel vlaggen luttel boters</i>	146.
<i>Vuile gronden bederven de kabels</i>	79.
<i>Wacht u voor de gijk</i>	81.
<i>Wat doet hij in het gangboord te liggen.</i>	65.
<i>— zal de zee al opleveren.</i>	155.
<i>Werelds goed is eb en vloed.</i>	75.
<i>Wie geen want heeft naar het schip, moet te gronde gaan, of op een klip vervallen.</i>	149.
<i>— voor hond sloop komt, moet de beenen kluiven of de bonken eten</i>	122.
<i>Wij kregen een brander aan boord.</i>	70.
<i>Zeeman geen man.</i>	159.
<i>Zoo grof als een kabel.</i>	86.
<i>Zij volgen de groote vlag.</i>	146.
<i>— hebben ze achter de ooren</i>	80.
<i>— trekken ééne lijn.</i>	101.
<i>— zijn in het schuitje en moeten mede</i>	123.
<i>— varen in ééne beurs</i>	143.
<i>— zal beginnen te kielhalen</i>	90.
<i>Zijn hoofd stuurt niet.</i>	117.
<i>— kompas is verdraaid of van de pen</i>	94.
<i>— tij is verlopen</i>	137.

SPREEKWOORDEN

EN

SPREEKWOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,

die tot opheldering bijgebragt zijn.

	Bladz.
<i>Bergen en dalen ontmoeten elkander niet</i> . . .	5.
<i>De vreemde koe likt het vreemde kalf niet</i> . . .	—
<i>Die bij kreupelen woont leert hinken</i>	79.
<i>Door shade wordt men wijs</i>	5.
<i>Eén schurft schaap maakt er velen</i>	79.
<i>Het begint te luwen</i>	99.
<i>Het ruikt naar den mosterd</i>	5.
<i>Hoogmoed komt voor den val</i>	76.
<i>Hij heeft zijn schaapjes of koetjes op het drooge.</i>	54.
— <i>is grootsch in zijn wapen</i>	69.
— <i>den hoek om.</i>	61.
— <i>laat hem op zijn eigen wieken drijven</i> . . .	74.
— <i>spiegelt zich zacht, die zich aan een ander spiegelt</i>	56.
<i>Ik weet daar wel mouwen aan te passen</i> . . .	88.
— <i>zal dat varken wel wasschen</i>	—
<i>Kroesch haar, kroesche zinnen</i>	5.
<i>Waar een bei honing uitzuigt, daar zuigt een spin vergift uit</i>	—
<i>Wacht u voor degenen, die van God geteekend zijn</i>	—
<i>Wie eerst komt, die eerst maalt.</i>	69.
<i>Zij zien of zij geen vijf kunnen tellen, en heb- ben er wel tien achter of in de mouw</i> . . .	80.

N A S C H R I F T.

Nadat deze bladen afgedrukt waren, verscheen in het licht de *tweede* jaargang van het *Tijdschrift: Letter- en Geschiedkundig Allerlei, of Verpoozingen in ledige oogenblikken, verzameld door C. VAN DER VIJVER*, waarin de volgende *Spreekwoorden* enz. worden opgehelderd. *Hij slendert mee als de waard van Bielefeld. — Het riekt naar den mutzaard. — Hij is in de mat geweest. — Dat zijn ze niet die Wilhelmus blazen. — Wel bekome het u! — Hij heeft wat op den lever. — Het is van Maarten van Rossems tijden. — Het is heet ijzer om aantetasten. — Een glaasje na de gratie. — Het is een mosselkrijg. — Jan alle man. — Hij kijkt als of hij er vijf op had. — Het is een kind van Nineve. — Iemand iets ongezoeten zeggen. — Op iemands gezondheid drinken. — Iemand bij de ooren krijgen. — Men zal daar niet lang morgenspraak over houden. — Hij spant de kroon. — Vogelvrij verklaren. — Geen geld geen zwitsers. — Bij gebrek aan brood eet men de korstjes van pasteijen. — Hij slacht den beul, hij eet alleen. — Hij kan het met het water van de zee niet afwassen. — Hij ziet zijne hulp in de poorte. — Iets verbloemd zeggen.*

Men heeft, gelijk wij zagen, een aantal *Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen* in onze taal, waarvan de zin niet duidelijk is, of waarvan, zoo dezelve al uit het gewoon gebruik kan afgeleid worden, de oorsprong in het donkere ligt. Gaarne zal ik daarom door anderen voorgelicht worden om-

trent die, welke ik hier volgen laat en waarover ik noch bij C. TUINMAN, noch bij anderen gevonden heb, wat mij voldeed. Zij zijn: *'t Is een kalf Mozes.* — *'t was als of er een paard sprak.* — *Het is niet secundum Lucam.* — *Hij wil de kwade pier niet zijn.* — *Daar zal geen haan naar kraaijen.* — *Hij vecht om 's Keizers baard.* — *Hij kijkt, of hij het te Keulen had hooren donderen.* — *Keulen en Aken zijn niet op éenen dag gebouwd.* — *Hij slaapt als een roos*(*)*.* — *Hij zwoer bij kris en kras.* — *De kogel is door de kerk.* — *Hij heeft haar op zijne tanden.* — *Hij heeft wild haar in den neus.* — *De gekken krijgen de kaart.* — *'t Is een vieze Griek.* — *Hij heeft den bout op den kop gekregen.* — *Daar loopt wat van St. Anna onder.* — *Zij gaat moederziel alleen.* — *Hij danst op een papieren zoldertje.* — *Hij maakt een Blankenburgsche rekening.* — *Hij doet het op zijn eigen houtje.* — *Hij weet wel, waar Abraham den mosterd haalt.* — *Hij haalt er zijn hart aan op.* — *Hij eet tegen*

(*) LUBLINK DE JONGE schrijft; »het is onzin; maar vanwaar het hoofddenkbeeld? Is het te zeggen: hij slaapt zoo zacht als op rozenbladen; of hij slaapt als in de roos; als iemand, die de roos-ziekte heeft, of is het iets anders?» Ik geef dit als eene proeve, hoe men met zulke Spreekwoorden, tot hiertoe verlegen is en van hoeveel belang zelfs *gissingen* daaromtrent zijn. Dit is ook betrekkelijk de Spreekwoordelijke zegswijze *hij legt zijne hand over het hart.* »Is dit (vraagt de genoemde Schrijver) zijnen oorsprong verschuldigd aan zekere geboarmaking, dat wij namelijk, wanneer wij onze aandoeningen willen te kennen geven, onze hand op den boezem leggen en door dat teken onzo gevoelens bevestigen? of ontstaat het uit een metaforischen zin, waarin wij de woorden *hand* en *hart* gebruiken, *hart* om ons inwendig gevoel te beteekenen (*iemand het hart roeren; in het hart tasten* enz.) *hand*, om onze hulp uittedrukken (*iemand de hand bieden; de hand van iemand aftrekken*) en zou het derhalve moetou zeggen: de hand meer te laten doen dan het hart wil, — iemand meer helpen, dan hij naar onze gedachten verdient.»

heug en meug. — Zij leggen botje bij botje. — Hij teert van den hoogen boom af. — Hij is bestoven (voor dronken). — Hij heeft een knip weg. — Hij weet van teeuwes noch meeuwes. — Hij is met de noorderzon verdwenen. — Hij is met de kous op het hoofd te huis gekomen. — Hij heeft zich laten bedotten. — Hij is neus-wijs. — Hij houdt zich jacques. — Hij zoekt een plasdankje te behalen. — Hij kent het op zijn duimpje. — Hij liegt, dat hij zwart wordt. — Hij is bekend als de bonte hond. — Hij praat zich zelven in den zak. — Het is een regte zoutzak van een mensch. (*) — Hij heeft de hondschoenen aangetrokken. — Hij steekt er den draak mede. — Hij is een slimme vocativus. — Hij is buiten westen. — Hij is in de boonen. — 't Zijn viezevazen. — Hij loopt, of men houdt hem voor het lapje. — Hij heeft er den hooi, of ook wel den brui van. — Hij is geringeloord. — Hij roept als een dief in een paardenstal. — Hij speelt den gebraden haan, of ook wel voor scherminkel. — Dat wete hem de hond dank. — Hij wordt door den mosterd gesleept. — Hij steent als een kranke Schotsman. — Het is zoo oud als de weg van Kralingen. — Hij heeft mosterd op zijn staart. — De ganzen gelooven niet, dat de kiekens hooi eten. — Hij preekt voor de ganzen. — 't Is hol over lol, of ook wel

(*) Ieder weet terstond, wat dit beteekent, doch vanwaar juist een *zoutzak* gekozen, daar *zout* iets krachtigs, prikkelends, levenversterkends is, en het zinnebeeld derhalve geheel verkeerdt gekozen zoude zijn? Onder het schrijven valt mij de gissing in, of het ook een verbasterd Spreekwoord is, en of het woord *zand* niet ongelukkig in *zout* is overgegaan. Iets, 't welk mij te aannemelijker voorkomt, omdat ik mij herinneren kan, in plaats van *zoutzak* ook wel *Zandsak* te hebben hooren zeggen.

holderdebolder. — Hij is van het kalfje genezey. — Hij scheert er den gek mede. — Daar is het hutje met het mutje. — Hij is daarmede gekattestaard, of ook wel geschoren. — Hij kan zijne ooren schudden, dat zij klappen. — Lange kleeren. korte zinnen. — Het is spikspelder nieuw. — Dat hangt als een koe in een kersenboom. — Hij heeft zich een knol laten wijsmaken. — Hij is zoo opregt als een bokshoorn. — 't Is een krachtig argument tegen de Socinianen. — Het is een Jan Hen, — een schobbejak, — een regte loeris. — Jan Rap en zijn maat. — Daar zou de droes om lagchen. — Daar was anderhalf man en een paardehoofd. — Hij heeft een blaauwe scheen geloopen. — Hansje in de kelder en Maaitje in 't schrappaitje. — Hij loopt bij hoeren en snoeren. — De broodkruimels steeken hem. — Hij speelt hokes, bokes, — Hij is buiten westen. — Hij laat violen zorgen. — Hij maakt kabriolen of kapriolen. — Koetertje koet. — Dat is een leven van de andere wereld. — Heeren peren rotten niet. — Hij is gepierd. — Hij is om zeep. — Men kan wel een keisteen kooken, dat het sop goed is. — Onnoodige zorgen maken vischgraten. —

In het vervolg wensch ik nog andere optegeven, wier oorsprong en zin dient te worden onderzocht, en waartoe ik de medewerking mijner lezers inroep; terwijl ik verlangend uitzie naar de beantwoording der prijsvraag, bij de Maatschappij tot nut van 't Algemeen uitgeschreven, zijnde: eene korte opgave van den oorsprong van verscheidene Vaderlandsche Spreekwoorden, en derzelve nut en nadeel in de gemeenzame verkeering; vergezeld van eene verzameling der meest nuttig en aangenaam geachte.

Nalezingen en Vervolg
OP DE
Ulderlandsche
SPREK WOORDEN
EN
SPREK WOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,
BIJZONDER VAN DE
Scheepvaart en het Scheepsleven ontleend.

V O O R R E D E .

Met veel genoegen, heb ik mijn ondernomen werk, waarvan dit stukje het tweede is, voortgezet. Hetgeen ik behandelde, betrof toch dat belangrijke gedeelte onzer schoone Taal, hetwelk zoo dikwijls van de schranderheid, het vernuft en den goeden zin onzer Vaderen getuigt, — geschiedenis en ervaring in het geheugen terug roept, en nuttig onderrigt geeft in het maatschappelijke, huiselijke en bijzondere leven. Telkens gevoelde ik, hoe vroegere Schrijvers daarover, onder anderen de waardige Kerkleeraars MARTINET en VAN DEN BERG, zich reeds ten hunnen tijde moeten verlustigd hebben, in hetgeen door hen over sommige Vaderlandsche Spreekwoorden gedacht en medegedeeld werd; want ik ondervond, hoe dit met zulk eenen arbeid verbonden is. Wel is waar, het onderwerp kost somtijds veel nadenken, en niet

zelden verkeert men lang in onzekerheid, wat er omtrent te bepalen; maar welke wetenschap wordt, zonder meerdere of mindere moeite, verkregen? en ook bij deze studie, verkwikt elke lichtstraal die het donkere opklaart, den geest, en is ons eene milde belooning.

Ook nog van eenen anderen kant prijst zij zich aan. Zij brengt ons namelijk, somtijds in aanraking met mannen van hoofd en hart, die haar mede op prijs stellen en gaarne uit hunnen schat mededeelen, of van den onzen ontvungen; maar wat wordt dan ook niet uit overeenstemming in smaak, doel en werking, geboren? Zoo het niet tevens de veredeling van ons hart is, dan toch is het de verrijking van het verstand en de opscherping vnn het oordeel, waaraan ons, in allerlei betrekkingen, zoo bijzonder veel gelegen is. — Ik noemde in mijne Inleiding tot dit stukje, zulke mannen, en nadat dezelve reeds was afgedrukt, ontving ik nog eenige mededeelingen, in den vorm van een' brief, geteekend A. N. die mij regt welkom waren. Het verheugde mij, ook van deze hulpbetooning nog gebruik te kunnen maken, en waar ik dit uit gebrek aan overtuiging, niet altijd deed, zal des Schrijvers heuschheid mij dit wel ten goede duiden, en het hem niet terug houden van mij, in het vervolg, te blijven voorlichten.

Bij de genoemde studie wordt men soms ook aan-

genaam verrast door hetgeen bij dezen of genen Schrijver, dien men te voren niet, of weinig kende, gevonden wordt. Zoo kwam mij, eenige dagen geleden, eene Verhandeling onder het oog, geschreven door A. A. J. MEIJLINK, over den invloed der Geschiedkunde op de Taalkunde in 't algemeen, en het nut en de noodzakelijkheid eener grondige kennis der Vaderlandsche geschiedenis, ter beoefening der Vaderlandsche taal, in 't bijzonder. Met goud bekroond door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal en Letterkunde te Brugge, onder de zinspreuk Eendragt en Vaderlandsliefde, en aldaar ten jare 1829 in het licht verschenen. Hoeveel trof ik daarin niet over de Spreekwoorden aan, dat mij uitnemend beviel; in het bijzonder, wanneer de Schrijver de noodzakelijkheid der Geschiedkunde tot derzelver regt verstand, met voorbeelden staaft, en onder anderen aanmerkte: » Het is er Hoeksch en Kabeljauwsch, zal de vreemdeling in onze Vaderlandsche geschiedenis niet verstaan; hij zal niet dan met moeite kunnen raden, dat dit gezegde: daar is twist en tweedragt, beteekenen moet. — Hij zal zijn kaas en brood niet laten nemen, zal hem duidelijk genoeg voorkomen; maar hij zal het gewis niet ontleenen van den opstand der Noord-Hollanders, in dien tijd Kennemers en West-Vriezen genoemd, die onder de benaming van kaas- en broodvolk, MAXIMILIAAN tegenstand boden.

Onze onervaren landgenoot zal niet gelukkig zijn, als hij hoort zeggen: Het is een Steven van der Klok, of, Dat is een stukje van Jan Steen, hij kan het toch, zonder eenig geschiedkundig verhaal, niet begrijpen. Men stuurt een kat naar Engeland, en ze zegt maauw, als zij te huis komt, zal hem weinig beduiden; maar was hij met het gedrag van CATS bekend, hij zoude een klaar denkbeeld aan dit gezegde hechten. Zegt hem niet dat peper halen, naar de Oost gaan beteekent, hij zal het niet gelooven, noch dat om zeep gaan, sterven beduidt, zonder dat men er tevens bijvoege, dat dit van de kruistogten ontleend is, waarin velen, die naar het heilige Land geweest waren, om het te verdedigen of te bevrijden, Jeruzalemsche zeep mede terug bragten, of moesten medebrengen, maar alwaar de meesten dit zeep halen, met het leven bekochten. Zal ik nu, behalve de reeds opgezamelde, nog geheel geschiedkundige Spreekwoorden aanhalen, en die aan hem, wien onze Vaderlandsche Geschiedenis niet grondig bekend is, voorstellen, zoo als: hij kijkt naar de Klundert of de Willemstad brandt. — Hij leidt het met Jan van Leijen af, en dergelijke, waarvan in onze Taal eene menigte te vinden is. Maar hiervan zal hij volstrekt niets verstaan, en ik zal dus de moeite sparen van er meer aantehalen.”

In de aantekeningen op die Verhandeling, vond ik

mede veel lezenswaardig over dit onderwerp, dat mij een genoegelijk uur verschafte, en ik geloof, dat de Schrijver onder hen mag geteld worden, die in de Handleiding en deze mijne Nalezingen, worden geroemd, als licht verspreidende over dit gedeelte onzer Taal.

In de 83^e der genoemde aantekeningen las ik, bij de vermelding der heldendaad van de Haarlemmers voor Damiate. » Te Haarlem pleegden jonge lieden, op den eersten Januarij van elk jaar, te dier gedachtenis scheepjes rond te dragen. Van daar ook zelfs het Spreekwoord: 't Is een mannetje om op een praam te zetten; d. i. het is een mooie jongen, waardig om bij den omgang, op de pramen, bij de zaagscheepjes gebruikt te worden.» Gaat dit door, dan vervalt mijne verklaring er van, bladz. 112 der Handleiding; doch ik moet betuigen, het Spreekwoord nooit anders gehoord te hebben, dan zoo als ik het daar opgaf, te weten: van een mannetje dat niet veel te beteekenen heeft.

Ik heb nu weder in het opgeven der Spreekwoorden enz., meestal den derden persoon genoemd, doch dit is, zoo als ik reeds vroeger aanmerkte, bij het gebruik veeltijds willekeurig. Bij de verbeteringen achter het derde Register bladz. x aangegeven, voege men bladz. 28 reg. 11 v. o. guirlandes.

Mijne Lezers, zullen in hetgeen ter opheldering

der donkere Spreekwoorden en Spreekwijzen, in het midden gebragt is, slechts proeven vinden. Waar de zekerheid ontbrak, moesten wij tot gissingen de toevlugt nemen, gelijk de voornaamste Vaderlandsche Schrijvers over dit onderwerp, ons daarin waren voorgegaan, en het hangt van het individueel begrip en oordeel af, dezelve aan te nemen ofte verwerpen.

Ik besloot de vermelding dier Spreekwoorden enz. in mijne Handleiding, met de belofte van in het vervolg nog andere op te geven, waarvan oorsprong of zin dient te worden onderzocht; gaarne heb ik hieraan in het Naschrift voldaan.

Maken reeds verdienstelijke School-onderwijzers, van mijne Handleiding gebruik, ik vertrouw dat zij het ook wel van deze Nalezingen doen zullen, en gaat het naar mijnen wensch, vele navolgers vinden in het waarderen en beoefenen van een gedeelte der Taalkunde, waarbij ook reeds de jeugd zoo veel belang heeft, dat behoorlijk onderrigt erin, haar eene wezenlijke behoefte is.

En hiermede neem ik voor een poos, van mijne lezers afscheid; in de hoop echter, dat wij elkander reeds het volgende jaar zullen wedervinden, bij de beschouwing der Spreekwoorden enz. van het Landleven afkomstig, of kan dit om bijzondere redenen dan nog niet, die, welke uit het Dierenrijk ontleend zijn, waarvan mijne verzameling al zeer uitgebreid is, en veel merkwaardigs bevat.

ROTTERDAM September 1836.

I N L E I D I N G.

Wanneer ik, het vorige jaar, mijne *Handleiding tot de kennis van onze Vaderlandsche Spreekwoorden en Spreekwoordelijke Zegswijzen*, bijzonder van de *Scheepvaart en het Scheepsleven ontleend*, in het licht gaf, deed ik opmerken, dat het niet anders zijn kon, of bij zulk een overvloed er van als voorhanden is, zou wel overgeslagen en ook ligtelijk ten aanzien van *oorsprong* en *zin* gedwaald zijn, waarom het mijn voornemen was, *Nalezingen* te geven, in welke alles, wat tot aanvulling en volmaking zou worden aan de hand gedaan, en mij voorkomen zou daartoe geschikt te zijn, zou worden opgenomen. Weldra had ik het genoeg, van onderscheidene kanten te ontvangen, 't geen van der lezers belangstelling in mijn onderwerp en deszelfs behandeling getuigde, en men deelde mij ruimschoots mede, wat men meende, tot mijn oogmerk te kunnen dienen. Intusschen gebeurde, 't geen ik wel eenigzins gevreesd had, namelijk, dat men niet genoeg letten zoude op de soort van *Spreekwoorden en Zegswijzen*, die ik toelichtte, zijnde alleen dezulke welke hier te Lande in den gewonen omgang en alzoo bij de dagelijksche gesprekken, in eenen, ook bij andere standen dan die van schippers en zeelieden, bekenden zin, — 't zij allerwege, 't zij provinciaal, 't zij nog meer plaatselijk; 't zij even als voorheen, of

2.

zeldzamer dan te voren, in gebruik zijn, — ontleend van het *varen zelve* (hetzij dit zeilende of op eene andere wijze geschiedt) — van *bezigheden* en *verrigtingen* met en op *schepen*, — van *landen*, *havens*, *gronden* en *stroomen*, — van *scheepssoorten* en *gedeelten van schepen*, — van het *scheepstuig*, — van *scheepspersonen* en *scheepsgebruiken*; iets, waardoor men, de zaak uit een wijsgeerig oogpunt beschouwende, ontdekken zou, dat ook het *gewone bedrijf* en de *hoofdbezigheid van een volk*, niet minder dan de *nationale denkwijze* en het *heerschende volkskarakter*, vermogenden invloed heeft op deszelfs *taal*.

Ofschoon ik mij hieromtrent duidelijk genoeg verklaard had, zond men mij massa's van *Scheepstermen* en *Spreekwijzen*, die aan schippers en zeelieden alleen behooren, en naauwelijks voor andere menschen dan voor hen verstaanbaar zijn.

Het speet mij inderdaad, dat men zooveel moeite te vergeefs had aangewend; want dat ik hiervan, zoo min in mijne *Nalezingen* gebruik kon maken, als ik aan de zoodanige eene plaats in mijne Handleiding had kunnen geven, sprak van zelve, en is ook te regt in eene der openbare boekbeoordeelingen aangemerkt.

Metdatal, ben ik voor onderscheidene mededeelingen, betreffende de *Scheepvaart* en het *Scheepsleven*, inzonderheid aan den Heer Q. M. R. VER HUELL mijnen opregten dank verschuldigd, gelijk ook vooral, de Heeren Mr. W. C. ACKERSDIJCK, P. VAN DER WILLIGEN en A. DE JAGER, mij door hunne Letterkundige hulpbetooning, niet weinig aan zich verplicht hebben. Van het gebruik hiervan gemaakt, moge reeds terstond het volgende getuigen.

3.

Men heeft mij gevraagd: of ik niet wel zou gedaan hebben, wanneer ik bij de *Spreekwoorden* enz. van de *Scheepvaart* en het *Scheepsleven* ontleend, die, welke van de *Visscherij* afkomstig zijn, had gevoegd, — en of ik ze nu niet zou laten volgen? Het eerste aan zijne plaats latende, wil ik aan het laatste voldoen, en — daar zij niet veel in getal, en meestal duidelijk zijn, dezelve thans in den vorm van een' brief, mededeelen, welken ik mij voorstel, door iemand uit eene visschersplaats, die tijdens de Belgische onlusten, bij het leger van den Staat diende, geschreven te zijn. (1)

Ik moet u vriend, mijn wedervaren in 1831, met een woord vertellen. Gij weet, dat ik lang met mij zelven in tweestrijd was, of ik den *visschers-*, dan wel den *krijgsmans-* stand kiezen zoude. Voor den éenen pleitte dit, voor den anderen weer iets anders, en toen mijne ouders eindelijk zeiden: *men kan in geen twee slooten tegelijk visschen*, en gij moet bepalen, wat gij wilt! werd ik soldaat. Wat mij daartoe te meer besluiten deed, was mijne verwachting van spoedig bevorderd te zullen worden; ik wilde toch, zoo als de visschers het wel eens noemen, *haring vóór St. Jan*, (*) maar te vergeefs; — het duurde een geruimen tijd, eer ik den rang van fourier, waarin ik eindelijk geplaatst werd, bekomen mogt. Toen wij, na den opstand in België, zagen,

(*) Bekend is het, dat de 24e Junij, of de dag van *St. Jan* (Johannes de dooper) de bepaalde tijd is, waarop de haringbuizen van ons Land het eerst de netten tot de vangst mogen uitwerpen. *Vóór St. Jan*, of *vóór* dat men den haring in het net heeft, kan men zich dus niet over de vangst verheugen en over dezelve oordeelen. Elders zegt men ook: *hij verkoopt de huid vóór dat de beer gevangen is*, en *men roept niet van Hei! voor dat men den berg over is*.

4.

dat *de bot vergald*, de zaak des Konings volstrekt bedorven was, trokken wij met onze afdeeling terug; doch hoe wij er ook *naar vischten*, konden wij er volstrekt niet achterkomen, waarom men slechts verdedigender wijze handelde, en kwamen op den inval, of men den vijand ook *fuiken zette*; ja, als men nu en dan eenige manschappen opofferde, welligt *een spiering uitwierp, om een kabeljaauw te vangen*? Het is ook niet te ontkeunen, dat sommige vijanden *in het net zwommen*, en, of sneuvelden, of krijgsgevangen gemaakt werden; maar over het geheel genomen, *wilden zij in den haak niet bijten*, en wij verloren meer en meer veld, terwijl de Belgen daarentegen, alles *in hun rob slokten*, en onze grenzen naderden. De verwarring was groot, en zoo de vijand begrepen had, *hoe goed het is in troebel water te visschen*, zou hij daarvan gebruik gemaakt hebben, om tot in het hart van Oud-Nederland door te dringen. Sommigen meenden, dat de onzen zich tot achter den Moerdijk zouden terug trekken, doch dan zeide ik: *gij droomt van schol en eet platvisch*, — gij zijt geheel in de war, — dat gebeurt nooit, — wij hebben toch nog eene geheele linie vestingen, die wij bezetten kunnen. Zoo gebeurde het ook, en weldra was het in dezelve, *zoo vol als gepakte haring*. Dat garnizoensleven beviel aan de meesten niet, maar mij wel. Ik had den kapitein eene niet onbelangrijke dienst bewezen, waarmede hij zeer in zijn schik was, en daar *elk op zijn getij vischt*, nam ik die gelegenheid waar, om hem te verzoeken, dat ik de kaserne verlaten, en in hare nabijheid kwartier nemen mogt. Hij stond het toe — nu was het: *vischje spring in!* en ik bekwam in de herberg: *de zeerob*, (*) een aardig kamertje, zoo

(*) Zoo noemt men Spreekw. den *echten Zeeman*.

5.

rein als een visben, met een goede matras en deken, een tafel en twee stoelen. *Nu*, dacht ik, *een klein vischje een zoet vischje*, en was regt in mijn schik. Een mijner kameraden had hetzelfde plan, doch kwam te laat en *vischte dus achter het net*. Dit veroorzaakte ongenoegen en hij begon zoo te razen en te tieren, dat ik bij mij zelve dacht: *zoo er nog vuiler rog was, hij zou mij aan boord komen*, (*) en hem voorloeg, de kwestie aftedrinken. Dit gelukte; doch toen wij scheidden, schudde hij nog eens het hoofd en zeide: *voor een visschers deur gevischt, en niets gevangen!* Ik had het best, maar niet mijn broeder, de korporaal, *wiens haring* in zijn kwartier *maar in het geheel niet braadde*. Zoo dikwijls hij iets, boven zijn rantsoen, aan den hospes vroeg: *moest hij met den zilveren hengel visschen*, en die leelijke woorden: *geld bij den visch*, hooren. Doch om van zulke kleinigheden niet meer te melden, de dienst was zwaar, — dagelijks zonden wij patrouilles uit, *maar mooi weér en geen haring*, nergens was een Belg te zien. Eens trok de Generaal met zes duizend man naar de heide, om den vijand te verkennen. Men begreep, *dat hij te veel want overhoop haalde*, en de expeditie bragt niets te weeg, dan dat zij ons uitermate vermoeide. Op zekerem avond bemerkte ik veel drukte bij de administratie; *ik moest er haring of kuit van hebben*, en vernam, dat wij bij eene der mobiele colonnen van het leger zouden geplaatst worden.

(*) Men heeft ook in gelijken zin: *was er nog vuiler rog in zee, die zou den staart opsteken*. Het is eene zinspeling op de *rog*, een visch met een langen, leelijken staart, en het Spreekwoord zegt: *was er nog vulvaardiger mensch, hy zou zich tegen mij aankanten*.

6.

Reeds den volgenden morgen waren wij op marsch. Of mijn geliefd pijpje mij nu ook smaakte! telkens *sloeg ik een' verschen worm aan*, maar gebruikte weinig drank, zoo als het geval met mijn' nevenman niet was; telkens was zijn veldflesch ledig, en dan *moest hij zijn' netjes droogen*, zijn roes uitslapen. Daarover door den Luitenant onderhouden, die *zijn want wel wist uitte zetten* om achter de waarheid te komen, *praatte hij zich in de fuik*, en kreeg arrest. Zoo was het met onzen Oversten, ofschoon hij wel, beschonken bij den Generaal kwam, niet; doch wat zal ik zeggen? *grootte visschen scheuren het net*. Wij hadden al vrij wat ruw volkje in ons bataljon, maar, *in zulke waters vangt men zulke visschen*. 's Avonds in de bivouacs, *leidden wij (als er namelijk visch in het bun was) botje bij botje*, (*) en deden ons regt te goed. De ééne dag was als de andere. Wij marcheerden voort, doch bleven buiten gevecht. De linkervleugel *joeg* den vijand bij Hasselt, *den harpoen in het lijf*. — Ook wij, kregen Leuven in het gezigt. *Onder in den kuil*, zeiden wij, *vangt men den visch*, en verbeeldden ons al in Brussel te zijn, toen de wapenstilstand ons teleurstelde, en na weinige dagen, de vesting, die wij verlaten hadden, ons weder binnen hare muren ontving, wel niet met de schande en schade van *uit Duinkerken ten haring gevaren te zijn*; (†) maar toch met verkropte spijt.

(*) *Botje bij botje*. Zie de toelichting hiervan in mijne verklaring der nog donkere Spieckwoorden.

(†) *Van Duinkerken ten haring varen*, is Spreekw. gebruikt, ontleend van de mislukking der Duinkerksche vrijbuiters, die gedurende den Spaanschen oorlog, in de Noordzee, op onze haringbuisen jagt maakten; doch in het jaar 1509 gevangen genomen en opgeknoopt werden.

7.

Ziedaar lezer! de *Spreekwoorden* enz. van de *vischerij* ontleend, zoo veel ik die kende, niet slechts opgegeven, maar ook door den samenhang waarin zij voorkomen, en waar het noodig was, door korte aantekeningen onder den tekst opgehelderd.

Ik gaf in mijne *INLEIDING*, bladz. 5, voorbeelden van *verbasterde Vaderlandsche Spreekwoorden en Spreekwoordelijke zegswijzen*, op; doch kende toen nog niet hetgene Mr. ZACHARIAS HENDRIK ALEWIJN daarover schreef, en in het eerste deel der *werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leijden*, ten jare 1772, is opgenomen. Bij wijze van uittreksel deel ik thans daarvan het volgende mede.

Hij gelijkt hem op een duit.

Dit is onverstaanbaar, doch niet het oorspronkelijke: *hij gelijkt hem op ende uit*/ dat is naar KILIAAN: *geheel en al, volkomen*. Hiervan verschilt, noch in beteekenis, noch in aard de spreekwijze: *hij gelijkt hem op een top*/ oorspronkelijk *op ende op*. Zoo schrijft Hooft in *ware-nar*, gebruik makende van de straat-taal, die dikwijls *in voor en* heeft: *Klaardtje is op ind'op gelijk de moer*.

Hij springt van den os op den ezel.

Zoo zegt men; terwijl niemand op een *os* rijdt; maar, gelijk reeds door KLUIT en HOOGSTRATEN werd aangemerkt, is het waarschijnlijk van eersten af geweest: van den *orse* (het paard) *op den ezel*, en dan heeft het zin.

Hij is bont en blaauw geslagen.

Zoo spreekt men, even als of het *bonte*, dat eene

8.

verscheidenheid van verwen is, het *blauwe* niet mede insloot, terwijl het zijn moet: *blonden blauw*, aan welke twee kleuren alle builen en striemen voornamelijk te kennen zijn. Zoo schrijft ook VONDEL in het bekende klinckdicht op PALAMEDES :

Het leedt geen seven jaer, of PALAMEDES schaere,
Ging 's nachts de tenten van zijn rechteren doorwaeren
Die, rijzende verbaast, met opgereze haeren,
Een schim vernannen, straf mishandelt, *blont* en *blau*.

Paar aan paar.

Men zegt: *wij volgen achter het lijk paar aan paar*, of, *de nachtwacht moet twee aan twee gaan*, of, *de gevangenen waren gekoppeld paar aan paar*, of, *wij waakten bij beurten twee aan twee*, en wanneer men onbevooroordeeld rekest, zullen er zoo doende vier op een rei achter het lijk gaan; Vier menschen te zamen de nachtwacht hebben; Vier gevangenen aan een touw of keten vast zijn, en Vier te zamen, uit vrees voor onheil waken, 't welk men echter geenszins bedoelt. Men moest derhalve zeggen, *paar en paar*, *twee en twee*. Zoo schijnt het ook vroeger geweest te zijn, daar VONDEL in zijn *Samson* zong:

Laat zich Godts gewijden zetten,
In hunne order paer en paer,

en het in de Staten overzetting van den Bijbel, Genes. VII vs. 8, 9, is: *van 't reine vee en van 't vee, dat niet rein was, kwamen er twee en twee tot NOACH in de ark*. Het was derhalve in beide gevallen, bij *paren*.

9.

Hij slaapt als een roos.

Dit beteekent natuurlijker wijze, *gelijk de rozen slapen*. Maar hoe? slapen dan de *rozen*, en dat op zulk eene uitnemende wijze, dat er een Spreekwoord van ontleend is? Neen, schoon sommige bloemen des daags open en bij nacht gesloten zijn, welk laatste men mogelijk wel slapen zou kunnen noemen, heeft dit bij *rozen* geene plaats. Derhalve zal denkelijk *slapen als een roos* verbastering zijn van *slapen als in rozen*. Op *rozen* toch, ligt men zacht en rust men verkwikkelijk, daarom zingt J. CATS.

Wie heeft oojt sachter bedt en wie kan beter rusten,
Als die sijn herte voelt gesuijvert van de lusten?
Ja noemt sijn eenigh wit, dat Gode wel behaegt,
Soo dat geene binneworm hem in den boezem knaegt.
Een mensch alsoo gestelt, die *slaapt* in sachte *rozen*
Omdat hij Godt alleen, als trooster heeft gekozen.

Dit een en ander wordt door den Taal- en Oordeelkundigen Schrijver, nader uiteen gezet, opgehelderd en betoogd.

Ook onder die *Spreekwoorden* en *Spreekmanieren*, welke in het duistere liggen en door mij bladz. xiv—xvi van het *Naschrift* werden opgegeven, zijn er, wier onverstaanbaarheid aan hunne verminking moet worden toegeschreven. Wij komen daarop nog wel nader terug, en zullen pogen dezelve in hunne oorspronkelijkheid te herstellen.

Men heeft mij ook nog met andere schrijvers over onze *Vaderlandsche Spreekwoorden*, als de door mij genoemde, bekend gemaakt; te weten, betrekkelijk *de Scheepvaart en het Scheepstevan*:

10.

I. NICOLAAS WITSEN, *Aeloude en hedendaegsche Scheeps-bouw en Bestier*, Anno 1671 in het licht verschenen, in wiens verklaring van *Scheeps-Spreekwoorden* ik nog enkele gevonden heb, die nu door mij opgenomen en toegelicht zullen worden.

II. *Een naamlijst van eenige Scheeps-Spreekwijzen, met derzelver beschrijving en verklaring, te vinden achter het leven van den beruchten kaper JAN BART*, uit het Fransch, Anno 1781, eene lijst en verklaring echter, van veel mindere waarde dan de eerstgemelde.

Voorts over Spreekwoorden van allerlei aard.

I. *Verzameling van Spreekwoorden en zegswijzen opgehelderd en toegepast. Te Sneek bij SMALLENBURG Anno 1820, zijnde de volgende:*

De bloem daar de bij honing uit zuigt, zuigt de spin venijn uit. — Hij kan liegen als een wachter. — Het is de moriaan gewasschen. — Een goed woord, vindt eene goede plaats. — In den nood leert men zijne vrienden kennen. — Voor den dood is geen kruidje gewussen. — Hij is een Jobs bode, of een Jobs bode zijn. — Dien God bewaard, is wel bewaard. — Wie met pek omgaat, wordt er mede besmet. — Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook aan een' ander' niet. — Doet wel, en ziet niet om. — Wijn op melk, is goed voor elk; maar melk op wijn, dat is venijn. — Eigen lof stinkt. — Goede moed is het halve teergeld. — Daar wassen kerkhofsbloemen op zijn hoofd. — De naarstigheit is de moeder van geluk. — Heusje komt op zijn beusje. — Om eene kleine zaak bijt de wolf het schaap. — Die eerst komt, die eerst maalt. — Hij loopt in het oog. — Die het kleine niet begeert, is het groote niet weerd. — Men moet de koe melken,

41.

terwijl men ze heeft; maar haar de speenen niet aftrekken. — Eenen vlugtenden vijand moet men eene gouden brug maken. — Het is een muggezifter. — Al is de logen nog zoo snel, de waarheid achterhaalt haar wel. — Die veel kalt, veel ontvalt. — Die de roos wil plukken, moet de doornen niet ontzien. — Help u zelven, zoo helpt u God. — Iemand om den tuin leiden. — Als de eene hand de andere wascht, dan worden beiden schoon. — Hij bouwt kasteelen in de lucht. — Niet al de eijeren onder ééne hen. — Zachte meesters maken stinkende wonden. — Doet raad voor het kwaad, eer het verder gaat. — Leeringen wekken, maar voorbeelden trekken. — Hij spiegelt zich zacht, die zich aan eenen anderen spiegelt. — Een nagel doet wel een hoefijzer verliezen. — Zoo gewonnen, zoo geronnen. — Gierigheid is een wortel van alle kwaad. — Vergenoegdheid is het al. — Hoogmoed komt voor den val. — Wie zich in gevaar begeeft, komt er in om. — Wie niet hooren wil, moet voelen. — Nood leert bidden. — Nood leert uitvinden. — Dat muisje heeft een staartje. — Is SAUL ook onder de profeten? — Men moet een reefje inbinden. — Oost west, thuis best. — Wat heeft geleerd de jonge man, dat hangt hem al zijn leven an (aan).

II. *Vaderlandsche Spreekwoorden, ten dienste van de hoogste klasse der Nederlandsche scholen, opgehelderd door A. VAN ZUTPHEN twee stukjes te Gornichem in 1821 en 1823 het eerste bij J. NOORDUIJN, het andere bij J. VAN DER WAL uitgekomen, waarin behandeld worden: Hij ziet, als of hij er zeven op had. — 't Heeft niet te beduiden. — Hij ploegt met eens anders kalf. — Iemand met zijn eigen zwaard*

dooden. — 't Is een kind van Ninevé. — Hij zoekt zijne hulpe in de poorte. — Eigen lof stinkt. — 't Is tegen den dood gevochten. — Hij doet het om den broode. — Iemand iets ongezoeten zeggen. — Hij verbloemt het. — 't Zal uitkomen al zouden 't de vogelen uitbrengen. — 't Is ter goeder ure. — Hij zal dat met al het water van de zee niet afwuschen. Wel bekome 't u. — Op iemands gezondheid drinken. — Daar is een pot te vuur. — Hij heeft het achter de ooren. — 't Regter oor tuit. — Ergens met vuile voeten doorgaan. — Een appeltje te grabbel werpen. — Hij heeft wat op de lever. — Iemand met geene goede oogen aanzien. — De opguande zoon wordt aanbeden, en de ondergaande gevloekt. — Een glaasje na de gratie. — Met vragen komt men te Rome. — De kogel is door de kerk. — Hij zal geen' ketterij in het land brengen. — Houd u op de beenen, dan wordt ge van de Nachtmerrie niet bereden. — Hij is zestig. — 't Is een heet ijzer om aan te tasten. — Iemand bij de ooren krijgen. — Men zal daar niet lang morgenspraak over houden. — Hij spant de kroon. — Hij slacht den beul, hij eet alleen. — Hij is vogelvrij verklaard. — 't Is onder de roos. — Hij neemt zijn paspoort onder zijne voeten. — Jan Alleman. — Iemand in den vjzel krijgen. — 't Hangt aan een' zijden draad. — Hij is Tiberius. — 't Is een mosselkrijg. — 't Is een Rabout. — 't Is er hoeksch en kabeljaawtsch. — Hij zal zijn kaas en brood niet laten nemen. — 't Is van Maarten van Rossems tijden. — Van Duinkerken ten haring varen. — Men moet zijn bier niet verloopē met Slatius. — Honger is de beste saus. — Zij is zoo gerust als of zij gebakken had. -- Hij

15.

Jeert op zijn eigen smeer. — 't Behomt hem als den hond de worst. — 't Hammetje is gekloven. — De werkader is hem geborsten. — Die de roos wil plukken, moet de doornen niet ontzien. — Hij grijpt naar de schaduw, en laat het vleesch ontvallen. — Hij verhuist met de noorder-zon. — Hij plant kool. — Dat rust, roest. — Men moet weten, hoe nabij land. — Wee! die in een kwaad land geboren is. — Steek den vinger in de aarde, en riek in wat land gij zijt. — Hij is overal te huis. — 't Gaat er op stellen. — Hij kan niet lijden dat de zon in het water schijnt. — Hij gunt hem 't licht in de oogen niet. — Dat schaudt hem niet. —

III. *Verzameling van Nederlandsche Spreekwoorden, opgehelderd voor de jeugd door D. DRAAKËNBURG te Haarlem bij de erve F. BOHN 1828 zijnde: 't Is hem een doorn in het oog. — Naar dat de man is, is zijne kracht. — Hij ploegt met eens anders kalf. — Iemand met zijn eigen zwaard dooden. — Hij ziet zijne hulp in de poorten. — 't Is een kind van Ninevé. — Hij is te ligt bevonden. — Hij doet het om den broode. — 't Is door 't oog van eene naald gekropen. — Hij haalt het paard van Troje in. — Schoenmaker! blijf bij uwe leest. — Ik ben hier niet om vliegen te vangen. — 't Hangt aan eenen zijden draad. — 't Is een mosselkrijg. — 't Is er hoekschen kabeljauwsch. — Hij zal zijn kaas en brood niet laten nemen. — Goed rond, goed zeeuwsch. — Holland is in last. — 't Kan verkeeren! zegt BREDERO. — Dat zijn ze niet, die Wilhelmus blazen. — Nog leven de geuzen. — Hij heeft de brug gelegd. — Hij kan spreken als Brugman. — 't Is ter goeder ure. — Hij zal dat met al het water van de zee*

niet afwasschen. — De opgaande zon wordt aangebeden, en de ondergaande gevloekt. — Hij schreit tranen met luiten. — Hij heeft wat op zijn lever. — Iemand met geene goede oogen aanzien. — Men roept zoo lang pascha tot het eens komt. — De kogel is door de kerk. — Met vragen komt men te Rome. — Gelijke monniken gelijke kappen. — Heden mij, morgen gij. — Hij heeft kromme vingers. — 't Zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen. — Beter ten halve gekeerd, dan ten heele gedwaald. — Hoe grooter geest, hoe grooter beest. — Dat zal u in het oog druipen. — De nood gaat aan den man.

Met genoegen ziet men uit deze kleine verzamelingen, hoe gunstig men reeds vroeger over de behandeling der Spreekwoorden, bij het middelbare onderwijs, heeft gedacht.

IV. *Een tweede stukje van de verzameling van Spreekwoorden enz. door P. C. SCHELTEMA. In mijne Inleiding gewaagde ik reeds van het eerste, maar dit laatste is door W. EEKHOFF te Leeuwarden in 1831 uitgegeven. Deze toch verving den 78 jarigen grijsaard en verzamelde uit de aantekeningen van zijnen vriend, met deszelfs goedvinden, wat men hier aantreft, namelijk: Ho haeger hert/ ho leger ziel. Hoe hooger hart, hoe lager ziel. — Dat wist Jan Hinticks in sextien hondert tweintig maal. Dat wist Jan Hendriks in zestien honderd twintig wel. — De Dezel is june meet. De Duivel is in de tarwe. — Hij mit him er in ta soegjen az Bolle Bakkers Jan. Hij weet er zich bij te voegen als Bolle Bakkers Jan. — Hij kin kommandearse az Baas Krelts. Hij kan bevelen als Baas KORNELIS. — Gauw leyt tigt in*

15.

Smitz. *Gauw (Het dorp) ligt dicht bij Sneek.* — *Stringe*
Heeren rejarje naet lang. Gestrenge Heeren regeren
niet lang. — *Daer de geuzen yn it lân kamen/ hâde it bich-*
ten op. Toen de geuzen in het land kwamen, hield
het biechten op. — *It iz mey sizzen net ta dwaen.*
Het is met zeggen niet te doen. — *Folle wurden*
folle nin seck. Veel woorden vullen den zak niet. —
Den joou goul sjocht me naet ynne mulul. Een
gegeven paard ziet men niet in den bek. — *Hu*
ropt sed Hjerring soar Sint Jan. Hij roept van
Haring vóór St. Jan — *Kop nin Hjerring earste se*
yn 't net seste. Roept geen Haring voor dat gij
ze in het net hebt. — *Kest machet roaste. Rust*
veroorzaakt roest. — *Du ryzjende sinne mit oandean/*
de siegijende schoulat min. De ryzende zon wordt
aangeboden, de dulende geschuwd. — *Wz de Tjettel*
de Pot soarhuyt/ dat er smert iz/ den binne je beyde
naet schien. Als de Ketel de pot verwijt, dat hij
zwart is, dan zijn beide niet schoon. — *Eitz moet*
meij sijn penge ta riede gean. Elk moet met zijne
beurs raadplegen. — *It seyl naet to heeg loeke. Het*
zeil niet te hoog trekken. — *De seck ney de hjt sette.*
Niet wijder gapen dan de brok groot is. — *Al*
spearjende momme wol sed hte. De spaarzame, al
eet hij geene lekkernijen, eet daarom zijn genoeg
wel. — *Stunus lych iz moarns ryck. 's Avonds zon-*
der schulden, 's morgens rijk. — *Lych iz rijk. Wat*
men overhoudt is eigen. — *Om 't de hicke iz fenne*
daem/ rint overal schiep in laem. Wanneer het hek
is van den dam, dan loopen de schapen en lamme-
ren overal. — *Friesche troum en Hollansche dekat*
der kimme fier meij komme. Vriesche trouw en Hol-
landsche dukaten, daarmede kan men ver komen. —

16.

Als immen yen my hulus houdt/ den jouwe de frjuenen
 de ruhuten. *Wanneer iemand een nieuw huis bouwt,
 dan geven de vrienden de vensterglazen.* — At sprcek-
 wird iz maal ad mar luiet/ dat in glonzer meer for-
 glonst az nen proncker yn in heel fier. *Het Spreek-
 woord is wel oud, maar toch waar, dat een slor-
 dige in een geheel jaar meer dan een pronker ver-
 waarloost.* — Hier sen hatus/ heyn by sijn schea.
Ver van huis, digt bij zijne schade. — Hard is joed
 maar moern iz jien onbegryplich den. *Heden is he-
 den, maar morgen is een onbegrijpelijke dag.* — Hy
 lit jim maal liche/ mar naet thinge. *Hij laat zich
 wel leiden, maar niet dwingen.* — Schippers s'chofste
 naet az jae s'jille. *Schippers poozen niet, wanneer
 zij onder zeil zijn.* — Hy hett for nimmern utat/ al
 luiet it eack de Grietman. *Hij gaat voor niemand
 uit het spoor, al ware het ook de Grietman.* —
 Deugd allinne makket luere adel. *Deugd alleen maakt
 waren adel.* — Lijts ta iet/ wolle ta iet. *Weinig te
 laat, veel te laat.* — Better yen sijnne hijnst/ az
 jien leeg hetter. *Beter een blinde Hengst, dan een
 leeg helster.* — Keap it jinne tyd in bruuk it jinne
 need. *Koop het in den tijd en gebruik het in den nood.*

De Schrijver deed ons op een derde of laatste
 stukje hopen, doch dit heb ik nog niet gezien.

Onder de Schriften, waarin vele onzer Spreek-
 woorden verspreid en toegelicht worden, en die men
 de goedheid gehad heeft mij aantewijzen, bekleedt
 eene voorname plaats *Comoedia vetus, of Bootsmans
 praetje en Mallewagen* van W. MEERMAN met *Aan-
 teekeningen* van G. V. ZONHOVEN, te Amsterdam,
 bij P. VISSER 1740. Reeds vroeger had ik gebruik
 gemaakt van hetgene door W. BILDERDIJK, behalve

17.

in het van hem, door mij aangehaalde werk, in zijn *geslacht-lijst*, — *aanteekeningen* op HUYGENS en elders, opgemerkt is. Deze behoorde onder de schrijvers, in de 19^e aanteekening op de *Handleiding*, bedoeld, en ik verzoek thans slechts, dat daarbij gevoegd worde: *Te St. Jutmis, als de kalven op het ijs dansen, — 't heeft er geen hand water bij, — kleine broodjes bakken*; — in het derde deel van 's Mans *Nieuwe Taal en Dichtkundige verscheidenheden*, te vinden.

Wat nu de reeds door mij behandelde *Spreekwoorden* en *Spreekw. Zegswijzen* betreft, zal ik de aanmerkingen mededeelen, welke ik ontvangen heb, en dezelve, waar ik het noodig oordeel, beantwoorden. De *Suppletie* (welk onduitsch woord, ik met den Heer J. VAN WIJK, Rz. in zijne vervolgen op het *Aardrijkskundig Woordenboek*, meest gepast vindende) zal niet zoo veel zijn, als sommigen zullen hebben verwacht, die mij *Spreekwoorden* noemden, welke zij meenden van de *Scheepvaart* of het *Scheepsleven* ontleend te wezen, doch mij voorkwamen, het niet te zijn. Is mij dit echter, hier of daar twijfelachtig gebleven, dan zal ik het met een woord te kennen geven.

Zoodra men in het *Naschrift* op mijne *Handleiding*, de lijst van zulke *Spreekwoorden* en *Spreekw. Zegswijzen* gelezen had, van welke de zin niet duidelijk is, of waarvan, zoo dezelve al uit het gewone gebruik kan afgeleid worden, de oorsprong in het donkere ligt; verzocht men mij, om wanneer ik iets tot opheldering daarvan zou kunnen mededeelen, hiermede niet te wachten, tot dat het onder de rubrieken, waartoe het eigenlijk behoort, zou voorko-

18.

men, maar het bij de *Nalezingen* te voegen. Gaarne voldoe ik hieraan, omdat ik, zoo door eigen nadenken, als door de mededeeling van anderen, eenig licht over de meesten meen te kunnen verspreiden; terwijl ik mij vleije, in vervolg van tijd, nog wel iets, tot toelichting van het onverklaard geblevene, te zullen kunnen bijdragen.

Behoort tot het doel mijner Verzameling, het karakter van ons volk daaruit optemaken, en ter aanprijzing of waarschuwing voortestellen; ik heb nu weder daaraan getrouw trachten te zijn. Ook heb ik gepoogd ware levenswijsheid te blijven verspreiden, door de invoeging van hetgeen mij van voorname Proza-schrijvers en Dichters te binnen schoot. Mogen dan alzoo deze *Nalezingen*, geen minder goed onthaal dan mijne *Handleiding* erlangen, en *nut met genoegen gepaard*, de vrucht ook van dezen arbeid zijn!

I.
BEVESTIGDE OF VERBETERDE
VERKLARING
EN
SUPPLETIE
DER
SPREEKWOORDEN, enz.
VAN
De Scheepvaart
EN
Het Scheepsleven
ONTLEEND,
DIE IN MIJNE HANDLEIDING VOORKOMEN.

A.

AANLANDEN.

Hij is daar aangeland/ ontleend van een persoon,
die, te sloop, een haven of reede aandoet, zegt
Spreekw. *daar gekomen*. Onze dichters gebruiken
het van eene zalige standverwisseling bij den dood.

De Hemel was zijn doel, — hij is daar *aangeland*.

Proeve van sedepoëzij.

ADMIRAAL.

De Admiraal heeft geschtoten/ wordt, gelijk ik aanmerkte, afgeleid van een oud gebruik, om door een schot van het Admiraalschip, het schaften op de vloot te bevelen, of, in het algemeen van zulk een scheepssein, door den Vlootvoogd tot een of ander gegeven. Hierbij nu, heeft men mij gevraagd: of het ook niet afgeleid kon worden van een zeegevecht, bij hetwelk het eerste schot door den Admiraal gedaan, door de overige bevelhebbers gevolgd wordt? — Dit is, zoo als men ziet, niet in strijd met het door mij bijgebragte, en de zin van het Spreekwoord blijft altijd: *de Gastheer begint den maaltijd, en de gasten volgen zijn voorbeeld.*

AF- EN AANDOEN.

Hij doet af en aan/ zoo spreekt men van een' redenaar, die, wanneer men meenen zoude, dat hij aan het einde was, nog weer aanheft, en dan doorgaans in herhalingen valt. Het is ontleend van een schip, 't welk, alvorens de haven in te zeilen, om de gelegenheid, nu eens nadert, dan weder terugwijkt.

Zoo vindt men het b. v. telkens in de sermoenen van den befaamden BROER CORNELIS ADRIAANSEN VAN DORTRECHT, die zich niet ontzag, onder anderen te prediken: *Ou goelieng! Wa! de Calvinisten/ Lutheranen en de Herdoopers en zyn niet alleen doot gezworen hyanden Gods/ maar ook van Gods moeder en van Gods groote vrouwe/ de waerde Heilige moeder St. Anna. Wa! en daerom moeten sy sibus*

21.

Ugeplaeght ende vernieldt werden met byer en zweet/
strap/ bast en coorde/ met buspoyer/ sulpher/ pec
en tarre; — Wa/ en heyt en heyt/ men zal ze wel
verleeren duſ arg/ duſ snoo/ duſ hoog en duſ quaat
te ſyn. Wa! ſy maken/ dat myn Heren de Com-
miſſarissen heurlieder ooren wederom beginnen uit-
teſteken. Wa! ſy hebben hier in Vlaanderen te
Hulſt/ noch wel thien oft elve/ en te Camerick ook
wel negen of thien Geuſen/ doen hangen of rechten.
Wa! en ſy komen nog in de toekomstige wercke hier
te Brugge/ om hier het neſtken hoorluudſ te ſuy-
veren. Wa! hier gaander nog achter ſtraten/ die
eerlanck al van den bedde geſhaalt of met den halſe
gegrepen zullen worden. Du! wa! enz. enz. enz.

AFHOUDEN.

Hy begint mat aftehouden/ is letterlijk, op zekeren
afstand te blijven, en wordt in de *Scheepvaart* veel
gebruikt. Zoo zegt men b.v.: *onze vloot hield af
en bleef buiten het bereik van 't vijandelijk vuur.*
Spreekw. beteekent het: *hij begint van zijn eerste
voornemen aftezien.*

AFTUIGEN.

Hy tuiſt af. Alhoewel *afstuigen* geen Hollandsch
woord is, wordt het in dit Spreekwoord gebruikt
in den zin van *aftakelen*, en men zie derhalve in
de Handleiding op het woord *takelen*.

AFZAKKEN.

Hy zaſt af/ zegt men van een' ſchipper, die zijn

vaartuig met den stroom laat afdrijven , en fig. van iemand die met schaamte weggaat.

Dat *hij* zich schame, die de gevaren, welke hij had kunnen en behooren te vermijden, niet vermeden, dezelve steeds getart, zich er dwaasselijk aan blootgesteld en zich daardoor ellendig gemaakt heeft! Maar niet *hij*, die op den weg van zijn beroep en dus op dien, welke hij genoodzaakt was te bewandelen, van eenig gevaar verrascht of van eenig onheil overvallen werd.

ZOLLIKOPER.

ANKER.

Hij heeft het anker achter de kat gezet / is, gelijk ik aantekende, volgens WINSCHOTEN: *hij heeft het anker gezet achter de paal op de kaai, waaraan de scheepstouwen worden vast gemaakt en kat geheten.* Men heeft hierbij aangemerkt dat deze uitlegging zeer aannemelijk is, dewijl *kat* oudtijds voor *staak* en *paal* genomen werd. Zoo als uit HUIDECOPER OP MELIS STOKES, 3^e deel bladz. 290, 291, bij KILIAAN (uitg. van VAN HASSELT, op het woord) met anderen aangehaald, blijkbaar is. — *Hij is zoo tuit als een Spaansch anker.* Bij dit Spreekwoord merkte ik, onder anderen, aan, dat het *spottender wijze* gebruikt wordt van iemand, die zeer mager is, of gelijk het ook wel heet, *zoo mager als een hout is.* Men heeft hier bij gevoegd, dat dit eigenaardig is, wegens de gedaante of vorm van een anker, zeer wel bij een geraamte te vergelijken, wegens de lange dunne schacht, en de schrale armen, met de lepels als handen. De benaming van *Spaansch anker*, is waarschijnlijk uit den tach-

tigjarigen oorlog met Spanje. Mogelijk waren toen-
maals de ankers, bij die natie in gebruik, bijzonder
dun, of men heeft uit haat tegen de Spanjaards,
en om het Spreekwoord scherper te maken, *Spaansch*
anker gezegd.

Dit een en ander is mij aannemelijker voorgeko-
men dan het gevoelen, dat er aan een *muur-anker*
van dun ijzer, om de binten van een gebouw in
elkander te houden, moet gedacht worden, en
Spaansch anker zou geheten zijn; want men zegt
ook wel, zoo vet als een *ankerstok*, zijnde het hout,
dat achter, bij de zoogenoemde neut van het an-
ker gevoegd wordt. — *Hij maakt van zijn neus een*
anker. » De zin van dit nog enkele malen gehoorde
Spreekwoord, is onderscheiden begrepen. TUINMAN
zegt ons, dat het spottenderwijze iemand geldt, die
voorover in het mulle zand valt; maar verstaan wij
WINSCHOTEN wel, dan moet het in verband gebragt
worden met een ander Spreekwoord bij SPIEGHEL,
namelijk: *de oogen zien verder als de buik* (dan tot
den buik) en beteekent het: *hij wil maar zoo ver*
zien als zijn neus lang is / hij wil er maar zeer wei-
nig van weten, in de dagelijksche zamenleving ge-
bruikelijk, als men zijn gevoelen over een persoon
of zaak niet ten vollen uit:” Zoo schreef ik in
mijne *Handleiding*. Aangenaam was mij derhalve,
naderhand in het door mij reeds aangehaalde *Boots-*
manspraatje van W. MEERMAN, de volgende aan-
teekening van G. V. ZONHOVEN te lezen: *van zijn*
neus een anker maken / kan beteekenen niet verder
willen zien, als de neus lang is, of bij den
neus heen, doch sommigen meenen, dat het bij
de zeelieden zooveel beteekent, als *over boord val-*

len en verdrinken. Zoo spreekt ook onze Schrijver in zijn *Mallewagen* van, aan 't malle gat aan den grond raken en van zyn neus een dzegge maken." — Hy is ons eenig plechtanker. *Zulk een anker*, schreef ik, *als men op de plecht gereed houdt om het in den uitersten nood te gebruiken.* Hierop is aangemerkt, dat dit niet naauwkeurig is; want dat het *plechtanker* onderscheiden is van het zoogenoemde *nood-anker*, dat in het ruim ligt, en het eerste slechts gereed gehouden wordt om, in geval men b. v. voor twee ankers ligt, en het schip evenwel gevaar loopt van bij aanhoudenden wind, driftig te worden, te kunnen dienen. Ik wil het gaarne gelooven; maar moet vragen: of alle schepen *nood-ankers* aan boord hebben, en of bij gebreke van dien, het *plechtanker* niet dezelfde diensten bewijst, zoo dat het alzoo *de laatste toevlugt* is, gelijk het dan ook Spreekwoordelijk gebruikt, dit te kennen geeft. P. WEILAND schijnt het mede zoo begrepen te hebben, daar hij *plechtanker* / het voornaamste *anker* van een schip noemt, en bij: het *plechtanker* *uitwerpen* / aanteekent, dat het figuurlijk zegt: *de uiterste pogingen tot behoud in het werk stellen.* —

Zyn anker houdt niet / hy zakt af / zegt men van een klaplooper, die weggestuurd wordt, of van iemand, die zich bij een ander, of ergens vruchteloos tracht in te dringen, of wiens zaak, waarin hij zich poogt te vestigen, niet opneemt. — Hy moet zyn anker (eigenlijk *ankertouw*) *kapen* / zegt Spreekw. *hij moet overhaast de vlugt nemen.* — Hy ligt voor anker / of zyn laatste anker. Wanneer men al zijne ankers verloren heeft en het laatste in den grond ligt, *om den storm afterijden* (*rijden* heet het op- en

25.

nedergaan van een vaartuig door de beweging der golven, als het ten anker ligt) en er bijna geen hoop meer is, zegt men van een schip, wat in het Spreekwoord, op een' persoon toegepast, aanduidt: *het is haast met hem gedaan.* — Hy heeft klaar anker. Bij het gebruik van dit Spreekwoord, denkt men aan een anker, waarmede men om zoo te spreken, *klaar is geraakt*, dat uitgeworpen zijnde in den ankergrond heeft gehecht, en men past dit op iemand toe, *die vastigheid in zijne zaak heeft gekregen, door geld of door bescherming.*

B.

BAAITJE.

Baaitje. Zoo wordt het *korte, roode buisje* genoemd, 't welk de matrozen gewoonlijk dragen, en van daar het *Spreekw.*: Hy heeft op zijn baaitje gehad voor: *hij is geslagen.* — Hy moet op zijn baaitje hebben voor: *hij verdient een pak slagen.* — Zy hebben haar op hun baaitje gehad voor: *de vijand heeft daar een nederlaag geleden.*

BAAR.

Geen baar (ook wel *golf* of *zee*) komt hem te hoog of te na/ beteekent volgens WITSEN, in zijn *Scheepsbouw* enz. *niets kan hem schaden.* — Het voorregt van den echt-braven mensch:

Een zee van ramp moog met haar golven slaan
Hoe hoog zij ga, zij raakt hem zelfs niet aan.

Psalmberijming.

BAKEN.

*Duur aan mal / altijd geen baken: derhalve: ver-
laat u niet op hetgeen onzeker is. — De bakens
zyn verzet / wordt ook wel in het gemeene leven
gebruikt om aan te duiden, dat men zoo goed niet
meer mede kan doen, als te voren.*

En nu, is 't overschot, ook van mijn dagen, klein;
Is menig kostlijk uur me al beuzelend hier ontgleên;
Zijn luttel jaren slechts, mij nog op aard' beschoren;
Van 't laatste levensperk zij niets voor mij verloren!
'k Bepeins, eer de ouderdom mij als mijn jeugd ontsnelt,
Al 't nut, al 't voordeel, dat zijn wijs gebruik verzelt,
Wat bloempjes zijne hand al bevend nog kan plukken,
En ook de rampen, die van lieverlee hem drukken.
Ligt dat in zijne schaauw nog menig roosje bloeij',
En menig eedle vrucht op zijne rampen groei'.
Hoe 't zij, nog eer hij waakt, wil ik zijn waarde kennen,
Wil ik mij aan zijn' eisch en mijne taak gewennen,
Zoo voel ik, bij zijn komst, wat mij zijn zegen zij,
Zoo drijft geen oogenblik mij nutloos meer voorbij:
Ook uit de dwaasheid van mijn vroegre levensjaren,
Zal ligt mijn Ouderdom voor zich nog wijsheid gaären.

R. FERIE.

BALLASTEN.

*Hij heeft te smaar geballaßt / zegt Spreekw. hij heeft
te veel gegeten; zijn maag overladen.*

Het te veel eten en drinken is op drieërlei wijze
voor het leven nadeelig. Het zet de spijsverterings-
krachten al te zeer in hare werking aan, en verzwakt
ze bij gevolg. — Het stremt de spijsverteering, dewijl

27.

bij zulk eene veelheid van spijs niet alles, zoo als het behoort, kan verteerd worden, en dus ontstaan er schadelijke stoffen in de darmen en slechte vochten. — Het vermeerdert ook op eene evenredige wijze de hoeveelheid van bloed en verhaast daardoor deszelfs omloop en het leven. Behalve dit, worden daardoor zoo dikwijls indigestiën veroorzaakt, en wordt het noodzakelijk, buikzuiverende middelen te nemen, — al het welk verzwakt.

C. W. HUFELAND.

BELABBERD.

Hij/ of het is belabberd/ zegt men van iemand die, of iets, dat niet veel te beduiden heeft, of zich niet wel voordoet, onaangenaam en verdrietig is, zoo als b. v. een redenaar, die niet wel spreekt, of eene zaak, die slecht staat; ontleend van een schip, dat bij een flauw zacht windje, bijna stil ligt en haast niet te regeren is.

BESTEVENEN.

Wat men besteevent/ bezeift men. Waar de voorsteeven, als het schip met uitgespannene zeilen vlot is, naar toe strekt, daar zeilt men heen. Fig. wat men bedoelt, zoekt men te verkrijgen.

BEWIMPELEN.

Hij bewimpelt het. Bij dit Spreekwoord teekende ik het volgende aan: Een wimpel is een smalle strook doek, geschikt om van den top te waaijen

en waarmede men iets b. v. een vlaggestok zoo omwoelen kan, dat het wezenlijke verborgen blijft of een ander voorkomen erlangt. Mogelijk ook, dat men voormaals wel een vreemden *wimpel*, zoo als later een vreemde *vlag*, gebruikte om den vijand te misleiden, of dat de *wimpel*, te dien opzichte voor de *vlag* genomen of met dezelve verwisseld wordt enz. Hierover zijn mij de volgende gedachten medege- deeld. Men wees mij op A. DE JAGER *proeve over de werkwoorden van herhaling en during in de Nederduitsche taal*, waar wij bladz. 98 lezen: »*Wimpen, wimmen*, verwant aan *winnen* of *winden*, is *bedekken, omhangen*. Vandaar ons *wimpel*, doek; het Fransche *guimpe*, volgens TURETIÈRE oudtijds *guimple*, een halsdoek en het *bewimpel* van *Hooft*, voor *bedeksel*. *Bewimpelen* komt in het Taalk. woordenboek alleen voor, in den overdrachtelijken zin van *bedekken, verbloemen*, doch het wordt ook eigenlijk gebruikt voor *omwinden* :”

Een ander schreef mij: »Ik kan aan het Spreekwoord geen anderen uitleg geven, als dat wanneer men een feest aan boord heeft, men het half dek met vlaggen behangt en de wimpels als gierlandes en randen gebruikt, om de afscheidingen te bedekken.”

Van een geheel verschillend gevoelen was een derde, die mij deze *aanteekening* zond: »Alleen een schip van oorlog heeft het regt om den *wimpel* te mogen voeren van den hoogsten top van het tuig. Deze *wimpel*, is een lange smalle strook vlaggedoek van dezelfde kleur als de *vlag*, van onderen gespleten. Een koopvaarder, mag echter een zoo genoemde *kattestaart* laten waaijen die naar een *wimpel*

29.

gelijkt, maar daarin van denzelfen verschilt, dat hij niet gespleten is. Doorgaans en vooral in zee, heeft een koopvaarder niets aan den grooten top of het moest nu en dan een *vlag* zijn. Vertoont hij dus den *kattestaart* aan den top, dan is het twijfelachtig, of het ook een Oorlogschip is, vooral bij stil weêr, wanneer *wimpel* noch *kattestaart* uit kan waaijen. De koopvaarder misleidt daardoor wel eens een of ander vijandelijk vaartuig, om te ontsnappen. *Onbewimpeld* daarentegen varende, komt men er rond voor uit: Ik ben een koopvaarder, anders niet. Ik laat noch *wimpel* noch *kattestaart* zien. De top van mijn' mast is zuiver; niets kan u misleiden."

BEZEILEN.

Men kan niet altoos zijn koers bezeilen. *Bezeilen* is in dit Spreekwoord: *Koers houden, zonder te moeten wenden*. Dit kan onmogelijk altijd, omdat de streek van den wind telkens verandert. Vandaar dat het *oneigenlijk* gebezigd, zoo veel zegt, als: *men heeft niet altijd voorspoed, maar krijgt het wel eens tegen*. Wijze, liefderijke bestelling der Voorzienigheid!

Daar zijn er, ik beken 't, wien met geluk gezegend
Geen onheil wedervaart, geen tegenspoed bejegen:
Wier stille dagen, door geen buldrend leed bestormd.
Tot schuldeloos vermaak, tot blijde rust gevormd.
Gelijk een zachte beek in kalmte henen glijden.
Daar zijn er ik beken 't, die met geen rampen strijden;
Maar kent hij, dien 't geluk in 't leven nooit verlaat,
De regte waarde wel van dien gerusten staat?
Waarden zij naar eisch, die nimmer onheil zagen,
De zachte stilte van die liefelijke dagen?

50.

Noen, die geen denkbeeld heeft van rampen en verdriet,
Smaakt in 't gelukkigst lot, de grootste blijdschap niet.
De blijde lente zou veel minder ons bekooren,
Indien haar groen niet uit den winter wierd geboren;
Na felle stormen lacht de breede waterbaan,
Nu 't spiegelglas der zon, ons allerlieftijkt aan.
Gezondheid, aanzien, lust, of wat wij ooit begeerden,
Wordt allerhoogst geschat door zulken, die 't ontbeerden.

L. W. VAN MERREN.

BOORD

Hij moet mij zoo niet aan boord komen / waarbij
ook wel gevoegd wordt, want dan overzeil ik hem.
zegt Spreekw. *hij moet mij zoo brutaal of listig
niet naderen of behandelen, want dan zal ik hem
helpen.*

Hij is van stuurboord naar bakboord gezonden. Be-
halve het door mij, tot opheldering van dit *Spreek-
woord* bijgebrachte, komt in aanmerking, dat *Stuur-
boord* de eereplaats van het schip is, zoo in het
logeren als wandelen. Wanneer dus iemand verne-
derd wordt, mag hij niet meer aan stuurboord gezien
worden; hij is aan *Stuurboord* opgekomen maar aan
Bakboord afgegaan, d. is. en zoo wordt het ook in
het gemeene leven gebruikt: *met eer gekomen en met
schande weggegaan.*

Wanneer eens de beruchte kaper JEAN BART, te
Bergen in Noorwegen was, liep er ook een Engelsch-
man binnen, die het bevel over twee schepen voer-
de. Deze begaf zich naar eene der publieke plaatsen,
die doorgaans veel van vreemdelingen werd bezocht.
Hier trok al spoedig een man zijne opmerking, die
door gelaat en houding ontzag inboezemde, en zeer

31.

goed Engelsch sprak. *Wie is dat?* vroeg hij, en op het hooren van den naam JEAN BART, was het: *die is het juist, welken ik zoek*; waarop de Engelsche kapitein hem naderde en zeide: *Ik heb u lang gezocht, en wenschte met u aan den slag te komen. — Dit is zeer gemakkelijk*, antwoordde deze: *ik heb maar levensmiddelen in te nemen en zal zoo ras ik daarmede gereed ben, vertrekken*; waarop de Engelschman hernam: *ik zal u wachten*. Weldra liet BART hem weten, dat hij onder zeil zou gaan en het antwoord was, dat zij in volle zee zijnde slaan zouden, maar nu in eene onzijdige haven zijnde, onderling als vrienden verkeerden moesten, en dat BART dien ten gevolge tegen den volgenden dag uitgenoodigd werd, om aan boord van het Engelsche schip te komen ontbijten. *Het ontbijt*, zeide deze, *dat vrienden zoo als wij, zullen nemen, moet in kanonschoten en sabelslagen bestaan!* doch op het dringend aanhouden van den kapitein, liet hij zich eindelijk overhalen, gebruikte een weinig brandewijn, en rookte een pijp tabak: Eindelijk zeide hij: *nu is het tijd om te vertrekken* en stond op, maar de Engelschman antwoordde; *gij zijt mijn gevangene. Ik heb beloofd u te nemen en in Engeland op te brengen!* BART wierp een blik van verontwaardiging en woede op den kapitein, vloog op een brandend lont, dat in de nabijheid lag, aan, greep het op en baande er zich een weg mede door de Engelschen, die op het dek stonden — wierp hen ter regter- en linker-zijde om ver, en riep: *neen ik zal uw gevangene niet zijn, uw schip zal in de lucht springen!* — Hij was reeds een vat met buskruid genaderd, — het ontroerde scheepsvolk deed alles om hem te keeren, en intusschen kwam het volk van BART met

52.

de sloep aan boord, enterde het schip, rigtte eene groote slagting onder de vijanden aan, en BART bragt, niettegenstaande *Bergen* eene onzijdige haven was, schip, lading, en ook den verraderlijken kapitein, in eene der Fransche zeehavens, op.

Memoires du Chevalier de Forbin.

BOVENTUIG.

Zyn bobventuig is in de war/ zegt sig. *hij is niet regt bij zijne zinnen.*

BRAM.

Het is een fram of een regte fram. *Bram* is hier eene verkorting van *Bramzeil-gast*, zijnde een jong zeeman, die alle zeil los en vast moet maken. De zin is: *hij is een stoute, ondernemende jongen, die wat durft.*

Wie was dit meer dan MICHEL DE RUITER? Naauwelijks tien jaren oud geworden, was hij, op een' tijd, dat men aan den hoogen kerktoren te Vlissingen iets vermaakte, boven het paalwerk der stellaadje, tot op den ronden kloot der torenspitse geklauterd: daar hem de lieden omlaag staande, met verwondering en schrik zagen zitten (te meer omdat het arbeidsvolk de ladders, die tot het afklimmen kosten diēnen, onverziens hadden wegghenomen) vreezende, dat hij in 't afdalen te pletter zou vallen: maar hij diende zich van de hie-len zijner schoenen, en brak er etlijke leijen meē, om iets te hebben, daar hij zich aan hieldt, en kwam met behulp zijner gezwinde leden, armen en beenen,

55.

weêr gelukkig beneden. Zoo hoog klom in zijne kintsheit, en met zoo veel gevaars, die in zijne mannelijke jaaren, langs de trappen van alle scheepsdiensten en alle de gevaarlijkheden der zee en der vijanden, tot de hoogste zeeampten zou opklimmen.

G. BRANDT.

Hij hoert bram boven bram. Hetgene ik daar bij opteekende, was mij, zoo door WINSCHOTEN als anderen, aangewezen, en ik meende op dien grond, dat het eigenlijk gezegde *voeren van bram boven bram*, buiten gebruik was; doch nu ben ik beter onderdigt. Men voert tegenwoordig op onze Oorlogschepen en die ter Koopvaardij, op de drie masten, niet alleen *bram* en *boven bram zeilen*; maar zelfs *boven*, *boven bram zeilen*, en daar nog boven, een driehoekig zeil, *klapmuts* geheeten. Hij hoert bram boven bram/ Spreekw. gebruikt, zegt zoo veel als: *hij ziet er wonderig uit*, of ook wel: *hij maakt uiterlijk veel vertooning*, omdat de zeer ligte zeilen, die genoemd zijn, niet anders dienen kunnen, dan bij zeer flauwe koeltjes, en dan weinig tot de vaart van een schip toebrengen, zoodat zij meer tot pronk dan tot wezenlijk nut zijn.

Hoe menig is er trots, en gaet daer moedig pronken,
Die eer de zonne daelt in peijne leyt gezonken,
Neemt vrienden, op u zelfs, en op u saken acht,
Ook als het zoet geluck op u gedurig lacht.

J. CATS.

BRANDER.

Hij kreeg een brander aan haarb. Bij het geen in de *Handleiding* op het woord *brander* gezegd is,

54.

voeg ik thans nog, het hier gegevene Spreekwoord, dat in het dagelijksche onderhoud beteekent: *hij kreeg eene zware gevoelige zet van een onverwacht bijkomend persoon.*

BRAS.

Hij heeft er den bras aan. *Bras* is het touw, waarmee men de ra en het zeil omhaalt, en naardien men hierdoor de zeilen naar welgevallen bedwingen kan, zoo acht WINSCHOTEN daarvan deze Spreekwijze ontleend, om aan te duiden: *ik geef er niet om, hoe het ook ga.* — Hij treft aan een verkeerden bras (touw) Spreekw. *hij legt de zaak verkeerd aan.* — Hij heeft al den bras (alles of ieder een) tegen.

D.

DRIJVEN.

Hij drijft op zijn last. Zegt men in zeemans taal van een schip, dat zwaar lek is, en enkel door den tegenstand van zijne lading b. v. hout, katoen of dergelijke, voor zinken bewaard blijft; maar Spreekw. wordt het gebruikt van *een bankroetier, die zoo als men het noemt, geaccordeerd heeft*, of van *een wel overtuigd, doch niet bewezen slecht mensch*, dien men in het oog houdt.

DWARSDRIJVER.

Het is een regte dwarsdrijver/ zegt men met zinspe-

55.

ling op een schip, dat dwars in het water ligt, van iemand, *die zich opzettelijk tegen alles aankant.*

E.

EBBEN.

Hij is aan het ebben / of het ebt hij hem / zegt men van iemand, *wiens persoon of zaak achter uitgaat.*

F.

FOK.

Hij moet de fok uithouden. Bij de verklaring van dit Spreekwoord, gaf ik aan hetzelfde den zin van: *hij moet in zijne stelling volharden en haar standvastig verdedigen*, thans voege ik er bij: *hij moet alles aanwenden, om in zijn voornemen wel te slaan.*

G.

GROND.

Alle grond is geen ankergrond / zegt Spreekw: *Men moet zich niet maar op alles, zonder daarvan deugdelijke kennis te dragen, verlaten.* — Goede ankergrond is de beste grond: *Men moet zijne hoop en verwachting slechts op hetgeen vast is, bouwen.*

Het is onbegrijpelijk, hoe menschen, anders niet van verstand ontbloot, op te lossen grond zich vleijende, kasteelen in de lucht bouwen, en rekening maken op uitkomsten en gevolgen, die geenen ande-

36.

ren steun hebben dan niet wel overdachte veronderstellingen, en eene ligtgeloovigheid, die aan geliefkoosde neigingen beantwoordt.

P. BONNET.

H.

H A V E N.

Hy zal de haven niet halen/ ontleend van een schip, dat door wind of tij de haven niet binnen kan komen, wordt Spreekw. gebruikt van iemand, *die zeer krank is en voor het behoud van wiens leven men vreest*, en ook wel van hem, *die ergens op zijn' tijd niet komen kan*.

H A V E R I J.

Maak geen haverij. — Dat zal niet zonder haverij afloopen. — *Haverij*, in het Fransch *avarie*, is in het algemeen, alle schade en onkosten, die bij eenig ongemak der schepen, of onheil op reis, geleden worden. Van daar zegt in het gemeene leven, het eerste Spreekw. *zorg dat er geene schade aankomt*, en het laatste: *ik voorzie, dat er schade of ongemak zal komen*. Voorts zegt men: *dat is haverij groot/ wanneer er groote schade aan het een of ander gekomen is*.

H O E K.

Hy is ten hoek om. Bij dit Spreekwoord teekende ik aan, dat het twijfelachtig is, of het wel van de

Scheepvaart moet worden afgeleid. Men heeft dit echter gewild en gezegd: zoo spreekt men op zee, wanneer een schip gestadig aan, den hoek van een hoog land omstevent, en alzoo geheel uit het gezicht geraakt. De bedoeling is dan: *het is verdwenen*, en zoo zegt men ook van eenen *gestorvene*, die zich niet meer vertoonen zal: *hy is den hant om*. Eene Spreekwijze, die echter, uit aanmerking van de zoo ernstige zaak, welke zij aanduidt, mij altijd te ruw en dus onvoegzaam voorkomt.

HONT. (DE)

Kom ik over de Hout/ dan kom ik over den staart. Bij de opheldering van dit Spreekwoord, deed ik het volgende opmerken: » De stroom, die *Zeeland* en *Vlaanderen* scheidt, was reeds in de *dertiende* eeuw zeer breed, en is thans nog veel breeder. Hij draagt den naam van de *Westerschelde* of de *Hont*. MARTINET spelt met *d* en *t*, doch dit mag niet, want het is *Hont* of *Honte*. Van de *Honte* draagt het dorp *Hontenisse* deszelfs naam, en dit verzekert de spelling van *Hont* en *Honte*." Hierop is het volgende ingezonden: Indien het vermoeden van Prof. BOSSCHA, omtrent het ontstaan van het woord *Hont* niet te verwerpen is, zoude men *Hond* moeten schrijven. Hij meldt toch in *Neerlands heldendaden te land*, bladz. 65: Eertijds was *Walcheren* aan het land van *Kadzand*, zonder eenige scheuring, vastgehecht, totdat in de laatste helft der tiende eeuw, Keizer OTTO III, aan de *Schelde*, tusschen deze beide gewesten, eenen korteren loop naar de Noordzee bezorgde, door een kanaal, sedert aan-

merkelijk breeder geworden, en naar genoemden Keizer *Otsland*, verbasterd *Holland*, en bij verkorting, *Hond* geheeten." Door de verbasterde uitspraak der Zeeuwen, meldt de geachte inzender, zou welligt van *Hondenisse*, met eene kleine verandering *Hontenisse*, kunnen gemaakt zijn; want men bekommerde zich oudtijds, zoo als bekend is, soms weinig over de spelling der *d*, op het einde der woorden, zoodat *Hond* ook welligt *Hont* geschreven is.

I.

INHOUTEN.

Hij heeft goede inhouten. *Inhouten* van een schip, zijn deszelfs ribben, die den buik maken. Van daar wordt het genoemde Spreekwoord gebruikt, om iemand aan te duiden, *die regt gezond en sterk is*.

In zulk eenen toestand, vindt de ziel het ligchaam geschikt en vaardig tot volvoering harer oogmerken: en de veerkracht van het ligchaam, werkt even gemakkelijk naar het welbehagen, en als op het bevel der ziel terug.

P. L. S. MULLER.

K.

KAJUIT.

Als het in de kajuit regent / dan bruikt het in de hut. De *kajuit* schreef ik, is het verblijf van den Bevelhebber; de *hut* daarentegen dat van mindere zeelieden. Meestal is de laatste onder de

eerste, en door het Spreekwoord wordt aangeduid: *als hoogere standen lijden, moeten mindere daarin deelen*. Hierbij is aangemerkt, dat de zin is, eerst: *als de Kommandant gromt dan razen de Officieren tegen het volk*, en daarna meer algemeen: *harde behandeling van zijne minderen, doet ook wel hen, die onder deze staan, hard behandeld worden*. *Zij krijgen, gelijk men zegt, wel eens een veeg of smeer uit de pan*.

Een edelmoedig man, zal zich, als de nood het vordert, tegen dengenen verzetten, die hem in magt evenaart, — nooit zal hij dien mishandelen, die zich niet mag of kan verweren.

VON KNIGGE.

Verguis geen mensch, hoe nietig hij ook schijn',
Een moerbeiblad, wordt door den tijd, satijn.

..

KIELWATER.

Hij zeilt hem in het kielwater / wil Spreekw. zeggen: *Hij volgt of vervolgt hem op de hielen*. *Kielwater* of *zog* is toch de vore, welke de gang van het schip als 't ware in het water ploegt. — Blijf uit *zijn kielwater* / of *gij raakt in zijn zog* / beteekent, *dat men, wanneer iemand zich verkeerdelijk in eene zaak mengt, hem niet volgen moet, om niet met hem in het verderf te storten*, ontleend van een schip, dat aan het zinken zijnde, gevaarlijk is te naderen, dewijl de aantrekkingskracht van het zich wedersluitende water in de opening, welke het zinkende vaartuig maakt, te sterk is.

40.

Door alle tijden heen, vermogt de gewoonte meer dan de rede. Weinigen doen de moeite van te onderzoeken wat het regte pad zij. Het meereudeel vergenoegt zich met het spoor te volgen, waarin de menigte hetzelfde is voorgegaan en de vruchten zijn zoo wrang, als het bedrijf onnoozel.

V. E.

KLOUWEN.

Daar is maat aan te klouwen. *Klouwen*, schreef ik, beteekent bij het scheepsvolk hetzelfde, als *kalafateren*, en dus zegt hetgeen ik daar noemde: *Er is al heel wat aan te doen*. Men heeft hierop aange-merkt, dat *klouwen* het kalafateren zelve niet is, en dat de man die kalafatert, niet een *klouwer* maar een *krouwer* heet. Het woord *klouwen* kan echter van iets geheel anders afgeleid worden en wel, van het genoemde *klouwijzer*, zijnde eene soort van *haak*, waarmede men het mot of den afval van het scheepstimmerhout, tot een hoop te zamen haakt. *Daar is wat aan te klouwen*, zegt dus: *heel wat bij elkander te brengen, dat werk en tijd vereischt*.

Tot werken wordt men geboren. Voor de meesten is de arbeid hoogstnoodzakelijk, — voor allen is hij uitnemend nuttig. Wie naarstig is, neemt doorgaans in werkkraft toe, al doende leert hij, en dikwijls wordt hem het moeilijkste ligt.

F.

KOERS.

Hy is van den koers of den kers kint. *Koers* is aan boord de lijn, welke een schip houden moet, om zijne bestemming te bereiken. Mist het die,

41.

dan faalt het doel. Daarom zegt men fig: van hem ,
die met zijne denkbeelden in de war is , hij is van
den koers of den koers kluut.

K O M P A S .

Zijn kompas is verdraaid of van de pen. Het kompas (schreef ik) is de wijzer, waarop de twee en dertig winden geteekend staan, en wordt gezegd *verdraaid*, of ook wel *van de pen te zijn*, wanneer het *ontsteld* is. Men heeft dit wat naauwkeuriger gewild en wel, overeenkomstig mijne redactie, dus: Op onze schepen worden kompassen, met schuivende of draaijende rozen, gebruikt, zoodat men de miswijzing der naald, of afwijking van het ware *noorden*, door de roos te verschuiven, kan herstellen; doet men dit nu verkeerd, dan is men, natuurlijker wijze, geheel van den koers af, en moet het verbeteren. Is de naald daarentegen van de pen af, waarop zij draait, dan is het kompas geheel nutteloos. De toepassing is derhalve zeer onderscheiden; het kompas is b. v. *verdraaid*, bij den *gemelyken*, en *van zijne pen*, bij den *dronkaard*.

Vrienden ! zegt mij , is 't bedwelmen ,
Ooit wel de echte vreugd voor 't hart ?
Is verstompen van de zenuw ,
't Eenigst middel tegen smart ?

Vrienden ! zegt my , staat het moedig ,
Als men ziel of lichaamspijn ,
Slechts bedwelmend wil ontvliesen ,
In den maalstroom van den wijn ?

Neen , bedwelming stoort de vreugde ,
Maakt onvatbaar voor 't genot :

42.

't Oogenblik van 't gulzig zwelgen,
Heft ons nimmer boven 't lot.

Afgemat door 't zinloos woelen,
Valt het lijf in domme rust;
En de geestkracht van den zwelger,
Schijnt door 't zwelgen uitgebluscht.

Weg van ons dan 't schandlijk plengen
Van den overdierbren wijn!
Hij moet ons, bij 's levens zorgen,
't Zuyvre en echte heulsap zijn.

B. KLEIN, Bz.

L.

LAND.

Hij heeft het land/ is aan boord en in het gemeene leven, veel in gebruik, *wanneer iemand knorrig of gemelijk is*, als wilde men daarmede zeggen: hij is buiten zijn humeur, even als een zeeman die aan land moetende blijven, liever in zijn element was. Van hier dan ook het woord, *landerig* en *landziekig*, en het Spreekw. *iemand het land aanjagen*, vóór *van iets afkeerig maken*.

LENS.

De *bruyt is leus*/ zegt men, als er geen geld meer in is. Ontleend van de Scheepspomp, waarvan men, wanneer er geen water meer in het schip is, zegt: *de pomp slaat lens*.

M.

MAST.

Hij haart/ maar de groote mast haart. Dit zegt,

45.

schreef ik in mijne Handleiding, zoo wil het WEI-
LAND, in navolging van WINSCHOTEN, *overal varen
waar het gevalt*; doch naar het gebruik berekend
meer nog: *willen hetgeen de meester wil — van het-
zelfde gevoelen met zijnen meerderen zijn, of ten
minste, hem volgen*. Hierbij wordt gevraagd: of het
niet beter zijn zoude, het te nemen voor: *hij vaart
mede als de groote mast*, d. i. hij weet zoo veel
in te brengen als dat groote rondhout, of, hij heeft
eene reis gedaan, en even zoo veel daarbij geleerd,
als de groote mast van het schip, dat hem over zee
gevoerd heeft? — Ik antwoorde hierop, dat het wel
zijn kan, dat het Spreekwoord zoo bij zeevarenden
in gebruik is; maar dat men dan toch van den letter
afgaat, en dat ik nog altijd daarbij blijve, dat het-
zelve, in het gemeene leven, den door mij opgege-
ven zin heeft.

O.

OOST, WEST, T' HUIS BEST.

Dit opschrift, is reeds het Spreekwoord zelve.
Het zegt, *dat waar men ook in de wereld goed ont-
haald wordt, het nergens beter is dan aan eigen
haard*. Een echte trek van het Hollandsche karakter.
Bij de vaart op *Oost en West*, vonden zij het toch
altijd op hunnen geboortegrond beter, — en niet
zonder reden:

Rust, gemak, gezellig leven,
Vrienden, magen, gade en kroost.
Alles mist ge in 't ommezwerven;
Niemand, die op reis u troost.

44.

Niemand, dien ge, in bange dagen
Uw geheimen op kunt dragen,
Dien ge uw diepsten wensch vertrouwt.
Die in vreugd uw vreugd wil deelen,
Of in smart uw wond wil heelen;
Neen! ter prooi aan 't zelfvervelen.
Blijft u ieder vreemd en koud.
Maar te huis en 't huis alleen
Waar wij 't hart in minnende armen,
Aan de borst der liefde warmen,
Daar vloeit al ons heil in één;
Daar ontspringt de heilrijke ader,
Die zich ver van huis verliest,
En van de eerste kou befrist,
Maar, haar zuivren oorsprong nader,
Nooit zich voelt gestremd door vorst,
En haar rein en helder water,
Voortstuwt met een zacht geklater,
En met draf noch slijk hemorst
Laaft, die naar haar teugen dorst.
Daarom wel, wien 't is gegeven,
Om aan eigen huis gewend,
Met geen Oost of West bekend,
Stil en vrolijk voort te leven!
Daarom wel, die 't zwerven mat,
Tot zijn eigen dak genaderd,
Gade en kroost in de armen vat.
Vriend en maagschap om zich gadert;
Die bij 't vuur van eigen haart,
Zijn vorkleumde leën mag stoven,
Bloemen plukt uit eigen gaard,
Vruchten eet uit eigen hoven;
Die, teruggekeerd ten leest
Over verre uitheemsche wegen,
Op zijn eigen bed gelegen,
Juichend uitroept: *Oost en West*
Waar men dole: *'t huis het best!*

R. H. VAN SOMEREN.

OP OF ONDER.

Het moet er op of onder. Wanneer men ziet, dat men het niet langer op zee kan houden, zet men het somtijds voor den wind, op het strand, in hoop van nog gered te zullen worden. De zin van het Spreekwoord, staat dus gelijk met dat van: *het moet er onder of over/* in mijne Handleiding bladz. 105 toegelicht; beide duiden aan, *dat men, als het schip zich in nood bevindt, de hagchelijke kans tusschen vergaan of zich te redden, moet wagen*, en zoo wordt er ook in het gemeene leven, door te kennen gegeven, *dat er een einde aan de zaak moet komen, zij moge dan gelukkig, of ongelukkig uitvallen.*

P.**PEILEN.**

Hij heeft zyn' grond gepeild/ zegt, zoo als ik in mijne *Handleiding* schreef, Spreekw.: *hij heeft achter zijn geheim trachten te komen*, doch zoo als men mij herinnerd heeft, is hiervan onderscheiden: hij heeft hem gepeild. *Peilen* is niet altijd de diepte zoeken te weten, want men peilt ook den afstand met een kompas. Men vraagt ook: *hoe peilt gij den wind?* en als men zoo van iemand zegt: *hij heeft hem gepeild*, wil men doorgaans te kennen geven: *hij heeft hem gezien — daar is hij!*

PRAAIJEN.

Hij heeft hem gepraaid/ zegt men wel, voor: *hem*

46.

aangesproken of aangeropen, ontleend van het gebruik op zee, om voorbijgaande schepen te verken-
nen.

R.

REEDEN.

Hij reedt mede aan dat ſchip / zegt Spreekw.: *hij is mede in die zaak betrokken.*

ROER.

Houd uſu roer regt / beteekent wel, zoo als ik in mijne Handleiding opgaf: *pas op, dat gij niet valt!* doch wordt meestal, spottenderwijze, eenen *dronken mensch* toegeropen. Wanneer men toch aan boord, den man, die aan het roer staat, niet zorgen laat, dat hetzelfde naar de koerslijn van het schip gelegd wordt, zal hetzelfde heen en weer gieren. De zin van het Spreekwoord is: *zie hem eens door dronkenschap heen en weer slingeren, — houd uw roer regt, — Ga regt uit!*

Roos.

Onder de roos. Van waar komt dit Spreekwoord? vraagt J. SCHELTEMA in zijn *geschied en letterkundig Mengelwerk* 3^e dl. bladz. 241 en hij antwoordt: in het te veel vergeten werk: *de wetsteen der vernuftten* van Mr. JAN DE BRUNE, DE JONGE, is misschien eene voldoende oplossing. Men weet, dat in vele kamers, voor gezellig vermaak geschikt, voor heen eene roos aan den zolder geschilderd stond, en dat,

bij het verlaten van dit vertrek, aan het gezelschap werd herinnerd: *alles is onder de roos geschied*. Hij zegt 1^e dl. bladz. 254, dat geschiedde: » om de gasten daar door in te scherpen, dat zij de bedrevene vrolijkheden wijselijk moesten huismeesteren en in stilzwijgendheid begraven. Heeft men dan wat brood-dronkelijk te werk gegaan, is er iets dartels gebeurd, heeft men wat te veel gezoend, te hoog gezongen, wat is er aan verbeurd? *Het is onder de roos geschied*, en daarom mag niemand het over den drempel brengen. Hierop ziet ook het Grieksche Spreekwoord: *ik haat eenen gedachtigen mededrinker*. Hier omschreven de Lacedemoniers boven hunne deuren: *geen zegwoord gu hier uit*, en van hier dat de roos aan den balk te kennen geeft: *al wat er gezegd en gedaan is, moet verzwegen worden*:” DE BRUNE zegt verder: » de roos is de bloem van *Venus*, en om die oorzaak heeft *Cupido*, haar zoon, aan *Harperides* den god der stilzwijgendheid, die zijne lippen met den vinger bedwingt, toegeheiligd, hem met die schenkaadje vereerende, opdat de roos aan klapachtige menschen, tot een les om stil te zwijgen, zoude verstrekken:”

Zoo ver SCHELTEMA en DE BRUNE. Mij, is het echter aannemelijker voorgekomen, dat dit Spreekw. moet afgeleid worden van het kompas aan de zoldering der kajuit van groote schepen, waarvan de *roos* natuurlijkerwijze nederwaarts hangt, om door ieder gezien te worden, en wanneer nu de officieren daar, vertrouwelijk over den Kommandant enz. en Scheepszaken gesproken hebben, waarvan zij ongaarne zien, dat iets uitlekt, is het: *alles onder de roos*.

RIJLEN EN ZEILEN.

Het is/ zoo als het rult en zeilt. *Rijlen* is eene verbastering van het woord *rijden*, gebruikelijk van de op- en nedergaande beweging van een schip, dat voor anker ligt. Waarschijnlijk heeft men *rijlen* voor *rijden* genomen, om het woord *rijlen*, gelijkklinkend met *zeilen* te maken. Een schip, zoo als *het rijlt en zeilt*, is een schip, zoo als het voor anker ligt, en in de vaart is, — en elke zaak, van wat aard ook, op welke dit toegepast wordt, is: *zonder er iets af of toeteden, juist zoo en niet anders, als zij is.* Maar:

Komt bij geval op de aard' de waarheid zich vertoonen,
Men spoedt zich om haar oog te ontvliên;
Ze is de eenigste van alle schoonen,
Die 't menschedom weigert *naakt* te zien.

WITSEN GEIJSBEEK.

S.**SCHEEPSREGT.**

Driemaal is scheepsregt. Dit Spreekwoord is afkomstig van het scheepsgebruik, om vele zaken in *drieën* te doen. Zoo straft men, b. v. eene onbetamelijkheid onder het schaften, met *drie* slagen met de gortspaan. Bij het anker winden hoort men: *één — twee — drie!* — *zet hem aan!* en bij een vreugdebedrijf, een driemaal herhaald *hoera!* Wanneer een zeeman, in volle zee, den tol der natuur betaald heeft, wordt het stoffelijke overschot naar den valreep gedragen, op een plank gelegd en met een:

49.

één — twee — drie, in Gods naam! over boord gezet. Vandaar dat, wanneer men iemand noopt om iets, b. v. het drinken van een glas, voor de *derde* keer te doen, niet zelden zegt: driemaal is scheepsrecht.

SCHIP.

Hij hoert een groot schip / zegt fig. *hij heeft een' zaak van groot gewigt bij de hand*, doch ook wel, *eene zwaarlijvige vrouw getrouwd*. — Hij houdt het schip dragende / fig. *hij blijft in denzelfden staat, waarin hij was, doch zoo, dat men zijne middelen eer verminderen dan vermeederen ziet*. Het is daarvan ontleend, dat men een schip zoo stuurt, dat de zeilen het schijnen te dragen. — Het schip moet op de helling / zegt men eigenlijk van een vaartuig, 't welk zoo slecht' geworden is, dat het, te water zijnde, niet meer hersteld kan worden, en derhalve door middel van kaapstanders enz. op die schuinsche vlakke, waarop schepen gebouwd worden, moet worden opgewonden, om de gebreken, die het onder water heeft, te kunnen nazien. — Van een *kleed* gebruikt, is de zin: *het wordt slecht en moet versted worden*, maar van een' *mensch*: *hij wordt ziekelijk en heeft behoefte aan geneeskundige hulp*.

De krijgsheld bade in 's vijands bloed,
Geneeskunst, doet den vijand keeren.
Zij strijdt; maar zegent en behoedt.

W. H. WARNSINCK.

Dure schepen lijdten aan maal / zegt Spreekw.: *te kostbare waren hebben geen aftrek*, en wordt wel

50.

op spijtige meisjes , die zich te veel inbeelden , en ,
zoo als men zegt , *hare waar op te hoogen prijs*
houden , toegepast. — Maar :

Wanneer bij teedre taal een schoone ,
Van liefde afkeerig zich gedraagt ,
Is dit geen blijk nog , dat de *liefde* ,
Maar wel de *minnaar* haar mishaagt.

..

SCHIPPER.

Hij is schipper te land / is hetzelfde met schipper
te haet / en men spreekt zoo , gelijk bij dit laatste
in mijne Handleiding is aangemerkt , van *iemand* ,
die zijn schip is kwijt geraakt , omdat hij het in de
vaart heeft verloren , of omdat men hem hetzelfde
niet langer durfde toebetrouwen. Zoo wordt het
dan ook overdragtelijk gebruikt van *iemand* , *die van*
zijn ambt is ontzet , of *uit zijne kostwinning is*
geraakt. Enkele malen wordt het Spreekwoord ook
gebezigd van een *waanwijs mensch* , *die zich het*
oordeel aanmatigt over zaken , *waarvan hij geen*
verstand heeft. — Schippers paazen niet / wanneer
zij onder zeil zijn / fig. *men moet ijverig voortgaan*
met hetgeen men begonnen heeft , — *naarstig in*
zijn werk zijn.

SLIPPEN.

Hij laat hem slippen. Wanneer men ten anker ligt
op eene onveilige reede , en men door verandering
van weder , verplicht wordt te vlugten , zonder dat
men tijd heeft om het anker behoorlijk te ligten ,
dan laat men het touw , door de zoogenoemde *kluis*

31.

(een der gaten voor aan den boeg, waardoor de ankertouwen gevierd worden) *slippen*, en men maakt zeil, om aan het gevaar te ontkomen. Hij laat hem slippen/ van een' persoon gebruikt, geeft te kennen, dat men hem laat loopen, omdat men niet met hem te doen wil hebben. — Zoo kan men ook, een haven ongemerkt willende verlaten, de touwen laten slippen om weg te komen; en vandaar dat men wel van iemand, die in stilte een gezelschap verlaat, zegt, dat *hij een slipper* (verkeerdelijk *sluiper* genoemd) *maakt*.

STE EK.

Dat is een steek onder water. In mijne *Handleiding* heb ik het gelijksoortige, namelijk: een schroot onder water/ toegelicht; doch algemeener wordt het woord *steek* gebruikt, en hiernaar onderzoek doende, is mij het volgende medegedeeld: » Men roept aan boord van een schip, wanneer het anker geligt wordt, en de *steek* of knoop van het touw, waarmede het aan den ring van het anker vast is, door het water heenschijnende, zichtbaar wordt, den kapitein toe: *hij is gezien! steek boven water!* Zoo lang echter de *steek* nog niet gezien kan worden, is men niet verzekerd, of het anker wel klaar is; maar is het nog twijfelachtig, of niet, zoo als somtijds gebeurt, het touw om de armen (ook wel *handen* en *bladen* van het anker genoemd) of den *ankerstok* geraakt is en dus, zoo als men zegt, een *onklaar-anker* heeft. Hierom bezigt men het genoemde Spreekwoord van *een schamperen zet aan iemand gegeven, die zoo fijn is, dat dezelve dubbel-*

zinnig of twijfelachtig kan worden opgenomen. Het omgekeerde geval heeft plaats, als men zegt: dat is een steek in den water / fig. een zet, dien men oogblikkelijk voelen kan. —

Met dik blanketsel op de kaken
Kwam CINDALISE een kerk genaken,
En meende er regtstreeks integaan.
De koster zag bevreemd haar aan,
En sprak: » Mevrouw! 'k wilde u niet gaarn verlegen maken,
» Zoudt ge ook verkeerd zijn bij geval?
» Men geeft hier geen gemaskerd bal. »

Een jonge en onbedachte zot
Dreef met een ouden man den spot,
En zeide: » Ik wed, papa! ik win 't van u in jaren,
» Want ik heb in één jaar misschien
» Veel meer dan *gij* in tien gezien,
» 'k Ben ouder dus dan *gij*, dankt uw grijze haren. »
» 't Kan zijn, » sprak de oude man, » vermits
» Een ezel van pas, *twintig* jaren,
» Veel ouder dan een man van *zestig* is. »

Dat houdt geen steek. Als een *steek* (knoop) kwalijk gelegd is, zal dezelve niet houden, maar slippen. Het Spreekwoord geeft dus te kennen: *wat men zegt, is zonder grond, en kan dus zoo maar niet aangenomen worden.*

T.

TAKELN.

Hij begint aftetakelen. Hier over schreef ik in mijne Handleiding. » Het Spreekw. zegt ten aanzien

35.

van zijne gezondheid, krachten of geldelijk vermo-
gen, te verminderen. *Takelen* of *toetakelen* is toch,
het Schip van touwwerk voorzien om er mede te
kunnen varen, en *aftakelen* het tegenovergestelde:”
Hierop is het volgende aangemerkt: *Takelen* is ei-
genlijk niet het tuig, maar het touwwerk, dat tot
het tuig dienen moet, klaar maken, en het *tuig* be-
staat niet alleen in touwwerk, maar daartoe dienen
ook de rondhouten; voorts zegt men van iemand,
die begint te herstellen: *hy is meer aan het aftakelen.*

TIJ.

*Hy laat zyn tij (getij) verloopn/ Spreekw. de goe-
de gelegenheid voorbygaan.*

U.

UITKIJK.

*Hy zit op den uitkijk/ wordt ontleend van den ma-
troos, die zich boven in het tuig van het schip, of
op de voorbram-zeiling ophoudt, om naar land of sche-
pen uittezien, en zegt Spreekw. *hy wacht naar
iets, — hy hoopt iets te zullen ontdekken.**

V.

V A A R T.

*Het zal zulk een haart niet loopen/ ontleend van
den voortgang van het Schip door het water, zegt
fig.: *het zal zooveel niet te weeg brengen, of korter:
zoo ver niet gaan.**

VAREN.

Men is van Quinkerken ten haring gebaren. Dit Spreekw. behoort eigenlijk tot die, welke van de *Visscherij* ontleend zijn, en wordt opgehelderd in de *Inleiding voor deze Nalezingen*, bladz. 6.

VLAG.

Wat hoort hy in zyn vlag? Elke zeemogendheid, heeft in hare vlag iets, dat haar kenmerkt, zoo als onderscheiden gekleurden vakken, strepen en dergelijke. Met de genoemde vraag, als Spreekw. zegswijze gebezigd, geeft men derhalve te kennen: *wat is het voor een man?* ook wel: *wat doet hy bijzonders?* *Diaggen en geen Schip /* zegt Spreekw. *pronken met hetgeen men niet bezit.*

VLOTTEN EN DRIJVEN.

Dat wil niet blotten en drijven. *Vlotten* en *drijven*, zijn woorden van dezelfde beteekenis, en beteekenen van een *Schip* of *Schuit* gebezigd, dat het niet voortgaan wil, Spreekw. gebruikt, zegt het ons; *dat wil niet vooruit. Ik vinde er zwarigheden in, die ik niet uit den weg kan ruimen.*

W.

WAAIJEN.

Hy maait aan land. Spreekw. *hy loopt gevaar van ongelukkig te worden*, omdat, wanneer de wind sterk naar de kust waait, de schepen ligt verongelukkig.

WIND.

Hij is hoven wind/ zegt Spreekw: *Hij heeft voor-
spoed.*

Z.

ZEESCHIP.

Het is een ongemakkelijk zeeschip. Dit Spreekwoord doet aan iemand denken, die lastige nukken heeft, en in het dagelijksche leven zich niet weet te schikken naar den gang van het werk en de omstandigheden; — die altijd zijn zin wil hebben. Bij deze verklaring voegde ik in mijne Handleiding: onder de groote schepen toch, vindt men, die niet zeer naar het roer luisteren en wier bestuur zoo doende; hem die aan hetzelfde staat, niet weinig moeite en oplettendheid kost. Hierop is aangemerkt: *Het gezegde geldt niet zoo zeer groote schepen, want deze zijn dikwijls gemakkelijker te besturen dan de kleinere; maar wel ieder vaartuig of schip, dat in zee bij slecht weder ongemakkelijk wendt, of maar is, 't welk of aan de bouw of aan de gebrekkige tuigage ligt, of rank is, zoo dat het geen zeil kan voeren en te veel overhelt, of te slap op het roer / wanneer het niet aan den wind wil blijven, of laefgierig / wanneer het steeds in den wind wil oploopen. In al deze gevallen is een zeeschip ongemakkelijk. Daarmede nu, wordt zulk een mensch als genoemd is, vergeleken, en het Spreekw. meestal van zulk eene vrouw gebruikt, als in het volgende *Sneldicht* bedoeld wordt:*

Een goed man dien God gaf
Syn boos wyf 't overleven,
Heeft op haar heiligh Graf,
Tot haerder eer, geschreven

56.

Hier onder light mijn lieve wijf:
Verstaat my wel, ick noem haer lijf:
Haer ziel is ergens uijt mijn oogen,
Een groot stuck wegghs van hier gevlogen:
Nochtans niet, hoop ick in de Hel,
Sij viel den Duyvel daer te fell.
't Valt mij gereeder, te gelooven,
Sij is de wolcken doorgestoven
Want in den lesten donderslagh,
Hoorde ick een duydelyck gewagh
Van 't kijven, dat mijn' arme ooren,
Soo dickmaals hebben moeten hooren,
En door dat klat'ren, soo mij docht,
Onternde zij de gansche locht.

H. HUIJGENS.

ZEIL.

Het zeil scheurt. Is dit het geval, dan wordt het geheel of ten deele onbruikbaar, daarom wordt het fig. gebruikt, voor; *de zaak wordt, of is bedorven.*

ZEILEN.

Hij zeilt midden daer/ Spreekw. *Hij kiest den middelweg.* — *Wie het met een halven mind wil zeilen/ fig: als het maar gedeeltelyk wil gelukken.*

II.
Proeven
TER
VERKLARING
VAN
DONKERE
SPREEKWOORDEN
EN
SPREEKW. ZEGSWIJZEN,
IN DE
HANDLEIDING
OPGEGEVEN.

1.

't Is een kalf Mozes.

Inderdaad een, zoo als het ligt, onverklaarbaar Spreekwoord. Wij lezen toch in den *Bijbel* en bij FLAVIUS JOSEPHUS, wel van een kalf van AÄRON, maar niet van MOZES. Niemand heeft mij ook hiertoe dienaangaande voorgelicht als C. TUINMAN, wiens meening toch nog aanmerkelijk verduidelijkt kan worden. Een kalf namelijk, heeft geene horens om mede te stooten, en daarom vergelijkt men een zachtmoedig mensch bij dit dier, en zegt men b. v.

58.

het is een goed kalf. Kan men derhalve niet voormaals gezegd hebben: *het is een kalf/ als מוצעס/* van wien NUMERI XII vs. 3 staat aangeteekend: *de man Gods was zeer zachtmoedig, meer dan al de menschen die op den aardbodem waren*, en kan niet een kalf *als* MOZES, ligt metertijd, bij verkorting, een kalf MOZES geworden zijn? Nog onlangs hoorde ik, op reis zijnde, van iemand, die voorbij ging, zeggen: *'t Is een kalf MOZES, hij doet niemand kwaad.*

2.

't Draaft/ als of er een paard sprak.

Dit is niet minder onverstaanbaar dan het voorgegaande, en vruchteloos heb ik naar eenige verklaring ervan gezocht, tot dat ik mij zelve vroeg: van wien toch zoo iets gezegd wordt? Het antwoord was: van iemand, *wien men driftig hoort voortspreken, om zijne zaak te bepleiten.* Maar op gelijke wijze zegt men, mede met een Spreekwoord van *het paard* ontleend, in hetzelfde geval: *Hij draaft er maar op door/* en ik gisse dat men beide vereenigende, aan het Spreekwoord dezen zin moet geven: *hij spreekt zoo driftig voort, als een paard dat doordraaft.*

3.

Het is niet Secundum Lucam (volgens LUCAS).

Dit Spreekwoord onder meer of min geletterden in gebruik, komt mij voor den volgenden oorsprong te hebben. Het Evangelie van LUCAS vangt dus aan: *Nademaal velen ondernomen hebben, een ordelijk verhaal te boek te stellen, aangaande de dingen,*

die onder ons volkomene zekerheid hebben, gelijk aan die welke ons medegedeeld zijn door hen, die van den beginne af, ooggetuigen en dienaars des Woords geweest zijn. Zoo heeft het ook mij goedgeacht, alles van den beginne af, naauwkeuriglijk hebbende nagegaan, vervolgens aan u te schrijven, voortreffelijke Theophilus! opdat gij kennen moogt de onwankelbare zekerheid der dingen, waarvan gij onderrigt hebt bekomen. Het is natuurlijk, dat men op grond hiervan, in de Christelijke kerk niets aannam, betrekkelijk de levensgeschiedenis van den Zaligmaker, dan hetgeen daarmede overeenstemde en veel minder 't geen er mede streed. Geen wonder derhalve, dat het Spreekwoord gebezigd wordt van iets, 't welk men meent, dat bezijden de waarheid, of niet juist bepaald is.

4.

Hij mit de knade Pter niet zun.

Op dit Spreekwoord en deszelfs gebruik in de samenleving nadenkende, viel mij in: of het ook afkomstig zoude zijn van het gebeurde met eenen Vrieschen Overste, die onder den naam van *Grooten Pier*, in het begin der zestiende eeuw, de schrik der Zuiderzee, was en de Hollanders, die hem in handen kwamen, op het gruwzaamste bejegende; maar op wiens rekening men, zoo als het veel gaat, wel zal gesteld hebben, waaraan hij zelf geen' schuld had. Zoo men het Spreekwoord hiervan afleidt, is de zin duidelijk deze: *Ik wil er niet voor gehouden worden als die dit of dat, alleen heeft gedaan of doet.* Sommigen leiden hiervan ook het Spreekwoord af: *Hij is / of Men heeft hem gepierd / dat zooveel zeggen zou als:*

60.

hij is in handen van Pier gevallen, — men heeft hem beet gehad.

5.

Daar zal geen haan naar kraagen.

Dit Spreekwoord geeft te kennen, dat *iets niet uitkomen*, of liever *dat niemand er gewag van maken zal*, en tot hiertoe schijnt C. TUINMAN het wel begrepen te hebben, toen hij dit ontleende van den haan, die na de verloochening van onzen Heer door PETRUS, kraaide en dezen discipel zijne misdaad herinnerde; maar men zegge dan, in plaats van *naar kraaijen*, *nakraaijen*.

6.

Hij heeft om 's Keizers' baard.

Dit is, volgens eene bij mij ingekomene gissing, eene vervalsching of verkorting van: *zij spelen om 's Keizers baard, die het wint, zal hem halen, om aantetuiden, dat men het spel winnende, nog niets heeft.*

7.

Hij kukt of hij het te Keulen had hooren danderen.

Zou dit ook hier uit, vraagt men, moeten verklaard worden, dat er voormaals te *Keulen* zoo vele klokken waren, dat het een geweldige donderslag moest zijn, dien men aldaar boven het klokkengebrom hoorde?

8.

Keulen en Aken zyn niet op éenen dag gebouwd.

In dit Spreekwoord noemt men de twee grootste steden van het westelijke Duitschland, niet ver van de Vaderlandsche grenzen, en, *zoo min beide te ge-*

61.

lijk gebouwd zijn, maar er tijd vereischt werd, om de eene na de andere te stichten, zoo min moet men in het dagelijksche leven, te veel willen haasten, — alles, op eens, willen daargesteld zien. In dien zin toch, wordt het gebruikt.

9.

Hij slaapt als een roos.

Men heeft in bedenking gegeven: of dit niet afgeleid moet worden van de kleur die men slapende op de wangen krijgt, en ik herinner mij, het Spreekwoord dikwijls te hebben hooren gebruiken van een slapend kind, met bloozende wangen. Metdatal heeft ook het gevoelen van den Heer ALEWYN over dit Spreekwoord, in mijne *Inleiding* medegedeeld, volgens hetwelk het zijn moet, *als in rozen*, taalkundig beschouwd, veel aannemelijks.

10.

Hu zwaer hu kris en kras.

Over het hier genoemde, heb ik niets duidelijker en aannemelijker gevonden dan in de *Proeve over de werkoorden* enz. door A DE JAGER. » Zamenvoeging van woorden, (schrijft hij), waarin klankwisseling plaats heeft, en die overigens hetzelfde te kennen geven, is inderdaad opmerkelijk, en komt in onze taal dikwijls voor, b. v. het *spirrell* en *sparrell* — *o wi! o wach! klits klats*. — bij *kris* en *kras*, of *krits* en *krats*.” Het komt mij derhalve voor, dat in het Spreekw. *zweeren bij kris* of *krits*, *zweeren bij Christus* en *kras* of *krats* slechts eene eenvoudige *klankverwisseling* is.

De kogel is door de kerk.

A. VAN ZUTPHEN meldt in zijne *Spreekwoorden*, hieromtrent het volgende » zoo spreekt men van eene zaak, die zoodanige onaangename wending heeft genomen, dat men het gedreigde kwaad niet meer keeren of beletten kan, en men gebruikt dit Spreekw. ook wel, om aan te duiden, dat iets niet meer ontzien wordt; maar integendeel door den loop der omstandigheden, voor alle gevaar bloot ligt of hetzelfde reeds werkelijk ondervindt. Wat den oorsprong betreft, komt het volgende in aanmerking. Even gelijk nog heden ten dage de Turken en andere secten eene dweepende hoogachting voor hunne bedehuizen hebben, zoo ook hadden de Christenen, vrij algemeen eenen zonderlingen eerbied voor hunne kerk-gebouwen. Zij geloofden ook, dat de Heiligen waaraan dezelve waren toegewijd en wier overblijfsels men voorgaf, dat daarin bewaard werden, zeer beledigd en hoogst vergramd waren, wanneer aan dezelve de minste schennis gepleegd werd. Hierom werden in vroegere dagen, bij belegeringen en verwoestingen, de kerken verschoond; doch zoo dezelve ook aangetast en doorschoten werden, was het als dan een blijk, dat 's vijands en verwoesters euvelmoed, door geen ontzag werd afgeschrikt, en men alles durfde ondernemen.

Hij heeft haar op zijn' tanden.

Zoo men, in plaats van, *op*, *boven* zegt, heeft dit

65.

naive Spreekw. dezen zin : *hij is geen luffe jongen meer ; hij draagt knevels en is een man, — hij durft wat !*

13.

Hij heeft mild haar in den neus.

Wanneer men zoo iets van iemand zegt, dan vergelijkt men hem met wilde dieren, die naar mate zij woest zijn, getuigen de Lijnx en de Hyëna, lange neusharen hebben.

14.

De gekken krygen de kaart.

Dit Spreekw. is ontleend van het spel, waarin het dikwijls gebeurt, dat de slechtste spelers de beste kaarten krijgen en daardoor op geoefende spelers voordeel behalen. De zin van het Spreekw. is: *de gaven van 't geval, worden weleens blindeling uitgedeeld, zoodat niet de verstandigsten, maar narren daarmede meest worden begunstigd, of duidelijker : menschen, waarvan men zulks het minste gelooven zoude, en die geene bekwaamheden bezitten, speelt het toeval zaken in handen, terwijl anderen, van wien het tegendeel geldt, worden voorbij gegaan.* Hiermede komt overeen: Gelukkige gekken behooren geen' misgheid.

15.

't Is een vieze Griek.

De Grieken waren reeds vroeg, wegens hun doorgaand wrevelig karakter, in een' kwaden reuk, en *vies* is iets, dat *afkeur, walging verwekt*, zoo zegt men b. v. *die drank heeft een viezen smaak*, — een *vieze Griek* is derhalve, een *onaangenaam netelig mensch*.

64.

16.

Hij heeft den bout op zyn kop gekregen.

Dit schijnt ontleend te zijn van een' bout of spijker dien men vlak op den kop slaat, en daardoor goed treft. Spreekw. gebruikt, zal het dan beteekenen, *dat iemand geheel overtuigd of vermeesterd is geworden, zoodat hij niets meer vermag.*

17.

Daar loopt wat van St. Anna onder.

Ik herinner mij, dit Spreekw: 't welk veel in gebruik is, van het volgende geval te hebben hooren afleiden. In *Munsterland* was het op zeker dorp gebruikelijk, dat een viool-speler het paar, dat zich in den echt begeven zoude naar de kerk, waar het huwelijk voltrokken zou worden, opleidde. Men moest dan zekere brug overgaan, en stond in het begrip, dat zoo de bruid reeds in gezegenden staat was, die brug dan onder haar instorten zoude, ten zij de violist een lied ter eere van ST. ANNA speelde, waarvoor hij dan afzonderlijk werd betaald. Nu gebeurde het dat zekere bruid, aan welke de zwangerheid vrij zichtbaar was, bij het van huis gaan, door den muzikant aan de brug herinnerd werd; maar zij daardoor zoodanig uit haar humeur geraakte, dat zij den armen zoon van Jubal al vrij schamper bejegende. Wat gebeurt echter? Bij de brug gekomen, ziet de violist om, werpt een' ernstigen blik op het bruidje, en vraagt alleen: *wat nu?* — Zij ziet beedeerd voor zich, en zoo zacht dat Bruidegom en violist het alleen hooren kunnen, zegt zij: *laat er*

65.

maar wat van St. ANNA onderloopen. Hiermede stemt al vrij wel overeen, de volgende mij gezondene aantekening: het Spreekw. is ontleend van de gewoonte, om bij gelegenheid eener huwelijksvoltrekking, het klokje van ST. BARBARA, of van ST. ANNA te luiden. Dat van ST. BARBARA namelijk, indien het paar de regten van het huwelijk nog niet te na gekomen was, en van ST. ANNA, in het tegenovergestelde geval. Zeker meisje nu, den persoon over deze bediening gesteld verzoekende, het klokje van ST. BARBARA te luiden, voegde er bij, toen de man haar niet scheen te vertrouwen, en zijne bevreemding te kennen gaf: » *doe er maar wat van St. ANNA onder.* » Zoo ver deze vertelling. — Maar, *wat van St. ANNA*, zoo als dit in het gemeene leven gebruikt wordt, beteekent eene gekheid, of ten minste iets onvoegzaams, dat men in zijn gesprek of redevoering mengt, gelijk men daarvan een aantal voorbeelden opgegeven vindt, bij HENRI ETIENNE, *Apologie pour Herodote*, — en wanneer ik nu, *in de ordonnantie, stijl en manier van procederen, voor den Raad van Brabant, gearresteerd den 23en April 1604*, vinde, » dat de procureurs, wegens het verzoeken van dilatiën frustratoir, het proponeren van onwaarachtige accusatiën, — het spreken buiten hun toer, — het interumperen van hunne advocaten, of die van hunne partij, verwezen worden in eene boete van *twintig Stuivers ten behoeve van St. ANNA*: » dan kon men van de procureurs, die zich daartegen verzetteden of gedroegen, zeer wel zeggen, *dat zij er van St. ANNA lieten onderloopen*, en kan het zijn, dat dit tot het bekende Spreekwoord aanleiding gegeven heeft.

66.

18.

Zij gaat moederziel alleen.

Ik neem gaarne over, dat *moederziel alleen*, beteekent: *moederlijk*, of zoo als ons gemeen zegt, *moér alleen*; doch het blijft mij nog altijd onverklaard, hoe *moederlijk* in *moederziel* is overgegaan.

19.

Hij danst op een papieren zoldertje.

» Wanneer ik dit, schreef mij iemand, van het onder ons bekende, *touwtje springen*, waarbij het *papieren zoldertje* zoo zeer in aanmerking komt, afleide, dan stel ik mij hem, van wien dit gezegd wordt, voor, als *een regt opgeruimd mensch*. Ik zelf heb intusschen dit Spreekwoord nooit gehoord en niet kunnende nagaan, bij welke gelegenheid men zoo iets zegt, laat ik den zin, voor als nog, onbeslist. » Naderhand ontving ik de volgende fraaije opheldering. Het Spreekwoord wordt van iemand gebruikt, die, *zonder genoegzamen grond, zich van den goeden uitslag eener zaak verzekerd houdt, en zich in zijne verwachting ligt bedrogen kan zien*. Zeer eigenaardig noemt men den zolder, waarop hij danst, het fundament, waarop hij het gebouw zijner hoop optrekt, en den grond waarop die steunt, van *papier*, dat zoo ligt scheurt. Mogelijk wordt het ook toegepast op hen, die zoo als men zegt, *op hunne laatste beenen loopen*, — *wier zaken zwak staan*.

67.

20.

Hy maakt een Blankenburgsche/ of ook wel,
Blankenburgsche rekening.

Blankenberg is een vlek in *West-Vlaanderen*, aan de zee gelegen, dat nog heden meestal van de vischvangst bestaat. De *Blankenburgsche* zeelieden, waren reeds vroeg als zeeschuimers bekend, die weerlooze koopvaardij-schepen op zijde kwamen om, gelijk men zegt, *te halen zonder betalen*, 't welk dan ook door dit Spreekwoord zal worden aangeduid. Zegt men daarentegen, *Blankenburgsche rekening*, dan mag het volgende wel in aanmerking komen. *Blankenburg*, in den voorheen zoo genoemden *Neder-Saksischen kreits*, een Vorstendom, was eertijds een Graafschap, hetwelk ten jare 1690 LODEWIJK RUDOLFF van zijnen vader ANTON ULRICH, Hertog van *Brunswijk-Wolfenbuttel* ontving. Keizer JOSEPH I verhief het in 1707 tot een *Rijks-Vorstendom*, *Brunswijk-Blankenburg* genoemd; doch terwijl hij met de stemregeling wegens *Hanover* draalde, werd in 1731, de bovengenoemde Hertog bezitter van al de *Brunswijk-Wolfenbuttelsche* Landen, hetgeen den staat van zaken op eens veranderde. De *Blankenburgers* zagen zich derhalve in hunne verwachting, om hun Graafschap tot een Vorstendom verheven te zien, bedrogen, en van daar kan dit Spreekwoord toegepast zijn op hen, die, zoo als wij zeggen, *een' verkeerde rekening maken*.

21.

Hy doet het op zyn eigen houtje.

Onlangs las ik ergens, dat *houtje* eene verkorting

68.

zoude zijn van *authoriteit*. Men schreef namelijk *auth.*, dit zou misvormd zijn in *hout*, en vandaar *houtje*. Ik vond dit juist zoo bij TUINMAN geschreven, maar het kwam mij al zeer gedrongen voor. Meer beviel mij de gedachte, dat het afgeleid moet worden van een *Scheepsterm*, die men gebruikt om het touwwerk, zoo als men het noemt, te *rederen*, namelijk *touwjes op houtjes*, of, elk touw weder op zijn eigen klamp of nagel, waarop het behoort, vastmaken. Later kwam mij voor, dat het ook afgeleid wordt van de zoogenoemde *kerfstokken*, nog hier en daar in ons Vaderland in gebruik, om hetgeen men van geld of geldswaarde te vereffenen heeft, te merken. Op twee verschillende houtjes namelijk, wordt daartoe door den koper en verkooper, den huurder en verhuurder een gelijk streepje of keepje gegeven, 't welk bij de afrekening volstrekt overéén moet komen. Wie dit voorbijziet en eigendenklik zijn stokje merkt, *doet iets op zijn eigen houtje*, en is er verantwoordelijk voor.

22.

Hij meet wel maar Aïram den mosterd haalt.

Naar eene mij medegedeelde gissing, moet men hier, gelijk elders, door *mosterd*, *mutzaard* verstaan. Toen de genoemde Aartsvader zijnen zoon zou offeren, zeide deze op weg, dat hij de brandstof (het *hout* en 't *vuur*) den mutzaard, wel zag maar het overige niet. Het Spreekwoord schijnt naderhand eene eenigzins andere beduidenis ontvangen te hebben, dan het naar deze uitlegging zou moeten zijn, daar het als zoodanig zou beteekenen: *dat*,

69.

wat hij duidelijk ziet, weet hij wel; doch van andere zaken weet hij niet; maar dit is ook, zoo als wij weten, met meer andere Spreekwoorden, het geval.

23.

Hij haalt er zijn hart aan op.

Zoo spreekt men van iemand, wien iets bijzonder smaakt, of die zich in iets regt verlustigt, en dit op eene wijze uitdrukt, waardoor schijnbaar het hart als naar boven gaat, Men zegt van den moedelooszen: *Het hart zinkt hem in de schoenen* / — in een tegenovergesteld geval *haalt men het hart weder op*. Deze verklaring meerendeels van **TUINMAN** ontleend, laat zich wel hooren, en is daarom door mij geplaatst.

24.

Hij eet tegen heug en meug.

Dat is, schrijft **BILDERDIJK**, in zijn' geslachtlijst, *tegen zin en lust*, want *hüge* of *heuge* (lust) is afkomstig van het Runische *hug* (gemoed) en het Deensche *hu* (zin) als ook van ons *meug*, den wortel van *mogen* of *meugen*.

25.

Zij leggen botje by botje.

Dit is een eigenaardige zegswijze; men legt toch *bot*, een' *platvisch*, niet te hoop, maar naast elkander, op de vischbank neêr, en zoo leggen lieden die te zamen wat verteeren willen, al veeltijds, gelijke

70.

som naast elkander. Men verklaart het echter nog anders. Het verkleinwoord van *bot* (meldt WEILAND) is *botje*. In Vriesland noemt men vier duiten een *botje*, en vandaar mogelijk de Spreekwijze: *botje bij botje*, of ieder het zijne toeleggen. Nog heb ik gevonden, dat men het Spreekwoord voor verbasterd houdt, en meent, dat het is, niet *botje*; maar *potje* (spaarpotje) *bij potje* (spaarpotje). Ik laat de keus van een en ander, aan mijne lezers.

26.

Hij teert aan den hoogen boom af.

Boom is, naar het mij voorkomt, eene verkorting van *bodem*, dat de algemeene beteekenis heeft van het onderste van eenig ding, en men verbeeldt zich daarop een stapel of stapels, een zak of zakken geld, en iemand die er van tijd tot tijd afneemt, zonder er bij te doen, om hem te leeren kennen, van wien men zeggen kan, *dat hij van den hoogen boom afteert*.

27.

Hij is bestaten/ (voor *dronken*.)

Om dit wel te verstaan, moet men zich een vaartuig voorstellen, dat in een' holle zee, of op een' onstuimige rivier zwaar zeilt, zoo dat het water over het dek stuift, en al wat zich daarop bevindt, door en door nat maakt. Oogenblikkelijk vindt men er dan het beeld van een' *beschonken man* in.

71.

28.

Hij heeft een knip weg.

Ik gisse, dat *knip* eene verbastering van *kneep* is, en wat is een *kneep* anders, dan een overblijvend indruk, door knippen veroorzaakt. Nu zeide men, tijdens de veelvuldige drinkgelagen in ons Vaderland, wanneer men iemand den beker overhandigd had, om hem tot drinken aantemoedigen: Gy hebt hem nu / knip hem / en het gevolg ervan openbaarde zich daarin al spoedig, dat men *een kneep weg kreeg*, d. i. wat beschonken werd.

29.

Hij meet aan Teewes noch Meewes.

TEEUWES is een' verbastering van TEUNES, MEEUWES van MATTHEUS, en een mensch dat dronken is, weet dikwijls van geen onderscheid tusschen die beide namen, en verwacht ze ligt met elkander. Dit mag wel de oorsprong van dit triviale Spreekwoord zijn.

30.

Hij is met de noorderzon herbinnenen.

Over dit Spreekwoord deelt ons A. VAN ZUTPHEN het volgende mede: Het is welligt ontleend van den schijnbaren loop der Zon, die ons des morgens met hare koesterende stralen uit het oosten komt begroeten, des middags tot in het zuiderpunt des Hemels is genaderd, vanwaar zij tot in het westen afgedaald, zich des avonds aan ons oog onttrekt, als wilde zij, gedurende de duisterheid des nachts,

op eene voor ons onzichtbare wijze, het noorden doorwandelen.

Het is ook wel mogelijk, dat dit Spreekwoord afkomstig is van het maanlicht, hetwelk de langdurige noordse nachten verlicht, en daardoor als tot eene Zon verstrekt, welke gewichtige dienst insgelijks door het prachtige Noorderlicht bewezen wordt. Maar, wat is nu toch wel de bedoeling van het gezegde: *hij is met de noorderzon verdanen* of ook wel *vertrokken* of *verhuisd*? Zij is deze: hij neemt op eene listige wijze den nacht te baat; hij pakt zijne biezen in stilte; hij maakt zich heimelijk weg, en laat zijne schuldeischers zuchten.

31.

Hij is met de kous op het jaaf te huis gekomen.

Wanneer wij dit Spreekwoord hooren bezigen van iemand, die in een geheel ongeredderden toestand, zoo als men zegt, is teruggekomen, dan is de zaak daar het van afgeleid wordt, duidelijk, namelijk: dat iemand geen munts meer heeft, om zijn hoofd te dekken en er zijn kous toe gebruikt. (Sommingen mijner lezers herinneren zich mogelijk hierbij wel, zekere schandelijke *klooster* anecdote.) Maar eene merkbare afwijking ervan is buiten twijfel, het gebruik van dit Spreekwoord, om iemand die van een geheel *vergeefsch*, *vruchtlooze reis* is *weergekeerd*, aante- duiden, en men moet daarom een geheel anderen weg inslan, om het *eigenlijke* te verklaren. TUINMAN schrijft in zijne Spreekwoorden 1e dl. bladz. 152. *Ken zeereis met verlies, noemen de Zeeuwen een kous jaarn.* Dit heeft mij op het denkbeeld gebracht,

of het eigenlijk is: *hij is met de kous* (schade, verlies) *op het hoofd* (het havenhoofd) *te huis gekomen*, en dan krijgt het Spreekwoord, als van zelfs, den opgegeven zin.

32.

Hij heeft zich laten behouten.

Bedotten, beteekent in dit Spreekwoord: *bedriegen*, en dit *bedotten* moet, naar eene mij medegedeelde gissing, afgeleid worden van hetgene in de lijnbaan, bij de touwslagers plaats heeft; daar wordt iemand eigenlijk gezegd *bedot*, als men hem den hennep, *dat* geheeten, om het lijf slaat, en zoo aan de lijn brengt. Eigenaardig wordt dus *bedriegen*, *bedotten* genoemd.

33.

Hij is nenswijf.

Nenswijf noemt men hem, die *eigenwijfs* of *vaanwijfs* is, iemand van wien men ook wel Spreekwoordelijk zegt: Hij heeft de ingefijn in partij of gepartij. Wellicht is dit *nenswijfs zijn*, ontleend van de braken, wier neus een scherpen reuk heeft om het wild opesporen. Zoo begreep TUINMAN het; mogelijk echter, moet men, bij dit Spreekwoord aan iemand denken, die bij alles wat hem niet terstond bevalt, den neus optrekt, zoo als bij *vaanwijzen* al zeer dikwijls het geval is.

34.

Hij houdt zich *Stargue*.

Dit zonderlinge, maar dikwijls gebruikte *Spreek-*

74.

woord , wordt van TUINMAN verklaard door: *hij veinst en gedraagt zich , als of hij van den persoon of zaak niets weet , of er onverschillig omtrent is*. De afleiding , welke hij opgeeft , is te laf om dezelve afteschrijven. Wij weten , hoe de Nederduitsche Spreekwoorden , waarin *vreemde* woorden voorkomen , verbasterd zijn , en ik zie er geene onwaarschijnlijkheid in , dat *Caché* (verborgen) ongelukkig in *Jacques* is overgegaan.

35.

Hij zoekt een *plasdankje* te behalen.

BILDERDIJK schrijft in zijn' *geslachtlijst*: *plasdank* is *plaatsdank* (*ruildank* , *dank in ruil*.) Men leidt het met KILIAAN af van *plaire* (behagen) en dit is niet oneigenaardig. Meer komt echter in aanmerking, *eene dienst of believing , blootelijk gedaan om dank te behalen*. In zijne aantekeningen op HUIGENS , meldt hij: *plasdank* is verbastering van *plaisdank* , en *plaisen* was bij de ouden *vleijen*. Men zegt een *plasdank* bij iemand behalen , door eene *vleijerij* , in tegenoverstelling van *een dank voor wezenlijke dienst*.

36.

Hij kent het op zyn *duimpje*.

P. C. SCHELTEMA , vroeger aangehaald , meent , dat dit gezegde ontleend zal zijn van het gebruik in de Roomsche kerk , om door het verschuiven der koralen van den paternoster of rozenkrans , met den duim , zich verschillende bijzonderheden uit de levens- en lijdensgeschiedenis van den Zaligmaker te

75.

binnen te brengen; voor minkundigen een hulpmiddel tot verlevendiging en onderhouding der aandacht.

Eenvouwiger en aannemelijker is echter de meening, dat het afgeleid moet worden van de gewoonte, om, bij het opnoemen van sommige zaken, uit het hoofd, zoo als men zegt, eerst den *duim*, en vervolgens ook de overige vingers, met de hand aantet slaan.

37.

Hij liegt dat hij zwart mordt.

Dit Spreekwoord zal wel beteekenen: *hij houdt met liegen vol*, en zoo men nu slechts leest: *tot dat hij zwart wordt*, zal dit zeggen: *tot zijn dood toe*. De sterkste verzekering dat hij een aartsleugenaar, een regte volhouder in dit rampzalig bedrijf is. Er is echter nog eene andere verklaring, namelijk: Men praat de kinderen voor, dat er als zij onwaarheid spreken, zwarte letters op hun voorhoofd verschijnen, die de leugen verraden. Hiervan nu zal het Spreekwoord afgeleid zijn, of er mede in verband staan.

38.

Hij is bekend als de bonte hond.

Een bonte hond, merkte men aan, is beter van andere honden te onderscheiden, dan die welke van ééne kleur zijn, maar dit voldoet echter tot opheldering van het Spreekwoord niet. *Hij is gezien* (in aanzien, geacht) *als de bonte hond* / hoorde ik meermalen. De duivel werd voorheen, onder andere namen, ook met dien van *hond* bestempeld. (zie WESTENDORP, *verhandelingen over onderwerpen uit het*

76.

gebied der oudheidkunde en godenleer pag. 190 enz.)
Hij verscheen en verschijnt, zoo als ligtgeloovigen willen, nog vaak in die gedaante, (zie Geldersche Volks-Almanak 2^e Jaargang bladz. 70,) welligt is daarvan het Spreekwoord afkomstig. Maar, hoe moeten wij dan *het bonte* uitleggen?

Het zij mij vergund, lezer, in plaats hiervan het volgende in het midden te brengen: Wij weten dat, tijdens de verdeeldheid der Protestanten in de zeventiende eeuw, nadat GOMARUS op de partij van ARMINIUS had gezegepraald, de laatste aan eene verregaande vervolging was blootgesteld. Bij dezelfde maakte zich inzonderheid zekere Schout BONT berucht, die zich op zijne veelvuldige expeditien, om Arminianen te pakken, van een hond, *Tijter* geheeten, moet bediend hebben. Vandaar het schimpdicht van VONDEL:

Schout BONT op 't hondekot gezeten,
Laat alle hondemelkers weten,
Dat *Tijter* moet begraven zijn,
Dat hij zal schenken koeck en wijn,
En met zijn rekels en zijn fielen,
Begieten 't graf der hondezielen,
En slobbren uit het Rijnsche vat,
En slaan een oxhooft Wijn in 't gat. enz.

en

Nu leit BONT
Als een hont
Kort in 't kot gebonden,
Klein en groot
Doopt hem doot,
Graever van de honden. enz.

77.

Hoe natuurlijk nu, dat men, daar BONT en zijn hond, zoo veel gerucht door het gansche Land maakten, sedert dien tijd, zeide: *Hij is zoo bekend als BONT en zijn hond*, 't welk vervolgens verbasterde in: *de bonte hond*.

39.

Hij praat zichzelf in den zak.

Dit Spreekwoord komt mij voor, ontleend te zijn van een dergelijk spel als ons tegenwoordig billiard, (TUINMAN noemt het *troktafel*) waarbij een onvoorzigtig of ongeoeffend speler zijn eigen bal, in plaats van een anderen, in den zak stoot of schiet. Men gebruikt het van iemand, *die zich in zijne eigene woorden verstrikt*.

40.

Het is een rechte zoutzak van een mensch.

Hieromtrent schreef ik reeds in mijne *Handleiding*: »Ieder weet terstond wat dit beteekent; doch van waar juist een *zoutzak* genomen, daar *zout* iets krachtigs, prikkelends, leven versterkends is, en het Spreekwoord derhalve geheel verkeerd zoude zijn? Is het ook een verbasterd Spreekwoord, zoo dat men in plaats van *zout*, *zand* moet lezen? Dit komt mij aannemelijk voor, omdat ik mij herinneren kan, in plaats van *zoutzak* ook wel *zandzak* te hebben hooren zeggen: — Zoo schreef ik; doch men heeft mij gevraagd, of, als men weet, hoe er een zoutzak uitziet, *zoo onhebbelijk zoo onregelmatig in een gedrongen*, men *zoutzak* niet zou kunnen behouden om een' *onhebbelijken* mensch aanteduiden? en ik doe dezelfde vraag aan mijne lezers.

78.

41.

Hij heeft de handschoenen aangetrokken.

Wij weten zeer wel wat dit beteekent, namelijk: *hij gedraagt zich onbeschaamd*. De *hond* is een zinnebeeld van onbeschaamdheid, en zoo wordt door *hondsschoenen*, aangeduid, wat men ook wel *stoute schoenen* noemt, als men zegt: *hij heeft zijne stoute schoenen aangedaan*.

42.

Hij steekt er den draak mede.

Over dit Spreekwoord ontving ik van eenen der voornaamste Letterkundigen in ons Vaderland, het volgende: Na ons gesprek, ben ik bevestigd geworden, dat het Spreekwoord: *er den draak mede steken*, voor: *mede spotten*, wel degelijk zijnen oorsprong heeft van het beuzelachtig verhaal van het *steken van den draak door St. JORIS*. Dat verhaal is ook bij Roomsch-Katholijken voor beuzelachtig erkend, en zelfs heeft PAUS GELASIUS in de vijfde eeuw, schoon ST. JORIS, die onder DIOKLETIAAN zou geleefd hebben, voor eenen heiligen houdende, de fabelen in het verhaal van zijn leven verworpen, en de Roomsch-Katholieke H. VAN RIJN, in zijne aantekeningen op de Historie van het *Utrechtsche Bisdome* (Leiden 1719) zegt, dat de geleerdste en bescheidenste der Roomsch-Katholijken, het tegenwoordig daar in eens zijn, dat het gansche verhaal van den Ridder te paard, een draak doorsteekende, niet anders dan een Godvruchtig zinnebeeld is: — De denkbeelden zijn dan, zoo als meer in de Spreekwoor-

79.

den het geval is, al zeer te zamen getrokken en de zin zal zijn: *hij steekt er den gek mede, als met ST. JORIS draak.*

43.

Hij is een slimme locatius.

Lang heb ik op dit Spreekwoord nagedacht, zonder iets te vinden dat mij voldeed, en vruchteloos raadpleegde ik daarover mijne Letterkundige vrienden. Eindelijk viel mij in: of het niet tot de *verbasterde Spreekwoorden* behoort? Gelijk ons reeds gebleken is, dat in de geheel *Nederduitsche*, fouten zijn ingeslopen, zoo is dit inzonderheid het geval met die, waarin vreemde woorden voorkomen, en wordt b. v. hij houdt zich *Caché*, *JACQUES*, en *Coute qu'il Coute*, *koeterlje koet* uitgesproken. Hiervan uitgaande, en op het karakter van hem lettende, wien dit Spreekwoord geldt, geef ik in bedenking: of het oorspronkelijke niet zal geweest zijn: *het is een slimme*, — *vocat oves*, (*hij lokt*, met zinspeling op een vos, *de schapen*,) of zoo men dit niet verkiest nog korter: *het is een slimme vos*, — *activus*, (die bij de hand is.) Men kieze van die beide, of geve nog iets beters in de plaats.

44.

Hij is buiten meften.

Gaarne wenschte ik over dit Spreekwoord iets mede te deelen, dat nog aannemenlijker was dan hetgeen TUINMAN ons heeft opgegeven; doch dit is mij niet voorgekomen, en inderdaad heeft hij, bij nader inzien, den bal niet geheel misgeslagen,

80.

wanneer hij schrijft: *Hij is buiten lusten* / zegt: zijne hersens zijn op hol, hij heeft beleid noch besef meer. Naar den oorsprong hiervan weet ik niet te gissen, of het moest zijn uit de fabel van *Phaëton*, die, toen hij den zonnewagen door den dierenriem van het *Oosten* naar het *Westen* zou mennen geheel buiten het spoor geraakte." Anders kan men denken, of niet *westen* verbastering zal zijn van *wissen, weten*, gelijk men het *geweten, gewisse* noemt, dan zou het zijn *buiten bewustheid*, en in dien zin wordt het gebruikt.

45.

Hij is in de boonen.

Wij kennen de wel aangename, maar sterke reuk der boonen, inzonderheid der paardebouwen, zoo dat het zelfs zeer gevaarlijk is, zich in derzelve nabijheid, tijdens haren bloei, te slapen te leggen. Wie er zich dan lang in ophoudt, geraakt bedwelmd, en van daar dat: *hij is in de boonen*, op iemand, die in de war is, wordt toegepast.

46.

Het zijn lieze hazen.

Wanneer wij P. WEILAND raadplegen, dan zijn *vieze vazen, grillen, of grillige kuren*. Hij beroept zich op KILIAAN, die ons langs den letterkundigen weg, tot de gedachte leidt, *aan dwaze inbeeldingen*.

47.

Hij loopt / of men houdt hem voor het lapje.

Dit schijnt ontleend, van het kinderspel, bij het-

31.

welk er één geblinddoekt wordt; wien vervolgens ieder, zoo lang hij niemand heeft kunnen vangen, een veeg geeft, en men past het op iemand toe, die algemeen voor den gek wordt gehouden, — met wien ieder den spot drijft. Op gelijke wijze zegt men: *Hij moet hij elk een leer laten* / met zinspeling op een vogel, die door meerdere personen wordt geplukt.

48.

Hij heeft er den hooi of ook den brui van.

Den hoy — of *den hooi*, ook wel *den hoei van iets hebben*, is worging in de keel; 't is verwant met *hikken* en *hokken*, de innerlijke stremming of belemmering door opkomende winden, waarop men, natuurlijker wijze, maar gansch niet is gezet. Deze aantekening van BILDERDIJK op *Huygens korenbloemen*, heldert de Spreekwijze genoegzaam op, en zoo schrijft WEILAND, betrekkelijk *ergens den brui van hebben*: *Bruï*, is een in den gemeenen spreektrant gebruikelijk woord, voor *slag* of *stoot*, en hiervan is ontleend: *Ik heb of heb er den brui van* / voor: *ik bekommer mij daarover niet, ik laat er mij niet mede in.*

49.

Hij is geringeloorb.

Woordelijk verklaard, zegt dit: *hij heeft den ring* (*ringel* of *ring* was voorheen hetzelfde) *door het oor gekregen*, van dieren ontleend, met welke men zoo handelt. Spreekw. dus, zegt het: *Hij is gevangen— zit in den knip*, — *is bedrogen, bedot, misleid.* — *Zijne tegenpartij is hem te knap geweest.* 6

32.

50.

Hij roept als een dief in een paardenstal.

De zin van dit Spreekw. is: *hij houdt zich dood stil*, of zoo als men ook wel zegt, *hij kikt noch mikt*, even als een dief, die dit, om tot zijn doel te geraken, volstrekt noodig heeft. Maar waarom als een dief in *een paardenstal*? wel, omdat die levendige dieren, bij vreemd geluid, veel rasser dan b. v. de logge *koeyen*, opspringen en een onverwacht bezoek aankondigen.

51.

Hij speelt den gebraden haan en ooft mel hoor
scherminkel.

Hij speelt den gebraden haan, zal wel hetzelfde zijn als *vóór den gebraden haan*, en wordt door een gelijksoortig Spreekw. namelijk: hij hangt den gebraden haan uit/ opgehelder. Men hoort het gebruiken van een losbol, die om het geld niet geeft, en op wiens beurs anderen vrij teren; doch wat den *gebraden haan* betreft, hieromtrent durf ik nog niets bepalen, en zoo is het mij ook in het andere Spreekwoord: Hij speelt hoor scherminkel/ niet duidelijk, wat men door *scherminkel* te verstaan hebbe, een geraamte, het beeld van den dood, — *den dood* of *eenen doode*, — of een *aap* of *meerkat*, welke velerlei potsen aanrigt, die doorgaans op kwaad uitloopen. Wat men echter ook kieze, er is zekere overeenkomst in den zin.

52.

Dat metz hem de hand bank.

Men schrijft mij: Er moge betere verklaring van

85.

dit Spreekwoord zijn, dan die van TUINMAN, mij bevalt zij uitnemend. Kan de zin en de nadruk er van juist uitgedacht zijn dan door: *hij verdient daarvoor geenen anderen dank, dan die hem door eenen verachtelijken hond zou toegebracht worden?*

53.

Hij wordt door den mosterd gestrept.

Elk weet, in welken zin dit Spreekwoord gebruikt wordt, en wie den oorsprong kennen wil, denke slechts aan hetgeen men op het tafelbord met het vleesch doet, nadat men zich van mosterd heeft voorzien.

54.

Hij steent als een franke schotsman.

Het schijnt, dat men in het begin der vorige eeuw, hier te Lande, veel overlast gehad heeft van arme *Schotten* die zich, door steenen/ *erger hielden dan zij waren, om daardoor medelijden en ontferming te verwekken*, en is dit zoo, dan vinden wij in het Spreekwoord niets donkers meer.

55.

Het is zoo oud als de weg van Stralingen.

Zoo oud als de weg van Jakatra, zeiden de vroegere Oost-Indievaarders, en ik weet zeer wel, dat men, dien ten gevolge, dit Spreekwoord onder de verbasterde rangschikt; doch ik weet tevens, dat het een *Zuidhollandsch* Spreekwoord is, en dat wij in het voortreffelijke werk van C. J. DE LANGE VAN

WIJNGAARDEN, getiteld: *Geschiedenis der Heeren, en Beschrijving der Stad van der Goude* 1^e dl. bladz. 4 lezen: » Dat het dorp en ambacht van *Cralingen*, van zeer hooge oudheid zijn, is buiten twijfel, en bevestigt zelfs in deze streken een zeer algemeen Spreekwoord: *het is zoo oud als de weg van Cralingen*, welke weg men wil, dat een Romeinsche weg, van *Tablae* of *Abbas* loopende, door *Cralingen* naar het *forum Hadriani*, of *Voorburg*, zoude geweest zijn: »

Hij heeft mosterd op zijn staart.

Dit Spreekwoord mij opgegeven, werd in het naschrift door mij geplaatst, om eenige opheldering aangaande oorsprong en zin te erlangen. Te vergeefs echter, heb ik hierop gewacht, en ook vruchteloos met anderen er over geraadpleegd. Hetgeen mij nu onder het schrijven invalt, is, dat het gebruikt wordt van iemand, die, *als men tegen hem inlegt, niet gemakkelijk is*, of, om een ander Spreekwoord te gebruiken, *een kat is, niet zonder handschoenen aan te raken*. Hetgeen van hem gezegd wordt, schijnt ontleend te zijn van een grooten visch, die, wanneer men hem vangen wil, geweldig met zijn staart slaat, en mogelijk wel, brengt men in het Spreekw. denzelven *mosterd* aan, om het denkbeeld nog krachtiger te maken. Als b. v. een zalm gevangen wordt, hoe slaat hij dan in het water, dat men door het spatten, naauwelijks uit de oogen kan zien, en hoe veel erger zou het niet zijn, zoo op zijn staart *bijtende mosterd* ware! Ik geef dit, voor hetgeen het is, en blijf naar beter verlangen.

85.

57.

De Ganzen gelooben niet / dat de kiekens hooi eten.

Een gans wordt algemeen voor een zeer dom dier gehouden, en van daar zegt het Spreekwoord: *het domste volk zelfs begrijpt, dat het zoo niet zijn kan.* Het strijdt toch met de natuur der kiekens, zich met hooi te voeden.

58.

Hij preekt voor de ganzen.

Hetgeene bij het vorige Spreekwoord van de *ganzen* gezegd is, geldt ook hier. Men zegt dus ook wel van een' mensch: *het is een domme of onnoozele gans*, en hij preekt voor de ganzen, zal dus zoo veel zeggen als: hij wendt vergeefsche moeite aan om zich te doen verstaan. — Hij verspilt zijne woorden. Op gelijke wijze zegt men: *het is den dooven gepreëkt.*

59.

't Is hoi ober hoi / of ook mel / halvertehalder.

Zoo men bij dit Spreekwoord, aan een hoed denkt, die door zijn' groote vaart *hol* en *bol*, dus, *om* en *om* valt, of aan een ongelijken weg, op welken men *over hol* en *over bol* gaat, komt men van zelve tot de aangeduide zaak, die aan ieder bekend is.

60.

Hu is van het halfje genezen.

TUINMAN schrijft, dat men dit van iemand zegt, die uit iets kwaads, waarin hij zich door zijn eigen

86.

schuld gebragt had, gered is. Ik begrijp niet, hoe hij dit ontleenen kan van eene koe, die een kalf geworpen heeft. Eigenaardiger zou het zijn, het afteleiden van het gouden kalf der Israëlitén, welke door de voorbede van Mozes vergiffenis erlangden; maar evenwel geloof ik, dat men dan nog het regte spoor bijster is. Ik meen dat het Spreekwoord meest gebruikt wordt van iemand, die door middel van onaangename bejegening, van zijne verwaandheid of inbeelding genezen is. Als ik nu aan een *kalfje* denk, verbeelde ik mij dat gedeelte van een hoefijzer, 't welk zoo genoemd wordt, en denk aan iemand, die een slag van een paard gehad hebbende, genezen wordt van de wond, hem door het *kalfje* toegebragt; maar zich nu ook niet meer, zoo als te voren, in deszelfs nabijheid waagt.

61.

Hij scheert er den gek mede.

Niemand heeft dit beter opgehelderd dan W. BILDERDIJK, in zijne *verklarende geslachtlijst der naamwoorden*, wiens aantekeningen bij het woord *gek* bijzonder lezenswaardig zijn. *Gek* is, volgens hem in ons spreekwoord, eene verbastering van *gech*, het kittelige gedeelte der keel, waarvan den *gech* *scheeren* of *schuren*, beteekent: daar kittelen, om te doen lagchen. Men moet opmerken, voegt hij er bij, dat er onderscheid is tusschen het eenvoudige: *den gek scheeren* en *met iemand den gek scheeren*. Het eerste is *vrolijkheid*, het laatste, iemand *voor den gek houden*, *dien men al jokkende scheert*. Voor het laatste, wordt 1 Kron. 19, als bewijs bijgebragt.

87.

62.

Daar is het hutje met het mutje.

Men had oudtijds in ons Vaderland, het *hoed* en het *mudde*, als grootere en kleinere maten. *Het hutje met het mutje*, is dus het meerdere met het mindere. Op gelijke wijze, zegt men ook wel: *daar is het mes en de schede toe*.

63.

Hij is daarmede gekattestaart of ook wel geschoren.

Kattestaarten, is geen Hollandsch woord, maar eigendunkelijke fabriekje. Men denkt bij het Spreekwoord aan iemand, die zoo in de verknijping is, als of hij aan den staart van een kat ware vastgemaakt, dat niet dan krabben en bijten ten gevolge zou hebben. *Hij is daarmede geschoren*, zegt op grond van hetgeen bij Num. 61 is aangemerkt. *Geplaagd, gefopt*.

64.

Hij kan zyne ooren schudden/ dat zij klappen.

Wanneer men trek- of lastdieren, bijzonder paarden en ezels gadeslaat, ziet men al zeer dikwijls, dat zij, zoodra zij uit het gareel of draagzadel zijn frisch de ooren schudden, die dan, naarmate zij lang zijn, klappen, en dit wordt op een mensch overgebracht, die niets tot zijn laste heeft, en zich daarover regtmatig verheugen kan.

Lange kleëren / korte zinnen.

Lange kleëren zijn de dragt der vrouwen, en wie de spreuk eerst dacht, dacht denkelijk aan deze; doch of hij wel deed, met er *korte zinnen* (wispelturigheid, veranderlijkheid, of wat van dien aard meer is) aan te verbinden, laten wij aan de uitspraak van het schoone geslacht over, en willen liever hooren, zien en — zwijgen.

Het is spikspelder nieuw.

Ik gaf dit Spreekwoord zoo als ik het altijd hoorde. Zie hier wat BILDERDIJK in zijne aantekeningen op HUIGENS, er van zegt: *Spikspelder*. Wanspraak. 't Woord is *spiksplinter nieuw*, dat is (en 't wordt eigenlijk van een vaartuig gezegd) nieuw van *spijker* tot *splinter*, d. i. waarin alles tot iedere *spijker* en iedere *splinter*, nieuw is. *Spijker* voor ijzere nagel, en *splinter* voor hout genomen.

Gaarne voeg ik hierbij, wat de geeerde A. N. in mijne Voorrede vermeld, daarover schrijft, namelijk: *Splinter nieuw*, is *geheel nieuw*, *nieuw tot in de kleinste deelen* (niets is er aan, dat niet nieuw is.) *Pik* (niet spik) is slechts eene versterking, die vóór meer andere woorden (b. v. *pik-zwart*) geplaatst wordt, en welligt af te leiden van *pikken*, iets *juist* treffen, en dus *pijksplinter* / geheel en al, tot in de kleinste deelen, nieuw.

89.

67.

Dat hangt als een koe in een kersenboom.

Kunt gij u iets fraaijers verbeelden, dan een kersenboom in vollen bloei, of met gezwollene vruchten; maar wat nu wanstaltiger en onaangenamer, dan aan zulk een boom, eene hangende koe? Kan men derhalve zijn afkeer van iets, wel duidelijker en naïver uitdrukken, dan door te zeggen: *Het hangt als een' koe in een' kersenboom?*

68.

Hij heeft zich een knol laten wuymaken.

Is dit ook eene verkorting of vervorming van *zich knollen voor citroenen laten verkoopen?* Ik geloof: ja.

69.

Hij is zoo opregt als een bokshoorn.

Een bokshoorn is, gelijk wij weten, ver af van *regt* te zijn. Wanneer men nu het Spreekwoord gebruikt, vergelijkt men het *zedelijke* met het *stoffelijke*, en het resultaat is, dat men aan iemand denken moet, *die alles behalve opregt is.*

70.

't Is een krachtig argument tegen de Socinianen.

Over dit Spreekwoord is mij niets ter hand gesteld. Ik begreep, dat het in de Kerkelijke geschiedenis tehuis behoort, en ging dus, tot het bepaalde doel, hetgeen F. SOCINUS en zijne volgelingen betreft, na. Thans vraag ik: Is het ook afte-

90.

leiden van het gebeurde met zekeren FRANCISCUS DAVIDS, eenen tegenstander van FAUSTUS SOCINUS in de zestiende eeuw, die zijne gevoelens met zooveel hevigheid verdedigde, dat hij op bevel van den Prins van Zevenbergen. in den kerker werd geworpen, waarin hij overleed. *Dat was een krachtig argument tegen de Socinianen*, niet waar? en geen wonder derhalve, dat men het Spreekwoord gebruikt van *hetgeen volstrekt niets bewijst*. Mogelijk echter dat de geleerdheid en redeneerkunst, welke men der school van SOCINUS niet ontzeggen kan, aanleiding gegeven heeft om, wanneer iets in een' rede niet sluit of doorgaat, er dit van te zeggen.

71.

Het is een Jan Hen / -- een Schobbejak / -- een rechte laertis / -- Jan Kap en 300 maat.

I. *Jan Hen*. Hier voegt men zeer geestig den naam van een' *man*, met dien van een *vrouwelijk wesen*, bijeen, om iemand aan te duiden, die zich zoo al niet met vrouwelijke, dan toch al te veel met huiselijke zaken, gelijk b. v. *keuken* en *kelder*, bemoeit.

II. *Schobbejak*. Dit woord wordt niet onaardig door Prof. BOSSCHA in *Neerl. heldendaden te land*, dus verklaard: » De Ridders moesten voorheen hunne onderhoorige *dienstmannen* in het veld brengen, welke gewapend waren met een kolder van dik geel leder, of een wambuis, gedekt door over elkander liggende metalen plaatjes, » en in de noot leest men: » zulk een buis of jak met schobben, heette een *schobbejak*, en de verachting waarin de lieden, die ze droegen, bij den adel waren, heeft dit woord tot een scheldnaam gemaakt. » W. BILDERDIJK, die het ook

zoo begreep, noemt een *schobbejak*: een ligt gewapenden, gemeenen krijger, van geen aanzien.

III. *Het is een regte loeris.* *Loer*, schrijft BILDERDIJK, in zijne geslachtlijst, is een *verspieder* van *lo* en *spieden*. Vandaar *loeren* (verschalken). De echte toepassing van het woord is op iemand, die zich onnoozel veinst, zoo als een spion dit gewoon is.

IV. *Jan Rap en zijn maat.* In het midden der vorige eeuw, deed zich te Amsterdam, een eerste woelgeest op, DANIEL RAAP geheten, die in zijnen dollen ijver voor de zaak van Prins WILLEM IV, zoo ver ging, dat hij het zaad van oproer rijkelijk strooide. Nu eens had hij den Rotterdamschen koekebakker LAURENS VAN DER MEER, dan weer JAN PIGGE, Heelmeester te Oostzaandam, aan zijne zijde, zonder dat echter zijne ontwerpen gelukten. Integendeel, na het overlijden van genoemden Prins, geraakte hij zoodanig in haat, dat, toen hij ten jare 1754 overleden was, het gemeen hem de eer der gewone begravenis ontzeide. De lijkbaar toch werd vernield, en de Wethouderschap genoodzaakt, de sterke hand te leenen, om het lijk te middernacht, op eene vrachtslede, naar de oude kerk te doen slepen. Dit verhaal, uitvoeriger in *Kok's Vaderl. Woordenboek* te vinden, doet mij vermoeden, dat *Raap*, in *Rap* is overgegaan, en men eerst gezegd hebbende: *Raad* of *Rap en zijn maat*, zonder meer aan *Daniel* te denken, er *Jan* bijgevoegd heeft, omdat dit de gemeenste naam is, dien men iemand in ons Land geeft, en zoo b. v. van een ploert zegt: *het is een Jan*. Zijn maat was dan LAURENS VAN DER MEER of JAN PIGGE, en *Jan Rap en zijn maat* gaan nu nog,

92.

even als het Engelsche JOHN BULL, Spreekwoordelijk door, voor: *het gemeenste volk*.

72.

Daar zou de draeg om lagchen.

KILIAAN verstaat door den draeg/ een sterk mensch een Reus; doch in het Spreekwoord moeten wij aan den *Duivel* denken. Zoo zegt men ook: *hale u de droes!* d. i. *de Duivel*. Bij de invoering van het Christendom, werd schier al wat *Heidensch* was, den *Duivel* toegevoegd. Zoo waren de priesters en priestersessen der Heidensche Goden, dienaars en dienaressen van den *Duivel*, dus tovenaars en heksen. Hun naam *Druiden*, was ontleend van het Grieksche woord, dat een eikenboom beteekent, die hun boven alles heilig was en waaraan zij eene groote kracht toeschreven. De booze geest heette vervolgens zelve *Druis*, en daarna *Droes*. Hoe deze in de Godsdienstige begrippen een *hoofdrol* speelde, en waaraan dit toe te schrijven was, heb ik in de *Letterkundige aanteekeningen* op mijne reis door het *Hartsgebergte, een der fraaiste en belangrijkste gedeelten van Noordwestelijk Duitschland*, in 1828, bladz. 195—217, uitvoerig aangetoond, en hoe aldaar in de volks-sprookjes ook nog een *Duivel* voorkomt, die om boosheid en ongeluk lacht, kan men zien uit mijne vertelling van *het Duivels-bad*, in de *Fakkel*, elfden jaargang bladz. 333—351. Geen wonder: — in het jaar 1063 toch, hield Keizer HENDRIK IV zijn hof te *Goslar*. Aldaar ontstond in de Kerk hevige twist, tusschen den Aartsbisschop van *Ments* en den Abt van *Fulda*, over den voorrang bij den

95.

Keizer. Dit liep zoo hoog, dat de wederzijdsche aanhangers handgemeen werden, met vergieting van zoo veel bloed, dat het de kerkdeuren uitstroomde; bij welke gelegenheid men, naar luid der legende, *den Duivel van lagchen hoorde schateren.*

73.

Daar was anderhalf man en een paardehoofd.

Dit past men toe op een vertrek, waarin al zeer weinig menschen zijn, en is zijnen oorsprong verschuldigd, aan de volgende vertelling van THIJL UILENSPIEGEL. Eens op een morgen, dat hij in de wieg lag, en zijne ouders op dat oogenblik niet te huis waren, kwam een man te paard aan de deur, die hij met zijne hand openstiet en riep: heila! is er niemand meer t' huis? ja wel, voerde UILENSPIEGEL hem te gemoet: » anderhalf man en een paardekop!" dewijl de reiziger met het lijf op den kop van het paard lag, en beide voor een gedeelte in het woonhuis waren, terwijl de kleine zich voor een geheel mensch hield. —'

74.

Hij heeft een blaauwe scheen gelaopen.

Dit is ontleend van het stooten met het been, tegen iets dat hard is, waardoor de scheen gevoelig aangedaan, blaauw wordt. Het Spreekwoord wordt gebruikt van *een reis, die men niet zonder schade volbragt heeft*, maar nog veel meer van een geweigerd huwelijks-verzoek, iets 't welk zoo pijnlijk moet zijn, dat niet zelden het gevolg is:

94.

Zij weigerde mijn hand. Nu heb ik vast besloten,
Om nooit in 't huwelijk te treên,
Een Ezel mijdt altoos den steen,
Waaraan hij zich eens heeft gestoten.

75.

Hij loopt bij hoeren en snoeren.

Het schijnt dat men, in dit Spreekw. wegens de
zamenvoeging der woorden, hoeren en snoeren, door
snoeren kwade verbindtenissen, slechte gezelschap-
pen verstaan moet. Men zegt toch b. v. iemand
aan zyn *snoer* kringen voor: *hem aan zich verbinden*,
aan het *snoer* geraken voor: *aan zekeren aanhang*
deelnemen.

76.

De broodkrumels steken hem.

Dit beteekent, eigenlijk genomen: *hij lust geen brood*
meer, het is hem te grof, het is, of het hem in de
keel blijft steken. Wat den zin van het Spreekw.
betreft, schrijft TUINMAN te regt: *Wie wel gevoed*
en gemest zijn, plegen dartel en weelderig te worden.
Jerem. V: 8, Ezech. XVI: 49.

77.

Hij speelt hokjes / hokjes.

Dit is ontleend van het dopjes spel des goocher-
laars, waarbij dezelve gezwind door één gebragt en
veranderd worden, en zegt in het gemeene leven:
hij haspelt het een door het ander.

95.

78.

Hij laat lieden zorgen.

Oudtijds verstond men, zoo als W. BILDERDIJK ons verzekert, onder den naam *viool*, den *violist* of *vioolspeler*, en vandaar het Spreekwoord, lieden laten zorgen / d. i. *feesthouden*, waarvan het beleid tot de speellieden behoorde, op wier toonen men danste.

79.

Hij maakt cabriolen.

Men zegt ook wel *capriolen*, maar dit is niet goed. Het is toch ontleend van het Fransche: *cabri*, en *cabriolen* zijn *geiten* of *bokkesprongen*, waardoor het Spreekw. gezegde, voldoende wordt toegelicht.

80.

Kaertertje kaert.

Zie hierover bladz. 79.

81.

Dat is een leven van de andere wereld.

Dat is een leven, 't welk op deze wereld voorbeeldeloos is, — daar niet te huis behoort. Zoo zou men het in het algemeen kunnen opvatten; doch daar het ook wel heet: een leven van den Boozen, worden wij er door, op iets meer bepaalds gewezen, en nu is een leven van de andere wereld, een zeer boos of, zoo als men ook wel zegt, een erg of ergerlijk leven.

82.

Heeren peren rotten niet.

Heeren peren (poires seigneurs) zijn onder ons

96.

genoeg bekend, en wij weten, dat zij zoowel als andere peren rotten. Het Spreekwoord bevat dus eene volstreckte onwaarheid, en TUINMAN geeft in zijne nalezingen, bladz. 159 op, dat men ook zegt: *Heeren peren rotten*, zeker om aan te duiden, *dat ook de hoogste rangen en standen, aan verandering onderworpen zijn*, of, *dat ook de aanzienlijksten moeten sterven*. Ik gis dus, dat men wel eens gevraagd heeft: *ook Heeren peren — rotten zij niet?* en dat het Spreekwoord, zoo als wij het hebben, daarvan eene verbastering is.

83.

Hij is gepierd.

Pieren is bij KILIAAN, *wormen vangen* — van daar beteekent *gepierd*, eerst *gevangen*, en *hij is gepierd*, Spreekw. gebruikt, zoo als wij zeggen: *men heeft hem beet gehad*. Verg. bladz. 60.

84.

Hij is om zeep.

Om zeep gaan, wordt van BILDERDIJK en anderen verklaard door *omkomen*, en de oorsprong is deze: Men zeide van de Kruisvaarders, dat zij *om zeep gingen*, namelijk om *Jeruzalemsche zeep* te halen, die, wegens hare zeldzaamheid en kostbaarheid, hoog werd geacht, en daar ver de meesten hier bij omkwamen en niet wederkeerden, zoo rekende men het *om zeep gaan* voor zoo goed als *omkomen*, en het werd gewoonte het *sterven* door *om zeep gaan*, aan te duiden. (Verg. W. BILDERDIJK *aanteekeningen op Huygens* bladz. 227.)

97.

85.

Men kan wel een keiſteen koken / dat het ſop goed is.

Zoo als het daar staat, is het volstrekt onwaar. Met eene kleine verandering echter van *dat*, in *als*, zoo dat men zegt: *als het sop goed is*, wordt het verstaanbaar, en is dan aardig gedacht om aan te duiden, *dat men, geene kosten ontziende, van alles wel wat maken kan,*

86.

Onnoodige zorgen maken biſchgraten.

Dit oude, nog enkele malen gehoorde Spreekwoord, behoort tot die, waarin de denkbeelden zoo kort, als maar eenigzins mogelijk is, zijn te zamen getrokken, en dus slechts door omschrijving kunnen verklaard worden. Bedrieg ik mij niet, dan is de zin: *onnoodige zorgen brengen gelijke belemmering aan, als dat iemand visch etende, gedurig meent, dat hem graten in de keel zullen blijven steken.*

Erste Register.

SPREEKWOORDEN

EN

SPREEKWOORDELIJKE ZEGSWIJZEN

VAN DE

Uisschery

ontleend.

BLADZ. 3—6 BIJGEBRAGT.

Botje bij botje.

De bot is vergald.

Een klein vischje, is een zoet vischje.

Geld bij den visch.

Groote visschen scheuren het net.

Gij droomt van schol en gij eet platvisch.

Haring voor St. Jan.

Het was er: vischje spring in!

— — — zoo rein als een vischben.

— — — vol, als gepakte haring.

Hij droogt zijn' netjes.

— haalt te veel want overhoop.

Hij is van Duinkerken ten haring gevaren.

- jaagt hem den harpoen in 't lijf.
- praat zich in de fuik.
- slaut een verschen worm aan.
- vischt achter het net.

— — met den zilveren hengel.

Ieder vischt op zijn getij.

Ik moet er haring of kuit van hebben.

In troebel water is het goed visschen.

— zulke waters vangt men zulke visschen.

Men kan in geen' twee slooten tegelijk visschen.

— werpt wel een spiering uit om een kabeljaauw te vangen.

Mooi weér en geen haring.

Onder in den kuil vangt men den visch.

Voor een visschersdeur gevischt en niets gevangen.

Zoo er nog vuiler rog was, hij zou mij aan boord komen.

Zij stikken alles in hun rob.

— zullen in den haak niet bijten.

— zwemmen in het net.

Zijn haring braudd daar niet.

Tweede Register.

WALVIZING

OP DE

SPREERWOORDEN

EN

SPREERWOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,

VAN DE

Scheepvaart en het Scheepgelden

ONTLEEND.

<i>Alle grond is geen ankergrond.</i>	Bladz. 35.
<i>Als het in de kajuit regent, dan druipet het in de hut.</i>	38.
— — — — — <i>maar een halven wind wil zeilen</i>	56.
<i>Blijf uit zijn kielwater, of gij raakt in zijn zog.</i>	39.
<i>Daar is wat aan te klouwen</i>	40.
<i>Dat houdt geen steek.</i>	52.
— — — — — <i>is haverij gros</i>	36.
— — — — — <i>een steek onder water.</i>	51.
— — — — — <i>boven</i> —	52.

	Bladz.
<i>Dat zal niet zonder haverij afloopen</i>	36.
<i>De Admiraal heeft geschoten.</i>	20.
<i>— Bakens zijn verzet</i>	26.
<i>— beurs is lens</i>	42.
<i>Dat wil niet vloten of drijven.</i>	54.
<i>Driemaal is scheepsregt.</i>	48.
<i>Durf schepen blijven aan wal</i>	49.
<i>Geen baar (ook wel golf of zee) komt hem te hoog of te na.</i>	25.
<i>Goede ankergrond is de beste grond</i>	35.
<i>Het is een bram of regte bram</i>	32.
<i>— — — ongemakkelijk zeeschip</i>	55.
<i>— — — regte dwarsdrijver</i>	34.
<i>— — — zoo als het rijll en zeilt.</i>	48.
<i>— moet er onder of over</i>	45.
<i>— schip moet op de helling.</i>	49.
<i>— zal zulk een vaart niet loopen.</i>	53.
<i>— zeil scheurt</i>	56.
<i>Houd uw roer regt</i>	46.
<i>Hij begint wat aftetakelen</i>	52.
<i>— — — houden</i>	21.
<i>— bewimpelt het en — hij spreekt onbewimpeld.</i>	27.
<i>— doet af en aan</i>	20.
<i>— drijft op zijn last</i>	34.
<i>— heeft het land</i>	42.
<i>— — klaar anker</i>	25.
<i>— — het anker achter de kat gezet</i>	22.
<i>— — zijn grond gepeild</i>	45.
<i>— — op zijn baaitje gehad</i>	25.
<i>— — te zwaar geballast</i>	26.
<i>— — er den bras van.</i>	34.
<i>— — al den bras tegen</i>	—

	Bladz.
<i>Hij heeft hem gepraaid.</i>	45.
— — <i>goede inhouden.</i>	38.
— <i>is aan het ebben, of het ebt bij hem.</i>	35.
— — <i>van stuurboord naar bakboord gezonden.</i>	30.
— — <i>daar aangeland.</i>	19.
— — <i>ons eenig plechtanker.</i>	24.
— — <i>belabberd.</i>	27.
— — <i>van den koers of den koers kwijt.</i>	40.
— — <i>schipper te land.</i>	50.
— — <i>boven wind.</i>	55.
— — <i>den hoek om.</i>	36.
— <i>houdt het schip dragende.</i>	49.
— <i>kreeg een brander aan boord.</i>	33.
— <i>laat hem slippen.</i>	50.
— — <i>zijn tij verlopen.</i>	53.
— <i>ligt voor anker, of het laatste anker.</i>	24.
— <i>maakt van zijn neus een anker.</i>	23.
— — <i>een slipper.</i>	51.
— <i>moet de fok uithouden.</i>	35.
— — <i>zijn anker kappen.</i>	24.
— — <i>mij zoo niet aan boord komen.</i>	30.
— <i>reedt mede aan dat schip.</i>	46.
— <i>tuigt af.</i>	21.
— <i>vaart, waar de groote mast vaart.</i>	42.
— <i>trekt aan een verkeerden bras.</i>	34.
— <i>voert bram boven bram.</i>	33.
— <i>voert een groot schip.</i>	49.
— <i>waait aan land.</i>	54.
— <i>zakt af.</i>	21.
— <i>zal de haven niet halen.</i>	36.
— <i>zeilt hem in het kielwater.</i>	39.
— — <i>midden door.</i>	56.

	Bladz.
<i>Hij zit op den uitkijk</i>	53.
<i>Kom ik over de hont, dan kom ik ook over den staart</i>	37.
<i>Maak geen haverij</i>	36.
<i>Men kan niet altoos zijn koers bezeilen . . .</i>	29.
<i>Onder de roos</i>	46.
<i>Oost, West, 't huis best</i>	43.
<i>Schippers poozen niet, als zij onder zeil zijn.</i>	50.
<i>Vlaggen en geen schip</i>	54.
<i>Vuur aan wal, altijd geen baken</i>	26.
<i>Wat men bestevent, bezeilt men.</i>	27.
— <i>voert hij in zijn vlag?</i>	54.
<i>Zijn anker houdt niet, hij zakt af.</i>	24.
— <i>boventuig is in de war</i>	32.
— <i>kompas is verdraaid of van de pen. . . .</i>	41.

Derde Register.

DONKERE

SPREKERWOORDEN

EN

SPREKERWOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,

MEERENDEELS OPGEHILDERD.

	Bladz
<i>Daar loopt wat van St. Anna onder</i>	60.
— <i>is het hutje met het mutje.</i>	87.
— <i>was anderhalf man en een paardehoofd</i>	93.
— <i>zal geen haan naar kraaijen</i>	60.
— <i>zou de droes om lagchen</i>	92.
<i>Dat hangt als een koe in een kersenboom.</i>	89.
— <i>is een leven van de andere wereld</i>	95.
— <i>wete hem de hond dank</i>	82.
<i>De broodkruimels steken hem.</i>	94.
— <i>ganzen gelooven niet, dat de kiekens hooi eten.</i>	85.
— <i>gekken krijgen de kaart</i>	63.
— <i>kogel is door de kerk</i>	62.

	Bladz.
<i>Heeren peren rotten niet</i>	95.
<i>Het is zoo oud als de weg van Kralingen</i> . .	83.
— — <i>hol over bol, of ook wel holderdebolder.</i>	85.
— — <i>een half Mozes.</i>	57.
— — — <i>regte zoutzak van een mensch</i> . .	77.
— — — <i>krachtig argument tegen de Socini-</i> <i>anen</i>	89.
— — — <i>Jan Hen</i>	90.
— — — <i>Schobbejak</i>	—
— — — <i>regte Loeris</i>	91.
— — — <i>vieze Griek.</i>	63.
— — <i>niet Secundum Lucam</i>	58.
— — <i>spikspelder nieuw</i>	88.
— — <i>Jan Rap en zijn maat</i>	91.
— <i>was, als of er een paard sprak</i>	58.
— <i>zijn vieze vazen.</i>	80.
<i>Hij danst op een papieren zoldertje</i>	—
— <i>doet het op zijn eigen houtje</i>	67.
— <i>eet tegen heug en meug</i>	69.
— <i>haalt er zijn hart aan op</i>	66.
— <i>heeft haar op zijn tanden</i>	62.
— — <i>wild haar in den neus</i>	63.
— — <i>den bout op zijn kop gekregen.</i> . .	64.
— — <i>een knip weg.</i>	71.
— — <i>zich laten bedotten</i>	73.
— — <i>de hondsschoenen aungetrokken</i> . .	78.
— — <i>er den hooi of ook den brui van</i> . .	81.
— — <i>mosterd op zijn staart</i>	84.
— — <i>zich een knol laten wijsmaken.</i> . .	89.
— — <i>een blaauwe scheen geloopen</i> . . .	93.
— <i>houdt zich Jacques</i>	73.
— <i>is bestoven (voor dronken)</i>	70.

Bladz.

<i>Hij is met de noorderzon verdwenen.</i>	71.
— <i>met de kous op het hoofd te huis gekomen.</i>	72.
— <i>neuswijs</i>	73.
— <i>bekend als de bonte hond.</i>	75.
— <i>een slimme Vocativus.</i>	79.
— <i>buiten westen.</i>	—
— <i>in de boonen.</i>	80.
— <i>geringeloord</i>	81.
— <i>van het kalfje genezen</i>	85.
— <i>daarmede gekattestaart of ook wel geschoren</i>	87.
— <i>zoo opregt als een bokshoren</i>	89.
— <i>gepierd.</i>	96.
— <i>om zeep</i>	96.
— <i>kan zijn ooren schudden, dat zij klappen.</i>	87.
— <i>kent het op zijn duimpje.</i>	74.
— <i>kijkt, of hij het te Keulen had hooren donderen</i>	60.
— <i>laat hem op zijn eigen wieken drijven</i>	—
— <i>laat violen zorgen</i>	95.
— <i>liegt, dat hij zwart wordt</i>	75.
— <i>loopt bij hoeren en snoeren.</i>	94.
— <i>of men houdt hem voor 't lapje</i>	80.
— <i>maakt kabriolen</i>	95.
— <i>een Blankenbergsche of ook wel, Blankenbergsche rekening</i>	67.
— <i>praat zich zelve in den zak</i>	77.
— <i>preekt voor de ganzen.</i>	85.
— <i>roept als een dief in een paardestal.</i>	82.
— <i>slaapt als een roos.</i>	61.
— <i>scheert er den gek mede</i>	86.
— <i>speelt hokes, bokes.</i>	94.

	Bladz.
<i>Hij steent als een kranke Schotsman</i>	83.
— <i>steekt er den draak mede.</i>	78.
— <i>speelt den gebraden Haan, of ook wel voor</i> <i>Scherminkel.</i>	82.
— <i>teert van den hoogen boom af.</i>	70.
— <i>vecht om 's Keizers baard.</i>	60.
— <i>weet wel Abram den mosterd haalt</i>	68.
— <i>— van Teeuwes noch Meeuwes.</i>	71.
— <i>wil de kwade Pier niet zijn</i>	59.
— <i>wordt door den mosterd gesleept</i>	83.
— <i>zoekt een plasdankje te behalen</i>	74.
— <i>zwoer bij kris en kras.</i>	61.
<i>Keulen en Aken zijn niet op éénen dag gebouwd.</i>	60.
<i>Koetertje koet</i>	95.
<i>Lange kleëren, korte zinnen</i>	88.
<i>Men kan wel een keisteen koken, dat het sop</i> <i>goed is.</i>	97.
<i>Onnoodige zorgen maken vischgraten</i>	—
<i>Zij gaat moederziel alleen.</i>	66.
— <i>leggen botje bij botje</i>	69.

VERBETERINGEN.

Lees Bladz. 22. ZOLLIKOFER. — Bladz. 42. KLIJN. —
Bladz. 91 reg. 7 v. o. Raap.

N A S C H R I F T.

SPREEKWOORDEN

EN

SPREEKWOORDELIJKE ZEGSWIJZEN,

NAAR WIER **OORSPRONG** OF **ZIN** WORDT GEVRAAGD.

Hansje in den kelder.

Wij zullen het alles maar blaauw, blaauw laten.

Hij is een blauwen maandag daar geweest.

Hij maakt ons blauwe bloempjes wijs.

Mechelen mij, *Heusden* dij.

Muiden zal wel *Muiden* blijven.

Hij kijkt naar de Klundert, of de *Willemstad* brandt.

Hij maakt het als Jochems hond, hoe langer hoe boozer.

Hij heeft al wel geturfd (voor: *hij kan leven*).

Als hij licht, dan sneeuwt het rozen.

Beter een once geluk dan een pond wijsheid.
 Die zich dood werkt, wordt onder de galg begraven.
 Het is boter aan de galg gesmeerd.
 Die zijn huishuur ontziet, ontziet zijh welvaren.
 Een rentenier is een arm dier.
 Hij blijft aan de pan hangen.
 Hij metselt (ook wel *meestert*) de kat in den kelder.
 Hij heeft een *Christoffel*, die hem draagt.
 Hij maakt een kalfje.
 Hij lapt zijn goed door de billen.
 Hij plant kool.
 Hij valt door de mande.
 Hij vindt er geen been in.
 Hij zal het hooi over den balk niet werpen.
 Hij koopt kat in den zak.
 Hij moet den *Westkappelschen* dijk om.
 Hij is op zijn Paasch, best.
 Hij heeft de kost bij *St. Joris*.
 Hij ziet, of hij *Wieringen* in zou.
 Hij heeft de kap op den tuin gehangen.
 Hij is *Duitschen* en *Walen* schuldig.
 Hij is het katje van de baan.
 Hij is zestig.

Hij schiet met spek.
Hij stelt het op haren en snaren.
Hij ziet, of hij *Vianen* verraden had.
Met den tijd komt *Harmen* in het wambuis.
In het fijnste laken is het meeste bedrog.
Men behoeft den hond geen brood te geven, zoo lang
hij met den staart kwispelt.
Men kan den papegaai niet schieten met een rotteval.
Roode baard, Duivels aard.
Al evenwel *dubitat Augustinus*.
Wie gekken noodigt, heeft wisse gasten.
Een jaar is aan geen staak gebonden.
Zij meent dat 's Keizers kat haar nicht is.
Meenen ligt digt bij *Kortrijk*.
Het is een *Goudsche* gaper.
Hij heeft kleine Apostelen (*voor kinderen*).
De tong is niet van leder.
Al is *Jan Pieter* dood, er leeft nog zijns gelijke.
Spreekt gij van den duivel, dan is hij digt bij u.
De maan schijnt in het water.
Die het breed heeft, laat het breed hangen.
Hij gedraagt zich als een razende *Roland*.

Hoe digter bij Rome (ook wel *den Paus*) hoe slechter
Christen.

Hij schoot een bok.

Hij weet van den Prins geen kwaad.

Men moet geen drommel op zijn hart laten smoren.

Het komt faliekant uit.

Anders kraait de haan nog wel Poolschen Rijksdag.

Het is een mensch met twee regterhanden.

Kissebissen, — lanterfantent, — Pierewaaijen, —
hassebassen.

Het zijn jongens van *Jan de Wit*.

Hij weet wel wat hij jaagt, als hij achter de koeijen
loopt.

't Is een buffel, — een doeze — een' knorrepot —
een scheele wip — een pochhans.

't Scheelt veel, een voet op een neus.

De tijd mogt komen, dat de koe haar staart zou be-
hoeven.

Hij wil de kat uit den boom kijken.

Hij lorredraait.

Hij laat zich de handen *zalven*.

Hij brengt er de *klad* in.

Iemand *verhabbezakken*, en *ribbezakken*.

Gij hebt daar niets te *verhakstukken*.

Niemand en geen man bijten elkander in den zak.

Die zich den droes op den hals haalt, moet hem
werk geven.

Als het spel op stelten is, maakt men wel een'
Koning van een stroowisch.

't Gaat *grif* voort.

Die veel beginnen, eindigen weinig.

Al roept men St. Joris, men houdt zich aan de manen.

Gij zit daar wel en koekeloert.

Hij mag zijne hand wel over zijn hart leggen.

Het is een duifje zonder gal, of ook wel eene on-
noozele duif.

Men spelt hem iets op den mouw.

Hij is regt in zijn knollen (of knoltuin).

Hij had een akkevietje.

Het is een stijve klaas.

Als het schaap blaas, is het een beet kwijt.

Men moet tusschen de steile klippen, met korte gan-
gen doorgaan.

Hij is bang voor een heelen herfst, die zelden komt.

De zomer is een slaaf en de winter is een Heer.

Het gaat als eijeren uit de mand.

Hij kiest eijeren voor zijn geld.

Hij poetst de plaat.

Men leidt hem om den tuin.

Men moet geen' oude koeijen uit de sloot halen.

Men roept zoo lang Paschen, tot het eindelijk komt.

Hij maakt mannetjes in de maan.

Het is uit Paters vaatje getapt.

Hij zet de koe schoon een doek op.

Daar is niets rijker dan de bedelarij.

Een haastige hond werpt blinde jongen.

Hij is kopje keu.

Hij heeft hem het hoofd tusschen twee ooren gezet.

Men zou zijn reuzel scheuren en maken er een huik van.

Over honderd jaren, zal men zooveel voor de beurs
kopen, als nu voor 't geld.

Hij kijkt als een bok in Noorwegen.

Goeden dag hofstede.

Haal in, Klaas Louw.

Hij geeft hun een grauw.

Hij heeft kap en kovel (ook wel keuvel) verteed.

Zij hardebollen met elkander.

Niemand wil de kat de bel aandoen.

Hij maakt hem uit, zoodat de honden er geen brood
van zouden willen eten.

Hij liegt alsof hij Lutersche psalmen zong.
Hij liegt als een tandentrekker.
Hij heeft hem bij 't linkerbeen gekregen.
Hij is van de *huig* (voor de beurs) geligt (bestolen).
Met list brengt men een ei in een hopzak.
Ongewoonte maakt blaren.
Hij is van Kleef.
Hij pakt zijn *spillen* ook wel zijn *biezen*.
Hoe nader bij den avond, hoe verder van huis.
't Is jonker Jan in 't oog.
Lof molenaars akker, bij Heeren poppegoed.
